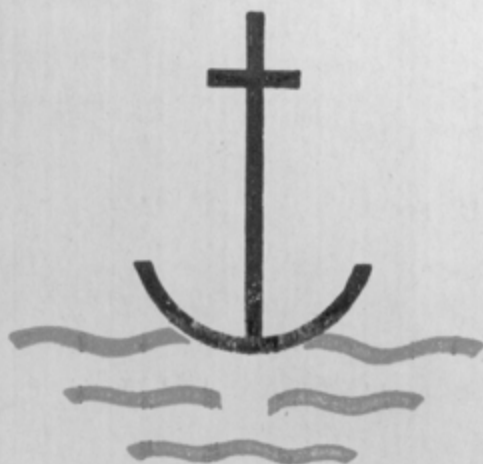

PO
1

✓

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XVII

1964

C U P R I N S U L

† Mitropolit NICOLAE: Sfinții Apostoli Petru și Pavel în conștiința creștină	227
--	-----

S T U D I I

Episcop dr. NICOLAE MACARIOPOLSKI: Familia creștină ca biserică familiară	230
Pr. prof. IOAN G. COMAN: Biserica Ortodoxă și Biserica vechilor catolici	237
Prof. dr. GH. COTOȘMAN: Vechile antimise din bisericile Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului	263

I N D R U M Ă R I O M I L E T I C E

Prot. dr. SIMION RADU: Sf. Ap. Petru și Pavel modele ale vieții creștine	290
Pr. prof. ENE BRANIȘTE: Cincizecimea în viața credincioșilor	293

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Prot. GHEORGHE GETIA: Despre stihurile de la slujbele Sfințelor Paști	300
Pr. ION BIRLANESCU: O practică greșită la înmormântări	305

C O M E M O R Ă R I

Redacția: Prăznuirea unor „stilpi” ai Bisericii	308
Prot. dr. PETRU DEHELEANU: Sfinții Apostoli Petru și Pavel după „Faptele Apostolilor”	310
Pr. prof. dr. SPIRIDON CANDEA: Cultul Sfinților Apostoli Petru și Pavel	321
Prof. I. D. ȘTEFANESCU: Sfinții Apostoli Petru și Pavel în iconografie	328
*** Adevărul cu privire la o „stupefiantă” descoperire	342

Pv 1

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XVII 1967

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XXII 1962

Apare cu binecuvîntarea și sub îndrumarea I. P. S. Sale D. D.
Dr. NICOLAE CORNEANU, Arhiepiscop și Mitropolit
Redacția și Administrația : Arhiepiscopia Ortodoxă Română,
Timișoara I, Bulv. Victoriei nr. 7.

Sfinții Apostoli Petru și Pavel în conștiința creștină

Se împlinesc la 29 iunie o mie nouă sute de ani de la moartea martirică a Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Sărbătorirea lor este prilej de pioasă comemorare dar în același timp și de obiectivă luare în considerare a locului pe care îl ocupă în conștiința credincioșilor.

Prin activitatea desfășurată la începuturile creștinismului cei doi mari „corifei” — cum au fost numiți — s-au înscris în paginile istoriei creștine ca niște adevărate „pietre” de temelie ale Bisericii. Mintuitorul însuși avind în vedere credința lui Petru și nu mai puțin înțelesul etimologic al numelui său (Petru = piatră), a spus că pe aceasta „va zidi Biserica Sa” (Matei 16, 18). Propovăduirea Sfinților Petru și Pavel, înflăcăratul lor devotament față de Hristos Domnul, au dus la convertirea multor inși, contribuind în neegalată măsură la răspândirea Evangheliei pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale „lumii” cunoscute atunci. Sfințul Pavel se presupune că ar fi ajuns chiar pînă în Spania (Romani 15, 24) ori, potrivit unei expresii consacrate, „pînă la marginea Apusului” (Clement Romanul, Epistola I către corințeni II, 7).

Atît unul cît și celălalt au dat ultima mărturie despre credința lor în Domnul înviat, la Roma, capitala imperiului. Aici și-au sfîrșit viața, precum spun predaniile, în aceeași zi și același an, unul prin răstignire cu capul în jos, la cererea sa, spre a nu se asemana Stăpînului, celălalt prin decapitare.

De fapt momentul trecerii lor la cele veșnice, 29 iunie, deși bogat atestat de mărturiile vechilor documente, este convențional. Cercetătorii au ajuns la concluzia că am avea de-a face nu cu data martiriului ci a mutării osemintelor lor din afara Romei în interiorul zidurilor cetății (Hans Lietzmann, *Der christliche Kalender*, Berlin, 1935, p. 14). Totuși nu amănuntul cronologic este acela care contează, cît mai ales constanta alăturare a marilor Apostoli unul de altul.

Cursul vieții le-a fost destul de felurit. I-a unit însă dragostea de Hristos, sfârșitul martiric și, în special, cinstirea ce pururea le-a fost acordată. Mărturii ale primelor veacuri creștine vorbesc totdeauna despre Petru și Pavel laolaltă. Așa bundoară perețele unei „tricia” descoperită în cimitirul Sfântul Sebastian pe Via Apia din Roma și datînd de pe la jumătatea veacului al III-lea, păstrează mai mult de 200 grafito cu texte ca acestea: „Petre et Paule, in mente habete”, „Paule et Petre, petite pro...”, „Petre et Paule, subvenite...”, „Paule, Petre in orationes vestras nos in mente habete”. (Noële Maurice Denis-Boulet, *Rome souterraine*, Paris, 1965, p. 188 și G. de Jerphanion, *Les dernières découvertes dans la Rome souterraine*, în : *Etudes*, t. CLXXI, 5 aprilie 1922, pp. 60—68).

Întreaga literatură patristică apoi așează pe același plan pe cei doi Apostoli, cu o insistență rar întîlnită în cazul altor sfinți. Așa va proceda de altfel întreaga Biserică statornicindu-le o zi unică de prăznuire. Impunătoarele solemnități care se desfășurau cu acest prilej sînt descrise cu lux de amănunte în documentele vremii. Referindu-se la Roma unde s-a găsit în anul 405 d.Hr. de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, poetul spaniol Prudențiu relatează: „... Mulțimile se adună pentru a se bucura cu bucurie mare. Spune-mi prietene, ce este aceasta? Ei străbat alergînd Roma întreagă, scot strigăte de veselie, pentru că ziua în care se celebrează triumful Apostolilor, a sosit, ziua cinstită cu singele lui Petru și Pavel”. (Prudențiu, *Peristephanon*, XII, vv. 1—2, Migne, P.L. LX, 556).

Rugăciunile, cîntările și citirile praznicului atestă egalitatea de cinstire de care se bucurau Apostolii. E de ajuns să deschizi orice carte de ritual spre a te convinge despre aceasta. Ne vom referi doar la mărturia ce ne-o oferă cultul unei Biserici necalcedoniene: „... Petru și Pavel fiind întăriți prin puterea Sfîntului Duh, au intrat în bogata Roma purtînd stîndardul Crucii. În cea mai desăvîrșită înțelegere au semănat viața pe acest pămînt...” (la Dr. Felix Haase, *Apostel und Evangelisten in den orientalischen Überlieferungen*, Münster i.W., 1922, p. 223).

Cu adevărat „în desăvîrșită înțelegere” și deplină egalitate cei doi Apostoli au propovăduit cuvîntul Evangheliei dobîndindu-și merite nepieritoare.

Ceea ce însă Dumnezeu a împreunat astfel încît nimeni să nu despartă (Marcu 10, 9), pînă la urmă, a dus totuși la dezbinări. Un prim astfel regretabil fapt se produce în tînăra comunitate din Corint: „Eu sînt al lui Pavel”, spuneau unii. „Și eu al lui Apolo” — „Și eu al lui Chifa” — „Și eu al lui Hristos” (I Corinteni, 1, 12). Mai e de trebuință să arătăm că pe parcurs nepotrivirea aceasta n-a dat înapoi? Zadarnic a protestat Sfîntul Pavel: „Hristos a fost împărțit? Pavel a fost răstignit pentru

voi? Sau pentru numele lui Pavel ați fost botezați?“ ... „Cine este Apolo? și cine este Pavel? Niște slujitori ai lui Dumnezeu, prin care ați crezut, și fiecare după puterea dată lui de Domnul“ (I Corinteni 1, 13; 3, 5).

Infruntînd adevărul și alterînd însăși învățătura creștină, au fost destui din aceia care să se considere unii numai ai lui Petru, alții numai ai lui Pavel... Cit de nepotrivit este acest lucru e de acum evident pentru toți creștinii. Nimeni n-ar mai putea în vremea noastră califica drept „erezie“ părerea că Sfinții Apostoli Petru și Pavel sînt egali, ca „doi principii ai Bisericii“, ca „doi corifei și conducători supremi“ uniți, „pisc geamăn al Bisericii universale“, ca „doi păstori și întîii-stătători care fac un singur cap“ (vezi decretul Congregației Inchiziției din 24 ianuarie 1647 la H. Denzinger — C. Bannwart, *Enchiridion symbolorum*, ed. X, Freiburg im Br., 1908, n. 1091 (963), p. 340). Și totuși urmele rătăcirilor de odinioară persistă încă, spre paguba Bisericii și scandalul credincioșilor.

Prăznuind cu toată cuviința împlinirea a 19 veacuri de la săvîrșirea din viață a marilor Apostoli, ni se îmbie fericitul prilej nu numai de a le cinsti memoria ci și de a înlătura din conștiința noastră orice false interpretări și nepotrivite concepții, redînd Sfinților Petru și Pavel locul pe care îl merită în viața Bisericii și a credincioșilor ei.

† NICOLAE

Mitropolitul Banatului

FAMILIA CREȘTINĂ CA BISERICA FAMILIALĂ

de: Episcop dr. NICOLAE MACARIOPOLSKI

Familia se socotește de obicei ca fiind prima celulă de bază a societății, a statului. Această definiție este, în realitate, o comparație: familia este comparată cu elementul de bază al organismului viu. Prin această comparație se indică, în mod clar, importanța familiei și, de aici, grijile care trebuiesc să se depună pentru ea deoarece, de calitatea și starea celulelor, după cum se știe, depinde și calitatea și starea organismului însuși. Așa, de exemplu, dacă celulele sînt sănătoase și funcționează regulat, întreg organismul va fi sănătos. Și invers, dacă celulele sînt bolnave și supuse distrugerii sau degenerării, întregul organism este amenințat. Tot așa e și în societate, în organismul social: dacă familia, ca celulă de bază a societății, este sănătoasă, fie în sens igienic fie în sens moral, atunci și societatea va fi sănătoasă și fericită, sănătos și trainic va fi și statul. De aceea familia trebuie să fie obiect al unor griji deosebite, griji nu numai în ceea ce privește sănătatea, ci și în ceea ce privește stabilitatea ei spiritual-morală ca prin aceste griji pentru familie, să se asigure și buna existență a statului și poporului.

Definiția-comparație a familiei ca celulă primă și de bază a societății este, în adevăr, justă și reușită, dar nu deplină. Ea nu explică complet conținutul noțiunii de „familie”. Aceasta definește familia, în primul rînd, în latura ei socială, o concepe numai ca o unitate socială. Această determinare, însă, nu spune nimic, de exemplu, despre ființa și scopul căsătoriei, fără de care nu poate să existe familie. Iar ca să avem o înțelegere justă a familiei, trebuie să determinăm în mod just ființa și scopul căsătoriei, ca o instituție asupra căreia se întemeiază însăși familia.

Ce este căsătoria? Una dintre cele mai cunoscute și acceptate definiții a căsătoriei ne-o dă Modestin. Definiția lui spune: „Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio” „căsătoria este unirea bărbatului cu femeia, copărtășie pentru toată viața, con-

viețuire conformă dreptului divin și uman".¹⁾ Trebuie să spunem că și această definiție nu este cu totul deplină. Ea nu lămurește unul din scopurile de bază ale căsătoriei — nașterii de copii — continuarea neamului. Căsătoria, după noi, este uniunea amia-bilă (născută din iubire și susținută de iubire) a bărbatului cu femeia, pentru o comuniune sexuală și spirituală, pentru continuarea neamului, viață comună și întrajutorare reciprocă. Iar familia este comuniunea în care se nasc, se îngrijesc și se educă copiii născuți din căsătorie. Astfel definită, căsătoria și familia își au bazele lor în dreptul natural, uman și divin. Continuarea neamului, ca unul din scopurile esențiale ale căsătoriei, este consfințită de porunca divină de la început: „Creșteți și vă înmulțiți” (Gen. 1, 28). Iar trăirea reciprocă în prietenie și întrajutorare comună, care este un alt scop de bază al căsătoriei, de asemenea este sfințită de Dumnezeu cu cuvintele: „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui” (Gen. 2, 18). Așezate, așa dar, pe această bază real-biologică și social-umană, căsătoria și familia, în creștinism, se transformă în entități etice și sacramentale. Căsătoria devine o unire tainic-harică între bărbat și femeie, iar familia, după cuvintele Sf. Ap. Pavel „biserică familială”, adică o parte din Sfânta Biserică, ca o unire divi-no-umană, ca un trup tainic al lui Hristos (Col. 1, 18).

Despre căsătorie ca taină și pentru familie ca „biserică familială” vorbește clar Sf. Ap. Pavel. El compară raporturile dintre bărbatul-soț și femeia-soție cu raporturile dintre Hristos și Biserică, care este, în chip tainic, trupul lui Hristos, sfințită și curățită prin baia apei Cuvîntului (Ef. 5, 23—33). În unele dintre scrisorile lui, același Apostol Pavel transmite saluturi de la și către familiile creștine, numindu-le „biserici familiare” (Rom. 16, 4; I Cor. 16, 19; Col. 4, 15). Termenul de „biserică familială” e tipic paulin. El își are conținutul său caracteristic și specific, care va fi și obiect de lămurire în paginile de față.

Expresia „biserică familială” e întrebuințată într-un sens calitativ determinat, ca și particular, adică în sensul unei biserici mici, ca o parte din întreaga Biserică a lui Hristos. Același Apostol, vorbind despre Biserică, o compară cu trupul uman. Ca trup, ca organism, este una, dar constă din mai multe membre. Tot astfel și Biserica, ca trup tainic este, de asemenea, una, dar are mai multe membre. (Rom. 12, 4—5; I Cor. 12, 12). Biserica se aseamănă și cu un arbore cu multe ramuri. Ramurile mari ale arborelui sînt bisericile locale: bulgară, rusă, greacă, română, sîrbă și altele; ramurile mai mici sînt bisericile eparhiale și enoriale; crengile sînt familiile creștine, iar frunzele sînt creștinii. După cum arborele care înverzește își are viața

¹⁾ *Digeste*, XXIII, 2, 1.

sa, așa și Biserica, ca trup tainic, își are viața sa, care se manifestă, cel mai mult, prin Sfintele Taine, mai ales prin taina Sfintei Euharistii, prin care credincioșii, ca membre ale aceluiaș trup, păstrează, în chip nevăzut, comuniunea lor cu Capul Bisericii — Domnul Iisus. Tainele sînt vehiculele puterii dătătoare de viață și sfințitoare ale Sfintului Duh. Prin ele credincioșii cresc și se întăresc spiritualicește și dau roadele sfințeniei, dragostei, dreptății și păcii și, prin aceasta, ajung la mîntuire, care este scopul final al vieții creștine. Scopul Bisericii, prin urmare, este să conducă pe credincioși către desăvîrșirea spirituală și către mîntuire. Acesta este și scopul familiei creștine ca „biserică familială”, în cercul mai strîmt al familiei.

Căsătoria naturală se întemeiază, în special, pe iubirea care leagă pe bărbat de femeie, care au consimțit să ducă o viață comună. Iubirea conjugală se manifestă în cîteva faze succesive: ca o atracție naturală între două sexe, care se transformă apoi în „eros”, adică într-un sentiment de dragoste, cu respectiva frumusețe corporal-spirituală manifestată în plăcere, ca să se sublimeze mai încolo într-o duioșie și atașament amical, într-o încredere conjugală și dăruire de sine. Pe această bază naturală, în adevăr, căsătoria creștină, ca taină, ridică și conduce iubirea conjugală către manifestarea ei cea mai înaltă și desăvîrșită „agapi”. Astfel, căsătoria într-o formă naturală și sancționată de legile umane a unei vieți conjugale reciproce devine, în Biserică, o unire sfință, întărită și pecetluită cu binecuvîntarea Sfintului Duh.

Merită să se sublinieze că, comparînd legăturile dintre soți cu raporturile dintre Hristos și Biserică, întemeiate pe dragoste, Sf. Apostol nu întrebuintează, în speță, verbul: „fileo”, ci tocmai verbul „agapao” (Ef. 5, 25). Unii se miră de împrejurarea că acelaș Apostol sfătuiește pe femei să se „supună” bărbaților și că pune pe bărbat „cap” femeii (Ef. 5, 23—34). Trebuie, însă, să spunem că supunerea despre care vorbește Sf. Apostol nu este o supunere prin violență sau constrîngere; nu este o manifestare a arbitrarului și despotismului din partea bărbatului față de femeie, ci o supunere liber consimțită, pornită din dragoste. Ea este ca „robia” despre care vorbește același Apostol în scrisoarea sa către romani — „robire a dreptății pentru fapte sfinte, robire lui Dumnezeu”. — Iată ce scrie el acelora care, pînă de curînd, au fost robi păcatelor: „Iar cînd v-ați eliberat de păcate, ați devenit „robi” (!) dreptății... robi lui Dumnezeu”. (Rom. 6, 18—22). Prin aceste cuvinte este exprimat paradoxul adevăratei libertăți morale. Deoarece aceea este adevărata libertate care nu robește păcatului, ci robește lui Dumnezeu și dreptății. Robirea păcatelor duce la moarte, iar robirea lui Dumnezeu duce către sfințenie și viață veșnică. Așa și cu supunerea femeii,

născută din iubire devotată față de soțul său, în esență, nu e robire și supunere, ci adevărată „libertate”. Importantă e tilcuirea pe care Sf. Ioan Gură de Aur o dă textului din scrisoarea Sf. Ap. Pavel către Efeseni, unde vorbește despre bărbat, ca fiind cap femeii și despre supunerea pe care o datorește femeia bărbatului său. Iată ce scrie acest de Dumnezeu înțelept Stînt Părinte: „Tu (bărbatul) ai auzit despre marea ascultare; tu ești mulțumit de Pavel pentru aceea că el, ca un dumnezeesc învățător spiritual ne învață la rînduială în viață. Bine. Ascultă, însă, ceea ce pretinde el de la tine: vrei oare ca femeia să ți se supună precum Biserica se supune lui Hristos, atunci îngrijește-te tu însuți de ea, precum și Hristos de Biserică. Ba mai mult, dacă este nevoie, să-ți jertfești și viața pentru ea sau să suferi, să nu refuzi. Indrăznește s-o determini să ți se supună prin marea ta grije pentru ea, prin iubirea și prietenia ta. Nu există legături mai puternice decît acestea, mai ales pentru bărbat și femeie. Pe slugă putem, uneori s-o silim prin frică, însă pe tovarășa vieții, maica copiilor tăi și creatoarea tuturor bucuriilor familiare trebuie s-o legi de tine însuți, nu prin frică și amenințări, ci prin dragoste și bună dispoziție. Ce este această căsnicie, cînd femeia tremură de bărbat? Dacă nouă ne este poruncit, din cauza femeii, să lăsăm pe tată și pe mamă, atunci nu este cu adevărat nebbie și infamie să fie jignită aceea pentru care Dumnezeu a poruncit să ne părăsim părinții?”.

Femeia în creștinism nu este un obiect de care bărbatul să dispună cum vrea, ci este o însoțitoare și tovarășă, egală în cinstire și în valoare. Fiindcă în Hristos nu mai este parte bărbătească sau femeiască, ci toți sînt una (Gal. 3, 28). Femeile au luat parte activă în Biserica veche. Ele au fost însoțitoarele și ajutătoarele Sfinților Apostoli în călătoriile și lucrările lor de bunăvestire (Rom. 16, 3; Cor. 19, 5).

Ridicînd vrednicia femeii-soții, creștinismul a dat o nouă înțelegere și cu privire la copii, ca și asupra raporturilor părinților față de copii și a copiilor față de părinți. La unele popoare necreștine, chiar la vechii greci culti, se privea la copii ca la o sarcină, mai ales cînd erau slabi și bolnavi. Pe asemenea copii părinții puteau să-i arunce sau să-i omoare. Creștinismul privește la copii ca la o binecuvîntare a lui Dumnezeu, ca la niște creaturi bune și curate. Domnul Iisus a iubit copiii. Odată, cînd mamele au adus copiii lor la El ca să-i binecuvînteze, iar ucenicii Lui i-au oprit, Domnul a zis: „Lăsați copiii și nu-i împiedecați să vină la Mine, deoarece a unora ca aceștia este Împărăția Cerurilor. Adevăr vă spun: cine nu primește Împărăția lui Dumnezeu ca un copil, acela nu va intra în ea. Și îmbrățișîndu-i, remarcă Sf. Evanghelie — își puna mîinile asupra lor și-i binecuvînta” (Mat. 19, 13; Marc. 10, 15—16). În altă împrejurare, cînd Apostolii L-au întrebat pe Hristos:

„Cine este mai mare în Impărăția Cerurilor?“, Iisus a chemat un copil, l-a întors către ei și zis: „Adevăr Vă spun: dacă nu vă veți întoarce și nu veți fi ca niște copii, nu veți intra în Impărăția Cerurilor. Căci, cine se smerește ca acest copil, acela este mai mare în Impărăția Cerurilor. Și cine primește un copil întru numele Meu, pe Mine mă primește.“ (Mat. 18, 1—5).

Copiii sînt ca niște flori în grădina lui Dumnezeu. Nevinovăția lor și curățenia lor sufletească este, oarecum, o imagine a curățeniei primare, înainte de păcat. De aceea în creștinism nașterea de copii, alături de îngrijirea și educarea lor este o datorie sfîntă a părinților. Prin faptul nașterii de copii, femeia mamă, „se va mîntui“ (1 Tim. 2, 15). Calitatea de mamă este coroana de aur a femeii, însă aceasta este, în același timp, și cununa ei de spini.

Pe iubire se întemeiază și raporturile dintre părinți și copii. Părinții creștini nu trebuie să supere pe copiii lor, ci să-i educe în „învățătura și sfatul Domnului“. (Ef. 6, 4; Col. 3, 21). Iar copii trebuie să fie ascultători față de părinții lor și să-i cinstească, deoarece cinstirea de părinți e „prima poruncă a Domnului după făgăduință“. (Ef. 6, 2). —

Ca model al său familia creștină are Sfînta Familie a Maicii Domnului și dreptului Iosif. Aici, în micul orășel galileean Nazaret, în liniștea casei modestului timplar, și-a petrecut Iisus anii copilăriei și tinereții. Informațiile pe care ni le dă Sf. Ev. Luca despre această familie și despre anii copilăriei lui Iisus, deși destul de scurtă, ne dau o idee despre raporturile familiare, starea și spiritul în care s-a scurs viața Sfîntei Familii. „Iisus se supunea părinților săi și creștea în înțelepciune și vîrstă și iubire înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor“, (Luc. 2, 51—52). După acest model și în spiritul principiilor morale evanghelice s-a întemeiat familia în Biserica veche. Unele informații scurte din vremea aceea vorbesc despre înalta morală familială și curățenie a familiei creștine de atunci ca „biserica familială“. „Cum să descriu fericirea din familie, recomandată de Biserică, sfîntită de rugăciunile ei, înscrisă de îngeri în cer, binecuvîntată de Dumnezeu-Tatăl?“, întreabă Tertulian († pe la 220 d.Hr.), și continuă: „Soții-creștini se simt copii ai aceluiaș Părinte, robi ai unui Stăpîn. Între ei nu există nici un fel de dezbinări sau disensiuni, nici în suflet, nici în trup. Ei sînt doi într-un trup. Iar unde trupul este unul și sufletul este unul. Soții-creștini se roagă împreună, împreună cad în genunchi, împreună postesc, se ajută reciproc și se conduc unul pe altul.“²⁾ Ei niciodată nu strică încrederea conjugală. Chiar numai gîndul și dorința către un bărbat străin sau femeie se socotea ca un mare păcat. Iar după

²⁾ După A. Glatki: *Viața familială a primilor creștini*, „Ziarul Bisericesc“, 1909, nr. 32, p. 411.

cuvintele lui Minucius Felix soții trăiau în castitate și curățenie. Ei petreceau de bună voie în legăturile căsătoriei, dar numai cu o femeie, și numai cu scopul de a se continua neamul.³⁾ În același spirit scrie și apologetul Aristide (Sec. II d.Hr.). În apologia lui, între altele, el scrie: „Soțiile creștinilor sînt curate ca niște fecioare. Ficele lor trăiesc în castitate, bunătate și iubire. Bărbații lor se abțin de la orice fel de legături intime nelegale, se păzesc de orice fel de necinste...”.

Definiția familiei creștine ca „biserică familială” dă posibilitate și la alte analogii. Biserica, ca trup tainic al Domnului Iisus, fiind invizibilă, are totuși chipul său văzut în adunarea credincioșilor și în casa Domnului, în Biserică. De aceea, desigur, și localul în care se adună credincioșii la rugăciune, se numește, de asemenea, „biserică”. Același lucru s-ar putea spune și despre familie ca „biserică familială”. Ca o comuniune spirituală își are și ea, de asemenea, chipul său extern — casa. Cuvîntul „casă” înseamnă nu numai familia, ci și însăși: locuința în care familia locuiește. Și după cum localul, ca expresie externă a Bisericii, e organizat ca atare, dotat și aranjat pentru a putea să activeze în consecință și să educe, tot așa și casa, ca chip extern al „bisericii familiale”, trebuie să fie organizată ca atare. Ce este mai caracteristic în organizarea și orînduirea casei creștine e „iconostasul”. Chipul divin al Domnului Iisus și al Preacuratei Maicii Sale, ținînd în brațele sale dumnezeiești de mamă pe Mintuitorul lumii; chipurile sfinților plăcuți lui Dumnezeu, ai sfinților ocrotitori ai casei; flacăra candeliei, oul roșu de Paști, coroana de ramuri de salcie de la sărbătoarea Floriilor, mănunchiul de foi de nuc de la praznicul Cincizecimei, lumînarea înflorată și mătăniile atîrnate de la mormîntul Domnului, molitvenicul casnic și celelalte, toate acestea, în adevăr, transformă casa creștină într-o mică biserică în care, în chip palpabil, se simte prezența harică a lui Dumnezeu. Acest tablou al existenței noastre se întipărește adînc în conștiință. El rămîne acolo toată viața, ca o amintire dragă, scumpă și neștersă, care totdeauna deșteaptă în noi înduioșare.

Și încă o analogie: Biserica este o școală spirituală a credinței și a evlaviei. Același lucru se poate spune și pentru casa creștină, care este o școală a virtuților creștine, biserică și cetățenească. Aici se seamănă, se crește și se cultivă semințele credinței, dragostei, cinstirea față de părinți și stima față de om, ascultarea, dragostea de muncă, dragostea de neam și de pace, compasiunea și ajutorul reciproc; aici se cinstesc și se păzesc frumoasele noastre tradiții bisericesti și naționale. În această mică școală spirituală, rolul învățător al credinței îl îndeplinesc părinții și, mai ales, mama și bunica. Așa a fost încă de la înce-

³⁾ Migne, *Patr. Graeca*, III, 351—352; IV, 965—968.

put, așa a fost și în scurgerea veacurilor. Sf. Ap. Timotei încă din copilărie cunoștea Sfânta Scriptură (2 Tim. 3, 15). Credința sa în Domnul Iisus a primit-o el de la evlavioasa sa bunică Loida și mama sa Eunice (2 Tim. 1, 5). Sf. Grigorie Teologul scrie despre mama sa Sf. Nona : „Mama mea, moștenind de la părinții ei credința cea plăcută lui Dumnezeu, a impus și copiilor săi acest lanț de aur“. Cînd micul băiat Grigorie a învățat să citească, mama lui i-a dăruit Sfînta Scriptură, l-a îmbrățișat și i-a spus : „Precum oarecînd Avraam a adus jertfă pe bunul său fiu Isaac, așa și eu, ținîndu-mi promisiunea, te predau în slujba lui Dumnezeu. Și așa, împlinește-mi dorința de mamă. Amintește-ți că eu te-am cerut de la Domnul și acum mă rog să fii tu desăvîrșit“. Amintindu-și despre aceasta, Sf. Grigorie scrie : „Eu m-am supus dorinței mamei mele și încă din copilăria mea m-am străduit să fiu evlavios“. Și, descriînd calitățile părinților săi, credința și virtuțile lor, exclamă : „Iată, din astfel de părinți m-am născut eu“. Din astfel de părinți s-au născut toți marii luminători ai Bisericii : Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin și alții.

Astfel, pe temelia naturală de la început a căsătoriei și familiei stabilită de Dumnezeu, creștinismul stabilește „biserica familială“ ca o unire sfințită prin harul lui Dumnezeu între bărbat și femeie, precum și familia ca o casă în care, în chip nevăzut și haric, locuiește Dumnezeu, Care păzește și sfințește pe cei ce trăiesc în ea.

Să ne rugăm, deci, ca și pe mai departe familia creștină, sub grija Sfintei Biserici-Mame, să fie o școală în care se pregătesc cetățeni vrednici ai acestei vieți pămîntești și vremelnice, ca și ai viitoarei vieți veșnice în Împărăția lui Dumnezeu. Să ne rugăm, de asemenea, ca asupra fiecărei case creștine — biserică familială — să fie așezate, ca o lozincă, cuvintele lui Iisus Navi : „Eu și casa mea vom sluji Domnului“. (Iis. Navi, 24, 15).

Traducerea de : Icon. Stavr. Ioan Cristea

BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA VECHE CATOLICĂ

PRIVIRE ASUPRA RAPORTURILOR DINTRE ELE PE O PERIOADA DE CIRCA UN SECOL (1874—1966)

de : Pr. prof. IOAN G. COMAN

I. PROFIL GENERAL AL RAPORTURILOR DE PÎNĂ ACUM DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA VECHILOR-CATOLICI.

Peste opt ani, adică în 1974, se împlinește un secol de la inițierea raporturilor dintre Biserica Ortodoxă și Biserica vechilor-catolici. Aceste raporturi au trecut prin patru faze : 1. Aceea a Congreselor unioniste de la Bonn (1874, 1875), prezidate de profesorul Ignatie Döllinger și la care au participat destui ortodocși, printre care și delegații Bisericii Ortodoxe Române : Episcopul Melchisedec al Dunării de Jos și Ghenadie, fost Argeș. 2. Aceea a convorbirilor prin corespondență între Comisia Academiei Ortodoxe de la Petersburg (Leningrad) și Comisia veche-catolică de la Rotterdam, pe o durată de circa 20 de ani (1892—1894—1910). 3. Faza convorbirilor de la Bonn (1931) 4. Perioada de la aceste tratative unioniste pînă astăzi, adică un spațiu cronologic de circa 35 ani.

Aceste raporturi au urmărit de la început o apropiere și chiar o comuniune între cele două Biserici care se întâlneau cu nădejdea unei înțelegeri din ce în ce mai depline. Diferitele declarații ortodoxe sau vechi-catolice de-a lungul celor patru faze o dovedește deajuns. Dacă delegația Bisericii Ortodoxe Române, după Congresul din 1875, propunea Sfîntului Sinod să ia legătura cu celelalte Biserici coreligionare în vederea demersurilor ce trebuiau făcute pe viitor relativ la promovarea raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica vechilor-catolici, iar Mitropolitul Nectarie, delegatul aceleiași Biserici, la Congresul din 1931, recomanda, după întoarcere, Sfîntului Sinod acceptarea intercomuniunii,¹⁾ Bise-

¹⁾ Referat despre ședința Comisiunii mixte de studii a catolicilor vechi și a ortodocșilor, ținută la Bonn, de la 27 și 28 octombrie 1931, privitor la intercomuniunea între aceste două Biserici, în Rev. „Biserica Ortodoxă Română”, 1932, Nr. 6, p. 446.

rica noastră actuală apreciază, la vechii-catolici, „perspectiva luminoasă a intercomuniunii și chiar a refacerii unității primare”.²⁾

Asemenea declarații pozitive au făcut și alți ortodocși, printre care Mitropolitul Gherman al Tiatirelor, reprezentant al Patriarhiilor Constantinopolului, Alexandriei și Ierusalimului și care a prezidat lucrările Congresului unionist de la Bonn, în 1931.

Si, totuși, raporturile ortodoxo-vechi-catolice în decursul celor circa 100 de ani nu s-au desfășurat totdeauna în aceeași atmosferă și n-au mers exclusiv în sens progresiv. Ele sînt atinse uneori de încetineală, neîncredere ori stagnare provocate de stilul desbaterilor unioniste, de oameni și împrejurări. Alteori, speranța crește și lucrările avansează. E chestie de atmosferă, în care primează cînd elementele negative, cînd elementele pozitive.

Elementele negative ale evoluției de pînă acum, de care trebuie să ținem seama, pentru că s-ar putea ca ele să reapară sub alte forme în dialogul pe care-l reîncepem cu vechii-catolici, s-au ridicat în Bisericile greacă, rusă, uneori chiar în sfera Patriarhiei ecumenice și în alte Biserici Ortodoxe. Aceste elemente erau sau reacții față de metoda minimalismului dogmatic susținut de vechii-catolici ca bază a unirii și împotriva căruia s-au ridicat profesorii greci Rhossis și Messoloras și protoereul rus Malțev,³⁾ sau expresii ale atitudinii școlii teologice ruse conservatoare în frunte cu profesorul Gusev de la Academia Teologică din Cazan, față de școala teologică rusă zisă liberală reprezentată de Academia din Petersburg în frunte cu Ianișev, generalul Kireev etc., care susțineau că nu există divergențe dogmatice propriu zise între vechii-catolici și ortodocși, că ceea ce-i separă sînt numai teologumenele a căror importanță a fost exagerată și pe care teologia unionistă le va reduce la justa lor proporție.⁴⁾ Contra acestei poziții, teologia de la Kazan proclama că Ortodoxia nu s-a încheiat cu primul mileniu, că gîndirea sa teologică continuă și după aceea, că unele teologumene sau opinii teologice contrazic dogma și merită numele de erezie. E cazul cu catolicismul vechi, care a evoluat în sens protestant; pentru a fi recunoscuți ca ortodocși, vechii-catolici au a se conforma nu numai structurii și doctrinei Bisericii neîmpărțite, ci și structurii și doctrinei Bisericii Ortodoxe sau vechi-catolici de-a lungul celor patru faze o dovedește fost deosebit de puternică în eclesiologie, cum se vede. Spre sfîrși-

²⁾ Dosarul 29 al Sfîntului Sinod al BOR, p. 2.

³⁾ Prof. Dr. W. Klippers, *Die altkatholische Kirchengemeinschaft und die Orthodoxie*, în *Alt-katholisches Jahrbuch* 1966 — *Kirchliches Jahrbuch für die Alt-katholiken im Deutschland* 1966, 65, Jahrgang, hrsggb von Benno Schöcke-Verlag des Bistums Bonn, p. 31.

⁴⁾ Dom Clément Lialine, *Vieux-Catholiques et Orthodoxes en quête d'union depuis trois-quarts de siècle*, în *Istina*, 1958, Nr. 1, p. 34.

⁵⁾ Idem, *op. cit.*, p. 34—35.

tul vieții lui, chiar Ianișev, partizan convins al unirii, susținea că principiul sau canonul lui Vincențiu de Lerin : „Id teneamus quod semper quod ubique, quod ab omnibus creditum est“ nu poate defini singur Ortodoxia și că intercomuniunea dintre vechii-catolici și anglicani care avusese loc, într-o măsură, chiar înainte de Unirea de la Utrecht, era ceva catastrofal.⁶⁾ Episcopul rus Sergiu de Jamburg, viitor patriarh al Moscovei (†1944) releva faptul că vechii-catolici nu înțeleg esența însăși a Bisericii : o biserică ortodoxă independentă din Apus nu poate sta pe picior de egalitate cu Biserica Răsăriteană ; o biserică locală, care s-a separat de Biserica generală, printr-o schismă sau erezie, poate ajunge la unire numai dacă se întoarce la Biserica generală și se leagă de ea ca de o organizație bisericească vie.⁷⁾ Această poziție a afectat mult pe vechii-catolici. S-a zis, apoi, că însăși apariția Bisericii vechi-catolice prin ruperea din corpul Bisericii romano-catolice a implicat elemente liberale sau moderniste, ceea ce iarăși a impresionat deosebit pe cei vizați.⁸⁾ Patriarhia Moscovei, care n-a fost prezentată la Bonn în 1931, a declarat la un moment dat că ea nu se consideră legată de rezultatul convorbirilor de acolo, deși Revista Patriarhiei Moscovei consacră o largă considerare vechilor-catolici ; între Biserica Ortodoxă rusă și vechii-catolici există deci o atmosferă de incertitudine și neclaritate.⁹⁾ Pe de altă parte, Patriarhia ecumenică și unele Biserici Ortodoxe autocefale, deși, în linii mari, au avut o atitudine pozitivă pe parcurs față de eforturile unioniste ale vechilor-catolici, totuși, cu prilejul unei consultări în această privință, aceea făcută de Patriarhul Ioachim III, în 1902, ele au răspuns aproape toate negativ, sau aproximativ negativ : Biserica Greciei a declarat că între cele două Biserici sînt deosebiri multe ; Mitropolii sîrbi : Inochentie al Belgradului și Mitrofan al Muntenegrului, au accentuat că unirea nu e posibilă decît dacă vechii-catolici acceptă toate dogmele ortodoxe, acordîndu-li-se libertatea în ritual ; Biserica Ortodoxă Română a atras atenția asupra alunecării vechilor-catolici spre protestantism în ceea ce privește mărturisirea păcatelor și postul și că ei duc concomitent tratative de unire și cu anglicanii, ceea ce face ca unirea cu vechii-catolici să nu se poată realiza.¹⁰⁾ La observația făcută de profesorul I. Karmiris că din cauza influențelor romano-catolice și protestante exercitate asupra vechilor-catolici,

⁶⁾ Idem, *op. cit.*, p. 36—37 și n. 30.

⁷⁾ *Revue Internationales de Théologie* XIII, 1904, p. 159 sqq. : „*Qu'est-ce que nous sépare des anciens catholiques ?*“, la W. Küppers, *op. cit.*, Ibidem, p. 31.

⁸⁾ W. Küppers, *op. cit.*, Ibidem, p. 31.

⁹⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 32.

¹⁰⁾ A. Sergheenko, *Raporturile reciproce ale vetero-catolicilor cu Bisericele Ortodoxe locale*, în *Jurnal Moskovskoi Patriarhii* 12/1958, p. 60, la Pr. Prof. M. Chialda, *Inercările de apropiere dintre Biserica Ortodoxă și Biserica vechilor catolici*, 1966, Manuscris, p. 10, 11, 59 și nota 28.

aceștia nu mai reprezintă Biserica occidentală cea mai apropiată de Ortodoxie, s-a răspuns din partea vizată că dacă e vorba de influențe catolice și protestante, acestea s-au exercitat asupra Ortodoxiei, cum o arată Congresul de Teologie ortodoxă de la Atena, în 1936, care s-a ocupat și cu cărțile simbolice.¹¹⁾ S-a spus că dacă la început convorbirile ortodoxo-vechi-catolice au avut o interesantă ținută teologică, academică, dacă nu chiar profesorală, ulterior schimburile între cele două comisii tehnice menționate au devenit din ce în ce mai puțin importante prin memorii sau studii nepublicate, iar entuziasmul a scăzut, partenerii ajungând să se acuze reciproc de infidelitate față de atitudinea originală și de decepție de ambele părți; vechii-catolici socotesc metoda ortodocșilor ca defectuoasă, iar ortodocșilor nu li se mai pare catolicismul vechi așa de apropiat ca înainte, ei stăruiind într-un confesionalism avid de uniformitate.¹²⁾

În aceste critici sînt elemente care frînează, dar și forțe stimulative pentru continuarea dialogului între cele două părți. Sînt, poate, exagerări și erori care pot fi corectate. Dealtfel, reluarea dialogului va dovedi ce e și ce nu e adevărat în observațiile și luările de atitudine de pînă acum. Elementele negative care-și au — cum știm — valoarea lor dialectică în procesul de promovare a cercetărilor n-au fost însă precumpănitoare în atmosfera generală a dezbaterilor, pentru că aproape totdeauna s-a propus reluarea lor fie dintr-o parte, fie din alta.

Elementele pozitive ale atmosferei tratativelor ortodoxo-vechi-catolice sînt cele care — în general — au dat tonul în inițierea, menținerea sau promovarea raporturilor dintre cele două părți. Pe lângă diferitele mesaje de salut, de încurajări sau de felicitări din partea anumitor Intîistătători de Biserici Ortodoxe sau vechi-catolici, care însemnau și înseamnă un aport de prestigiu la nivelul desbaterilor, concluziile unora din sesiunile de lucru erau apreciate, aproape totdeauna, în termeni pozitivi, stimulatori. La sfîrșitul sesiunii convorbirilor de la Bonn, 1931, Mitropolitul Gherman, reprezentantul Patriarhiei ecumenice, judecînd strădaniile de unire, preciza că numai împrejurări externe s-au opus unei intercomuniuni depline între cele două Biserici care „sînd de acord în toate cele esențiale”.¹³⁾ Delegatul Bisericii Ortodoxe Române, la aceleași convorbiri, propunea — cum am relevat deja — Sfîntului nostru Sinod încheierea unei intercomuniuni cu Biserica veche-catolică. La Congresul XVII al vechilor-catolici, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Arhiepiscopul Ioan, declara că ușile acestei Biserici sînt totdeauna des-

¹¹⁾ Dom Clem. Lialine, *op. cit.*, Ibidem, p. 51.

¹²⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 39, 41.

¹³⁾ Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 13.

chise pentru contacte în vederea apropierii între cele două Biserici.¹⁴⁾ Prin gura Arhimandritului Rodionov, aceeași Biserică a precizat că ea și Biserica veche-catolică sînt una în esențial, adică în credință, dar divizate în chestiuni canonice.¹⁵⁾ Contactele directe între Bisericile Ortodoxe și veche-catolică contribuie la apropierea lor. Biserica Ortodoxă Română a reînnoit contactul cu Biserica veche-catolică prin vizita Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Justin la Berna în 1961, cînd pentru stabilirea de bune raporturi între cele două Biserici s-a hotărît ca lucrul să se poată realiza prin schimb de profesori, de studenți, de publicații, prin oferire de burse.¹⁶⁾ Schimbul acesta se face și între alte Biserici Ortodoxe și Berna. Vizita pe care Arhiepiscopul A. Rinckel și episcopul U. Kury au făcut-o la Patriarhia de Constantinopol, în martie-aprilie 1962, ca și aceea făcută de o delegație a Patriarhiei ecumenice la Utrecht, în 1964, au avut un deosebit ecou. Cu ocazia primei dintre aceste vizite, s-a discutat și s-a ajuns la concluzia creerii unei Comisii mixte care să continue lucrările începute la Bonn, în 1931, pentru a stabili punctele în care cele două Biserici sînt de acord sau se deosebesc, urmînd ca rezultatele tratativelor acestei Comisii să fie supuse viitorului Prosinod spre a hotărî. La invitația Patriarhiei ecumenice de a participa la lucrările Comisiei mixte, Biserica Ortodoxă Română a răspuns pozitiv, întrucît ea a manifestat tot timpul simpatie pentru dorința de apropiere a vechilor-catolici de Ortodoxie participînd la Congresele și Conferințele lor.¹⁷⁾ Cu prilejul vizitei făcute de Arhiepiscopul Rinckel și de episcopul U. Kury la Patriarhia Moscovei, în 1963, cel dintîi și-a manifestat dorința unei depline comuniuni „in sacris” cu Biserica Ortodoxă; profesorul Dr. W. Küppers de la Bonn a participat la sărbătorirea Mileniului Muntelui Athos în 1963 și la a treia Conferința Panortodoxă de la Rhodos, în 1964.¹⁸⁾ La cele două Conferințe Panortodoxe de la Rhodos, în 1961 și 1964, s-a hotărît „continuarea legăturilor cu vechii-catolici în sprijinul discuțiilor teologice care au avut loc pînă acum și a declarațiilor și tendințelor lor spre unire cu Biserica Ortodoxă”. Comisia mixtă va lucra pentru „continuarea și promovarea discuțiilor teologice de pînă acum dintre cele două Biserici”.¹⁹⁾ Hotărîrea de la Rhodos are mare importanță pentru că e prima hotărîre oficială a întregii Ortodoxii într-o problemă deschisă de 90 de ani și pentru că ea

¹⁴⁾ Idem, *op. cit.*, p. 14.

¹⁵⁾ Domn Clem. Lialine, *op. cit.*, Ibidem, p. 51.

¹⁶⁾ Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 41.

¹⁷⁾ Idem, *op. cit.*, p. 42.

¹⁸⁾ Idem, *op. cit.*, p. 43.

¹⁹⁾ Idem, *op. cit.*, p. 45.

n-a fost dată izolat, ci, privită în ansamblu, ea pare a expune punctul culminant pe linia unui program ortodox ecumenic.²⁰⁾ Profesorul W. Küppers apreciază că, din punctul de vedere al vechilor-catolici, instituirea Comisiei mixte nu înseamnă mult, pentru că s-a crezut, de către vechii-catolici, că rezultatele din 1931 erau un pas înainte. Totuși, în ansamblul poziției ecumenice, a Bisericii Răsăritene, crearea unei asemenea Comisii precum și intrarea Bisericii romano-catolice în dialogul ecumenic nu pot fi în deajuns subliniate.²¹⁾ De fapt, Conferința III Panortodoxă de la Rhodos a hotărât începutul oficial al dialogului ortodoxo-vetero-catolic. În ansamblu, lucrul înseamnă totuși mult, întrucât el încearcă să acopere hiatusurile cronologice în legăturile din trecut și întrucât Ortodoxia e prezentă în totalitatea ei.

Nu poate fi făcut un bilanț absolut exact al rezultatelor tratativelor de până acum. În primul rînd pentru că aceste tratative au fost duse cu întreruperi și reluări în momente foarte diferite ca temperatură spirituală a creștinismului european și de oameni diferiți, în al doilea rînd pentru că nu întreaga Ortodoxie a participat continuu la lucrări. Totuși, se pot schița unele constatări, care pot fi puncte de plecare pentru rezultate mai concludente.

În primele două faze, ortodocșii — după unele aprecieri — au fost mai intransigenți reușind să obțină de la vechii-catolici unele acomodări mai mult sau mai puțin suple la Ortodoxie, ca în problema Filioque, aceea a Euharistiei, aceea a Sfintelor Taine etc. Vechii-catolici dorind intens unirea au cedat destul de greu, dar au cedat. În ultimele două faze, în deosebi în aceea care are în centru convorbirile de la Bonn, în 1931, teologii ortodocși, cu excepția profesorului I. Karmiris, au avut o atitudine mai degajată față de vechii-catolici, probabil sub influența ecumenismului; ei par, totuși, a stărui mai mult decît se spune asupra deosebirii dintre dogmă, teologumenă și adiaphora; par însă a înfățișa o eclesiologie mai fluă, nici conservatoare, nici liberală.²²⁾ Dar nu se poate spune cu ecumenistul catolic Dom Clement Lialine că numai teologii ortodocși au evoluat, în timp ce vechii-catolici ar fi rămas fermi la principiile lor teologice unioniste formulate la München, în 1871, neschimbîndu-și nici ideologia, nici metodele.²³⁾ Teologii vechi-catolici au acceptat, în mare măsură, dogmele fundamentale ale Bisericii Ortodoxe, cum se vede din ultimele „Mărturisiri de credință vechi-catolice”, în deosebi din aceea a Arhiepiscopului A. Rinkel, rostită ca un fel de testament personal, la Congresul XIX al vechilor-catolici, ținut la Viena, în

²⁰⁾ Dr. W. Küppers, *op. cit.*, Ibidem, p. 32—33.

²¹⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 33.

²²⁾ Dom Clem. Lialine, *op. cit.*, Ibidem, p. 52.

²³⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 52, 53.

septembrie 1965.²⁴⁾ Rămîne să se vadă cît de substanțial-ortodoxă este această Mărturisire.

S-a zis că absolutizarea valorii datinelor locale în Ortodoxie creează acesteia o opoziție oarecum instinctivă contra intercomuniunii cu alte Biserici.²⁵⁾ Este o exagerare voită în această afirmație făcută de cineva căruia nu-i plac progresele apropierei dintre Biserica Ortodoxă și cea veche-catolică. Ortodoxia, cum e firesc, își prețuiește patrimoniul ei de viață în credință și-l oferă ca hrană spirituală oricui îl înțelege și-l re trăiește cu aceeași sfîințenie și dragoste. Valoarea ei rupe corsetul definiției lui Vincentiu de Lerin din secolul V care se referă la regula strictă de credință de pînă atunci. Ortodoxia nu se încheie cu anul 1000 și elementele ei complexe continuă și astăzi și vor continua mereu să fecundeze o spiritualitate bogată. Vechii-catolici vor să se unească cu Ortodoxia de pînă la anul 1000, neluînd în considerare cea de a doua mie de ani, inclusiv epoca în care trăim împreună; e ca și cum ne-ar spune: „Vă iubim, dar vrem să ne unim cu strămoșii voștri, nu cu voi”. Noi am păstrat fidel învățătura de credință sub soarele victoriei universale, respirînd adică prin evlavie și atmosfera secolelor pe care le petrecem. Este „vocea vie” a Bisericii pe care G. Florovski zice că primele desbateri uniioniste de la Bonn au neglijat-o sau avea „Tradiție vie” a Ortodoxiei despre care Lialine afirmă că vechii-catolici n-o pot sesiza; de aici retușările aduse mereu de către ortodocși definiției catoliciității date de vechii-catolici.²⁶⁾ Catolicitatea trebuie scoasă nu numai din textele vechi ale Bisericii, ci și din „experiența vie”. a acesteia. În această catolicitate completă, nu numai antică și medievală a Ortodoxiei, putem găsi calea intercomuniunii.

Un rezultat sigur al convorbirilor de pînă acum este dorința vie și a Bisericii Ortodoxe și a Bisericii vechi-catolice de a relua desbaterile spre a adînci problemele în discuție și a stabili precis punctele în care sîntem de acord și cele în care sîntem mai puțin de acord, pentru a reuși, poate, pînă la urmă, să ne înțelegem deplin. Sîntem de acord cu Arhiepiscopul A. Rinkel că în lucrarea noastră trebuie să ținem seama de doi factori: Mișcarea ecumenică și prudența și înțelepciunea, inclusiv ideile, problemele și curentele noi teologice.²⁷⁾

²⁴⁾ In *Internationale Kirchliche Zeitschrift* (citat de aci înainte ca IKZ) Jahr 73, Heft 292, Oct-Dez. 1965, 4 Heft, p. 201—216.

²⁵⁾ Dom Clem. Lialine, *op. cit.*, Ibidem, p. 54.

²⁶⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, loc. cit.

²⁷⁾ A. Rinkel, *Vechi-catolicismul și Ortodoxia*, în reportajul: *Congresului vechilor-catolici de la Haarlem* (Olanda), trad. de Pr. I. Parocescu după Jurnal Moskovskoi Patriarhii Nr. 2. 1962, în *Glasul Bisericii*, 1963, Nr. 1—2, ian-febr., p. 149.

II. PROBLEME ASUPRA CARORA BISERICA ORTODOXA ȘI BISERICA VECHILOR-CATOLICI AU STABILIT PERSPECTIVELE UNUI ACORD COMPLET SAU PARȚIAL.²⁸⁾

A. PROBLEME DOGMATICE

1. *Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție* sînt recunoscute ca izvoare ale credinței creștine.

Prima este — zic vechii-catolici — izvor, document și obiect de credință, dar cînd ea se prezintă pe sine ca „revelație“, nu e așa ceva, pentru că ea e doar mărturia omenească a cuvintelor și lucrurilor lui Dumnezeu, lucru care o face accesibilă tuturor formelor cercetării și criticii.²⁹⁾ Ortodocșii susțin, de acord cu Sfinții Părinți, că Sfânta Scriptură este descoperirea Cuvîntului lui Dumnezeu și-i acordă o cinstită excepțională, în deosebi Sfinței Evanghelii, atît în cult, cît și ca obiect de studiu sau de meditație.

Sfânta Tradiție e prezentată de vechii-catolici ca „explicarea și completarea Sfintei Scripturi prin predania unanimă în scris a Bisericii vechi“³⁰⁾ sau ca „Biserica vorbitoare și dătătoare de mărturie“ care duce mai departe revelația, dar care e numai o emanație a Sfintei Scripturi, ceea ce impune Bisericii ca primă datorie, ca vorbirea, acțiunea și rugăciunea ei să concorde cu Sfânta Scriptură. Aceeași datorie revine teologiei.³¹⁾ Sfânta Tradiție n-ar fi, deci, decît o anexă a Sfintei Scripturi și derivînd direct din aceasta, Problema trebuie rediscutată.

2. *Canonul Sfintei Scripturi* e, pentru ambele Biserici, alcătuit din cărțile inspirate sau protocanonice ale Vechiului și Noului Testament și din cele deuterocanonice sau anaginoscomena, acestea din urmă numai cu valoare de edificare, bune de citit și socotite întii ca apocrife (Bonn, 1875) și apoi ca neapocrife (Bonn, 1931). Nici o traducere a Sfintei Scripturi nu poate revendica o autoritate mai mare ca aceea a textului original.³²⁾ Există perspective de acord.

²⁸⁾ Ordinea acestor probleme urmează deaproape aceea prezentată de Pr. Prof. M. Chialda: *Probleme asupra cărora cele două Biserici au căzut de acord sau Biserica veche-catolică a făcut precizări în spirit ortodox*, Manuscris dactilografiat, 1966.

²⁹⁾ A. Rinkel, *Mărturisirea de credință a vechilor catolici*, în *Internationale Kirchliche Zeitschrift* 1965, 4, p. 206.

³⁰⁾ *Catehismul catolic al Bisericii vechi-catolice din Germania*, Bonn, 1965, Întrebarea 29 și IKZ 1931, Nr. 3, p. 156; Mitropolit Nectarie, *Referat...* în BOR, 1932, Nr. 6, p. 442; Pr. Prof. M. Chialda *op. cit.* 1—2.

³¹⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, p. 207.

³²⁾ Ghenadie Enăceanu, *Cronica ecleziastică...* II, în BOR, 1875, Nr. 5, p. 396—397; Mitropolitul Nectarie, *Referat...* în BOR, 1932, Nr. 6, p. 442; A. Kürz, *Die Beziehungen des Altkatholizismus zur anglikanischen und zur Orthodoxen Kirche*, Col. Ekklesia Cotha, 1935, Vol. III/11, p. 100—102; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 2.

3. Biserica veche-catolică acceptă *simboalele ecumenice* și definițiile de credință ale Bisericii primare nedespărțite recunoscând Simbolul apostolic, folosit la botez și Simbolul niceo-constantinopolitan fără Filioque, care pot fi considerate ca bază a întregii creștinătăți.³³⁾ Dacă folosirea Simbolului apostolic se recunoaște ca o datină locală apuseană, acceptarea unanimă a Simbolului niceoconstantinopolitan fără Filioque ca „oficial” poate fi socotită ca un început de acord asupra acestui punct.

4. Se recunosc hotărârile dogmatice ale celor șapte *Sinoade ecumenice* și se resping hotărârile Sinoadelor apusene dintre anii 1054—1870; în afară de cele șapte, niciun alt Sinod nu e recunoscut ca ecumenic. La acest rezultat s-a ajuns progresiv; la începutul tratativelor, Sinoadele ecumenice nu erau menționate în Indrumătorul și Catehismul vechi-catolic (Congresul de la Lucerna, 1892), mai apoi sînt socotite ca ecumenice numai primele patru Sinoade, potrivit unei vechi tradiții apusene care urcă pînă la papa Grigorie cel Mare (†604) și, în fine, toate șapte (Bonn, 1931). Se recunosc hotărârile dogmatice ale Sinodului de la Trident în măsura în care ele sînt de acord cu învățătura Bisericii primare; se recunosc de asemenea articolele 2, 3, 4, 5 ale Declarației de la Utrecht (respingerea infailibilității papale și primatului papal de jurisdicție, a Imaculatei concepții, a diferite bule dogmatice papale ca: Unigenitus, Auctorem fidei, Syllabus etc.).³⁴⁾ Acordul e posibil dacă se acceptă fără rezervă consecințele acestor hotărâri dogmatice și în teologia actuală.

5. Biserica veche-catolică recunoaște *învățătura ortodoxă despre Sfînta Treime*, despre „Dumnezeu-Unul în Treime”, pe care-l consideră drept „marele bun al credinței creștinătății” și pentru care Biserica a depus cinci veacuri de eforturi spre a-l defini. Ea recunoaște, de asemenea, credința ortodoxă „în Unul și Același Hristos, Fiu, Domn, Unu-Născut, în două firi, neamestecat, neschimbat, neîmpărțit, nedespărțit”. Cap unic al Bisericii.³⁵⁾ Acordul e posibil dacă Biserica veche-catolică nu-și alterează puritatea doctrinei trinitare prin intercomuniune cu diferite grupări unitariene sau altfel.

³³⁾ Episcopii Melchisedec și Ghenadie, *Raport către Sfîntul Sinod* în BOR, 1876, Nr. 4, p. 300; A. Küry, in *Ekklesia*, 111/11, p. 102—103; Mitropolit Nectarie, *Referat...* in BOR, 1932, Nr. 6, p. 441; A. Rinkel, *op. cit.*, p. 202, Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 2—3.

³⁴⁾ A. Srgheenko, JMP, 1958, Nr. 11, p. 53; Mitropolit Nectarie, *Referat...* in BOR, 1932, Nr. 6, p. 441, 443; C. Mirbt, *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus*, fünfte Auflage, 1924, p. 573; Dom Cl. Lialine, *Déclaration à l'Eglise catholique-Convention d'Utrecht*, 24 sept. 1889, in *Istina*, 1958, Nr. 1, p. 57—58; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 3—4.

³⁵⁾ A. Srgheenko, in JMP, 1958, Nr. 11, p. 52—54; A. Rinkel, *op. cit.*, p. 205, 207; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 4.

6. Se acceptă și se recunoaște învățătura ortodoxă despre *purcederea Sfintului Duh* potrivit doctrinei Bisericii primare și dezvoltărilor teologice ale Sfintului Ioan Damaschin în sensul că : 1. Sfintul Duh este de o ființă cu Tatăl și cu Fiul ; 2. El purcede din veci din Tatăl, principiul, cauza și izvorul Dîvinității ; 2. El nu purcede și de la Fiul, dar se trimite în lume atît de Tatăl cit și de Tatăl prin Fiul ; 4. Se acceptă ca dogmă numai învățătura Simbolului niceo-constantinopolitan din 381 (art. 8). S-au depus eforturi pentru a face pe vechii-catolici să înțeleagă că învățătura despre Filioque nu poate fi păstrată ca învățătură teologică cu caracter particular, că nu se poate face uz de o anumită filozofie în problemă, că nu se poate atribui Logosului participarea la purcederea Sfintului Duh de la Tatăl, cu toate textele ce se pot aduce din Părinți, în deosebi din Augustin.³⁶⁾ Nu se știe în ce măsură vechii-catolici au înțeles și au acceptat acest punct de vedere ortodox. E drept că A. Rinkel vorbește frumos despre Biserica Ortodoxă cînd precizează referitor la Filioque : „Trebuie să lăudăm fidelitatea vigilentă a Bisericii Orientale care a respins pînă în ziua de azi un adaos la Simbolul grecesc — e vorba de „Filioque“ — neautorizat de niciun sinod ecumenic”.³⁷⁾ Totuși, cererea vechilor-catolici ca „să se restabilească Simbolul de credință fără să se sacrifice niciun adevăr de doctrină exprimat de formularea apuseană contemporană” poate însemna o continuare a păstrării adaosului „Filioque” sub diferite titluri sau pretexte. Vechii-catolici recunosc că acest adaos s-a făcut necanonic în Simbolul de credință și el a fost înlăturat din cărțile de cult ale unor Biserici vechi-catolice ca, de exemplu, ale celor din Olanda, Elveția, R.F.G. ; nu știm dacă măsura a fost aplicată și în restul Bisericilor vechi-catolice și dacă făgăduința Arhiepiscopului Kenninck, în 1931, de a se da o circulară în acest sens, s-a realizat.³⁸⁾ Declarațiile oficiale vetero-catolice prezintă problema rezolvată în sens ortodox, dar par a fi rezerve serioase, cum reiese din cererea ca să se păstreze „formularea apuseană contemporană” a Simbolului de credință, adică menținerea intactă a adaosului Filioque. Problema e complexă și acordul numai de perspectivă.

7. Cu privire la *Biserică*, părțile au căzut de acord că aceasta a fost întemeiată de Insuși Mîntuitorul Iisus Hristos,

³⁶⁾ A. Sergheenko, în JMP, 1958, Nr. 11, p. 52—53, la Pr. Prof. Mi Chialda, *op. cit.*, p. 5, 6, 7.

³⁷⁾ *Mărturisirea de credință veche catolică*, în IKZ, Oct. Dez. 1965, 4 Heft, p. 204.

³⁸⁾ Episcopii Melchisedec și Ghenadie în BOR, 1876, Nr. 4, p. 301, 303 A. Küry. în Ekklesia III/11, p. 102—103 ; A. Sergheenko, în JMP, 1958, Nr. 11, p. 50, 52, 53—54 ; Gh. Enăceanu, în Bor, 1875, Nr. 5, p. 395 ; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 4—8.

prin pogorirea Sfântului Duh la Cincizecime, că ea e în același timp Trupul lui Hristos și obștea acelor care prin credință și botez se unesc cu acest Trup al cărui cap e Hristos, că ea e mamă așa cum Dumnezeu e Tată, că e „autoritativă” pentru credincioși, că ea învață, bazată pe Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție, „ceea ce totdeauna, în tot locul, au crezut toți” (Vinențiu de Lerin), că prin unitatea, sfințenia, catolicitatea și apostolicitatea ei urmărește scopul unei „orînduiri suprapămîntești”, pe care Sfîntul Duh prin lucrarea lui continuă o face posibilă.³⁹⁾ În cea mai recentă „Mărturisire de credință veche-catolică”, se afirmă că Biserica este casa mîntuirii, locașul Sfîntului Duh, stîlpul adevărului, sălășluirea lui Dumnezeu între oameni, primul rod al operei Fiului lui Dumnezeu făcut om, Iisus Hristos; Biserica e numită „catolică” în sensul că ea posedă plenitudinea mîntuirii putînd să o împărtășească în cuvînt, taine, funcțiune și liturghie, că mîntuirea e destinată și suficientă pentru toată lumea și pentru toate timpurile în lungimea și lărgimea, în înălțimea și adîncimea lor.⁴⁰⁾ Este, în această definiție, o catolicitate perfect ortodoxă, dar care depășește perimetrul sau orizontul normei lui Vinențiu de Lerin, care scriînd în prima jumătate a secolului V (434) nu putea exprima întreaga viață a Bisericii dintr-un întreg mileniu. Acel „semper”, acel „ubique” și acel „ab omnibus” din formula lerineză nu pot reda decît catolicitatea secolul V, destul de interesantă și bogată, dar fără lărgimea, adîncimea, complexitatea și mai ales infinita tonalitate a creștinismului ulterior de pînă la sfîrșitul veacurilor. Lerin mulă — poate — catolicitatea Bisericii după aceea a culturii grecești și a lumii romane, în timp ce astăzi catolicitatea sau universalitatea e infinit mai întinsă, mai bogată și mai nuanțată. Canonul lui Lerin nu poate exprima în forma lui seacă, juridică, toată bogăția istorică, tot duhul și toată viața și fenomenologia Ortodoxiei. Mai complet, mai real și mai precis este definită catolicitatea Bisericii de către Sfîntul Chiril al Ierusalimului cînd zice: „Biserica se numește catolică pentru că se întinde peste toată lumea, de la un capăt al pămîntului pînă la celălalt, pentru că învățătura ei este catolică și desăvîrșită, căci dă toate învățăturile trebuincioase cunoștinței omului atît, pentru că vindecă și îngrijește îndeobște orice fel de păcate săvîrșite prin trup și suflet și pentru că are în stăpînirea sa tot felul de virtuți în fapte și în cuvinte și în felurile daruri duhovnicești.”⁴¹⁾

³⁹⁾ A. Sergheenko, în JMP, 1958, Nr. 12, p. 61; Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 443; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 8—9.

⁴⁰⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, Ibidem, p. 207—208.

⁴¹⁾ Cateheza XVIII, 23, PG 33, 1044.

Se pare că uneori vechii-catolici nu se identifică cu Biserica, ci caută calea care duce spre ea nu atât prin formule obișnuite cât prin „taină, dragoste și adevăr”.⁴²⁾

În linii mari, se pare că nu s-a ajuns la un acord deplin în domeniul eclesiologiei. Rămâne, de asemenea, de discutat sensul actual al catolicității după canonul lui Vincențiu de Lerin.

8. S-a căzut de acord că *mintuirea* subiectivă se obține prin harul divin și credința activă prin dragoste, adică — în limbaj ortodox — prin har, credință și fapte bune. S-a respins învățătura despre „meritele câștigate” (merita de condigno), despre „faptele prisositoare” (opera supererogationis) și despre „tezaurul meritelor Sfinților” (thesaurus meritorum sanctorum), întrucât nu se poate compara valoarea infinită a îndreptării sau a mântuirii făgăduită de Dumnezeu și valoarea mărginită a faptelor.⁴³⁾ Acordul poate fi considerat apropiat dacă vechii-catolici înțeleg și practică prin formula „credința activă prin dragoste”, ceea ce înțeleg și practică ortodocșii adică credința și faptele bune în sensul deplin al cuvântului. Ideea, aproape în această formă, e dezvoltată pe larg de Sfântul Pavel și de Sfinții Părinți; în deosebi de Sfântul Ioan Gură de Aur (mai ales în Omiliile la Epistola către Romani), dar ea poate fi înțeleasă și protestant; anglicanii o susțin, în acest din urmă sens.

9. Vechii-catolici au recunoscut noțiunea, ființa, scopul și numărul de 7 al Sfințelor *Taine*, dintre care socotesc drept principale Botezul și Euharistia, întrucât numai acestea două au fost instituite direct de Mântuitorul, pe când celelalte ar fi apărut mai târziu.⁴⁴⁾ La convorbirile din 1931, s-a recunoscut că hirotonia nu e socotită ca o simplă introducere în oficiu, ci ca împărtășirea unui har, asemenea celorlalte taine.⁴⁵⁾ S-au recunoscut, de asemenea, și celelalte taine. Arhiepiscopul A. Rinkel precizează în recenta sa „Mărturisire de credință veche-catolică” că mijloacele harului în Biserică sînt instrumentele Domnului acestea, care, singur, este izvorul și dătătorul harului. Biserica nu posedă harul ea însăși și nu-l scoate din ea, însăși, ci garantează transmiterea și puritatea lui, căci aceasta este sarcina ei; acțiunea tainelor în Biserică este acțiunea Domnului Insuși și numai această acțiune a Domnului constituie siguranța, autenticitatea și integritatea tai-

⁴²⁾ Archevêque Basile (Krivochéine), *Le XIX Congrès International des vieux-catholiques à Vienne* (22—26 Septembre 1965), în *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale-Revue trimestrielle*, 13-e année, 4-e trimestre, Nr. 52, Oct-Dec. 1965, Paris, p. 207.

⁴³⁾ G. Enăceanu în BOR 1875, Nr. 5, p. 396—397; A. Küry, în *Ekklesia* III/11, p. 100—102.

⁴⁴⁾ *Idem*, *Ibidem*, p. 397—398; A. Küry, în *Ekklesia* III/11, p. 101—102; A. Serghienko, în JMP, 1958, Nr. 12, p. 61; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 11.

⁴⁵⁾ Mitropolitul Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444.

nelor.⁴⁶⁾ În lumina acestei interpretări, Ortodoxia poate fi de acord cu vechii-catolici în privința tainelor în general, dacă ele vor fi toate socotite ca întemeiate de Domnul.

10. Se recunoaște *Botezul* ca Sfântă Taină, diferind numai forma săvârșirii: în timp ce în Biserica Ortodoxă el se face prin scufundare, la vechii-catolici el are loc prin „turnare deasupra”, lucru admis și în Biserica Ortodoxă în caz de nevoie; pentru rest „există înțelegere deplină”.⁴⁷⁾ Recentă „Mărturisire de credință veche-catolică” zice despre botez că el e „ușa Bisericii. Tot cel ce primește botezul în numele lui Dumnezeu Unul în Treime, intră în Biserică cu siguranța că păcatele îi sînt iertate, că zidul despărțirii între Dumnezeu și el a fost înlăturat prin Domnul Bisericii care și-a dat viața pentru oile sale și prin jertfa sa de bună voie pe cruce a luat vina lor asupra Sa. Cel botezat este... un copil al lui Dumnezeu pentru care se deschide viața veșnică ca realitate și făgăduință”.⁴⁸⁾ Acordul între cele două părți pare a fi deplin; rămîne să se vadă dacă în timpul dialogului nu vor interveni elemente orientate în alt sens.

11. Taina *Mirungerii* se săvârșește la vechii-catolici sub numele de „Confirmație” după un timp de pregătire a celui botezat și e socotită condiție necesară pentru hirotonie, dar nu și pentru primirea Sfintei Împărtășanii imediat după botez. Scopul ei este „creșterea internă creștinească”.⁴⁹⁾ „Mărturisirea de credință veche-catolică” din 1965 precizează că Biserica își pune prin „Confirmație” pecetea Sfîntului Duh pe cel botezat numai după ce examenul personal al credinței sale se trezește și îl cheamă la răspundere și prin aceasta la starea de creștere duhovnicească deplină.⁵⁰⁾ Ființa și scopul Tainei fiind aceleași de ambele părți, se poate face pogorămînt asupra momentului administrării ei ca datină locală. Administrarea ei la hirotonie compensează parțial administrarea ei înainte de prima cuminecătură după botez, la ortodocși. Se poate considera un acord „prin iconomie”.

12. Cu privire la Taina *Pocăinței* sau a *Mărturisirii*, Biserica veche-catolică nu o consideră obligatorie, dar o socotește necesară pentru Sfînta Împărtășanie.⁵¹⁾ Ea facilitează totdeauna o mărturisire voluntară, afară de cea în comun,⁵²⁾ deși

⁴⁶⁾ Mărturisirea de credință veche-catolică, în IKZ, Oct. Dez. 1965, 4 Heft, p. 209.

⁴⁷⁾ Mitropolitul Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444; Pr. Prof. M. Chialda, p. cit., p. 11—12.

⁴⁸⁾ Mărturisirea de credință veche-catolică, în IKZ, Oct. Dec. 1965, p. 209—210.

⁴⁹⁾ Mitropoli Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444; Pr. Prof. M. Chialda, op. cit., p. 12.

⁵⁰⁾ A. Rinkel, op. cit., Ibidem, p. 210.

⁵¹⁾ Catehismul catolic al Bisericii vechi-catolice din Germania, între-barea 242.

⁵²⁾ Catehismul... Întrebarea 249.

în 1874 (Bonn, punctul 11) ea era de acord că „practica mărturisirii... trebuie să fie menținută în Biserică”. „În Biserica Ortodoxă, mărturisirea e obligatorie înainte de primirea Sfintei Cuminecături. Așa numitele epitimii (canoane) în Biserica Ortodoxă, sînt mijloace de îndreptare a păcătoșilor, impuse la mărturisire din partea preotului”.⁵³⁾ În recenta „Mărturisire de credință veche-catolică” se recunoaște că „în Taina Iertării păcatelor, în reconciliație, pe drumul pocăinței, Biserica execută imputernicirea primită de la Domnul ei: „Toate cîte veți lega pe pămînt vor fi legate și în ceruri și toate cîte veți deslega pe pămînt vor fi deslegate și în ceruri” (Matei 18, 18). Și Biserica face lucrul acesta pînă la sfîrșitul vieții omenești”.⁵⁴⁾ Pocăința e deci recunoscută ca taină întemeiată de Mîntuitorul. Textul citat din recenta „Mărturisire de credință veche-catolică”: „Biserica execută imputernicirea primită de la Domnul ei” cuprinde o obligație indiscutabilă din partea Bisericii; Taina Pocăinței pare a fi considerată aci ca necesară de către vechii-catolici, deși mai înainte nu era astfel. În cazul acesta, între părți este acord deplin; astfel — adică dacă Taina nu este obligatorie — problema nu este încă pozitiv rezolvată.

13. Asupra Tainei *Sfintei Euharistii* s-a stabilit acord cu privire la unele elemente și se mențin diferențe asupra altora. Încă în Declarația de la Utrecht (1889) pct. 6, vechii-catolici recunoșteau că „în Sfînta Jertfă a altarului” ei primesc însuși Trupul și Singele Domnului sub chipul pîinii și a vinului. La convorbirile de la Bonn, 1931, „Președintele, Arhiepiscopul Dr. Ghermanos, dă citire articolului 6 al Declarației de la Utrecht și declară cu satisfacție, că, în acel articol, totul e clarificat și bazat. În privința prefacerii pîinii și a vinului, amîndouă Bisericile sînt de aceeași părere, numai că rugăciunea chemării se rostește în Biserica catolică-veche înainte, iar în cea Ortodoxă după cuvintele instituirii, pentru că după părerea Bisericii Ortodoxe, Liturghia întregă trebuie să fie o expunere a vieții lui Hristos. Sfînta Euharistie se celebrează ca jertfă pentru cei vii și pentru cei morți... Impărtășirea se face în Apus sub un chip, la dorință și sub două chipuri; în Biserica catolică-veche cu pîine nedospită, în cea Ortodoxă cu pîine dospită”.⁵⁵⁾

Au avut loc discuții îndelungate între Comisiile teologice Petersburg-Rotterdam (1892—1897) cu privire la „prefacerea” pîinii și a vinului în Trupul și Singele Domnului. Comisia rusă a cerut ca vechii-catolici să accepte învățătura că pîinea și vinul euharistic, după sfințire, se prefac — într-un mod inaccesibil minții noastre — în Trupul și Singele adevărat al Domnului, în adevăr,

⁵³⁾ Mitropolit Nectarie, BOR, 1932, Nr. 6, p. 444; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 12—13.

⁵⁴⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, Ibidem, p. 210.

⁵⁵⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444.

în realitate și în esență.⁵⁶⁾ Respingînd termenii romano-catolici de „transsubstantiatie” și „accidentia”, vechii-catolici⁵⁷⁾ susțin că „Insuși Hristos schimbă prin puterea binecuvîntării sale pîinea și vinul în Trupul și Singele său”, dar nu folosesc termenul „prefacere” sau „transformare”, ci termenul „transvaluatio” care poate fi tradus prin „revalorizare”, „transformare valorică”.⁵⁸⁾ Înseamnă această „transvaluatio” exact ce înseamnă „prefacere”? Vechii-catolici nu folosesc termenul „prefacere”, — zic ei — pentru că el nu se întrebuițează peste tot în Bisericile Ortodoxe de Răsărit și pentru că nu se găsește în nici o carte de slujbă de dinaintea despărțirii Bisericilor; în consecință el nu poate fi obligator pentru ei.⁵⁹⁾ Afirmția Mitropolitului Gherman din 1931 că, „în privința prefacerii pîinii și a vinului, amîndouă Bisericile sînt de aceeași părere”, trebuie reexaminată în lumina stadiului actual al teologiei vechi-catolice și văzut dacă cumva termenul „transvaluatio” corespunde exact termenului ortodox de „prefacere”; în caz afirmativ, acordul principal e realizat; în caz negativ, trebuie căutat un termen cît mai sinonim cuvîntului „prefacere”. Realizarea Trupului și Singelui adevărat al Domnului în Euharistie depinde de felul acțiunii asupra pîinii și vinului, de felul prezenței Logosului în spețele euharistice; dacă această prezență nu e în adevăr, în realitate și în esență, ci simbolic sau „per impanationem”, nu ne găsim în prezența Tainei. Lucrarea de prefacere a spețelor de către Hristos Insuși și nu de Sfîntul Duh e propoveduită și de unii Părinți (Sfîntul Ioan Gură de Aur). Momentul epiclezei și folosirea azimei pot fi chestii de interpretare istorico-liturgică și în consecință considerate ca datini locale; dar, în realitate, ele tulbură reprezentarea normală a vieții Domnului. Intercomuniunea euharistică pe care Episcopul U. Kury a acordat-o unor credincioși ortodocși, în cazuri de necesitate, trebuie supusă unui foc panortodox, care să aprecieze, fiindcă asemenea cazuri se pot repeta. E necesară o lămurire atentă a elementelor comune și deosebitoare ale Sfintei Euharistii în cele două Biserici, pentru că această Taină e cea mai ecumenică din toate.

14. *Maslul* e recunoscut și practicat de ambele părți ca Taină, admițîndu-se, în cadrul așa numitelor „obiceiuri și uzanțe”, că „la eleoungere, în Biserica catolică-veche se pune mai mare temei pe punerea mîinii, în cea Ortodoxă pe ungerea cu Sfîntul Mir”.⁶⁰⁾ Deși concepția despre maslu e orientată oare-

⁵⁶⁾ A. Sergheenko, în JMP, 1958, Nr. 11, p. 51—52.

⁵⁷⁾ Episcop Urs Kury, în Pastorală de postul mare, 1964.

⁵⁸⁾ A.K.I.D., VI, 1964, Nr. 76, p. 647—648.

⁵⁹⁾ A. Sergheenko, în JMP, 1958, Nr. 12, p. 61; Nr. 11, p. 52; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 13, 14, 15, 25.

⁶⁰⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444, 443; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 15—16.

cum romano-catolic, adică această Taină e înțeleasă în general ca „extrema unctio”, totuși A. Rinkel reține ceva și din Ortodoxie când zice că prin „punerea mâinilor Bisericii pe bolnav”, Domnul îi cheamă pe aceștia „la o viață nouă”, fie în această viață, fie dincolo de hotarul ei pămîntesc”.⁶¹⁾ Acordul poate fi socotit ca avînd perspective pozitive.

15. *Nunta* e recunoscută și săvîrșită ca Taină în care „Dumnezeu Insuși pecetluiește prin punerea mâinilor Bisericii legătura acestei uniri a două persoane pentru un drum de viață comună, în care nici un om nu poate despărți ceea ce Dumnezeu a unit”.⁶²⁾ Acordul poate fi socotit ca realizat, chiar dacă există unele deosebiri în ritual.

16. *Hirotonia* a fost recunoscută ca Taină, nu ca „introducere într-un oficiu”; ea împărtășește un har, asemenea celorlalte Taine.⁶³⁾ În recenta „Mărturisire de credință veche-catolică” se declară că Biserica a făcut din instituirea episcopilor, a preoților și a diaconilor una dintre cele mai nobile îndatoriri ale sale. Aceștia sînt produsul „Tainei Hirotoniei” care se săvîrșește prin rugăciune, care exprimă în cuvînt și acțiune conținutul voinței Bisericii. Dar și aci, Biserica lucrează numai din însărcinarea Domnului ei”.⁶⁴⁾ Există deci posibilitatea de acord.

17. S-a căzut de acord asupra învățăturii despre *cinstirea sfinților, a icoanelor și a moaștelor*, în deosebi a *Maicii Domnului* accentuată în Sfînta Liturghie. Se respinge venerarea exagerată a sfinților practică în Biserica romano-catolică. Ambele Biserici recunosc cinstirea icoanelor și a moaștelor întrucît aceasta nu se referă la materie ci, la persoana reprezentată prin ea, cum observă Sfîntul Vasile și Sinodul VII ecumenic. Modul venerării diferă. În Biserica veche-catolică se află și statui ale sfinților; se admit și luminări aprinse în cinstea lor. La sfințirea de Biserici să se așeze și moaște de ale sfinților.⁶⁵⁾ Cu adaosul că Maica Domnului se bucură de supravenerare, iar statuile sfinților ar putea fi socotite ca uzanță locală, acordul poate fi considerat ca fiind pe drumul cel bun.

18. Împreună cu ortodocșii, vechii-catolici resping dogmele romano-catolice despre *zămislirea fără de păcat* (Immaculata Conceptio) a Sfîntei Fecioare Maria (1854) și despre *Înălțarea ei cu trupul la cer*, întrucît ele nu sînt întemeiate pe Sfînta Scrip-

⁶¹⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, Ibidem, p. 210.

⁶²⁾ *Op. cit.*, Ibidem, p. 210.

⁶³⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444; Pr. Prof. M. Chialda *op. cit.*, p. 14.

⁶⁴⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, Ibidem, p. 213.

⁶⁵⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 445; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 16—17.

tură și Sfînta Tradiție; singur Hristos a fost zămislit fără de păcat.⁶⁶⁾ Acord între cele două părți.

19. Se recunoaște importanța și se face acordul asupra *rugăciunii în comun*, în deosebi în Sfînta Liturghie și după modelul recomandat de Mîntuitorul.⁶⁷⁾ Vechii-catolici admit *practica postului* în anumite zile și perioade (vinerea și Postul mare), dar nu obligator, întrucît susțin că nu există o hotărîre în acest sens.⁶⁸⁾ Acord asupra rugăciunii în comun și prin „iconomie” asupra postului.

20. Se recunosc *rugăciunile pentru cei răposați* (parastasele), întrucît Biserica primară a avut această practică, însă se respinge învățătura romano-catolică despre purgator, indulgențe și epitemii.⁶⁹⁾ Acord, dacă epitemiile sînt înțelese și practicate ortodox.

21. Cele două părți sînt de acord să respingă *infaibilitatea și primatul papal*, dar recunosc un primat „istoric” al episcopului Romei pe care mai multe sinoade ecumenice și Părinții Bisericii i l-ar fi acordat, ca „*primus inter pares*”.⁷⁰⁾ Credem necesar ca expresia „primat istoric” să fie înlocuită cu aceea de „primat de onoare”, care e mai exactă, mai limitativă și mai frecventă. „Primatul istoric” poate avea unele implicații, printre care și pe aceea de autoritate jurisdicțională.

B. PROBLEME CANONICE ȘI DE RITUAL

1. Se recunosc hotărîrile canonice ale celor 7 Sinoade ecumenice și ale Sinoadelor locale dacă au fost aprobate de un Sinod ecumenic și „întrucît ele nu se explică literal, ci în spiritul Bisericii vechi”.⁷¹⁾ Inaplicabilitatea unora din aceste canoane se datorește nu faptului că ele ar contrazice Sfînta Scriptură, ci slăbiciunii omenești. Se resping canoanele formulate de Sinoadele apusene între anii 1054—1870. Acordul e realizabil dacă vechii-catolici acceptă canoanele aplicabile la viața bisericească actuală cu rîvna și „în spiritul Bisericii vechi” pînă la noua codificare a dreptului canonic pe care o pregătește Ortodoxia.⁷²⁾

⁶⁶⁾ Declarația de la Utrecht, art. 3; G. Enăceanu, în BOR, 1875, Nr. 5, p. 397; A. Küry, în Ekklesia III/11, p. 100—102; Pr. Prof. M. Childa, *op. cit.*, p. 17.

⁶⁷⁾ A. Sergheenko, în JMP, 1954, Nr. 3, p. 70.

⁶⁸⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 445.

⁶⁹⁾ Gh. Enăceanu, în BOR, 1875, Nr. 5, p. 397; 1876, Nr. 4, p. 302; A. Küry, în Ekklesia, III/11, p. 100—102; Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 444; Pr. Prof. M. Childa, *op. cit.*, p. 18.

⁷⁰⁾ C. Mirbt, *Quellen...* p. 573—574; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 18—19.

⁷¹⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 442.

⁷²⁾ Mitropolit Nectarie, *Ibidem*, p. 442.

2. Se recunosc *hotărârile Sinoadelor locale*, „dacă aceste hotărâri au fost aprobate ulterior de Sinoade ecumenice”.⁷³⁾ Nu s-a luat nici o hotărâre asupra întrebării „dacă un Sinod particular e în drept să modifice datele stabilite de un Sinod ecumenic, sau dacă numai un Sinod ecumenic poate să facă aceasta”.⁷⁴⁾ Ortodoxia învață că numai un Sinod ecumenic poate modifica hotărârile unui Sinod ecumenic.⁷⁵⁾ Nu s-a realizat deci un acord asupra acestei ultime probleme.

3. Cele două părți sînt de acord asupra dreptului de a se citi Sfînta Scriptură și de a se săvîrși Sfînta Liturghie în *limba maternă* a credincioșilor; de aceea e necesară *traducerea* corectă a cărților sfînte pe înțelesul fiecărui popor, iar tilcuirea sau citirea lor să se facă numai sub îndrumarea Bisericii, conform Sfîntei Tradiții.⁷⁶⁾

4. Ortodocșii și vechii-catolici au recunoscut de acord că *Ierarhia* bisericească a fost întemeiată de Mintuitorul nostru Iisus Hristos și are trei trepte: episcopatul, presbiteratul și diaconatul. Ea garantează apostolicitatea Bisericii și asigură succesiunea apostolică, mijlocește revărsarea harului divin și a darurilor acestuia prin Sfintele Taine asupra credincioșilor și propoveduiește învățătura Bisericii: s-a recunoscut, de asemenea, că fiecare credincios este — într-un anumit sens — preot și anume în măsura în care este purtător al darurilor.⁷⁷⁾ „Mărturisirea de credință veche-catolică” din 1965 acordă o deosebită atenție Ierarhiei, analizînd deaproape misiunea și lucrarea Episcopului în Biserică: „Episcopul este în prima linie „slujitor” al Bisericii și esențialmente preot... El poartă preoția ca primul reprezentant al turmei sate, ca frate în legătura cu co-episcopii săi, ca garant al prezenței uneia, sfînte, catolice și apostolice Biserici. De aceea el lucrează în numele Bisericii, înfățișează această unică Biserică, o reprezintă în funcția și mijlocirea Duhului și o duce mai departe prin toate generațiile și veacurile. De aceea fiecare Episcop este „Episcopul” Bisericii și de aceea toți Episcopii sînt egali”. În unire cu preoția și diaconia lucrarea Episcopului este „continuarea operei pe care au preluat-o Apostolii și au transmis-o Bisericii. Aceasta nu înseamnă că Episcopul este un Apostol, ci că el face ceea ce făceau cîndva Apostolii. Adică a da mărturie despre Evanghelia lui Iisus Hristos, a păzi și a transmite mai departe adevărul... (adică) tota-

⁷³⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 441.

⁷⁴⁾ Idem, Ibidem, loc. cit.

⁷⁵⁾ Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 19.

⁷⁶⁾ Gh. Enăceanu, în BOR, 1875, Nr. 5, p. 396; A. Küry, în Ekklesia III/11, p. 100—102; A. Sergheenko, în JMP, 1954, Nr. 3, p. 69; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 20.

⁷⁷⁾ A. Sergheenko, în JMP, 1954, Nr. 3, p. 69; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 20.

litatea lucrării mântuirii Domnului și Mântuitorului" ... „Funcția Bisericii în purtătorii ei nu e niciodată o ierarhie în sensul unei instituții de sine stătătoare; nu e un organism alături de Biserică și cu atât mai puțin față în față cu Biserica; este o funcție a Bisericii și fără Biserică ea nu este nimic”.⁷⁸⁾ E o prezentare ortodoxă a Ierarhiei.

5. S-a stabilit acord asupra importanței *succesiunii apostolice* ca garanță a existenței și continuității învățaturii și vieții Bisericii vechi universale. Ea se asigură prin transmiterea funcției lui și încredințând executarea puterii harismatice și jurisdicționale. Întrebat asupra atitudinii Bisericii vechi-catolice față de succesiunea apostolică, Arhiepiscopul Kenninck a răspuns: „Fără succesiune apostolică, nu există o învățătură a Bisericii catolice-vechi”.⁷⁹⁾ O unire a Bisericilor nu poate avea loc decât acolo unde există succesiune apostolică, adică succesiune în credință și har. Dacă Episcopul ca slujitor al lui Iisus Hristos și prin el ca slujitor al Bisericii, zice recenta „Mărturisire de credință veche-catolică”, conferă prin punerea mâinilor o funcție unui om care a fost chemat la aceasta prin voința și rânduiala Bisericii și are în urma sa mărturia acesteia ca dorință și voință expresă, atunci se petrece ceea ce a avut loc odinioară prin minile Apostolilor. Acest om e chemat, în asemenea caz, la aceeași lucrare la care chemau Apostolii pe împreună-slujitorii lor prin punerea minilor. Aceasta este succesiunea apostolică.⁸⁰⁾ Doctrinar, în această problemă, acordul pare a fi deplin. Rămâne să se vadă dacă în practica ei Biserica veche-catolică respectă această doctrină.

6. Cu privire la „obiceiuri și uzanțe” convorbirile din 1931 au ajuns la înțelegerea că o Biserică particulară „poate să observe anumite datine, dacă acestea nu stau în contradicție cu hotărârile generale ale Bisericii”.⁸¹⁾

III. PROBLEME ASUPRA CARORA CELE DOUA BISERICI N-AU STABILIT UN ACORD.

Teologia Ortodoxă consideră că o seamă de deosebiri de ordin dogmatic și uneori canonic între Biserica veche-catolică și Biserica Ortodoxă, ca de exemplu: diferența dintre dogmă și teologumenă în problema Filioque, sfera noțiunii de catolicitate, adoptarea termenului „prefacere” sau a unui echivalent exact în problema euharistică, felul materiei și forma Sfintei Impărtășanii, legătura dintre Mirungere și Euharistie, obligativitatea clară a

⁷⁸⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, Ibidem, p. 212, 213.

⁷⁹⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 445; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 21—22.

⁸⁰⁾ A. Rinkel, *op. cit.*, Ibidem, p. 214.

⁸¹⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 443.

Tainei Pocăinței sau Mărturisirii, forma Tainei Maslului, obligativitatea canoanelor de actualitate, practica postului etc. trebuie reanalizate cu atenție pentru a se vedea până unde merg aceste deosebiri. Unele dintre ele au fost discutate repetat și documentele lasă uneori impresia că înțelegerea nu era sau nu e prea departe. Trebuie contat aici — până la un punct — cu principiul „datinilor locale” și cu principiul „economiei”. Sînt însă și deosebiri care au fost discutate fără să se ajungă la un acord, sau situații care impun o cerceare amănunțită pentru a se ieși din impas. Problemele din această categorie sînt mai ales de natură canonică.

1. *Validitatea hirotoniilor* din Biserica veche-catolică de la Utrecht stă sub semnul întrebării, întrucît Episcopul Cornelius Steenhoven ales Arhiepiscop de Capitolul de la Utrecht pentru a restabili scaunul arhiepiscopal din acest oraș, desființat de papi, a fost hirotonit, în 1724, de un singur episcop, francezul Dominique Marie Varlet, care n-avea dreptul să săvîrșească această hirotonie și întrucît de la ierarhia de Utrecht, restabilită astfel, au primit hirotonia și celelalte Biserici vechi-catolice, ducînd mai departe tradiția hirotoniei de Episcop printr-un singur Episcop, Episcopul J. H. Reinkens de la Bonn a fost hirotonit la 1873 numai de episcopul H. Heykamp de Deventer-Olanda; Episcopul H. Herzog de Berna a fost hirotonit la 1876 numai de Episcopul Reinkens de la Bonn.

Vechii-catolici au considerat totdeauna aceste hirotonii ca fiind canonice și au cerut recunoașterea lor de către Biserica Ortodoxă, sub cuvînt că aceasta a fost practica în Biserica primară, practică aplicată mai ales la 1724 cînd Roma a refuzat să trimită 2—3 Episcopi pentru hirotonia de la Utrecht. Episcopul Varlet a fost nevoit — zic vechii-catolici — să săvîrșească hirotonia de unul singur, fiind o situație de necesitate.⁸²⁾ Analizînd această situație Comisia teologică de la Petersburg (1892) a ajuns la concluzia că hirotoniile în Biserica veche-catolică de la Utrecht au fost săvîrșite necanonic, pentru că: 1. Episcopul Dominique Maria Varlet a săvîrșit singur hirotonia lui Steenhoven contrar prevederii canonice care cere 2 sau 3 episcopi pentru hirotonia în Episcop; 2. El a săvîrșit hirotonia într-o eparhie străină, întrucît dinsul era Episcop în scaunul Babilonului; 3. Potrivit rînduelilor canonice, Varlet nu putea hirotoni pentru că nu avea aprobarea papei („mandatum apostolicum”); 4. Varlet, de asemeni, nu putea hirotoni deoarece cu 4 ani înainte (în martie 1720) fusese oprit de a sluji, întrucît în 1719 săvîrșise „Confirmarea” a peste 640 de „schismatici” de la Utrecht, fără să aibă dreptul

⁸²⁾ Idem, Ibidem, p. 445; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 25—27.

s-o facă, anterior hirotonise tot de unul singur trei episcopi predecesori lui Steenhoven.⁸³⁾

Situația e clară : hirotoniile vechi-catolice sînt necanonice încălcînd principul succesiunii apostolice. O hirotonie socotită de autoritatea bisericească competentă de atunci drept „sacrilegiu”, întrucît Varlet era oprit de a sluji, n-avea nici aprobarea autorității sale superioare și săvîrșea taina și de unul singur, poate fi ea validă și poate fi izvor „apostolic” pentru hirotoniile pe care ea însăși le-a produs după aceea ? Cu toate stăruințele depuse pe lîngă ea, pentru a recunoaște validitatea acestor hirotonii Biserica Ortodoxă s-a abținut.

2. În problema *căsătoriei preoților*, discuțiile „foarte largi” care au avut loc la Bonn, în 1931, au lăsat să se vadă net pozițiile deosebite ale fiecăreia din cele două Biserici, fără să se poată ajunge la un acord : „a. Biserica Ortodoxă admite căsătoria numai înainte de hirotonie. b. Episcopii, în general, să fie necăsătorii”... „Biserica catolică-veche admite căsătoria și după hirotonie și anume atît a preoților cît și a Episcopilor ; chestia întreagă trece de adiaphoron”.⁸⁴⁾ Deși calificată drept un „adiaphoron”, totuși problema prezintă importanță și ea trebuie rezolvată în sens canonic, adică potrivit normelor definitive de viață a clerului din a doua jumătate a mileniului I.⁸⁵⁾

3. Incepute mai de mult, tratative insistente au dus la o *intercomuniune totală* între vechii-catolici și anglicani, la 2 iulie 1931, adică cu circa 4 luni înainte de convorbirile unioniste între vechii-catolici și ortodocși (27 și 28 octombrie) același an. Această intercomuniune crează o situație nouă în raporturile dintre vechii-catolici și ortodocși. Iată termenii acordului referitor la această intercomuniune : „1. Fiecare Biserică recunoaște catolicitatea și independența celeilalte și își păstrează pe ale sale. 2. Fiecare Biserică consimte să primească pe membri celeilalte Biserici la împărtășirea cu Sfintele Taine. 3. Intercomuniunea nu reclamă de la cele două Biserici să primească vreo părere dogmatică și orice acte de pietate în legătură cu Tainele sau cu lucrarea liturgică specifice părții celeilalte, dar presupune că fiecare crede că cealaltă dispune de toate elementele credinței creștine”. Este aci o intercomuniune pasivă, fără participare directă la credința și faptele de pietate ale celeilalte o intercomuniune a ortodocșilor cu

⁸³⁾ A. Sergeenko, în JMP, 1958, Nr. 11, p. 51 ; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 26.

⁸⁴⁾ Mitropolit Nectarie, în BOR, 1932, Nr. 6, p. 442 ; Pr. Prof. M. Chialda, *op. cit.*, p. 27—28.

⁸⁵⁾ A se vedea studiul lui P'Huillier, *Sacerdoce et mariage dans l'Eglise Orthodoxe*, în *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale*, Nr. 52, Oct-Dec. 1965, 210—222.

vechii-catolici înseamnă stabilirea aceleiași intercomuniuni cu anglicanismul și, prin anglicani, cu metodiștii, dacă se realizează unirea anglicanilor cu aceștia.⁸⁶⁾ Vechii-catolici s-au mai unit, în septembrie 1965, și cu Biserica independentă din Filipine și Bisericele autonome din Spania și Portugalia „libere de Roma”, stabilind o comuniune liturgică, recunoașterea reciprocă a catolicității, independenței și unității în chestiile de credință, fiecare Biserică păstrându-și particularitățile de ordin dogmatic și bisericesc.⁸⁷⁾ Termenii sună aproape la fel ca în acordul cu anglicanii, Bisericele independente din Spania și Portugalia suferă, dogmatic, o puternică influență protestantă, iar în viața lor liturgică aproape nu e loc pentru venerarea Maicii Domnului. Episcopii irlandezi care au hirotonit acestor Biserici episcopi aparțin aripii extreme a Biserici de Jos (Low Church) anglicane. Biserica din Filipine e influențată de idei unitariene, fiind aproape să renunțe la dogma Sfintei Treimi.⁸⁸⁾ Această comunitate nu e de natură să ușureze convorbirile dintre ortodocși și vechii-catolici. S-a spus chiar că intercomuniunea vechilor-catolici cu anglicanii ar putea fi obstacol la unire.⁸⁹⁾ Anglicanismul e o Biserică reformată, adică net deosebită de vetero-catolicism și mai ales de Ortodoxie.

4. Administrarea Sfintei Împărtășanii de către Episcopi vetero-catolici unor credincioși ortodocși, în caz de necesitate și poate și în situație normală, trebuie să capete neapărat o deslegare din partea unui for panortodox.

IV. PERSPECTIVE ÎN DIALOGUL CU VECHII-CATOLICI.

Din cele de mai sus se vede că problemele ce vor face obiectul dialogului între Biserica Ortodoxă și cea veche-catolică sînt destul de numeroase și bogate în conținut. Unele din aceste probleme au fost deja desbătute ajungîndu-se la o oarecare formă de acord asupra lor, altele au fost soluționate numai în parte așteptînd o deslegare deplină, iar altele n-au fost soluționate sau apar pentru prima dată.

Pentru ca discuțiile să se dezvolte realist și cu șanse de izbîndă, credem că e necesar să ținem seama de unele elemente de atmosferă generală și de psihologie mai specială.

1. Dialogul cu vechii-catolici se va desfășura, probabil, într-o atmosferă de *ecumenism* care a pus și pune diferite Biserici membre ale Consiliului ecumenic al Bisericilor în contact. Deși, de data aceasta, inițiativa întîlnirii a avut-o Ortodoxia, vechii-ca-

⁸⁶⁾ Archevêque Basile Krivochéine, *op. cit.*, Ibidem, p. 209.

⁸⁷⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 203.

⁸⁸⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 209.

⁸⁹⁾ Vinogradov, *Legăturile vechilor catolici cu Biserica Rusă în vederea unirii*, în JMP 1954, nr. 5, p. 51, la Cl. Lialine, *op. cit.* Ibidem, p. 50, nr. 55.

tolici se consideră, încă de la Döllinger, ca o „punte între confesiunile creștine”.⁹⁰⁾ Ei se simt ca „avangarda unității catolice (universale)”.⁹¹⁾ Ei au participat și participă la Conferințele Consiliului ecumenic al Bisericilor, la lucrările Conferinței Consiliului ecumenic al Bisericilor, la lucrările Conferinței Panortodoxe de la Rhodos, la sesiunile Consiliului Vatican II și la diferite congrese sau întâlniri intercreștine. Vechii-catolici credeau și cred că ei redevin sau sînt cu adevărat catolici și realizează în Occident adevărata Reformă compromisă în secolul XVI.⁹²⁾

2. Acest ecumenism vetero-catolic se întîlnește cu *ecumenismul Bisericii Ortodoxe*, care e mai vechi și care din epoca Sfinților Apostoli și a Sinoadelor ecumenice continuă lucrarea sa de apropiere și unire a creștinilor în felurite chipuri, inclusiv în sinul actualului Consiliu ecumenic al Bisericilor. Biserica veche-catolică ea însăși prețuiește greutatea participării ortodoxe la Mișcarea ecumenică, precum și „tăria” și „lipsa de compromis” a intrării ei în această mișcare.⁹³⁾ Ecumenismul ortodox înseamnă brațe și inimă deschise, casă părintească în care să reintre toți cei ce au ieșit din ea cîndva. Ecumenismul vechi-catolic poartă încă semnele tinereții sale.⁹⁴⁾

S-a zis că apropierea dintre Biserica Ortodoxă și cea veche-catolică are importanță pentru triumful anglicano-ortodoxo-vetero-catolic, pentru relațiile romano-catolice-ortodoxe și pentru orientarea protestantismului spre Ortodoxia Orientală.⁹⁵⁾ Ar fi îmbucurător pentru toți ca vechile vase comunicante între Bisericile creștine să fie restaurate și să se creeze altele noi, acolo unde nu mai sînt. Este multă doză de idealism în dorința unei Biserici așa de mici și împrăștiate să facă un lucru așa de important. Acesta mai presupune însă probabil și faptul că Biserica veche-catolică se consideră așa de mult integrată în fiecare din celelalte Biserici, încît ea nu mai constituie o entitate, nu are o ființă proprie, deși se consideră ca „vechea Biserică în duhul lui Iisus Hristos”.⁹⁶⁾ Ea își dă ca misiune, printre altele, să fie și „un stimulent frătesc pentru reinnoirea Bisericii romano-catolice, pentru reîntoarcerea acestora la izvoare, la adevărata catolicitate”.⁹⁷⁾

⁹⁰⁾ Archevêque Basile Krivochéine, *op. cit.*, p. 205.

⁹¹⁾ W. Küppers, *op. cit.*, Ibidem, p. 30.

⁹²⁾ Dom Cl. Lialine, *op. cit.*, Ibidem, p. 24.

⁹³⁾ W. Küppers, *op. cit.*, Ibidem, p. 30.

⁹⁴⁾ Idem, *Symbolik der Alt-Katolischen Kirche*, in *Symbolik der kleineren Kirchen, Freikirchen und Sekten des Westens* von Werner Küppers, Peter Hauptmann, Friedrich Baser (*Symbolik der Religionen*, XI), 1964, Stuttgart, p. 7—9.

⁹⁵⁾ Idem, *Die Alt-Katolische Kirchengemeinschaft und die Orthodoxen*, Ibidem, p. 35.

⁹⁶⁾ Kurt Pursch, *Alt-Katolisch — Eine Information von...* Zweite vermehrte Auflage, Bonn-St. Cyprian, 1965, p. p. 26—27.

⁹⁷⁾ Idem, *op. cit.*, p. 91.

4. „Intercomuniunea totală, în 1931, a Bisericii vechi-catolice cu Biserica anglicană ridică un obstacol serios în calea unirii Bisericii vechi-catolice cu Biserica Ortodoxă, pentru că ortodocșii unindu-se cu vechii-catolici s-ar uni implicit și cu anglicanii cu care vechii-catolici sînt deja uniți. Ar fi o pagubă pentru Ortodoxie și un mare cîștig pentru anglicanism, care — pe ocolite și fără să cedeze nimic din ale sale — s-ar trezi unit cu Ortodoxia. Vechii-catolici ar fi călduros felicități de către anglicani pentru această realizare și pe drept. Mergînd pe aceeași linie, vechii-catolici s-au unit, în septembrie 1965, cu Biserica independentă din Filipine, care stă sub puternică influență unitariană și cu biserica reformată din Spania și Portugalia „libere de Roma” găsindu-se sub influența protestantă, Biserici necunoscute și incerte ca dogmă și succesiune apostolică. Unindu-se cu vechii-catolici, Biserica Ortodoxă s-ar uni cu toate aceste Biserici inclusiv cu toate acelea cu care sînt uniți sau se vor uni anglicanii.

5. Un alt obstacol tot așa de serios la unirea celor două Biserici îl constituie problema *validității hirotoniilor vechi-catolice din Biserica de la Utrecht*, care, în 1724, și-a hirotonit necanonic pe Arhiepiscopul ei, Cornelius Steenhoven, printr-un singur Episcop: Dominique Marie Varlet, care n-avea nici aprobarea autorității superioare pentru aceasta și era și suspendat. Biserica veche catolică practică — de altfel — și astăzi necanonicitatea hirotoniilor de Episcop printr-un singur Episcop.⁹⁸⁾

6. Apariția pentru prima dată a *delegaților romano-catolici* la un congres internațional vetero-catolic⁹⁹⁾ și *aprecierile* unuia dintre ei sînt indicative pentru încercarea Romei de a readuce pe vechii-catolici la sînul ei. Interesul și bunăvoința ce li se arată din partea Bisericii romano-catolice, socotită mama de care ei s-au despărțit, provoacă printre vechii-catolici un curent pro-roman, care contrabalansează pe cel pro-ortodox. S-a vorbit mult la Congresul de la Viena despre Roma, „mama tuturor creștinilor din Occident”, despre apropierea dintre vechii-catolici și romano-catolici, mai mare decît oricare alta, despre trecutul lor comun etc.¹⁰⁰⁾ Luînd cuvîntul la Congresul menționat, observatorul romano-catolic, Conzemius, a susținut că separarea vechilor-catolici de Roma s-a datorat unei neînțelegeri, că Döllinger n-a vrut să creeze o organizație bisericească nouă și că numai mai tîrziu a fost el antrenat pe acest drum, că, în prezent, vechii-catolici sînt cei mai apropiați de Roma.¹⁰¹⁾ Venind la raporturile vechilor-catolici cu ortodocșii, vorbitorul a precizat: „Bisericele Ortodoxe din Răsărit

⁹⁸⁾ *Katolischer Katechismus der Alt-Katholischen Kirche in Deutschland*, Bonn, 1965, Întrebarea 262, p. 51.

⁹⁹⁾ Congresul XIX în septembrie 1965, la Viena.

¹⁰⁰⁾ Archevêque Basile Krivocheïne, *op. cit.*, Ibidem, p. 209.

¹⁰¹⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 208.

au încercat, după ruptura voastră cu Roma, să vă supună influenței lor și să vă absoarbă, dar ați făcut bine că n-ați acceptat, conștienți că faceți parte din Biserica Apusului. Rămin, e adevărat, serioase divergențe cu Roma : primatul, infailibilitatea. Dar vremurile s-au schimbat și se poate spera că dialogul istorico-teologic între romano-catolici și vechii-catolici va duce la o înțelegere".¹⁰²⁾

7. Cum se vede, vetero-catolicismul se află în fața mai multor drumuri ; el vrea să inițieze sau să păstreze legături bune simultan cu Ortodoxia, cu Roma și cu anglicanismul.¹⁰³⁾ Situația e complexă și contradictorie atât pentru vechii-catolici cât și pentru partenerii lor în dialog. Ortodocșii vor trebui să țină seama de această situație complicată, cu atât mai mult cu cât ei sînt preveniți de vechii-catolici că aceștia, „din dragoste față de adevăr”, nu se vor supune niciodată Bisericii Ortodoxe a Răsăritului pentru a cere, apoi, permisiunea să redevină occidentali, ci țin doar să realizeze comuniunea bisericească cu Răsăritul. Eliberați de ultraconservatorismul roman, ar fi nebunie să se facă sclavi ai ultraconservatorismului ortodox.¹⁰⁴⁾

8. *Concluziile* Congresului unionist ortodoxo-vechi-catolic de la Bonn, în 1931, au fost privite atunci și sînt privite și astăzi ca *foarte promițătoare* pentru intercomuniune. Din punct de vedere vechi-catolic, nimic nu mai împiedeca stabilirea intercomuniunii ; purtătorii de cuvînt actuali ai vechilor-catolici sînt dezamăgiți că această intercomuniune nu s-a realizat și că lucrurile trebuiesc luate de la început. Arhiepiscopul A. Rinkel apreciază rezultatele din 1931 ca reprezentînd „o oarecare înțelegere”, în timp ce ortodocșii, zice el, erau și sînt și azi în general mai optimiști, declarînd atunci că „ei personal sînt convinși că nu mai există nicio piedică pentru stabilirea comuniunii euharistice”, Mitropolitul Gherman, reprezentantul a trei Patriarhii Orientale în frunte cu cea ecumenică dorind „foarte mult ca unitatea între Bisericile Ortodoxă și cea veche-catolică să se manifeste prin comuniunea euharistică” ;¹⁰⁵⁾ mai aproape de noi, s-a spus că „între cele două Biserici nu există decît mici și neesențiale deosebiri de natură dogmatică organizatorică și rituală, care țin de tradiția creștinismului apusean. Ele constituie piedici în calea intercomuniunii, iar întregul fond comun de credință și de rînduiri bisericești pledează chiar pentru unirea Bisericii vetero-catolice cu cea Ortodoxă”.¹⁰⁶⁾

¹⁰²⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, loc. cit.

¹⁰³⁾ Idem, *op. cit.*, Ibidem, p. 209.

¹⁰⁴⁾ Dom Cl. Lialine, *op. cit.*, Ibidem, p. 39.

¹⁰⁵⁾ A. Rinkel, *Vechi-catolicismul și Ortodoxia*, Ibidem, p. 148.

¹⁰⁶⁾ Pr. Prof. Liviu Stan, *Ortodoxia și vetero-catolicismul*, în rev. Mitropolia Olteniei, anul XIII, nr. 7—8, iulie-sept. 1961, p. 644.

9. Ținând seama de situațiile noi apărute în arena ecumenică și de o „prudență și înțelepciune” elementară pe care ni le recomandă Arhiepiscopul Rinkel însuși, se cuvine să privim lucrurile *realist*.

Vechii-catolici nu mai doresc o intercomuniune totală., ca la început, ci „o unitate în cele necesare”, fără amestec în credințele particulare ale Bisericilor despărțite, care nu încalcă esențialul de credință al Bisericii vechi. Acord necondiționat, zic ei, trebuie pretins numai în dogmele general recunoscute ale Bisericii vechi, iar unitatea să fie supusă libertății și încrederii reciproce.¹⁰⁷⁾ Vechii-catolici nu vor o unire de esență, de fond, o contopire cu ortodocșii, ci o unire asemenea aceleia realizată de ei cu anglicanii, adică un fel de federație în care elementul activ să fie intercomuniunea euharistică. Poate accepta Biserica Ortodoxă o asemenea concepție și metodă unionistă? În 1902, Biserica Ortodoxă Română a declarat că o unire cu vechii-catolici nu se poate realiza, întrucât aceștia duceau tratative paralel cu anglicanii și alunecau spre protestantism. Situația actuală, deși deosebită ca atmosferă generală de cea de atunci, are — totuși — unele asemănări izbitoare cu aceea.

10. *Baza dogmatică* a Bisericilor vechi-catolice nu e încă definitiv fixată; în mai puțin de un secol, nu se putea face mai mult. Actualmente sînt încă elemente incerte, flotante, în procesul de formare a dogmaticii ei, dintre care unele vor fi probabil lămurite și fixate definitiv în ediția nouă a catehismului vechi-catolic german, ediție lărgită cu „noile rezultate ale cercetărilor catehetice și pedagogice” și care e anunțată de Episcopul de Bonn, J. J. Demmel.¹⁰⁸⁾ E o dogmatică în curs de elaborare și de consolidare pe temeiul căreia nu e încă posibilă o comuniune reală și integrală a Bisericii Ortodoxe și a Bisericii vechi-catolice. De aici dorința ca unirea să se realizeze numai „în cele necesare”. Se va vedea în cursul dialogului dacă această formulă este ceva mai mult sau nu ca o platformă minimală pentru unirea mult dorită.

¹⁰⁷⁾ W. Küppers, *op. cit.*, *Ibidem*, p. 31.

¹⁰⁸⁾ *Vorwort*, la *Katholischer Katechismus der Alt-Katholischen Kirche in Deutschland*, 1965, Bistumsverlag in Bonn, p. 5.

VECHILE ANTIMISE DIN BISERICILE ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

de : Prot. dr. Gheorghe Cotoșman

În bisericile din cuprinsul Arhiepiscopiei noastre se mai păstrează încă multe din vechile antimise, imprimate și sfințite de către ierarhii scaunelor de la Timișoara, Caransebeș și Arad, care au păstrorit credincioșii noștri din Banat. Antimisele mai vechi, din sec. XVIII-lea, au textul, imprimat ori scris cu cerneală, în limbile slavonă și greacă, ca mărturie a legăturilor ierarhice pe care Biserica românească a Banatului le-a avut, sute de ani, cu centrele ierarhice sîrbești, cu Patriarhia Peciiului sau Ipecului încă de la restaurarea ei din anul 1557, și cu Mitropolia de la Carloveț de la întemeierea ei, din anul 1713, prin bejenarii de la 1690, conduși de patriarhul ipecan Arsenie III Cernoievici.

Ni s-a păstrat un număr de antimise de la patriarhul Ipecului Arsenie IV, conducătorul ultimului val de emigranți sîrbi din anul 1737. Antimisele lui, imprimate la Viena în anul 1743, le-au utilizat și sfințit toți ierarhii sufragani ai Mitropoliei Carlovețului. Mitropoliții de aici, considerîndu-se arhipăstori și ai Valahilor, de asemenea au imprimat antimise, de care s-au folosit și episcopii sufragani din Timișoara, Virșet-Caransebeș și Arad.

După despărțirea ierarhică din anul 1865, episcopii români ai restauratei episcopii a Caransebeșului și cei de la Arad, sub a căror jurisdicție au fost supuși, prin diplomă împărătească, românii ortodocși din regiunea Timișoarei, au imprimat cu text românesc, la început cu chirilice mai apoi cu latine, antimisele distribuite în locul celor vechi slavone și grecești.

În legătură cu schimbarea antimiselor vechi, iată ce scrie „Arhiepiscopulu și Mitropolitulu Andreiu” Șaguña de la Sabiiu „Preasantiei Sale D-lui Episcopu alu Caransebeșului IOANNU POPASU”, la numai 11 zile de la instalarea acestuia în restauratul scaun de la Caransebeș : „oare n-aru fi bine a provoca Comunele prin P. Protopopi, ca sa-și schimbe Antimisele vechi cu noue ? caci si asia suntu acele dela Episcopi de-alta naționalitate, si in limba slaveana.

Tipografia va putea servi Prea sântiei Tale și în privinția aceasta. Tacsă pentru unu Antimisu după Rescriptulu declaratorialu este 3 galbeni, însă a nu putea să se dică că se da și mai jos, după cum voru ierta împrejurările banale ale Bisericii singuratică, ca să nu se gândească că și cum din lăcomia s-ar face masura aceasta. Și pe mătasa se pot face Antimisele" (Arhiva Arhiep. Sibiu, nr. 121, 1866).

În unele biserici ni s-au păstrat antimise și de la ierarhi ortodocși din alte mitropolii și episcopii. Ele au fost aduse aici în diferite împrejurări de către preoții care nu s-au mai reîntors la parohiile pentru care au fost hirotoniți.

Multe din antimisele cercetate sînt depuse la muzeul nostru eparhial. Despre cele mai vechi însă — existente la 1758, cînd, după moartea ultimului Mitropolit al Timișoarei, starivlahul Gheorghe (1745—1757), în timpul sedisvacanței, protosinghelul de la Carloveț Arsenie Radivoievici, întreprinde vizite canonice la un număr de parohii din arhiepiscopia Timișoarei — avem cunoștință numai din protocolul acestor vizitații canonice, publicat la 1914 în Carloveț de către istoricul sîrb Dimitrie Ruvaraț, sub titlul: „Temišvarska eparhija od nyena postanka do 1758. god“.

Unele antimise și azi se păstrează la parohiile și în bisericile noastre, fie în arhiva parohială, fie servind la Paști ca sf. Aier sau Mormînt al Domnului.

Considerînd importanța lor documentară pentru istoria Mitropoliei noastre, vom înfățișa, în continuare,¹⁾ în ordinea vechimii lor, și restul antimiselor, urmînd a încheia cu lista tuturor antimiselor vechi cunoscute și studiate, cu indicarea numelui ierarhului care le-a imprimat și sfințit, cu numele parohiei sau comunei, cu hramul bisericii pe seama căreia a fost sfințit și cu anul, luna și ziua în care a fost sfințit și dat spre folosință.

IV. ANTIMISUL MITROPOLITULUI PAUL NENADOVICI AL CARLOVETULUI

Din pînză albă de in, căptușit cu același material de culoare verde. Dim. lung. 54 cm. lat. 45,5 cm. și 7 cm. chenarul verde. Iconografia imprumută multe elemente de la antimisele mai vechi, față de care este mai artistic executată, cu osebire fețele sfinților. În planul prim: Mintuitorul, cu mîinile întinse pe lîngă corp, stă deasupra mormîntului pe giulgiul ținut la cap de „Nikodim“, iar la picioare de „Iosif“ din Arimateia. Maica Domnului „MOP 0Y“, cu brațele întinse, are la dreapta pe „Mariia“ cu un vas cu arome în mînă și pe „Martha“.

¹⁾ Vezi Antimisele Mitropoliei Banatului, în „Mitropolia Banatului“, an. XV, nr. 10—12 (Timișoara, 1965), p. 718—740.

iar la stînga pe „Ioann” și un înger. Doi îngeri îngenunchiați, alături de mormînt, cu aripile spre sbor, țin în miini partea de jos a giulgiului. În planul al doilea: sf. Cruce cu tăblița cu inițialele „I.N.Ț.I.”, cu cununa de spini, cu sulița și prăjina cu buretele, răzimate pe brațul orizontal, deasupra căruia sînt cîte trei serafimi de fiecare parte, iar de din jos cîte trei heruvimi. Două cădelnițe-candele atîrnă între heruvimi și serafimi. Un semicerc, reprezentînd bolta cerească, leagă cei doi pilastri de la capetele mormîntului, avînd imprimat sus textul: „Pomiani gđni vo trstei tvoem raba tvosto mitropolita našego arhiepskpa Paula Nenadovicia”.

De ambele laturi ale bolții: soarele și luna, dealul „Golgotha” și cetatea Ierusalimului. Sub ele, la margini, cei patru evangheliști cu simboalele lor, despărțiți în dreapta de templul din Ierusalim, iar în stînga de mormîntul gol după înviere, în grădină. Întreg tabloul este încadrat de un chenar lat de 2 cm, care în cele trei laturi superioare are desenate obiectele de tortură, măhrama Veronicăi, vase și amfore.

Partea de jos a chenarului, lat de 2,5 cm, cuprinde textul imprimat și cel scris cu cerneală de episcopul care sfințește antimisul. Textul, imprimat cu slove chirilice majuscule, pe trei rînduri, al doilea și al treilea întrerupte cu spațiu gol pentru completare, are următorul cuprins:

Sei b(o)jestvennii antimins napeciatasia ijdiveniem preos-(ve)stenneișago g(ospo)dina Paula Nenadovicia pravoslav-nago ariep(i)sk(o)pa Karlovacikago, I vsego derjavah ih Tesaro Krale(vskih) Velika Slaveno Serbskago Naroda Mitropolita i os(via)tisiia ih prevoshoditelsvom i rabom Tesa(rom) Kral(ev-skim) Velika T. Mirom Sov(etnikom) Tainom Eje Sovershatissia na nem estennomu Taino deistviiu vo hrame Sviatih Apostolov Petra i Paula v sele Skulea. Imeiet vlasti Sveštenodeistvovati. Leta 1758 Iunia 22 dne”.

Textul cu majuscule a fost imprimat la confecționarea antimisului, restul a fost adaos cu cerneală la sfințirea și predarea lui bisericii din parohia Sculea, lingă Gătaia.

S-au aflat antimisie de ale mitropolitului Paul Nenadovici la bisericile cu hramul:

a. „Rojdest(vo) S[via]tiia Vlici Tars(t)va B(o)g(o)rođiți Prn... Marii v selu Gruni” (Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria din comuna Gruni).

b. „Sviati Nikolaia v selu Bogoltin...”

c. „Rojdestvo Pre(via)tiia B(ogoro)điți v selu Rakitova”.

d. „S(via)ti mucenika Georgiia v selu Ohaba-Bistra”.

Din cauza vechimii și a calității cernelii, textul scris este aproape indescifrabil. Este probabil că antimisele mitropolitului

Paul Nenadovici au fost sfințite și predate bisericilor bănățene de către episcopul Vichentie Popovici al Caransebeșului-Virșetului :

- a. "... v selu Ciclova" la 1775.
- b. "... v selu Recița" (Reșița).
- c. "... ostisiia Pravoslavni, Ep(is)k(o)p. Gospod. Vikentia Popovicia vohrame Uspenii Pres(via)tiia B(ogoro)diți v sele Iersig", 1768.
- d. "... Epkp. Vikentia Popovicia ... v. sela militar Kuptora" (Cuptoare), 1782.
- e. "... os(via)tiisia Preos(ve)štenneișago Gospod(in)a Vikentii Popovicia pravoslavnago Ep(is)k(o)pa Karansebeskago i Versacikago v Kapeli Epka ... 28 ... 1778".

De antimisele mitropolitului Pavel Nenadovici s-a folosit și episcopul Sinesie Jivanovici (1751—1768) al Aradului :

- ... os(viat)isiia Preos(ve)štenneișago Gospod(in)a Synesiia pravoslav(nago) Episkop. Arad. Ienopol. Zarand. i Halmag(is-kago) ... vo hrame Sviati Ioan Krstiteli Predtecii v Arad m(ese)ta Dekem(bria) 24 1754".

Românește, textul antimisului mitropolitului Paul Nenadovici, dat bisericii din Sculea, sună așa : „Acest dumnezeiesc Antimins așa imprimat cu cheltuiala Prea Sfințitului Domn Paul Nenadovici, arhiepiscopul ortodox al Carloveșului și Mitropolit al întregului popor slaveno-sîrbesc din ținuturile de sub marea stăpînire cesaro-crăiască, și s-a sfințit și de Excelența sa consilier intim cesaro-crăesc, ca să se săvîrșească pe el sfintele Taine în biserica cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel din comuna Sculea. Are puterea să officieze cele preotești. 22 Iunie anul 1758".

V. ANTIMISUL EPISCOPULUI IOAN GEORGIEVICI AL CARANSEBEȘULUI ȘI VIRȘETULUI

Din pînză albă de in, căptușită din același material în culoare verde. Dimensiunile : lung. 67 cm, lat. 56 cm, plus chenarul verde 4 cm. Iconografia întrece în compoziție, stil, artă și execuție toate celelalte antimise descrise mai sus. Figurile, sînt vii, îmbrăcămîntea artistic stilizată. Pe planul întii : Punerea în mormînt a Mîntuitorului întins pe giulgiul ținut lacap de „St. Iosif”, iar la picioare de „St. Nikodim”, amîndoi stînd în picioare, îmbrăcați în vestimente potrivite rangului lor social. În față, la mijloc : Maica Domnului „M(a)ti B(o)jiia”, cu mîinile întinse, avînd în dreapta pe „Maria Magdalena” și pe „Salomiia” purtînd în dreapta un vas cu arome, iar în stînga stă „Ioan B(o)goslov” sprijinînd pe Maica Domnului. În perspectivă, se zărește cetatea sfință în dreapta și culmea Golgota în stînga. În spatele dreptului Josif : trei Mironosițe, cu vase cu arome se îndreaptă spre mormînt, — spre mormîntul din spatele cuviosului Nicodim, cu în-

gerul stînd deasupra pietrei răsturnate. Pe planul al doilea : sf. Cruce cu tăblița cu inițialele „I.N.Ț.I.”, și cununa de spini. În cele patru colțuri : cei patru sf. Evangheliști cu simboalele lor, avînd și ei, ca și ceilalți sfinți, în aureolă, numele scris slavonește, și sîrbește. Cartea — Evanghelia —, ce-o ține fiecare în mînă, are imprimat textul de la începutul Evangheliei : „Kniga rodstva Iis(u)sa Hr(i)sta” ; „V nacialea ve Slovo, i slovo ve k B(o)gu ; „Za cialo Ev(ange)lia Iis(u)sa Hr(is)ta S(i)na” și „Poneje oybo mnogi naciaș ciniti”, Matei, Ioan, Marcu și Luca. Spațiul dintre icoanele evangheliștilor cuprinde la cele două margini doi îngeri înaripați, ținînd în brațe sf. cruce cu obiectele de tortură de la răstignire, iar în partea de sus : în mijloc chipul Mintuitorului de pe măhrama Veronicăi ținută de îngeri în sbor, flancați de alte obiecte de tortură și făclii aprinse. Acest spațiu este despărțit, printr-un chenar de 1,8 cm lat, pe întinsul căruia este imprimat cu majuscule troparul „Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luînd preacurat trupul tău...” : „Blago obraznii Iosif s dreva siem precistoe telo tvoe, plaștanițeu cistoiu obviv, I voniami, vo grobe nove pokrîv poloji”.

În spațiul gol de sub mormîntul Domnului și între laturea de jos a chenarului este imprimat următorul text slaveno-sîrbesc, cu majuscule :

„Sei s(via)tii i b(o)jestvennii jertvennik ije na slujbu bezkrovnuii ploti i krove g(o)s(po)da b(o)ga i sp(a)sa n(a)sego Ii(su)sa Hr(is)ta popredaniiu s(via)tiia, soborniiia vostociniia ap(osto)lkia t(e)rkve napeceatasiia bl(a)gosloveniem bl(a)jennišago g(ospo)dina, g(ospo)dina, Arsenia Cetvertago arhiep(i)s-k(o)pa pekškago i vseh serbov, bolgarov, pomoriia, bosni, obon poldnaia i tela(go) illyr(ika) patriarha.

Vtorimjetisieniem dad eizobraziti preosviaštennii Ioann Georgievici episkop Karansebiškii, Veršacikii, Logojski, Orșavomehadiskii i proci : leta. 1766.

Îmeet vlast s(ve)štenodeistvovati vo hrame (spațiu gol pentru scrierea hramului bisericii și comunei și anului sfințirii).

Sviaštenodeistvovan Rukoju : (Spațiu gol pentru însemnarea numelui arhiereului care sfințește antimisul).

Cu neînsemnate modificări, antimisul acesta copiază în partea dinții antimisul patriarhului Arsenie IV :

„Acest sfînt și dumnezeiesc jertvelnic care s-a imprimat pentru (săvîrșirea) slujbei (jertfei) celei fără de singe a Domnului, Dumnezeului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos, după tradiția sfînteii, soborniceștei și apostoliceștei Biserici a Răsăritului, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Domn, Domn Arsenie al patrulea, Arhiepiscop al Peciului și Patriarh al tuturor Sîrbilor, Bulgarilor, al celor de pe lîngă Mare, al Bosniei, al celor de pe ambele maluri ale Dunării și al întregului Illyric.

Pentru a doua oară dat spre a fi imprimat (pictat) de către Prea Sfințitul Ioan Georgievici, Episcopul Caransebeșului, Virșetului, Lugojului, Orșova-Mehadiei și celelalte. Anul 1766.

Are puterea pentru săvârșirea celor sfinte în biserica [spațiu gol].

S-a sfințit prin mîinile" [spațiu gol].

Pe lângă valoarea lui liturgică și am putea spune și artistică, antimisul episcopului Ioan Georgievici are o deosebită importanță pentru valoarea lui documentară, căci atestă în mod neîndoios existența Episcopiei Caransebeșului și în timpul de păstorire a acestui episcop de origine macedo-romîn.

VI. ANTIMISUL MITROPOLITULUI IOAN GEORGIEVICI AL CARLOVEȚULUI

Este identic ca iconografie, material și dimensiuni cu antimisul de mai sus, imprimat de același arhieru, dar în calitatea lui de episcop al Caransebeșului. Singur textul cuprinzînd titulatura diferă de antimisul de la 1766.

La 26 august 1768 murind mitropolitul Pavel Nenadovici, Congresul național-bisericesc electoral al ortodocșilor din imperiul austriac a ales la 7 septembrie 1769 ca Mitropolit la Carloveț, pe Ioan Georgievici, episcopul Caransebeșului, totodată și administrator, din 7 septembrie 1768, al „diecezei” (mitropoliei) văduvite a Ardealului.

Dorința lui de a cuprinde sub păstoria sa pe toți Români din imperiul austriac se vedește și din titlul cuprins în textul imprimat pe Antimisul său de la 1770. În mijlocul spațiului cu textul este imprimată stema mitropoliei Carlovețului.

„Seis(via)tti i b(o)jstvennii jertvennik na slujbubezkrovnuui ploti i krove g(o)s(po)da b(o)ga i spasa našego Iisusa Hr(i)sta, po predaniiu s(via)ttiia soborniaa vostocinîia apo(sto)lkiia t(e)r-kve, napeceatasia blagosloveniem i ijdiveniem preos(ve)štenei-șago gospodina Ioanna pervago pravoslavnago arhip(i)skopa Karlovacikago, i vsego v nasleadnih tesaro-kralevskih derjavah slaveno-serbskago i valahiiskago naroda Mitropolita, leta 1770. Imeet vlast s(ve)štenodeistvovati vo hrame (spațiu gol rezervat hramului bisericii și comunei sau parohiei și anului sfințirii și predării antimisului).

„S(ve)štenodeistvovan rucoiu preos(ve)šten ep(is)k(o)pa [spațiu gol, în care se va scrie numele episcopului eparhial].
Românește :

„Acest sfînt și dumnezeiesc Jertfelnic, pentru slujba cea fără de sînge a trupului și sîngelui a Domnului, Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, după tradiția sfînteii, soborniceștei și apostoliceștei Biserici a Răsăritului, s-a imprimat cu binecuvîntarea și cheltuiala Prea Sfințitului Domn Ioan întîiul, drept-

credinciosul Arhiepiscop al Carlovețului și Mitropolit al poporului Slaveno-sîrbesc și Românesc din țările împărăției cesaro-crăești, anul 1770.

„Are puterea să slujească cele preoțești (sfinte) în biserica” [spațiu gol].

„S-a sfințit prin mîinile Prea Sfințitului Episcop” [spațiu gol].

Spațiile goale au fost completate precum urmează :

... vo hrame s[via]tîia Paraskevi v militar sele Krușoveț : Postavisia m(ese)ta avgusta g dne 1796 leta”.

„S(ve)štenodeisvovan rukoi Preos[ve]šten Ep(i)sk(o)pa Versaci. G(ospodin) Iosifa Ioannovici ot šakabent. Me(se)ta april : 1 dne 1792 leta. V den velikago cetvertka, 1792”.

Antimisul mitropolitului Ioan I (Georgievici), a fost sfințit de episcopul Iosif Ioanovici de Șacabent la anul 1792, dar a fost predat bisericii cu hramul Sf. Paraschiva din satul confinar (milităresc) Cuptoare, din ținutul Mehadiiei, abia la 1796.

Episcopul Iosif Ioanovici Șacabent (1786—1805) este succesorul lui Vichentie Popovici (1774—1785), care la 1785 a mutat scaunul episcopal de la Caransebeș la Virșeț, fapt care se evidențiază și în titulatura episcopului Iosif și a urmașilor lui pînă la episcopul Emilian Chenghelaț (1853—1885), în timpul căruia, la 1865, are loc despărțirea ierarhică de sîrbi și restaurarea străvechei Episcopii a Caransebeșului, supusă, împreună cu episcopia Aradului, jurisdicției restauratei Mitropolii a Ardealului de la Sibiu.

De antimisele mitropolitului Ioan I se folosește pînă și episcopul Panteleimon Jivcovici (1839—1848, 1849—1851) al Timișorii, care la 1 octombrie 1847 sfințește un asemenea antimis pe seama bisericii din Brănești : ... vohrame P:M: Paraskevi v Branești, Poslanno Ego Preosv : G(ospodi) Panteleimonom Jivkovici pravosl : Ep(is)k(o)pom Temišvarskim dne 1 oktobria 1847”.

Același lucru îl face și episcopul Ștefan (1843—1848, 1849) al Virșetului și Caransebeșului, care la 30 iulie 1844 sfințește antimisul mitropolitului Ioan I Georgievici pe seama bisericii cu hramul sfinții Apostoli Petru și Pavel din comuna (indescifrabil, șters).

VII. ANTIMISUL MITROPOLITULUI ȘTEFAN STRATIMIROVICI (1790—1837) AL CARLOVEȚULUI

Din pînză albă de in, căptușit cu aceeași pînză în culoare albastră. Dimensiunile : lung. 64,5 cm, lat. 47 cm, plus 1,5 cm che-narul albastru. Iconografia artistic executată, în stil baroc, cu fețele vii. Pe planul prim : coborîrea în mormînt a Mintuitorului întins pe giulgiul ținut de Iosif și Nikodim. La mijloc, cu mîinile

întinse îndurerată Bogorodița, care are la dreapta pe Ioann Evangelist, iar la stînga pe Maria Magdalena și Salomia. Pe planul doi : Sf. Cruce cu tăblița cu inițialele : „I.N.Ț.I.“, cununa de spini și sulița și buretele. Pe o panglică, ce încadrează sus în semicerc tabloul, este imprimat troparul : „Blagoobraznii Iosif s Dreva siem precustoe telo tvoe, plaștanițeu cistoiu obviv I voniami vo grobu nove pokri poloji“. Deasupra și dedesubtul figurei sf. Iosif și Nicodim sînt zugrăviți sf. Evangheliști cu simboalele lor, în cadre dreptunghiulare. La dreapta și stînga tabloului, în cadre dreptunghiulare cite șase imagini reprezentînd istoria patimilor Domnului din grădina Ghetsimani și pînă la Învierea din mormînt. Sub mormînt este imprimat textul cu numele și titlurile mitropolitului Ștefan Stratimirovici, care imprimă antimisul, și ale episcopului Ștefan Stancovici, care-l sfințește, pentru o parohie din eparhia sa. Redăm acest text fiind revelator pentru istoria raporturilor noastre ierarhice cu coreligionarii sîrbi, cu care am avut strînse legături ierarhice pînă la 1865. Mitropolitul Ștefan Stratimirovici se consideră ca atare și pentru Valahii din imperiul Habsburgilor :

„Sei b(o) jestvennii Antimins s blagosloveniem i ijdiveniem Ego Prevoshoditelstva G(ospo)dina Stefana Stratimirovici ot kulpin, Pravosl : Arhi-Ep(is)k(op)a Karlovacikago, i vsego v, Ț(e-sar) : K(ralev) : Derjavah obretliuștagosia Slaven-Serb i Valah naroda Mitropolita. Preiziașt. Dystriisko Imperator Leopold-Ordena Velik : Kresta Kavalera, Ego. Svașt : Țesaro-Kral : i Apostol : Velici : Deistv. Tainago Sovet : i Getting : Iluk. Akad. Celena na mede izreazasia i napeceatasia, iako da vnem B(o) jestvennaia prinositaia jertva v hrame Pokrova S(via)t(i) B(ogoro)d(i)ti. Smirenim je rabom G(ospo)dinim Preos(ve)șt : Stefan Stankovici pravoslavnim Episkopom n(ovi) sadako-bacikim torjestvenno i cinno osviatisia pri o(sve)štenii țerkve Sentomașkii ; leta 1836 M(ese)ța Iunia dne 29-go“.

„Rezal Adam Erenraih v Vienne 1833“.

Cu titlul nobiliar „de Kuplin“, mitropolitul Ștefan Stratimirovici, pe lîngă că era sfetnic sau consilier intim sau „de taină“ al Împăratului, și cavaler al mării cruci a ordinului Leopold, Împărat și Crai Apostolic, mai era și membru al Academiei de Științe din Göttingen.

VIII. ANTIMISUL EPISCOPULUI VISARION PAVLOVICI AL BACIKII.

Este aproape identic cu cel al mitropolitului Ștefan Stratimirovici, în ceea ce privește materialul, dimensiunile și iconografia. Lipsesc cele 12 tablouri mici marginale, locul lor luîndu-l sf. evangheliști cu simboalele lor. Textul imprimat pe două bande sub mormîntul Domnului are următorul cuprins :

„Jertvennik B(o)jestvennii i s(via)štennii Soversisia cerez B(o)jestvennoe S(ve)štennodeistvie, os(ve)šten B(o)jestvennoiiu Bl(a)godatiiu Vse S(via)tago i jivotvoriaștago D(uha) imeet vlast S(ve)štennodeisvovati vo hrame ije vo s(viatî) oța n(a)șego Vasilia Velikago, arhiepiskopa Kesarii kappadokiaskiia v sele Piroșe.

S(ve)štennodeistvovan Preos(ve)štennim G(o)spodinom Visarionom Pavloviem pravoslavnim Episkopom, Bacikim, Segedi(nskim), Egar(skim) Novosadskim je i Soborskim Dne i M(ese)ța Septembr. leta G(o)s(po)dnia 1753“.

„Izchrajenia sego Typ Ystoil nastoianiem i izjdiveniem svoim, preos(ve)štennii G(o)s(po)din Visarion Pavlovici, pravoslavnii Ep(i)sk(o)p Bacikii, Segedinskii, Egarskii, Novosadskii je i Somborskii, leta G(o)s(po)dnia 1751-go Ep(i)sk(o)pstvovanii je Svoego Leta 21-go prilolil ja typ sego, t(e)rkvi Kathedralnoi S(via)tago Veliko m(u)cenika Georgiia, ije v Novom Sade. Vo eje izobrajatisia Antimisom Egda nujda sih. Vostrebuet“ (urmează un text cirilic slavono-sîrbesc cu cernelă aproape șters).

Ca și antimisul mitropolitului Ștefan Stratimirovici și acesta a fost întrebuințat în una din parohiile vechi mixte sîrbo-române din Banat și s-a păstrat în biserica românească și după despărțirea ierarhică de coreligionarii noștri sîrbi.

Bacica, păstorită de vlădica Visarion Pavlovici, contemporan cu mitropolitul Gheorghe al Timișorii, este despărțită de Banat prin Tisa, așa că circulația oamenilor și a valorilor era ușoară de tot dintr-o parte într-alta, precum de altfel rezultă și din următoarea zicală populară păstrată pînă azi la sîrbi: „Obișav i Vlašku i Baciku“ — „A cutreierat și Vlașca și Bacica“. Că aici sub numirea de Vlașca avem să înțelegem Banatul — vecin cu Bacica — ne încredințează înșiși istoricii sîrbi din zilele noastre.

IX. ANTIMISUL EPISCOPULUI GRIGORIE (1749—1764) AL RIMNICULUI

Din pinză albă de in, formatul antimiselor mitropoliților Ioanichie al Timișorii și Ioanichie Martinovici al Aradului, are în loc de cînenar următoarea inscripție cu majuscule chirilice:

„Acest D(u)mnezeesc Jertvenic pre carele să săvîrșaste D(u)mnezeiasca cea fără de sînge și sfințita slujbă. S-au blagoslovit și s-au sfințit cu mâna iubitorului de D(u)mnezeu Kyr Grigorie Episcopul Rimnicului“.

A fost în uz într-o biserică din regiunea Mehadieci.

X. ANTIMISUL EPISCOPULUI MAXIM MANUILOVICI (1829—1833)
AL VIRȘETULUI, LUGOJULUI, CARANSEBEȘULUI, ORȘOVA-MEHADIEI
I PROCI

Imprimat în Viena, la anul 1830. Vlădica Maxim, român de origine, va distribui acest antimis și după trecerea la scaunul Timișoarei (1833—1838), ca episcop al Timișoarei și Lipovei. Textul imprimat pe antimis — copiind textul de pe antimisul patriarhului Arsenie — în traducere sună așa :

„Acest sfânt și dumnezeesc jertfelnic, care s-a tipărit pentru slujba cea fără de sînge [:a Trupului și Sîngelui Domnului, Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, după predania (tradiția) sfintei Biserici de Răsărit :], cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Domn Maxim Manuilovici, cu mila lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Verșetului, LogoJului, Caransebeșului, Orșova-Mehadieii și al celorlalte orașe aparținînd acestora, în anul Domnului 1830. În Viena.

Are puterea să slujească cele preotești în Biserica Adormirii Maicii Domnului din satul Birna. Imeet vlasti s(via)štennodeistvovati vohrame Uspeniiia Pres(via)tiia B(ogoro)diți Mesta *Birni*.

Sfințindu-se prin miinile Prea Sfințitului Domn Maxim Manuilovici, episcopul Timișoarei — S(via)štennodeistvovan rukoiu preos(via)stenn(i)m Maximom Manuilovici Ep(i)s(k)o(po)m Temišvarskim.

Eliberat în anul Domnului 1835 Aprilie 5“.

La 15 august 1831 vlădica Maxim al Virșetului dă antimis bisericii „vohrame s(via)tago Prooroka Ilii vo granicinom Meste Lunkavițe — din comuna grănicerească Luncavița“.

XI. ANTIMISUL EPISCOPULUI VICHENTIE IOANOVICI VIDAC
(1759—1774) AL TIMIȘOAREI ȘI LIPOVEI

Din textul imprimat pe acest antimis — în formatul și iconografia antimiselor slaveno-sîrbești de mai sus — se mai poate descifra :

„Sei b(o)jestvennii Antimins ostisia s(ve)štennodeistviem preos(ve)štenneisago... G(ospo)dina Vikentiiia Ioanovici Vidak, pravoslavnago Ep(i)sk(o)pa Temišvarskago i Lipovskago... Ţesar.-Kraleiv. ... Akad. ... 1773 v Karlovți“.

Prefața la „Indreptarea păcătoșului“, Timișoara, 1765, tip. la Iași, 1765, o semnează Vichentie Ioanovici Vidac, „cu mila lui D-zeu prav. episcop al Temisvarului și Lipovei...“.

XII. ANTIMISUL EPISCOPULUI PROCOPIU IVACICOVICI (1853—1873)
AL ARADULUI, JENOPOLEI, HALMAGIULUI

Din pinză albă de in, căptușit din același material în culoare albastră închisă, ca și chenarul. Dim. 56×41 cm, plus chenarul 4 cm. Reprezentînd luarea de pe Cruce a Mîntuitorului, tabloul imprimat în negru închis este artistic executat, figurile cu fețe vii expresive, în stil baroc. Stînd deasupra Mormîntului, întins pe giulgiul ținut de Iosif și Nicodim, iar de din jos de doi îngeri ingenuchiți, pe lîngă trupul Domnului în planul întîii stau: la mijloc Maica Domnului cu mîinile întinse, la dreapta avînd pe Maria Magdalena și celalaltă Marie, iar la stînga pe sf. Ioan Bogoslov și 2 îngeri. În planul al doilea: sf. Cruce cu inițialele pe tăblița din virf: „I.N.R.I.“. deasupra căreia tronează în nori Domnul Savaoth. Pe brațele crucii se reazimă sulîța și buretele, iar la capetele brațului orizontal doi serafimi. Sub braț, la dreapta, Sfîntul Duh, iar inițialele „IS. HS“ de deasupra brațului dau imaginea Sf. Treimi. La marginea tabloului, în medalion: cei patru evangheliști cu simboalele lor. Deasupra celor doi evangheliști: la dreapta, culmea Golgothei cu cele trei cruci, și soarele întunecat, iar la stînga: cetatea Ierusalimului cu luna. Între cei doi evangheliști din dreapta: un costum preoțesc, sub el templul din Ierusalim, iar în stînga o columnă cu cocoșul cîntînd, cu sulîța și scara și sub ele mormîntul gol din grădină după înviere. În spațiul dintre cei doi îngeri ingenuchiți este imprimat următorul text, pe 7 rînduri, cu chirilice:

„Cu darul Preasfîntului și de viața făcătorului Duh sau sfințit acestu Antimis prin rugăciunile Preasfîntului Domn, Procopiu Ivacicoviciu, drept credinciosul Episcop al Aradului, spre întrebuițarea la Slujba dumnezeiască în sfînt'a Biserică din Chizeteu cu hramul Nașterea Prea Curatei Născ(ătoarei) d(e) D(umnezeu), în anul Domnului 1873 luna Avg(ust) ziua 10. (semnează) Procopie Ivacicovici“.

Antimisul episcopului Procopie îl utilizează, la începutul arhipăstoririi, și al doilea succesor al său, episcopul Ioan Mețianu (1874—1878). Acesta sfințește antimisul pentru biserica din „Cianadul Serb(esc) cu hramul Pogorîrei Duhului Santu în anul Domnului 1876 luna lui Februaru ziua a 12-a.“ ss. Ioan Mețianu Eppu“.

XIII. ANTIMISUL EPISCOPULUI IOAN MEȚIANU AL ARADULUI

Din in și mătase galbenă, căptușit cu roșu. Dim. 56 cm×45,5 cm, plus chenarul roșu de 5 cm. Toate figurile sfinților reprezentați sînt opera unui pictor talentat și realist, în timp ce la celelalte antimise întrega iconografie a fost lucrată și stilizată cu

penița. Pe primul plan : Maica Domnului cu mâinile împreunate de rugăciune, avînd la dreapta pe sf. Ioan și Iosif sprijinînd în brațele lor capul Mîntuitorului întins pe giulgiu deasupra mormîntului, iar la stînga : două sf. femei și cuv. Nicodim ținînd picioarele Mîntuitorului. Pe planul doi : sf. Cruce avînd în dreapta culmea Golgotei cu cele trei cruci, iar în stînga cetatea Ierusalimului. Pe chenarul semicercual ce cuprinde întregul tablou este imprimat textul troparului de la înmormîntarea Domnului : „Iosif cel cu bun chip de pe lemn luînd prea curat trupul tău...”. În cele patru colțuri : sf. evangheliști : cu simboalele lor în medalion. Între evangheliști, la laturi, doi îngeri înaripați. Sub mormînt, următorul text, încadrat de potir, Evanghelie Cruce și obiecte de la răstignirea Domnului :

„Dumnediesc altariu pentru a se îndeplini pe el nesangerosele ierurgii sântit prin dreptcredinciosul Episcop eparchial al Aradului Ioanu Mețianu. Daruit Bisericii hramului „Înaltirea Domnului din comuna Pesacu la anul Domnului 1895”.

„Druck V. L. Schilling. Wien”.

Limba din textul episcopului Ioan Mețianu se resimte de influența curentului școlii latiniste și a ortografiei cipariene.

XIV. ANTIMISUL EPISCOPULUI IOAN I. PAPP AL ARADULUI

Confecționat din același material, avînd aceleași dimensiuni și reprezentare iconografică și text aproape identic cu antimisul episcopului Ioan Mețianu :

„Dumneedeesc altariu pentru a se îndeplini pe el nesîngerosele ierurgii. Sînțit prin dreptcredinciosul Episcop al Aradului Ioan I. Papp. Dăruit bisericii cu hramul Sfinților Archangeli Mihail și Gavriil din comuna română ort. răsăriteană Fenlac la anul D(omnu)lui 1905”.

De la același episcop pentru biserica cu hramul „Sfîntul M. mucenic George din comuna bisericească gr. or. rom. Beregsău la anul Domnului 1913”.

Idem, pentru biserica cu hramul „Pogorirea Duhului Sfînt din comuna bisericească gr. or. rom. Checea — Rom(ână) La anul D-lui 1913”. „În care an, în urma renovării și împodobirii ei radicale, s-a sînțit în sărbătoarea hramului, prin suspomenitul smerit Episcop”.

XV. ANTIMISUL EPISCOPULUI IOAN POPASU (1865—1889) AL CARANSEBEȘULUI.

Identic cu cel de la Arad, al episcopului Procopiu Ivacicoviciu, ca dimensiune, material, reprezentare iconografică și text cu chirilice :

„Cu darul Preasfântului și de viață făcătorului Duh sau sfințit acestu Antimis prin rugăciunile Preasfințitului Domnu, Ioann Popasu, drept credinciosul Episcop al Caransebeșului, spre întrebuințarea la Slujba dumnezească în sfînt'a Biserică (șters) cu hramul Popogîrea Sftului Duch în anul Domnului 1888 Luna lui Martiu'zîoa 2”.

Același episcop sfințește antimis „spre întrebuințarea la slujba dumnezească în Sfînta Biserică din Naidaș, cu hramul Sf. Mare Ier(arh) Nicolae, în anul Domnului 1873. Luna lui Octombrie zîoa 15”. (Sub text, pe chenarul alb, scris cu latine :) „fiind protopresbiter Ioan (?) Popovici”.

XVI. ANTIMISUL EPISCOPULUI NICOLAE POPEA (1889—1908)
AL CARANSEBEȘULUI

Identic cu al antecesorului său, Ioan Popasu și cu cel de la Arad, al episcopului Procopiu Ivacicovici, numai cu textul latinizat :

„Cu darul Preasântului și de viață făcătorului Duh s-a sînțit acest Antimis prin rugăciunile Preasfințitului Domn Nicolae Popea, drept-credinciosul Episcop al Caransebeșului, spre întrebuințare la Servițiul dumnezeesc în sînta biserică din Târnova cu hramul Adurm(irea) Născătorei de D(umne)deu în anul Domnului 1906, luna Martie zîua 11”.

XVII. ANTIMISUL EPISCOPULUI DR. ELIE MIRON CRISTEA
(1910—1920) AL CARANSEBEȘULUI

Din pinză albă de in, cu icoanele imprimate în negru. Dimensiunile : 61×53 cm. Reprezentarea iconografică : Coborîrea în mormînt a Mîntuitorului, cu sf. Femei, cu cuv. Iosif și Nicodim, cu inscripția în semicerc : „Iosif cel cu bun chip de pe lemn...” In cele patru colțuri : sf. evangheliști cu simboalele lor. Între ei, la dreapta și la stînga, cîte un înger cu cruce respectiv cu finic în mînă. Textul sub mormîntul Domnului :

„Sfințitu-s-a acest antimis prin rugăciunile Preasfințitului Domn Dr. Elie Miron Cristea, dreptcredinciosul episcop român al eparhiei Caransebeșului, și s-a dat spre a se îndeplini pe el dumnezeștile liturghii bisericei din tabera militară cu hramul SS. doctori f(ără) de arg(int) Cosma și Damian. Anul Domnului 1916”.

Același episcop sfințește și dă antimis bisericii „din parohia ort. rom. Mărcina cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Anul Domnului 1916”.

Idem, bisericii din Domașnia, cu hramul : „Cuv(iosul) pâr(in-tele) Atanasie din Aton”, 1916. Pe verso, inscripție tipărită : „Dă-

ruit din partea credincioșilor: David Benghia, primar. Petru Curescu 214, econom. Petru Jurchescu 241, econom. Atanasie Pușchița 32, pensionar. Mihail Mutașcu, episcop. Iancu Andrei 185, cantor. Petru Cristescu 160, cantor. Mihail Paica 26 cantor. Dumnezeu să-i pomenească."

Idem, bisericii din comuna Silha-Lugoj, cu hramul Sf. Mare Mucenic Gheorghe, 1917. Sub text: „Dăruit de binecredincioasele femei din Silha întru pomenirea și scutirea... „(șters)“.

Idem, bisericii din Mehadica cu hramul Nașterea Născătoarei de Dumnezeu la 1917. „Dăruit de familia Bercianu-Usonescu din Mehadica“.

Pe toate antimisele episcopului Miron Cristea este imprimat la dreapta, jos: „Inst. Art. Jos. Drotleff Sibiu“.

XVIII. ANTIMISUL EPISCOPULUI DR. ANDREI MAGIERU (1936—1960) AL ARADULUI

Din în și mătase, avînd aceeași reprezentare iconografică, se deosebește de antimisele înaintașilor imediați prin draperiile ce încadrează icoana luării de pe cruce, și personagiile din fața Trupului întins pe giulgiu deasupra mormîntului. Patru heruvimi sburînd de ambele laturi ale sf. cruci privesc spre mormînt. Între cei patru evangheliști cu simboalele lor în medalion sînt, la dreapta vestimintele arhieresti, iar la stînga sulîța și buretele în prăjină și cite un serafim la mijloc. Sus, între evangheliști, textul troparului „Iosif cel cu bun chip...“. Iar jos, sub mormînt, următorul text:

„Dumnezeiesc Altar, pentru a se îndeplini pe el nesîngeroasele ierurgii.“

„Sfîntit prin dreptcredinciosul Episcop eparhial al Aradului Dr. Andrei Magieru. Dăruit bisericii cu hramul Pogor. Duhului Sfînt. Din comuna Timișoara. Col. Kunz. În anul Domnului 1939“.

Involburarea ce a urmat după anii 1938 a pus pe drumul pribegiei și pe mulți preoți, care, între alte lucruri și obiecte personale și de cult, au luat cu ei și sfintele antimise. S-au mai aflat prin bisericile noastre și antimise de la arhierii români și străini din țară și străinătate. Nu lipsesc nici antimisele Mitropolilor primați ai României de la începutul veacului nostru. Din motive de studiu și pentru comparație cu Antimisele aflate și întrebuințate din vechime în bisericile Banatului, prezentăm și aceste antimise streine de Mitropolia Banatului.

XIX. ANTIMISUL EPISCOPULUI EVGHENIE AL BUCOVINEI

„D(u)mnezeescul Jertvennic, s(i)nțit, cu Darul prea sf(i)n-tului și de viață făcătorului D(u)h prin osîrdie și blagoslovenie a dreptcredinciosului din mila lui D(u)mnezeu Ep(is)cop al

k(esaro) k(răeștii) Bucovinei kyr Evghenie, ca să se săvîrșească pre dinsul jertva a preasf(i)ntului trup și sânge a D(o)mnului D(u)mnezeu și Mintuitorului nostru Ii(su)s Hr(is)tos. S-au dat pentru Besearca Acoperemîntului Maicei Domnului din satul Mitcău la 30 Septembrie 1885, de Arhiepiscopul și Mitropolitul Silvestru".

XX. ANTIMISUL MITROPOLITULUI PRIMAT DR. KONON AR. DONICI
AL ROMÂNIEI.

Din pinză galbenă de in, căptușit din același material în culoare deschisă. Dim. 72 cm × 56 cm. Icoana coboririi în mormînt, cu sf. Femei, cu sf. cruce, este umbrită de „Domnul Savaot”, înconjurat de soare și lună și de „ceata îngerilor” în mijlocul norilor, avînd pe chenar, deasupra, inscripția : „Sânt ! Sânt ! Sânt ! Domnul Savaot”, iar la margini troparul : „Iosif cel cu bun chip...”. Între cei doi evangheliști din dreapta este icoana Învierii Domnului, iar în stînga icoana Nașterii Domnului. Sub mormîntul Domnului este tabloul Cinei celei de taină încadrat de obiectele de tortură de la Răstignire. Sub acest tablou este imprimată următoarea inscripție :

„Sf. Antimis. Adică „Sfîntîta Masă” (Jertfelnic) : Pentru aducerea D-zeeștei Jertfe celei fără de sânge, la sfintele și D-zeeștile Liturgii, „Spre Ertarea păcatelor”. Carele s-au sfîntit, cu Darul și Puterea Prea Sf-tului și de viață făcătorului Duh : de către Noi, cu mila lui D-zeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Primat al României, Dr. Konon Ar. Donici. Pentru aceasta s-au dat Putere și Arhiereasca Bine-Cuvîntare, a se săvîrși pe El D-zeeștile Liturghii și anume : la Biserica cu hramul Sf. Imp(ărați) Const(antin) și Elena din Catedrala Sf. Mitropolii, județul Ilfov, anul 1918 ziua 1 Ianuarie”.

Sigiliu (sec, cerc., cu legenda : „Sfânta Mitropoliea Ungro-Vlachiei”). „Semnătura : + Konon Mitropolit Primat”.

Pe un alt animis, identic ca dimensiuni și iconografie, artistic executat, de la același Mitropolit, este următoarea inscripție :

„Antimis adevăată sânta masă pentru aducerea jertfei celei fără-de-sânge la sânta și dumnezeasca liturghie.

S,a sântit de Inalt Prea Sântitul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Primat al României și s-a dat binecuvîntarea a se săvîrși pe ea cele sante, în biserica cu hramul „Sfîntii Impărați din comuna Câmpu Lung, parohia Domnească”. Anul 1912 luna August”. ss. „Mitropolit Primat Konon”.

TABLOUL ANTIMISELOR

Cuprinzînd numele arhierelui care a imprimat și sfințit antimisul, parohia sau comuna, hramul bisericii, anul imprimării și al sfințirii antimisului, în ordinea vechimii.

I. Mitropolitul Ioanichie (1713—1727) al Timișoarei și Lipovei
pe seama parohiilor :

1. *Sinandrei*, biserica cu hramul „Sv(iatago) velikago muce-nika Dimitrii v sele Sent Andrașe” — Sfîntul Mare Martir Dimitrie, din comuna Sinandrei, 1721. 2. *Sinnicolaul Mare*, biserica cu hramul „Uspenîia Presvîtiîia Bogorodiîi” — Adormirea Preasfîntei Născătoare de Dumnezeu, anul 1718. 3. *Sinnicolaul Mic*, biserica cu hramul „Sv(iatî) Nikolaia” — Sfîntul Nicolaie anul 1717. 4. *Sinpetru*, biserica cu hramul „Sv. Nikolaia”, anul 1718. 5. *Secusigiu*, biserica cu hramul „Sv(iatago) velikago M(u)cenika Georgîia” — Sfîntul Mare Martir Gheorghe, anul 1722. 6. *Lipova*, biserica cu hramul „Uspenîia Presv. Bogorodiîi”, anul 1722 [Borovszky Samu, *Temes vármegye*, p. 66].

II. Mitropolitul Moise Petrovič (1719—1725—†1730) al Belgradului.

1. *Saravale*, biserica cu hramul „Sv. Nikolaia”, anul 1719. 2. *Becicherecul Mic*, biserica cu hramul „Sv. Nikolaia”, fără ind. an.

III. Patriarhul Arsenie IV al Ipecului-Carloveșului (1726—1737—1748)
pe seama parohiilor :

1. *Secusigiu*, biserica cu hramul „S(via)tago velikago M(u)cenika Georgîia” — Sf. M. M. Gheorghe, anul imprimării 1743, al sfințirii 1744. 2. *Vălcani*, biserica cu hramul „Sv. Prepodobniîia Paraskevi”, — Sf. Preacuvioasa Parascheva, anul 1743.

IV. Mitropolitul Gheorghe al Timișoarei și Lipovei (1745—1757)¹ sfințește
antimisele patriarhului Arsenie imprimate în Viena la 1743, pe seama parohiilor :

1. *Bărăteaz*, biserica cu hramul „Prepod(ob)niîia Paraskevi v sele Baratiáz”, — Preacuvioasa Paraschiva din comuna Bărăteaz, anul 1746. 2. *Birda*, biserica cu hramul „Rojdestva Pres(via)tiîia B(o)g(oro)d(i)tiîi”, — Nașterea Preasfîntei Născătoare de Dumnezeu, anul 1748. 3. *Botinești*, biserica cu hramul „Voseșestvia s(via)tago D(u)ha”, — Pogorîrea Sfîntului Duh, anul 1749. 4. *Buziaș*, biserica cu hramul „Sv(iati Apostoli Petra i Paula”, — Sfinții Apostoli Petru și Pavel anul șters. 5. *Călăcea*, biserica cu hramul „S(viatago) velikago M(u)cenika Georgîia” — Sf. M. M. Gheorghe anul 1747. 6. *Cerna*, biserica cu hramul „Vseh Sviatiîi” — Toți Sfinții, anul 1756. 7. *Comloșul Mare*, biserica cu hramul „Uspenîia B(ogoro)d(i)tiîi”, Adormi-

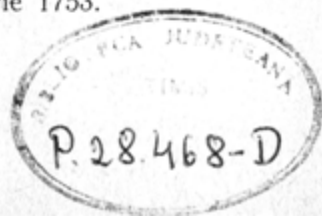
rea Născătoarei de Dumnezeu, anul 1756. 8. *Ecica*, biserica cu hramul Sv. Nikolaia, anul șters. 9. *Giarmata*, biserica cu hramul Sv. Nikolaia, anul 1747. 10. *Gherteniș*, biserica cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții”, — Adormirea Preasfintei Năcătoare de Dumnezeu, anul 1756. 11. *Iancahid*, biserica cu hramul Sv. Ioana, 17 ianuarie 1757. 12. *Igriș*, biserica cu hramul „Sv. Arhistratigî Mihaila i Gavrilă”, — Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, 2 aprilie 1747. 13. *Jadani*, hramul „Uspeniia Bogorodici” — Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, anul 1749. 14. *Laleșinț*, hramul „Sv. Arhistratigî Mihaila i Gavrilă”, 1755. 15. *Nagi-folia*, hramul „S(via)tago velikago M(u)cenika Georgiia”, — Sf. M. M. Gheorghe, 1746. 16. *Opațița*, hramul „Voskreseniia Hristova” — Invierea lui Hristos, anul șters. 17. *Partoș*, Mănăstire, hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții”, — Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, 1750. 18. *Singiorz*, Mănăstire hramul „S(via)tago velikago M(u)cenika Georgiia” Sf. M. M. Gheorghe, 11 sept. 1747. 19. *Ususău*, hramul Sv. Nikolaia, 23 noiembrie 1752. 20. *Valeapai*, hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții v sele Valeapae” — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu din comuna Valeapai, 12 aprilie 1753.

V. *Episcopul-mitropolit Nicolae I al Timișoarei (1728—1744)*, sfințește antimisele grecești de la 1733 pe seama parohiilor:

1. *Cenad*, hramul Sviati Nikolaia, 3 noiembrie 1733. 2. *Cerneteaz*, hramul șters, 7 noiembrie, 1733. 3. *Felnac*, hramul „Sv. Arhistratigî Mihaila i Gavrilă”, 3 noemv. 1733. 4. *Lighed*, hramul „S(via)tago Ioanna Predtecii” — Sf. Ioan Inaintemergătorul”, 7 noemvrie 1733. 5. *Oroslamoș*, hramul „Sv. Arh. Mihaila”, 3 noem. 1733. 6. *Sinandrei*, hramul „S(via)tago velikago M(u)cenika Dimitriia”, 3 noemvrie 1733. 7. *Sinnicolaul Mic*, hramul „Sv. Nikolaia”, 1 noiembrie 1733. 8. *Tirnova*, hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții”, 1733. 9. *Variaș*, hramul Sv. Nikolaia, 3 noemvrie 1733. 10. *Vinga*, hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții”, 1733.

VI. *Episcopul Visarion Pavlovici al Bacichii și Seghedinului*, sfințește antimis slavon pe seama parohiei:

1. *Jabăr*, biserica cu hramul „Ije vo sviat. Oța nașego Vasilii Velikago Arhiepiskop. Kesarii Kapadokiskii” — Cel între sfinți părintele nostru Vasile cel Mare Arhiepiscopul Cesareei Capadochiei, 30 septembrie 1753.

VII. *Mitropolitul Paul Nenadovici al Carloveșului (1749—1768)*, sfințește antimisele patriarhului Arsenie imprimate în Viena la 1743, pentru parohiile:

1. *Gruni*, hramul „R(o)j(des)tva presvatiia Vlaciți Tarstva B(ogoro)d(i)ții Presvatiia Marii” — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu a Preasfintei Mariei, anul șters.
2. *Jebel*, hramul „S(via)tago Prooroka Ilii” — Sf. Prooroc Ilie, anul 1758.
3. *Mănăstur*, hramul „Sv(viat)ia Prepod(ob)niia Paraskevi” — Sf. Preacuvioasa Paraschiva, 30 noiembrie 1758.
4. *Murani*, hramul „S(via)tago Velikago M(u)cenika Georgiia”, sfințit la 18 iunie 1744, ca episcop de Gornia-Karloveș.
5. *Sat-chinez* — *Chinez*, hramul „S(via)tago Velikago M(u)cenika Dimitriia, la 20 decembrie 1756.
6. *Sculea*, cu hramul șters, deasemeni și anul sfințirii.
7. *Seceani*, hramul Sv. Nikolaia, 7 iunie 1744, sfințit ca episcop de Gornia-Karloveș.
8. *Spată*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții” — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, anul 1751.

VIII. *Episcopul Ioan Georgievici al Caransebeșului și Virșefului (1749—1769)*, sfințește antimisele patriarhului Arsenie IV, tip. Viena 1743.

1. *Apadia*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții” — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756.
2. *Biniș*, cu hramul „Svati Apostoli Petra i Paula”, 18 aprilie 1756.
3. *Cerna*, cu hramul „Nedeliia Vseh Sviatih — Dumineca Tuturor Sfinților, 18 aprilie 1756.
4. *Ciortea*, cu hramul „Rojdestvo Hristovo” — Nașterea Domnului, 18 aprilie 1756.
5. *Ciuta*, cu hramul „S(via)tago Velikago M(u)cenika Georgiia”, 18 august 1756.
6. *Cilnic*, cu hramul „Svati Apostoli Petra i Paula”, 18 apr. 1756.
7. *Cirnecea*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții, 18 aprilie 1756.
8. *Comoriște*, cu hramul „Svati Apost. Petra i Paula”, 18 apr. 1756.
9. *Cornereva*, cu hramul „Vosnesenia Hristova”, 18 apr. 1756.
10. *Coșteiu*, cu hramul „Uspeniia B(ogoro)d(i)ții”, 18 octom. 1762, antimisul mitropolitului Paul Nenadovici al Carloveșului.
11. *Criciova* cu hramul „Uspeniia Presvatiia Blagocest(via) nașea B(ogoro)d(i)ții” — Adormirea Preasfintei, preabinecuvîntatei noastre Născătoare de Dumnezeu —, 18 aprilie 1756.
12. *Crivina*, cu hramul „Sv(iatii) Verhovnih Petra i Paula” — Sfinții Verhovnici Petru și Pavel, 18 aprilie 1756.
13. *Doclin*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ții”, 1756.
14. *Doman*, cu hramul „Uspeniia B(ogoro)d(i)ții”, 1756.
15. *Gherman*, cu hramul „Vosnesenia Hristova” — Înălțarea lui Hristos, 18 aprilie 1756.
16. *Goruia*, cu hramul „Sobor Sv(iatii) verhovnih Apostol. Petra i Paula” — Soborul Sfinților Verhovnici ai Apostolilor Petru și Pavel, 18 aprilie 1756.
17. *Grebenaf*, cu hramul „Vazneseniia Hristova” — Înăl-

ANTIMISUL mitropolitului IOAN I. GEORGIEVICI al Carloveșului,
sfințit de episcopul IOSIF IOANOVICI ȘACABENT al Virșefului
și Caransebeșului, 1770, 1772.

ANTIMISUL mitropolitului PAUL NENADOVICI al Carloveșului
1749—1768

ANTIMISUL mitropolitului ȘTEFAN STRATIMIROVICI al Carloveșului (1790—1837), sfințit de episcopul ȘTEFAN STANCOVICI la 1836.

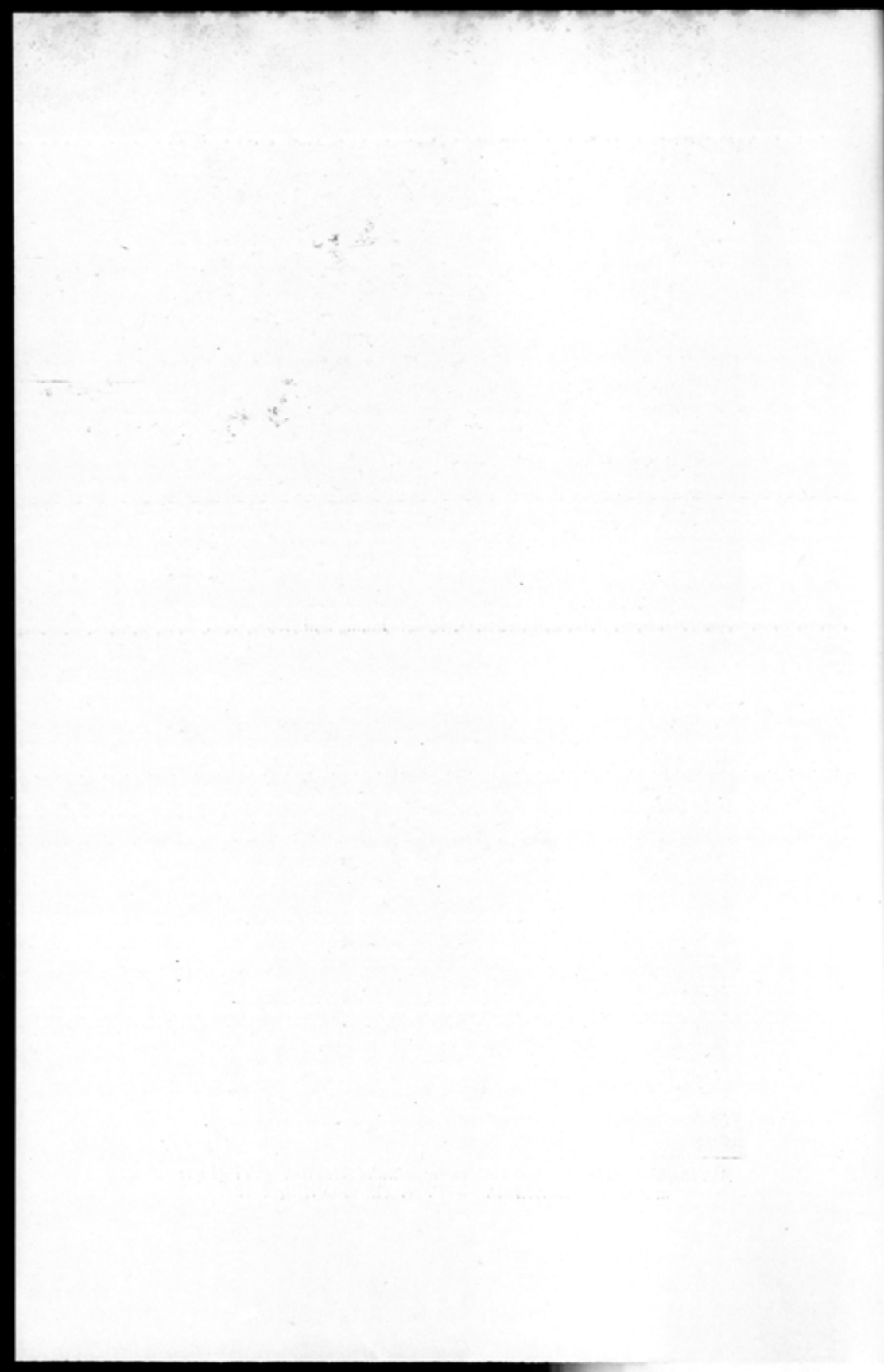
ANTIMISUL episcopului PROCOPIU IVACICOVICIU al Aradului 1873

ANTIMISUL episcopului GRIGORIE al Rimnicului 1749—1764

ANTIMISUL arhiepiscopului și mitropolitului Ungro-Vlahiei și primate al ROMÂNIEI Dr. KONON AR. DONICI, 1912

țarea Domnului, 18 aprilie 1756. 18. *Honorici*, cu hramul „Rojdestva Previatiia Bogorodiți” — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 19. *Iasenova*, cu hramul „Sv(ia)tago Velikago M(u)cenika Dimitriia” — Sfântul Mare Martir Dimitrie, 18 aprilie 1756. 20. *Iaz*, cu hramul „Vseh Sviatih” — Toți Sfinții, 18 aprilie, 1756. 21. *Iam*, cu hramul „Sv(iat) Oța Nikolaia”, — Sfântul Părinte Nicolae, 18 aprilie 1756. 22. *Maciova*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Vlaciți nașeia Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Maicei noastre de Dumnezeu Născătoare, — 18 aprilie 1756. 23. *Mărcina*, cu hramul „Uspeniia Pres(viatia) Bogorodiți”, — Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 24. *Nicolinț*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 25. *Obreja*, cu hramul „Sviatih verhovnih Apostol. Petra i Paula”, — Sfinții Verhovnici ai Apostolilor Petru și Pavel, 18 aprilie 1756. 26. *Ohaba*, cu hramul „Sviatago Mucenika Georgiia”, — Sfântul Mucenic Gheorghe, 18 aprilie 1756. 27. *Oloșag*, cu hramul „Uspeniia Bogorodiți”, — Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 28. *Peștere*, cu hramul „Sv(ia)tiia Prepodobniia Paraskevi”, — Sfânta Precuvioasă Paraschiva, 18 aprilie 1756. 29. *Petnic*, cu hramul „Sv(ia)ti Vasiliiia Velik.”, — Sfântul Vasile cel Mare, 18 aprilie 1756. 30. *Petroșnița*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)ti B(o)g(o)r(o)diți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 31. *Potoc*, cu hramul „Sv(iati)h Arhistratigov Mihaila i Gavriila”, — Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, 18 aprilie 1756. 32. *Prisaca*, cu hramul „Sv(iati)h Apostol. Petra i Paula”, — Sfinții Apostoli Petru și Pavel, 18 aprilie 1756. 33. *Recița Montană*, cu hramul „Uspeniia Bogorodiți”, — Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 34. *Sinmihaiu*, cu hramul „Sviati)h Arhistratigov Mihaila i Gavriila”, — Sfinții Arhistratagi Mihail și Gavril, 18 aprilie 1756. 35. *Scăiuș*, cu hramul „Uspeniia Pres(viatia) Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 12 august 1756. 36. *Sichevița*, cu hramul Voseșestvie Sviatago Duha”, — Pogorirea Duhului Sfânt, 18 aprilie 1756. 37. *Sinersig*, cu hramul „Sv(iatago) Velikago M(u)cenika Dimitriia”, — Sf. M. M. Dimitrie, 18 aprilie 1756. 38. *Surdac*, cu hramul „Rojdestvo Pres(via)tiia Bogorodiți”, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 39. *Semliug Mănăstire*, cu hramul (șters), 18 aprilie 1756. 40. *Șopotul Vechiu* cu hramul „Voznesenie cest. Kresta”, — Înălțarea Cinstitei Cruci, 18 aprilie 1756. 41. *Tincova*, cu hramul „Sobor Sviati)h Arhistratigov sil bezploti)h”, — Soborul Sf. Arhangheli cei fără de trupuri, 18 aprilie 1756. 42. *Tomești*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 43. *Valeaboul*, cu hramul „Rojdestvo Pres(via)tiia Bogorodiți”, — Nașterea

Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 44. *Valea Mare*, cu hramul „Sobor S(via)tih Arhistratigov sil bezplotih, Soborul Sfinților Arhangheli cei fără de trupuri, 18 aprilie 1756. 45. *Visag*, cu hramul „Rojdestvo Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 46. *Vizma*, cu hramul „Sv. Nikolaia“, 18 aprilie 1756. 47. *Vrăniuț*, cu hramul „Rojdestvo Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 48. *Zerovești*, cu hramul „Sviatih verhovnih Apostol. Petra i Paula“, — Sfinții verhovnici Petru și Pavel, 18 aprilie 1756. 49. *Bujor*, cu hramul „Prepodobniia Paraskevi“, — Precuvioasa Paraschiva, 18 aprilie 1756. 50. *Căvâran*, cu hramul „Rojdestva Pres(via)tiia B(o)g(oro)diți“, — Nașterea Născătoarei de Dumnezeu, 18 aprilie 1756. 51. *Nemeșești*, cu hramul (șters), 18 aprilie 1756. 52. *Pojejena*, cu hramul „Sv. Konstantin i Elena“, 18 aprilie 1756.

IX. Episcopul Moise Putnic al Timișoarei (1774—1781), sfințește antimisele patriarhului Arsenie al IV-lea al Ipecului-Carloveșului (1726—1737—1748), tip. Viena 1743.

1. *Banloc*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia“, — Înălțarea Domnului, 12 august 1779. 2. *Bărăteaz*, cu hramul „Prepodniia Paraskevi v sele Baratiiaz“, — Precuvioasa Parascheva, 11 august 1779. 3. *Bătești*, cu hramul „Prepodniia Paraskevi“, 9 august 1779. 4. *Bezdin Mănăstire*, cu hramul „Vovedeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Intrarea în Biserică a Preacuratei Născătoare de Dumnezeu, 13 august 1779. 5. *Becicherecul Mic*, cu hramul „Ije Vo stih Otta našego Nikolaia“, — Cel între Sfinți Părintele nostru Nicolae, 11 august 1779. 6. *Botinești*, cu hramul „Voseșestvie s(via)tago Duha“, — Pogorirea Duhului Sfânt, 4 august 1779. 7. *Bucoveș*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 9 august 1779. 8. *Cadăr*, cu hramul „Voskreseniia G(ospo)-dniia“, — Invierea Domnului, 13 august 1779. 9. *Căpăt*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 11 august 1779. 10. *Ciacova*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 11 august 1779. 11. *Cebza*, cu hramul „Sviatago Ioana Predtecii“, — Sf. Ioan Inaintemergătorul, 11 august 1779. 12. *Cerna*, cu hramul „Vseh Sviatih“, — Toți Sfinții, 13 august 1779. 13. *Cheveres*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia“, — Înălțarea Domnului, 12 august 1779. 14. *Checia*, cu hramul „Sviatago Velik(ago) Mucenica Dimitriia“, — sf. M. M. Dimitrie, 11 august 1779. 15. *Chizătdău*, cu hramul „Rojdestva Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 11 august 1779. 16. *Clec*, cu

hramul „Sviateh Konstantina i Eleni“, — Sfinții Constantin și Elena, 10 august 1779. 17. *Cerneteaz*, cu hramul „Ije Vo s(via)-
tih Oța nașego Nikolaia“, — Cel între sfinți părintele nostru
Nicolae, 10 august 1779. 18. *Cladova*, cu hramul „Prepod(ob)-
niia Paraskevi“, — Prea Cuvioasă Paraschiva, 10 august 1779.
19. *Crivina*, cu hramul „Prepod(ob)niia Paraskevi“, 11 august
1779. 20. *Crivobara*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogo-
rodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 10
august 1779. 21. *Curtea*, cu hramul „Prepod(ob)niia Paraskevi“,
10 august 1779. 22. *Dugo-Seliște-Nerău*, cu hramul „Soșestviia
S(via)tago D(u)ha“, — Pogorirea Duhului Sfint, 11 august 1779.
23. *Drinova*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“,
— Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 9 august
1779. 24. *Dudești*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogo-
rodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 9 au-
gust 1779. 25. *Fărăsești*, cu hramul „Prepo(ob)niia Paraskevi“,
4 august 1779. 26. *Folea*, cu hramul „Sv(iatago) Oța nașego
Nikolaia“, — Sfintul părintele nostru Nicolae, 13 august 1779.
27. *Giulvâz*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“,
— Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 11 august
1779. 28. *Gruni*, cu hramul „Rojdestva Pres(via)tiia Bogo-
rodiți“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 10 au-
gust 1779. 29. *Hitiaș*, cu hramul „Voskreseniia Gospodniia“,
— Învierea Domnului, 12 august 1779. 30. *Icloda*, cu hramul
„S(via)ti h Apostoli Petra i Paula“, — Sf. Apostoli Petru și Pavel,
12 august 1779. 31. *Jadani*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia
Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu,
11 august 1779. 32. *Jebel*, cu hramul „Sv(iatago) Prooroka Iliia“,
— Sf. Prooroc Ilie, 12 august 1779. 33. *Lighed-Pădureni*, cu hra-
mul „Sv(iatago) Ioanna Predtecii“, — Sf. Ioan Înaintemergătorul,
10 august 1779. 34. *Macedonia*, cu hramul „Sv. Prepo(ob)niia
Paraskevi“, — Sf. Preacuvioasa Paraschiva, 11 august 1779.
35. *Macoviște*, cu hramul „Sv(iatago) Ioanna Predtecii i Kristi-
teli“, — Sf. Ioan Înaintemergătorul și Botezătorul, 10 august 1797.
36. *Moșnița*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia“, — Înălțarea
Domnului, 11 august 1779. 37. *Obad*, cu hramul „Vozneseniia
Gospodniia“, — 11 august 1779. 38. *Partoș*, cu hramul „Sobor
S(via)ti h Arhistratigov Mihaila i Gavriila“, — Soborul Sfinților
arhangheli Mihail și Gavril, 12 aug. 1779. 39. *Petroman*, cu hra-
mul „S(via)ti h Verhovni h Apostoli Petra i Paula“, — Sfinții
vrhovnici ai Apostolilor Petru și Pavel, 10 august 179. 40. *Pe-
trovasela*, cu hramul „Voseșestviia Sv(iatago) D(u)ha“, — Po-
gorirea Duhului Sfint, 10 august 1779. 41. *Povêrgina*, cu hramul
„Sv(iati h) Arhistratigov Mihaila i Gavriila“, — Sfinții Arhan-
gheli Mihail și Gavril, 10 august 1779. 42. *Remetea Mare*, cu
hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Prea-
sfintei Născătoare de Dumnezeu, 10 august 1779. 43. *Sinandrei*,

cu hramul „Sv(iatago) Velikago Mucenika Dimitriia“, 10 august 1779. 44. *Ghiroda*, cu hramul S(via)tago Velikago M(u)cenika Georgiia v sele Ghirodea“, — Sf. M. M. Gheorghe din satul Ghiroda, 11 aug. 1779. 45. *Birda*, cu hramul „R(o)j(des)tva Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ti“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 13 august 1779. 46. *Sirbova*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 12 august 1779. 47. *Sculea*, cu hramul „S(via)tih Apostoli Petra i Paula“, — Sf. Apostoli Petru și Pavel, 13 august 1779. 48. *Silagiu*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia“, — Înălțarea Domnului, 12 august 1779. 49. *Sinersig*, cu hramul „Uspeniia Pre(svia)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, 13 august 1779. 50. *Sintești*, cu hramul „Sv. Prepodobniia Paraskevi“, Sf. Preacuvioasa Paraschiva, 13 august 1779. 51. *Stamora*, cu hramul „Voskreseniia Gospodniia“, — Învierea Domnului, 12 august 1779. 52. *Surdac*, cu hramul „Voseșestvie Sviatago D(u)ha“, — Pogorirea Sf. Duh, 11 august 1779. 53. *Țela*, cu hramul „Preobrajenii Gospodniia“, — Schimbarea la față a Domnului, 9 august 1779. 54. *Valea Mare*, cu hramul „Sobora sv(iatih) Arhistratigov Mihaila i Gavriila“, — Soborul sfinților arhangheli Mihail și Gavril, 13 august 1779. 55. *Valea pai*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Maicii Domnului, 13 august 1779. 56. *Vucova*, cu hramul „Sv(iatago) Velikago M(u)cenika Georgiia“, — Sf. M. M. Gheorghe, 13 august 1779. 57. *Zăbălț*, cu hramul „Prepodobniia Paraskevi“, — Preacuvioasa Paraschiva, 9 august 1779. 58. *Zolt*, cu hramul S(via)tago Apostola Petra i Paula, — 10 august 1779.

X. Episcopul Vichentie Popovici al Virșefului-Caransebeșului (1774—1785) sfințește antimisele Mitropolitului Paul Nenadovici al Carlovețului (1749—1768) pentru parohiile :

1. *Bogoltin*, cu hramul „Sv. Prooroka Iliia“, 1774. 2. *Ciclova (Română)*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia“, — Înălțarea Domnului, 1774. 3. *Cuptoare*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia“, 1782. 4. *Dubova*, cu hramul (șters), 1779. 5. *Iersig*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 1778. 6. *Marcovă*, cu hramul „Sv(iat) Troiți“, — Sfinta Treime, 1778, antimisul imprimat la 1770 de mitropolitul Ioan I Georgievici al Carlovețului. 7. *Mărul*, cu hramul „Sv(iat) Troiți“, — Sfinta Treime, 1778, antimisul grecesc de la 1733. 8. *Ohaba Bistra*, cu hramul „Sv(iat) Mucenika Georgiia“, Sf. M. Gheorghe, anul șters. 9. *Răchitova*, cu hramul „Rojdestva Presv(iat)tiia Bogorodiți“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, anul șters. 10. *Remetea (Pogonici)*, cu hramul „R(o)j(des)tva Pres(via)tiia B(ogoro)d(i)ti“, 1776.

11. *Recița*, cu hramul „Sv(iatih) Arhistratigov Mihaila i Gavriila”, — Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, anul șters. 12 *Rusberg*, cu hramul „Vosešestvie Sv(iatago) D(u)ha”, — Pogorirea Duhului Sfint, 1782. 13. *Sacoșu(l Mare)*, cu hramul „Uspeniia Presviiatîia Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 1782. 14. *Unip*, cu hramul „Uspeniia Presviiatîia Bogorodiți”, 1774.

XI. *Episcopul Iosif Ioanovici Șacabent (1786—1805) al Virșefului-Caransebeșului*, sfințește antimisele mitropolitului Ioan I Georgievici al Carlovețului, tip. la anul 1770.

1. *Armeniș*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia”, — Înălțarea Domnului, 22 decembrie 1795. 2. *Bogoltin*, cu hramul „Sv(iati) Prooroka Ilia”, — Sf. Prooroc Ilie, 1801. 3. *Broșteni*, cu hramul „Voznesenie Hristova”, — Înălțarea lui Hristos, 1805. 4. *Borlova*, cu hramul „Vozneseniia Gospodniia”, — Înălțarea Domnului, sfințit la 1792 și predat parohiei la 1796. ... „vo Militar sele Borlove položiisia Leta 1796 Marte 24 dne. 5. *Ciuchici*, cu hramul „Sv(iati) Slavi Prooroka Ilia”, — Sfințul slăvitul Prooroc Ilie, 1792, predat în aprilie 1835. 6. *Cornea*, cu hramul „Uspeniia B(o)g(oro)d(i)ți”, — Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, 1796. 7. *Dalci*, cu hramul „Prepodobniia Paraskevi”, — Precuvioasa Parascheva, 1792. 8. *Docnecea*, cu hramul „Sv(iatago) Velik(ago) Mucenika Georgiia”, — Sf. M. M. Gheorghe, 1792. 9. *Feneș*, cu hramul „Sv(iatago) Velik(ago) Mucenika Dimitriia”, — Sf. M. M. Dimitrie, octombrie 1797. 10. *Gavojdia*, cu hramul „Voznesenia Hristova”, — Înălțarea Domnului, 1 aprilie 1795. 11. *Gătaia*, cu hramul „Voskreseniia Hristova”, — Învierea lui Hristos, 26 septembrie 1798. 12. *Grebenaf*, cu hramul „Vozneseniia Hristova”, — Înălțarea lui Hristos, sfințit la 1792 și predat parohiei în 1795. 13. *Herendești*, cu hramul „Sv(iatih) Apostoli Petra i Paula”, — Sf. Apostoli Petru și Pavel, 1797. 14. *Ieșelnița*, cu hramul „Uspeniia Bogorodiți”, — Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, 1796. 15. *Lăpușnic*, cu hramul „Vosešestvii Sviatago D(u)ha”, — Pogorirea Sfințului Duh, sfințit la 1792, predat parohiei la 1796. 16. *Lugoj*, cu hramul „Uspeniia Pre(via)tiia Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 1792. 17. *Marga*, cu hramul „Sv. Prooroka Ilia”, — Sf. Prooroc Ilie, 1798. 18. *Mocerîș*, cu hramul „Sv. Mucenika Georgiia”, 1805. 19. *Ogradena*, cu hramul „Sv(iati) Nikolaia”, 1792. 20. *Prigor*, cu hramul „Sv. Ioanna Bogoslova”, — Sf. Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu, „v Militar Sele Prigore”, în satul milităresc Prigor, sfințit la 1792, predat parohiei la 24 august 1805. 21. *Rugi*, cu hramul „Uspeniia Presviiatîia Bogorodiți”, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, sfințit la 1792, predat parohiei la 26 martie 1794. 22. *Rusca*, cu hra-

mul „Sv. Apostoli Petra i Paula“, 29 iunie 1798. 23. *Sadova*, cu hramul „Uspeniia Bogomatre v militar sele Sadova“, — Adormirea Maicii Domnului în satul militar Sadova, sfințit la 1792, predat parohiei la 18 aprilie 1802. 24. *Sadova (Nouă)*, cu hramul „Rojdestva Bogomatre“, — Nașterea Maicii Domnului, 1799. 25. *Satu Mic*, cu hramul „Rojdestva Sv. Ioanna Prooroka“, „Spahiskom Sele“ — Nașterea Sf. Ioan Prorocul, comună nemeșească (nu militărească), 17 august 1802. 26. *Secaș*, cu hramul „Sv(iatîh) Arhistratigov Mihaila i Gavriila“, — Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, 26 octombrie 1792. 27. *Sălbăgel*, cu hramul „Sv(iatîh) Apostoli Petra i Paula“, sfințit la 1792, predat parohiei la 1795. 28. *Ticvaniul Mare*, cu hramul „Voskreseniia Hristova“, — Învierea lui Hristos, 1 aprilie 1792. 29. *Vărădia*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 1792. 30. *Vircirova*, cu hramul „Rojdestvo Presvatiia Bogorodiți“, — Nașterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 1792. 31. *Zorlențul Mare*, cu hramul „Uspeniia Bogomatre Pres(viatia) Marii“, — Adormirea Maicii Domnului a Preasfintei Marii, iulie 1797.

XII. *Episcopul Maxim Manuilovici al Virșeului-Caransebeșului (1829—1833)* și apoi al Timișoarei și Lipovei (1833—1838), sfințește propriile-i antimise pe seama parohiei :

1. *Birna*, cu hramul „Uspeniia Pres(via)tiia Bogorodiți“, — Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 5 aprilie 1835. 2. *Jupînești*, cu hramul „Prepodobnaia Paraskevi k mesta Jupînești“, — Preacuvioasa Paraschiva la satul Jupînești, 1833. 3. *Luncavița*, cu hramul „Sv. Prooroka Iliei“ „granicinom meste“, — Sf. Proroc Ilie, sat grăniceresc, 15 august 1831.

XIII. *Episcopul Vasile Moga (1811—1845) al Ardealului a sfințit un antimis de la 1820 pe seama parohiei :*

1. *Feneș*, cu hramul „Sf. M. M. Dimitrie“, la 1820.

XIV. *Episcopul Panteleimon Iivcoviici al Timișoarei, Lipovei și Becicherecului Mare*, sfințește antimisul mitropolitului Ioan I Georgievici al Carlovețului, pe seama parohiei :

1. *Brănești*, cu hramul „Prepodobnaia Paraskevi“, — Preacuvioasa Paraschiva, la 1 octombrie 1847.

XV. *Episcopul Procopiu Ivacicoviciu al Aradului, Ienopolei, Hălmeagului precum și al părților anexate din Banatul Timișan (1853—1873) a predat propriul său antimis bisericii din parohia :*

1. *Chizătău*, cu hramul „Nașterea Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu”, la 10 august 1873.

XVI. *Episcopul Ioan Popasu (1865—1889) al Caransebeșului a sfințit și predat propriul său antimis bisericilor din parohiile :*

1. *Borlovenii Noi*, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, la 21 septembrie 1878. 2. *Bolvașnița*, cu hramul „Adormirea Născătoare”, la 17 martie 1873. 3. *Caransebeș* Capela Reședinței, cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul”, la 25 noiembrie 1876. 4. *Cirpa*, cu hramul „Sf. Prooroc Ilie”, la 20 decembrie 1884. 5. *Foieni*, cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul”, la 18 noiembrie 1872. 6. *Gaiul Mic*, cu hramul „Nașterea Prea Sfinței Născătoare de Dumnezeu”, la 19 noiembrie 1872. 7. *Iam*, cu hramul „Înălțarea Domnului”, la 3 aprilie 1885. 8. *Jitin*, cu hramul „Adormirea Născătoare de Dumnezeu”, la 1882. 9. *Naidăș*, cu hramul „Sf. Mare Ierarh Nicolae”, la 15 oct. 1873. 10. *Oravița*, cu hramul „Adormirea Născătoare de Dumnezeu”, la 3 aprilie 1884. 11. *Sacoșul Turcesc*, cu hramul „Înviearea Domnului”, la 1 dec. 1883. 12. *Tapia*, cu hramul „Sf. M. M. Dimitrie”, la 20 martie 1873. 13. *Vălișoara*, cu hramul „Adormirea Preacuratei Născătoare de Dumnezeu”, la 11 februarie 1882. 14. *Vlaicovăț*, cu hramul „Sf. Marele Martir Gheorghe”, la 22 oct. 1872.

XVII. *Episcopul Nicolae Popea (1889—1908) al Caransebeșului își sfințește și predă propriile-i antimise pe seama bisericilor din parohiile :*

1. *Dragșina*, cu hramul „S. S. Apostoli Petru și Pavel”, la 18 iunie 1895. 2. *Folea*, cu hramul „S. Părinte Nicolae”, la 12 mai 1902. 3. *Iertof*, cu hramul „Înălțarea Domnului”, la 24 aprilie 1904. 4. *Rusova Nouă*, cu hramul „Întâmpinarea Domnului”, la 1897. 5. *Tirnova*, cu hramul „Adormirea Născătoare de Dumnezeu” la 11 martie 1908.

XVIII. *Episcopul Ioan Meșianu, al Aradului, Ienopolei, Hălmeagului precum și al părților anexate din Banatul Timișan, a sfințit antimisele proprii și le-a predat pe seama bisericilor din parohiile :*

1. *Cenadul Serbesc*, cu hramul „Pogorirea Duhului Sfânt”, la 12 februarie 1876. 2. *Cladova*, cu hramul „Bunavestire”, la 1882. 3. *Jabăr*, cu hramul „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, 1881. 4. *Milova*, cu hramul „Intrarea în Biserică”, 1881. 5. *Pesac*, cu

hramul „Înălțarea Domnului“, 1895. 6. *Sinandrei*, cu hramul „Sf. M. M. Dimitrie“, 1890. 7. *Topolovățul Mare*, cu hramul „Sf. M. M. Gheorghe“, 1881.

XIX. Episcopul Iosif Goldiș, al Aradului, Ienopolei, Hălmeagului, precum și al părților anexate din Banatul Timișan, a sfințit propriu-i antimis și l-a predat bisericii din parohia :

1. *Saravale-Sarafole*, cu hramul „Sf. Impărați Constantin și Elena“, la 1901.

XX. Episcopul Ioan I. Papp, al Aradului, Ienopolei, Hălmeagului precum și al părților anexate din Banatul Timișan, predă propriile-i antimise sfințite pe seama bisericilor din parohiile :

1. *Beregsău*, cu hramul „Sfintul Mare Mucenic Gheorghe“, la 1913. 2. *Checia Română*, cu hramul „Pogorirea Duhului Sfânt“, la 1913. 3. *Felnac*, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil“, 1905. 4. *Rudăria*, cu hramul „Înălțarea Domnului“, 1910. 5. *Timișoara*, Capela liceului de fete, cu hramul (lipsește), 1924.

XXI. Episcopul Dr. Elie Miron Cristea al Caransebeșului sfințește propriile-i antimise și le distribue bisericilor din parohiile :

1. *Cliciova*, cu hramul „Înviearea Domnului“, 1911. 2. *Curtea*, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva“, 1916. 3. *Dognecea*, cu hramul „Sf. M. Mucenic George“, 1916. 4. *Dolove*, cu hramul „Sf. Nicolae“, 1911. 5. *Domașnia*, cu hramul „Cuv. pâr. Atanasie din Aton“, 1916. 6. *Ferendia*, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“, 1913. 7. *Greoni*, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului“, 1914. 8. *Jupa*, cu hramul „Sf. M. M. Dimitrie“, 1917. 9. *Lugojel*, cu hramul „SS. Impărați Constantin și Elena“, 1916. 10. *Mitnicul Mic*, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“, 1916. 11. *Mercina*, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“, 1916. 12. *Mehadia*, cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae“, 1914. 13. *Mehadica*, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului“, 1917. 14. *Moniom*, cu hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil“, 1917. 15. *Oravița Montană*, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“, la 10 decembrie 1913. 16. *Prilipeț*, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“, 1916. 17. *Satu Nou*, cu hramul „Pogorirea Duhului Sfânt“, 10 mai 1911. 18. *Silha*, cu hramul „Sf. M. M. Gheorghe“, 1917. 19. *Virșeț*, cu hramul „Înălțarea Domnului“, 1913. 20. *Visag*, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului“, 1916. 21. *Vlaicovăț*, cu hramul „Sf. Mare Mucenic George“, 1916.

Pe lângă antimisele descrise și enumerate aici, la Vicariatul ortodox sîrb din Timișoara se păstrează și următoarele antimise de la Mitropolitul *Gheorghe Popovici*, care, pe antimisul sfințit pe seama bisericii cu hramul „Voznesenia G(ospo)da nașego I(i)susa Hrista” din parohia Sînmartinul sîrbesc se întitulează, așa cum a și fost în realitate :

„*Arhiepiscope i Mitropolit Temišvarski Georgi Popovici*”.

1. Antimis tipărit la Viena în 1743 de patriarhul Arsenie IV, sfințit în 1746 pentru biserica cu hramul „S(via)tago Veliko Mucenika Georgia v sele Nagvalie” (Satu Mare-Timiș).

2. Antimis tipărit la 1743 în Viena de patriarhul Arsenie IV, sfințit în mai 1764 pentru biserica cu hramul „S(via)tago Arhistratiga Mihaila” din comuna Soca prin „Preosveštenim G(ospo)-dinom *Georgiem Popoviciem Mitropolit. Temeșoar.*”

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL MODELE ALE VIEȚII CREȘTINE

Este cunoscută tuturor întâmplarea filozofului Diogen, dascălul lui Alexandru Macedon, care umbla cu lămpașul aprins, ziua în amiaza mare, și căuta „un om”. Pe cât de curios și de neînțeles va fi fost gestul său de contemporani, pe atât era de înțelept și semnificativ pentru el. Diogen nu căuta un om oarecare, un om comun, obișnuit, rău și plin de răutatea păcatelor, pe care-l întâlnim adeseori peste veacuri. El căuta un om virtuos, omul ideal, bun și desăvârșit duhovnicește, pe care antichitatea nu-l avea.

Abia peste 3 veacuri, Pilat din Pont a arătat lumii pe omul desăvârșit sub toate aspectele, căutat de Diogen, Mântuitorul Iisus Hristos, rostind cuvintele : „Iată Omul !” (Ioan, 19, 5), pe care-l doriți.

Din clipa în care a intrat în istorie Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului, puterile pozitive, creatoare ale sufletului s-au eliberat de sub tirania celui rău, firea s-a umplut de lumină pentru că i s-a arătat un stil nou, superior de viață, care se caracterizează prin puritatea moravurilor, sfințenia și îndumnezeirea ei.

Acest stil sau model de viață, nu este o ficțiune, un vis irealizabil, ci realitatea cea mai vie și mai măreață, este chiar măduva ei. Aceasta este personalitatea creștină, pe care au realizat-o toți Sfinții, în frunte cu Sf. Apostoli Petru și Pavel, pe care-i prăznuim azi.

Cinstindu-i pe ei, adorăm pe Dumnezeu care se preamărește întru Sfinții Săi, pe Tatăl care ne-a trimis pe Fiul Mântuitor, prin jertfa și Evanghelia Sa și pe Sf. Duh care ne spală de păcate și ne renaște prin Harul Sf. Taine.

În fața personalității ideale a Sf. Apostoli, încercăm un sentiment de încredere în Dumnezeu și în Providența divină. Sub zărilor de lumină ale personalității lor, simțim pe Dumnezeu care călăuzește viața către un scop înalt, nepătruns de rațiunea noastră, către un cer nou și un pământ nou în care să locuiască iubirea și dreptatea. Lingă Sf. Apostoli facem sfânta experiență că bunul Dumnezeu ocrotește fiecare suflet, dar are o Providență specială, pentru cei ce-L caută cu inimă curată și-i slujesc cu devotament până la moarte.

Propovăduitori ai spiritualității creștine, dascăli ai Adevărului veșnic, Sf. Petru și Pavel sînt părinții noștri duhovnicești, pentru că ne renasc în Hristos prin învățătura ortodoxă și prin viața îngerească, modelul vieții noastre creștine.

Ceea ce caracterizează viața religioasă-morală a Sf. Apostoli sînt relațiile lor de armonie cu Dumnezeu, cu semenii lor și cu ei înșiși.

I. Armonia cu Dumnezeu izvorește din cele trei virtuți care le împodobesc viața : credința, nădejdea și dragostea.

Credința în Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu, pe care a mărturisit-o Sf. Petru în părțile Cezareei Palestinei, le dă simțul ceresc, îi fac înțelepți, le luminează tainele. Ea este temelie a apostolatului creștin. Noi credem, zice Sf. Pavel, de aceea propovăduim". (I Cor. 4. 13). Credința este cale de cunoaștere a revelației supranaturale. Credința creștină nu este irațională, nu promovează ignoranța și superstiția sau alte rătăcirii. Credința creștină, ne dă pe Dumnezeu, Adevărul, Binele și Frumosul, absolut, ca să-L adorăm și să fim fericiți.

Alături de credință, în sufletul Apostolilor stă nădejdea. Credința și nădejdea sînt însuflețite de focul iubirii divine care arde toate piedicile din cale și face plăcută și ușoară urmarea lui Hristos Domnul.

Iubirea este elan spiritual care revărsă ființa noastră în Dumnezeu, este contopirea și trăirea eului nostru în El și pentru El și prin El contopirea și trăirea pentru alții. Nimic n-o poate depăși. De la ea pleacă și la ea se întoarce totul. Ea este rațiunea și scopul a tot ce există.

Iubirea este inima vieții creștine. Esența iubirii este altruismul, adică ieșirea din cazemata egoismului miop și izolaționist, este lepădarea de sine și dăruire pentru binele altora. Iubirea, alături de justiție este aceea care adună și solidarizează organic pe cei mulți în marea familie divină, Biserica creștină, în care toți credincioșii sînt fiii lui Dumnezeu și frați între ei, egali și liberi.

Pe armonia vieții cu Dumnezeu se bazează relațiile de armonie ale Apostolului cu semenii, față de care nu s-au lăsat biruiți de rău, ci au biruit răul cu binele (Rom. 12, 17). Dragostea de Părintele ceresc i-a îndemnat să nu facă discriminări rasiale, de religie, vîrstă, sex, ci să vadă în ei chipul lui Dumnezeu, restaurat de Fiul Său. În fața Apostolilor „nu este iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod, nici parte bărbătească și nici femeiască, ci toți sînt una" (Gal. 3, 28). De aceea au respectat valoarea absolută a fiecărei persoane, iar pe cei mici i-au socotit frații lor și s-au jertfit pentru izbăvirea lor.

Aceeași dragoste față de semenii i-a îndemnat pe Apostoli să spună tuturor numai Adevărul. El este temeliea vieții intelectuale

și morale. Prin adevăr ajungem la gândire morală, prin el deosebim binele de rău, și virtutea de păcat.

Adevărul dă criterii obiective de judecată, face lumină în viața spirituală, pune ordine în interior, care se reflectă în ordinea exterioară și în armonia vieții. Fără el viața este o tragedie, înșii nu se mai înțeleg, ca la turnul Babilonului, totul devine o dramă cosmică.

Apostolii au avut cultul adevărului pentru că însuși Hristos este Adevărul. De aceea au urit minciuna, ipocrizia și oportunismul, pentru că tot ce se clădește pe aceste păcate nu durează. Cuvântul le-a fost dres cu sare, le-a descoperit gândul curat și cinstit sincer și binefăcător, a zidit și a mângâiat și n-a întins curse nimănui.

Din dragostea de semen și de adevăr a izvorit rivna Apostolilor pentru sfânta dreptate, ca axă a vieții morale și legea fundamentală a progresului. Spre deosebire de romani care cereau dreptate chiar dacă ar pieri lumea, dar o dreptate pentru cei mari și tari Apostolii, care propovăduiau o iubire universală, cereau și o dreptate universală, pentru toți înșii care sînt egali în fața vieții, a libertății și a fericirii. În deosebi cereau dreptate pentru cei mici și slabi pentru milioanele de sclavi nenorociți, care erau socotiți chiar de filozofii mari, ca Aristotel, simple unelte de lucru, la fel cu animalele, de care se deosebeau numai pentru că au două picioare și atîta minte ca să execute bine ordinele stăpînilor lor, cu drept de viață și de moarte asupra lor.

În relațiile de justiție, ca și-n toate celelalte virtuți morale, Sf. Apostoli se călăuzesc de regula de aur dată de Domnul în Predica de pe munte: „Toate cîte voiți să vă facă vouă oamenii faceți și voi lor asemenea” (Mt. 7, 12). Păcatul nedreptății îl combăteau cu toată tăria, ca unul ce învrăjbește și dizolvă solidaritatea, răcește inimile, aduce nemulțumiri, ură, gîlceavă, luptă singeroasă și moarte.

Și trebuie să subliniem că Apostolii, prețuiesc dreptatea pentru că este garanția păcii. Exista atunci că și azi o pace a lumii, pax romana, armistițiu între două războaie (Si vis pacem para bellum), impusă de romani popoarelor subjugate, care se baza pe frică, teroare și violență, pe forța armelor și război. Dar Apostolii Domnului propovăduiesc o altă pace, izvorită din iubire și încredere, din înfrățire și egalitate de drepturi și de datorii pentru toți. Numai această pace distruge frica și setea de răzbunare din suflete: numai ea smulge ura și răul din inimă; ea împacă pe ins cu Dumnezeu, apropie și sudează voințele într-un corp superior comun; ea singură duce la o coexistență pașnică, la colaborare și asistență reciprocă, la pace.

Aceasta este pacea pe care ne-a adus-o de sus Mîntuitorul Hristos prin jertfa Sa. El este pacea noastră, pentru că a surpat

peretele despărțitor al urii și al vrăjmășiei, și ne-a unit pe toți în trupul Său (Ef. 2, 14—15). Această pace a lăsat-o Domnul ca testament Bisericii, s-o vestească tuturor pînă la sfîrșitul veacurilor ca toți să fie fericiți.

Iată, numai cîteva trăsături mari de caracter religios-moral, care împodobesc personalitatea luminoasă a Sf. Ap. Petru și Pavel. Pe acestea le arată Sf. Pavel, cînd scrie efesenilor, să-și înnoiască duhul minții și să fie gata de luptă, avînd mijlocul încins cu adevărul, îmbrăcați în platoșa dreptății și picioarele încălțate cu rîvna Evangheliei păcii. Pe deasupra să ia scutul credinței, ca să stingă săgețile arzătoare ale celui viclean, coiful mîntuirii, sabia Duhului și puterea rugăciunii (Ef. 4, 24 ; 6, 14—18).

Acestui buchet de flori duhovnicești, Apostolul adaugă alte virtuți, ca roade ale Duhului Sfînt, cum sînt : dragostea de muncă, răbdare, rîvnă și bunătate, binefacerea și credincioșia, blîndețea, înfrînarea poftelor, răstignirea patimilor și disprețul slavei deșarte, lepădarea și uitarea de sine, care culminează în identificarea cu Hristos Domnul, care-l fac să mărturisească : „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“ (Cf. și II Cor. 13, 3).

Inzestrați cu aceste forțe cerești, crescute în lumina Dumnezeirii care a strălucit pe Tabor și în dragostea focului Sf. Duh, Apostolii au trasat stilul de viață creștină, au deschis un orizont bisericesc, au arătat calea către cele duhovnicești, către îndumnezeirea în Hristos.

Această viață cerească este chipul adevăratului creștin. Ea rămîne o chemare și o datorie. Sf. Petru ne poruncește clar și categoric : „Fiți sfinți prin purtarea voastră, după Sfîntul care v-a chemat, adică după Dumnezeu care ne-a creat după chipul și asemănarea Sa (I, 1, 5) ; iar Sf. Pavel, punîndu-se pe sine pildă zice : „Urmați mie, precum eu lui Hristos“ (I Cor. 10, 1).

Prot. dr. SIMION RADU

CINCIZECIMEA IN VIAȚA CREDINCIOȘILOR

Cu cincizeci de zile în urmă am trăit cu toții din plin marea bucurie duhovnicească a praznicului Invierii Domnului din morți. Acum zece zile, adică la patruzeci de zile după Paști, am sărbătorit mărta Lui înălțare cu trupul la ceruri, după împlinirea pe pămînt a dumnezeieștii Sale lucrări. Astăzi, în cea de a opta duminică după Paști, serbăm Pogorîrea Sfîntului Duh, Rusaliile sau Cincizecimea, cum i se mai spune, pentru că acest mărît praznic cade totdeauna la cincizeci de zile după Paști. Este ultimul și cel mai mare dintre praznicele împărătești, legate de Sfintele

Paști prin data lor schimbătoare sau variabilă de la an la an: „Praznicul cel după praznice, care este cel mai de pe urmă...”, cum este numit în cîntările noastre bisericești (Penticostarul, la utrenia duminicii Rusaliilor, prima sedeaună).

Este totodată una dintre sărbătorile cele mai scumpe ale creștinătății ortodoxe, nu numai prin ea însăși, ci și prin pomenirea morților din simbăta precedentă (simbăta „Moșilor”), de care se leagă atîtea străvechi și frumoase datini. Cu praznicul Rusaliilor se încheie ciclul celor cincizeci de zile ale serbărilor pascale, sau perioada Penticostarului din cursul fiecărui an bisericesc. O ultimă rază din marea lumină a soarelui Învierii își aruncă astăzi peste sufletele noastre strălucirea de rămas bun, înainte de a apune, pentru a răsări din nou în anul viitor. Astăzi, „lumina Mîngîitorului a venit și lumea a luminat” (Penticostar, la utrenia Rusaliilor, sedeauna a doua). Intristarea, care cuprinsese inimile ucenicilor și ale credincioșilor după depărtarea de la ei a iubitului lor Învățător, se schimbă azi în bucurie, prin încrederea pe care o toarnă în sufletele lor razele de foc ale Harului dumnezeiesc, revărsat peste ei prin pogorîrea Sfîntului Duh.

*
*
*

Pogorîrea Sfîntului Duh fusese proorocită cu sute de ani înainte de venirea Mîntuitorului, mai întîi de către Dumnezeu Insuși, prin gura și condeiul Sfîntului Prooroc Ioil (2, 28—30). Aceeași pogorîre fusese mai tîrziu prevestită și de Sfîntul Ioan Botezătorul (Matei 3, 11; Luca 3, 16; F. Ap. 1, 5). Dar o prevestise și Mîntuitorul Insuși, cu puțin înainte de Patima Sa mîntuitoare, adică în seara Cinei celei de taină; prevenind pe sfinții Săi ucenici că El va fi dat morții, că va învia și apoi Se va înălța la Tatăl, le făgăduiește între altele: „Și eu voi ruga pe Tatăl și alt Mîngîietor va da vouă, ca să fie pururea cu voi: Duhul adevărului... Care va fi în voi... Iar Mîngîietorul, Duhul Cel Sfînt, pe care îl va trimite Tatăl în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte toate cele ce v-am grăit vouă... Iar cînd va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul, căci nu va vorbi de la Sine, ci cite va auzi va vorbi și cele viitoare vă va vesti” (Ioan, 14, 16—17, 26 și 16, 13—14). Imediat înainte de înălțarea Sa la ceruri, Mîntuitorul reînnoiește această făgăduință, poruncind Sfinților Apostoli să rămînă la Ierusalim pînă cînd se vor îmbrăca cu putere de sus (Luca 24, 49 și Fapte 1, 4—5).

Dumnezeiasca făgăduință s-a împlinit, într-adevăr la cincizeci de zile după Înviere sau la zece zile după înălțarea Domnului, în ziua Cîincizecimii, pe care o sărbătorim astăzi. Cum s-a

intimplat această mare minune ne-o spune Sfântul Evanghelist Luca, în capitolul din Faptele Sfinților Apostoli, care s-a citit la Apostolul de astăzi.

Pogorirea Sfântului Duh peste Sfinții Apostoli a avut o însemnătate covârșitoare pentru soarta Bisericii creștine, care pe atunci abia se năștea. Ea a turnat în tînăra biserică duh de viață nouă, iar istoria creștinătății a intrat de atunci înainte pe făgașul ei adevărat. Golul lăsat de Mintuitorul în inimile ucenicilor Săi întristați, după înălțarea Sa la ceruri, îl umple acum Duhul Sfânt „Mîngîietorul”, „Duhul adevărului”, adică Dumnezeu-Sfîntul Duh, cea de a treia persoană a Dumnezeirii, Care este din veci împreună cu Tatăl și cu Fiul, de aceeași fire, slavă și cinste ca și Aceștia. Același Duh, Care, înainte de zidirea lumii, plutea pe deasupra apelor (Geneză 1, 2) și Care se pogorise apoi asupra Mintuitorului, la botezul Său în Iordan, sub chipul unui porumbel, — S-a pogorît acum și peste Sfinții Săi Apostoli, sub chipul limbilor de foc, preschimbînd întristarea lor în bucurie, slăbiciunea în tărie, îndoiala în încredere, frica în entuziasm și rivna nepotolită pentru predicarea cuvîntului Evangheliei. A fost ca o vîlvătaie de lumină supranaturală care a zguduit puternic sufletele lor, punîndu-le în mișcare și însuflîndu-le un duh nou. În lumina orbitoare a limbilor de foc revărsate peste capetele lor, ei simțeau prezența mîngîitoare a Invățătorului lor iubit, Care le însufla înțelepciune, bărbăție și curaj pentru îndeplinirea misiunii sfinte ce li se încredințase. Prin pogorirea Sfîntului Duh peste ei, pescarii aceia galileieni, oameni simpli, smeriți și neînvățați, se umplu de lumină, de înțelepciune, de tărie și de îndrăzneală.

Iar cel dintîi semn al acestei îmbelșugate revărsări peste ei a comorilor cerului, a fost darul minunat al grăirii în limbi; fiecare din ei a început a grăi în limbi străine, încît mulțimea evreilor veniți din toate părțile lumii la Ierusalim cu prilejul marelui sărbători a Cincizecimii, se mira auzînd pe aceștia smeriți ucenici ai Galileianului cum vorbeau în limbile fiecăruia dintre ei (vezi Fapte, 2, 7—11). Nedumerirea compatrioților din diaspora a fost atunci risipită de Sfîntul Apostol Petru, care, ca cel mai în vîrstă dintre apostoli și ca unul dintre cei mai apropiați ucenici ai Domnului, s-a ridicat și luînd cuvîntul, a rostit o însuflețită cuvîntare, vorbind despre Iisus celor ce nu auziseră pînă atunci despre Dinsul (vezi Fapte, 2, 14—40).

În urma acestei cuvîntări s-au convertit la credința creștină și s-au botezat ca la trei mii de suflete, care s-au adăugat la ceata ucenicilor și a celor dintîi următori ai lui Iisus, formînd astfel cea mai veche obște creștină numită de obicei „Maică a tuturor Bisericilor”, adică rădăcina sau începătura Bisericii universale

de mai târziu. De aceea, duminica Pogoririi Sfântului Duh este socotită de unii și ca ziua întemeierii Bisericii creștine, sau mai bine zis a botezului ei, direct de către Sfântul Duh, revărsat de sus în chipul limbilor de foc. Ca o ploaie venită la timp peste un ogor de curînd brăzdat și însetat de apă a fost atunci revărsarea aceasta a Duhului peste frageda Biserică a lui Hristos. În-suflețiți și întăriți de puterea Duhului, Sfinții Apostoli s-au răspîndit după aceea în toată lumea, semănînd pretutindeni sămînța credinței celei adevărate. Prin cuvîntul Evangheliei răspîndit de Sfinții Apostoli și de primii propovăduitori creștini, în-suflețiți de harul apostoliei, Biserica creștină s-a întins în scurtă vreme peste tot pămîntul și la mai toate semînțiile lumii cunoscute pe atunci.

A părăsit Sfântul Duh lumea după ce S-a pogorît asupra Sfinților Apostoli ? — Fără îndoială că nu ! Ci el a rămas pentru totdeauna prezent, viu și activ în Biserica Sa, întemeiată și botezată în ziua Cincizecimii, așa precum făgăduise, de altfel, Mîntuitorul Insuși : „... Alt Mîngietor va trimite (Tatăl) vouă, *ca să rămînă pururea cu voi*“ (Ioan 14, 16). Biserica este torța sfîntă prin care Duhul întreține veșnic nestinse limbile Sale de foc din ziua Cincizecimii ; ea este fîntina nesecată a darurilor Duhului, revărsate din belșug la Cincizecime. Puterea de viață dătătoare, care de atunci încoace însufletește, ocrotește și întărește neconținut Biserica văzută, este Sfîntul Duh. El a „plinit“ lucrarea răscumpărătoare a Mîntuitorului în lume, continuînd-o în Biserică. După cuvîntul Domnului Insuși, „Duhul este Cel ce dă viață (face viu)“ (Ioan 6, 63 și II Cor. 3, 6). „Prin Sfîntul Duh tot sufletul viază și cu curăție se înalță, se luminează în unimea Treimii, cu sfințenie de taină“ (Octoih, antif. Invierii, gl. 4). Sfîntul Duh este puterea care ridică din moarte pe cei căzuți și scoate viața din neființă (Ps. 103, 31). El este „Vistierul bunătăților“, adică vistieria sau comoara tuturor darurilor celor bune, care se dau credincioșilor, de sus : viață, sănătate, putere de muncă și creație, virtute, sfințenie, talente, diferite înzestrări deosebite, s.a.m.d. „Prin Sfîntul Duh izvorăsc izvoarele Darului, Carele adapă toată făptura, spre rodire de viață. (Octoih, antif. Invierii, glas 4). Prin El ne naștem din nou în baia botezului pentru viața întru Hristos și fără El nu putem intra nici în Biserică și nici în împărăția cerurilor (Comp. Ioan, 3, 5 și Tit. 3, 5—6). El inspiră toate gîndurile și intențiile noastre cele bune, El ne învață adevărul și ne călăuzește voința și pașii spre tot ceea ce e bun și plăcut lui Dumnezeu. „Iar roadele Duhului Sfinț sînt : dragostea, bucuria, *pacea*, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, cumpătarea“ (Galateni 5, 22 ; comp. și Efes 5, 9). Sub adumbrirea

Duhului zămislește, rodește și crește tot ceea ce e bun și mare în Biserica lui Hristos. El prefăce și înnoiește sufletele, ridicând eroi și sfinți din netrebnici și păcătoși.

Căci nu numai sfinții apostoli și ceilalți fericiți martori și beneficiari ai harurilor Cincizecimii s-au adăptat din ploaia îmbelșugată a Duhului; atingerea aripilor nevăzute ale Mîngîietorului au simțit-o și au experiat-o, de atunci încoace, și alți privilegiați ai Harului, care au devenit prin aceasta „temple ale Duhului” și instrumente ale lui Dumnezeu spre împlinirea voii Lui, a adevărului, a binelui și a frumosului în lume. A simțit-o, pe drumul Damascului, dumnezeiescul Pavel devenit fecund apostol al lui Hristos și propovăduitor al Evangheliei Lui. Au simțit-o, după aceea mărturisitorii. Au simțit-o, mai târziu, toți aceia prin care Biserica creștină a crescut și a progresat: sfinții ierarhi, care au împodobit-o cu înțelepciunea, cu faptele și cu scrierile lor nepieritoare; cuvioșii pustnici, călugări și sihaștri, care au năzuit să urce cît mai sus scara desăvîșirii în curăție și în sfințenia vieții; apărătorii luminați ai dreptei credințe, care au înfrînt ereziile și s-au ridicat cu agerimea minții lor pînă la vederea necreatei lumini a Taborului. Puterea Duhului a insuflat pe Sfinții Evangheliști și pe ceilalți sfinți autori ai cărților Scripturii dumnezeiești a Noului Testament; ea a grăit în predica de foc a Sfîntului Ioan cel cu gura de aur, a ridicat din tina păcatelor sfinți ca Maria Magdalena și Maria Egipteanca, a întărit brațul celor care s-au ridicat întru apărarea legii creștine, a călăuzit mina și ochiul iscușitorilor meșteri ziditori, cioplitori în piatră și zugrăvi și cu care au dat minunate frumuseți ale artei creștine.

Dar puterea Prea Sfîntului, Prea Bunului și de viață Făcătorului Duh, care sălășluiește de-a pururea în Biserică, lucrează și se împărtășește credincioșilor mai cu seamă prin harul special dat la hirotonie sfinților slujitori — arhieriei, preoți și diaconi — și prin sfintele taine și ierurgii săvîrșite de aceștia. Sfîntul Duh este Cel Care, prin mîinile și rugăciunile preoților, sfințește apa botezului, untdelemnul mirungerii și darurile de piine și de vin de la sfînta liturghie, prefăcîndu-le în însuși Sfîntul Trup și Sînge al Domnului. Dar nu numai preoții, ci orice creștin primește, într-o măsură oarecare, darurile Sfîntului Duh, îndată după botez, prin sfînta taină a mirungerii; căci Sfîntul Mir este cu adevărat „Pecete Darului Sfîntului Duh”, cum spune preotul, cînd unge cu el trupul celui botezat. Prin aceasta, fiecare din noi devine un *pnevmatofor*, adică un purtător de Duh. Trupul nostru devine, cum spune Sfîntul Apostol Pavel, un „templu al Duhului Sfînt ce este în voi, pe care îl aveți de la Dumnezeu” (I Cor. 6, 19). Chiar și prin rugăciune Dumnezeu-Tatăl dăruiește Duh Sfînt celor ce I se roagă (comp. Luca 11, 13); ceva mai mult, „Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre, pentru că noi nu știm cum să ne rugăm,

și (atunci) Duhul se roagă pentru noi, cu suspinuri negrăite" (Rom. 8, 26).

Dar dacă la unii dintre noi creștinii, darurile Duhului, primele la botez, nu se văd mai tirziu, adică nu dau roade în viața duhovnicească, aceasta nu înseamnă că ei nu le-au primit, ci că le-au lăsat să se innăbușe și să se stingă prin lipsa lor de voință și de strădanii duhovnicești (Vezi Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, cartea III, în trad. rom. de T. Bădogae, Sibiu 1946, p. 74 și urm.).

* * *

Sărbătoarea Rusaliilor este sărbătoarea realizărilor Sfintului Duh în lume. Căci așa precum am spus, pogorirea Sfintului Duh, pe care o sărbătorim astăzi, nu a încetat odată cu ziua Cincizecimii din anul înălțării Domnului la ceruri, ci ea se prelungește oarecum neconținut prin lucrarea Bisericii. Și azi, ca în fiecare sărbătoare, Sfintul Duh se pogoară la rugăciunea sfinților slujitori, în mijlocul credincioșilor adunați în sfințele biserici, ca odinioară Sfinții Apostoli în foisorul Cinei.

De aceea se împart astăzi în biserici ramuri verzi de tei sau nuc, care amintesc limbile de foc, sub chipul cărora Sfintul Duh S-a revărsat peste sfinții apostoli.

Dar pentru ca puterea aceasta nevăzută a Duhului, Care se pogoară peste noi, să încolțească, să crească și să dea roade în viața noastră duhovnicească, trebuie încălzită cu căldura credinței, udată cu lacrimile pocăinței și luminată cu razele cunoștinței de Dumnezeu. Prin faptele noastre cele rele, „întristăm Duhul Cel sfânt al lui Dumnezeu, în care am fost pecetluiti pentru ziua răscumpărării" (Efes. 4, 30). Așa dar, „Duhul să nu-l lăsați să se stingă (în voi)" (1 Tes. 5, 19); și „dacă prin Duhul viem, întru Duhul să și umblăm" (Gal. 5, 25).

Să ajutăm deci, sămînța Duhului sădită în noi, ca să crească și să rodească florile virtuților creștine, prin rugăciune fierbinte și neconținută, prin împărtășirea mai deasă cu Sfintul Trup și Sînge, prin voința noastră încordată de a făptui numai binele și de a ne feri de rău, prin curăția morală a vieții noastre, prin tăria credinței și a nădejzii noastre creștine, prin iubirea de Dumnezeu și de semenii. Și deoarece am văzut că una din roadele cele mai dulci și mai de preț ale Duhului este *pacea*, să ne silim din toate puterile noastre ca ea să rodească în noi, s-o propovăduim și s-o apărăm ca pe bunul cel mai de preț adus de Mîntuitor în lume și ca pe porunca supremă a ceasului de față. „Vă rog... să umblați cu vrednicie... cu toată smerenia și blîndețea, cu îndelungă-răbdare, îngăduindu-vă unii pe alții cu dragoste, silindu-vă să păstrați unitatea Duhului în legătura păcii..." (Efes. 4, 1—3). Intrînd în biserică „să luăm toți Duhul înțelepciunii, Duhul înțe-

legerii Duhul temerii de Dumnezeu . . . " (Molitifelnic, cântările din slujba aghiazmei mari) și să-l ducem fiecare ca pe o plămadă sfântă și roditoare de pace. Alungînd din sufletele noastre toată ura, vrajba și dezbinarea, să ne purtăm ca niște adevărați ucenici ai lui Hristos și purtători ai Duhului, contribuind astfel, cu puținul de care fiecare este în stare, la făurirea unei lumi de dreptate, pace și bună stare.

Făcînd așa, Duhul Sfînt își va face sălaș statornic în noi, iar „Dumnezeul nădejdi ne va umple de toată bucuria și pacea în credință, spre a prisosi noi în nădejde, cu puterea Sfîntului Duh“ (Rom. 15, 13). Cu această hotărîre și încredințare, să ne rugăm, deci, lui Dumnezeu „Doamne, Cea ce pe Prea Sfîntul Tău Duh L-ai trimis sfinților Tăi apostoli, pe Acela, Bunule, nu-l lua acum de la noi, ci innoiește-L pre El întru noi, cei ce ne rugăm Ție!“.

Pr. prof. ENE BRANIȘTE

DESPRE STIHURILE DE LA SLUJBELE SFINTELOR PAȘTI

de: Prof. GHEORGHE GEȚIA

Serviciile liturgice ale Bisericii noastre folosesc, pe lângă cărțile Noului Testament, și părți din cărțile Vechiului Testament. Nu totdeauna însă aceste părți sînt redată în traducere corectă, adică într-o traducere care să respecte întru totul termenii originali și sensul lor adevărat. Acest lucru face nu numai ca diferitele versiuni ale Bibliei să se deosebească unele de altele, dar și ca folosirea lor în serviciile liturgice să le îndepărteze pe acestea de sensul adevărat care li s-ar fi putut da, dacă traducerea ar fi fost corectă. Iar în legătură cu aceste afirmații, în cele ce urmează, vom încerca să spunem cîteva cuvinte despre cunoscutele stihuri. „Deschideți boieri porțile voastre...”

De fapt despre aceste stihuri s-a mai scris în unele din revistele noastre bisericești („Mitropolia Ardealului” an. IX, nr. 3—5 1964, pp. 312—315). Socotim totuși că nu este de prisos dacă acest subiect este reluat cu atît mai vîrtos cu cît obiceiul ca, în noaptea Învierii, să se rostească aceste stihuri este adînc înrădăcinat mai ales în bisericile din Ardeal și Banat, momentul provocării deschiderii ușilor bisericii fiind socotit unul din cele mai importante din slujba sfintei învieri și, ca atare, fiind așteptat de către credincioși nu numai cu nerăbdare, ci și cu deosebită emoție.

Trebuie însă să spunem dintru început că tipicul bisericesc ia poziție contrară acestui obicei atunci cînd precizează că „a se opri la ușa și a zice „Deschideți boieri porțile voastre...” este de prisos, fiindcă aceasta nici la biserica cea mare a Patriarhiei nu se face, ci numai la sfințirea bisericilor” (Tipic bisericesc, ed. 3-a, Tipografia Cărtilor Bisericești, București 1918, p. 358 subliniar).

Se vede însă că atît însemnătatea deosebită a momentului, cît și pietatea creștină, cereau ceva mai mult decît ceea ce prevedea rînduiala tipiconală pentru această slujbă, de vreme ce și în alte Biserici Ortodoxe, între sfîrșitul slujbei învierii și momentul reintrării procesiunii în biserică, s-au încetățenit alte obiceiuri tot atît de frumoase și de emoționante.

Ne gândim aici la obiceiul ce există, spre exemplu, în Biserica Ortodoxă Rusă în care, după ce s-au terminat cele prescrise a se săvârși la slujba sfintei învieri, înaintea ușilor bisericii, săvârșitorul slujbei, întorcându-se cu fața spre credincioșii adunați, rostește de trei ori cu glas înalt salutarea „Hristos a înviat!”. la care cei de față răspund „Adevărat a înviat!”, mărturisind astfel credința lor în învierea Mântuitorului.

Deci, deși nici acest obicei nu este prevăzut de tipicul ce există „la biserica cea mare a Patriarhiei” (scil. de la Constantinopol), fiind doar un obicei local, totuși el se menține ca și celălalt, fără ca prin aceasta să se aducă vreo știrbire sau micșorare slujbei. Din contră, ele contribuie chiar la mărirea solemnității și înălțarea sufletească a credincioșilor. De aceea s-au și menținut și credem că este bine să fie menținute și pentru viitor, numai că, în cazul obiceiului existent în bisericile bănățene și ardelen, trebuie să se caute ca stihurile prin care se provoacă deschiderea ușilor bisericii să fie redată în traducere corectă. Aceasta nu numai ca să se păstreze cu fidelitate textul Sfintei Scripturi, ci pentru că, numai așa făcând, vor putea fi redată înălțătoarele idei și simboluri pe care ele le conțin. Iar în desfășurarea rânduiei prescrise de tipicul slujbei sfintei învieri, obiceiul deschiderii ușilor urmează după ce s-a citit sfânta evanghelie, s-au rostit stihurile îndătinute și s-a cântat troparul „Hristos a înviat”.

Atunci preotul, luând de pe analoghion sfânta evanghelie și sfânta cruce, merge înaintea ușilor închise de la intrarea principală a bisericii și provoacă deschiderea lor, lovind ușor în ușă cu sfânta cruce și rostind de trei ori cunoscutele stihuri: „Deschideți boieri porțile voastre și vă ridicați porțile cele veșnice și va intra împăratul mării” (Prof. C. Vladu, *Antologhion sau Flori alese bisericești*, Caransebeș, 1936, p. 579). La această provocare cineva aflat înăuntrul bisericii, întreabă tot de trei ori: „Cine este acela împăratul mării?”, răspunsul preotului de afară fiind: „Domnul cel tare și puternic...”. După cel de al treilea răspuns ușile se deschid, iar preotul și credincioșii cântând „Hristos a înviat...”, intră solemn în biserică, continuând utrenia.

Atât cuvintele prin care se provoacă deschiderea ușilor, cât și cele ale dialogului ce urmează, sînt luate din psalmul 23 (24) v. 7—10. El aparține lui David și, din punctul de vedere al raportului în care se află cu ceilalți psalmi, este considerat ca psalm independent. În ce privește timpul compunerii el se situează în prima parte a domniei lui David, după cuprins fiind un psalm de laudă scris în formă doxologică, ca psalm al templului (Fr. Schultz, H. Strack, *Die Psalmen und Sprüche Salomos*, Nördlingen, 1888, pp. 297—298). În ce privește scopul pentru care a fost scris, opiniile sînt împărțite.

După părerea vechilor interpreți evrei, David a scris acest psalm după ce a fost oprit de a începe zidirea templului, această

lucrare fiind rezervată spre a fi dusă la îndeplinire de urmașul lui David, regele Solomon. Psalmul urma să fie deci cântat atunci cînd Solomon ar fi adus chivotul legii în templul cel nou. Interpretii mai noi cred, însă, că psalmul a fost compus de David cu ocazia strămutării chivotului legii din Chiriat Iearim la Ierusalim (Isidor Onciul, Cartea Psalmilor, traducere și explicare făcută după textul masoretic. Redactată după moartea autorului de Prof. Dr. Emilian Voiuțchi, 1898, p. 89).

Deși este un psalm scurt, el este unul din cei mai frumoși, reușind încă de la început, nu numai să capteze atenția, dar prin versurile sale avîntate să cucerească inimile, să le înalțe și să le facă să simtă atotputernicia și nemărginita splendoare a lui Dumnezeu. Datorită acestor calități, psalmul nu numai că se citește cu plăcere, dar a intrat și întreg și prin anumite părți în rînduiala noastră bisericească.

Ceea ce este însă interesant e faptul că în unele din aceste rînduieli — ne referim mai ales la rînduiala deschiderii ușilor bisericii atît la sfințirea sau tîrnosirea acesteia, cît și la aceea de la slujba sfintei învieri — el a intrat în formă necorectă.

Am văzut că, în această rînduială, deschiderea ușilor este provocată prin cuvintele: „Deschideți *boieri* porțile voastre...”. Or textul original, ebraic, nu se referă la *boieri* ci la *porți* — „seu searim rașehem...” („ridicați porților capetele voastre...”). Este adevărat că majoritatea traducerilor redau versetele respective (vv. 7—9) așa, sau în formă mai liberă dar cu același înțeles: „ridicați porților pragurile voastre cele de sus...”. Înțelegem totuși cazuri, de ex. Biblia (ed. Sf. Sinod. București 1914, p. 693) și Psaltirea (ed. VI, Tipografia Cărilor bisericești, București 1920) în care în loc de „porți” apare cuvîntul „boieri” sau „îndrumători”. „Deschideți porțile îndrumători ai noștri, și să se deschidă porțile cele veșnice, ca să între împăratul slavei” (Liturghier, Editura Institutului Biblic și de Misiune, București 1956, p. 300), lucru care schimbă tot înțelesul psalmului.

Dar de unde s-a ajuns la asemenea traducere?

Această traducere se datorește unei erori de citire, apărînd mai întîi în versiunea cunoscută sub numele de Septuaginta.

Cei Șaptezeci, ajungînd cu traducerea la acest psalm, în loc să citească „seu șearim rașehem...”, au inversat cuvintele, citînd „seu rașim șearhem...” (I. Onciul, o.c. p. 91), termenul „rașim (capete, căpetenii, pl. de la „roș” — cap, căpetenie) fiind interpretat în această din urmă însemnare, fapt care a dat următoarea traducere literală: „ridicați căpetenii porțile voastre...”, de unde, pentru traducătorii români respectivi, a fost lucru foarte natural a înlocui termenul „căpetenii” cu acela de „boieri”.

Ar fi, desigur, interesant să se știe ce i-a determinat pe cei șaptezeci de învățați să citească „căpetenii” în loc de „porți”.

Iată ce credem că s-a întâmplat atunci când acei venerabili învățați au ajuns cu traducerea la pasajul cu pricina :

Ei au avut, cu siguranță, în fața lor textul original ebraic și l-au citit corect : „seu șearim rașehem . . .”, dar când a fost ca să-l și traducă în limba elină, mintea lor a rămas probabil nedumerită în fața întrebării : „cum ar putea oare o poartă sau niște porți să-și ridice capetele?”. Citind, recitind și formulind diferite ipoteze, vor fi ajuns, cum era și natural, să încerce o citire mai lămurită a textului prin inversarea termenilor. Și astfel, inversând pe „șearim” (porți) cu „rașim” (capete, căpetenii), li s-a luminat și înțelesul versetului. Căci, desigur, căpeteniile sau boierii pot criticând să-și înalte porțile. Așa că, siguri de corectitudinea interpretării, au fixat-o astfel în memorabilia lor traducere, fără să poată bănuî ce dezvoltare va lua în unele traduceri ulterioare ideea lor.

Ne referim aici chiar la versiunea latină „Vulgata”. Căci iată cum a tradus Fericitul Ieronim acest pasaj : „Attollite portas principes vestras, et elevamini portae eternales : et introibit Rex gloriae . . .”. Ediția care ne stă la îndemână dă paralel următoarea traducere în limba germană : „Ihr Fürsten eröffnet eure Pforten, und ihr ewige Pforten erhebet euch : so wird der König der Herrlichkeit hineingehen”, iar subliniază și următoarea explicație : „Attollite : Quia nemo potest ascendere in coelum, nisi prius portae ejus clausae ascensu Christi referentur, hinc vates in spiritu prosopopoeia usus alloquitur Angelos, ut adventienti Regi gloriae aperiant portas coeli, ipsi autem interrogant. Quis est ipse Rex gloriae ? non quod hoc ignorent sed ut suam admirationem declarent : tum Propheta respondet : „Dominus fortis etc.”. (Biblia Sacra, Vulgatae editionis, jussu Sixti Quinti pontificis max. Sub directione P. Germani Cartier, Constantiae, 1751, tomus II, p. 191).

După cum reiese din această notă, versetele respective nu s-ar referi la stăpînirile lumesti, ci la una din cele nouă cete îngerești, care este provocată de duhul profetic al lui David a deschide, la timpul său, „Impăratului măririi” porțile cerului.

Ideile izvorite din această interpretare au pătruns și se află exprimate și în cărțile de ritual ale Bisericii noastre, și anume în minunatele cîntări de la praznicul înălțării Domnului : „Domnul s-a înălțat la ceruri ca să trimită lumii pe Mîngîietorul. Cerurile au gătit scaunul Lui ; norii suirea Lui. Ingerii se minunează văzînd un om mai presus decît ei. Tatăl primește pe Acela pe Carele îl are în sinuri de-a pururea. Duhul Sfînt poruncește tuturor îngerilor Săi : Ridicați voievozilor porțile voastre ? Toți credincioșii bateti din palme că s-a suit Hristos unde era mai înainte” (Stihira gl. 6 de la vecernia cea mare a Înălțării Domnului). Sau : „Cînd Te-ai înălțat întru slavă Hristoase Dumnezeuule, pe cînd ucenicii priveau, norii Te ridicau pe Tine cu trupul, porțile cele

cerești s-au ridicat, cetele îngerilor cu veselie se bucurau și puterile cele mai de sus strigau zicind : Ridicați voievozilor porțile voastre și va intra Impăratul mării... (Stihira gl. 1 de la litia praznicului).

În aceste cîntări, dialogul ce se duce între preotul care provoacă deschiderea ușilor și credinciosul care întreabă din launtrul bisericii, este redat ca petrecîndu-se între cetele îngeresti : „Înălțîndu-te Tu, Hristoase, din muntele Măslinilor, puterile privind, strigau una către alta : Cine este acesta ? Și ziceau între dinsele : Acesta este cel tare și puternic, Acesta este cel puternic în războaie, Acesta este, cu adevărat, Impăratul mării... (Stihira idiomela gl. 2 de la stihoavnă). Iar sinaxarul sărbătorii descrie astfel actul înălțării : „Și fiindcă sosise vremea Înălțării, Mîntuitorul i-a dus cu sine pe muntele Măslinilor (se numește așa, fiindcă erau măslini mulți sădiți pe el) și le-a grăit lor despre propovăduirea Lui, cum și despre viitoarea Lui împărăție, deoarece vedea, că și ei vor să-L întrebe despre cele ce trebuiau să facă. Și față fiind acolo și Maica Sa a trimis înaintea lor îngeri, ca să le arate suirea la cer. Și, pe cînd priveau, un nor L-a ridicat din mijlocul lor, purtîndu-L în sus. Și astfel, înconjurat de îngerii trimiși înaintea Lui, care se întreceau unii pe alții ca să ridice porțile cerurilor și care erau uimiți de roșata de sînge a trupului Lui, S-a ridicat și a șezut de-a dreapta Tatălui...“.

Lăsînd acum la o parte această eroare de traducere și implicațiile ei, ceea ce trebuie reținut din aceste citări este ideea de „înălțare“, de „ridicare“ a porților și nu aceea de „deschidere“, cum obișnuit se zice. Căci traducerea exactă a acestui verset este următoarea : „Ridicați, porților pragurile voastre cele de sus ; înălțați-vă, voi porți ale veșniciei, ca să intre Impăratul mării !“.

Interpretînd acest verset, se poate pune întrebarea „despre ce fel de porți este vorba ?“, căci ne putem gîndi fie la porțile templului lui Solomon fie la porțile cerului.

Se știe, că în concepția vechilor evrei, templul din Ierusalim era menit a exista în veșnicie : „M-am încumetat — zice Solomon — să-ți zidesc templu ca să te odihnești, locaș în care să petreci, casă de-a pururi !“ (1 Regi 8, 13). Credința aceasta a avut-o și David, de aceea, compunînd psalmul acesta, în cuvinte exprese el provoacă să se înalțe „porțile veșniciei“, adică porțile templului și, ca atare chiar templul, acel templu care, în credința lui, era menit a dura în veac. Aici porțile sînt luate în locul edificiului întreg (I. Onciul, o.c. p. 91), ca parte pentru întreg.

Atît cuvintele lui David cît și ale lui Solomon, exprimă metaforic diferența ce există între templu și maiestatea lui Dumnezeu. Căci oricît de grandios și de splendid ar fi fost, și oricît de mult s-ar mai fi mărit, acest templu nu ar fi putut cuprinde niciodată nemărginirea și maiestatea lui Dumnezeu, dacă însuși

Dumnezeu nu ar fi dorit să i se facă această „casă“, în care simbolul prezenței Lui era chivotul legii.

Dar chiar dacă s-ar fi dat respectivului verset o explicare alegorică, socotindu-l ca referindu-se la porțile cerului, el tot nu poate fi explicat decât în același fel ca mai înainte. De aceea socotim că interpretarea literală este mai corectă nu numai pentru că ea explică mai bine intenția profetului David, atunci când a compus acest psalm, ci și pentru că ea se potrivește mai bine obiceiului creștin de a provoca deschiderea ușilor bisericii în noaptea sfintei învieri, cu versetele acestui psalm.

Și ascultând aceste cuvinte de provocare, ni se pare că și vedem porțile cuprinse ca de un tremur, cu frică așteptând răspunsul, pe care auzindu-l, se grăbesc să se înalțe spre a lăsa să treacă prin ele pe Cel necuprins.

Am spus însă mai înainte că arătând că „a se opri la ușă și a zice „Deschideți boieri porțile voastre“... etc., este de prisos...“, tipicul bisericesc menționează că această rînduială se face „numai la sfîntirea bisericilor“.

Dar, deși în primul moment se pare că aici folosirea cuvîntului „boieri“ ar avea o oarecare rațiune mai ales dacă ne gîndim la ctitori, putînd presupune că obiceiul de a se provoca deschiderea ușilor bisericii poate fi pus în legătură directă cu ei, ca unii care au zidit biserica și aveau ca atare unele drepturi asupra ei, dintre care cel dintîi era acela de a o preda în folosință deschizîndu-i ușile la provocarea arhiereului tîrnositor, totuși, dacă judecăm drept lucrurile, ne dăm seama că și în cazul sfîntirii bisericilor, folosirea acestor versete în traducere exactă nu numai că este mai corectă, dar exprimă și mai bine rostul simbolic al actului. Adică nu acela de a provoca pe ctitor să deschidă, să predea biserica spre folosință, ci de a provoca simbolic această nouă casă a lui Dumnezeu de a se găti și a se pregăti spre a primi într-însa slava Celui pentru care ea a fost zidită.

Nu putem însă încheia aceste rînduri fără a menționa că P. C. Prot. Gh. Secaș în studiul „Porți ridicați pragurile voastre...“ (în rev. Mitropolia Ardealului, anul IV, nr. 3—5, martie-mai 1964, p. 313), spune că „semnificația acestui ritual — adică de a se provoca deschiderea ușilor la slujba sfintei învieri (n.n.) — evocă coborîrea la iad a Mîntuitorului și sfărîmarea lanțurilor și încuietorilor care țineau legați pe dreptii și proorocii Vechiului Testament“.

Nu credem că aceasta ar fi cea mai potrivită explicație simbolică ce s-ar putea da acestui act. Ar fi poate mai bine dacă s-ar lăsa acestor versete sensul și rostul lor inițial. Sîntem însă de acord cu formula pe care P. C. Sa o propune a fi folosită la provocarea pentru deschiderea ușilor bisericilor nu numai la slujba din noaptea Învierii ci și la tîrnosirea lor.

O PRACTICĂ GREȘITĂ LA INMORMINTĂRI

de : Pr. ION BIRLANESCU

În unele din parohiile noastre s-a luat obiceiul, cu ani în urmă, de-a nu se aduce corpul celor decedați, în biserică, unde să li se facă slujba înmormintării, potrivit rînduielilor prescrise. Motivele invocate pentru o asemenea practică sînt diferite, iar justificările nu sînt desprinse de situații specifice. Voi pleca de la concret și anume de la cazul parohiei Naidăș, protopopiatul Oravița. Aici s-a împămîntenit uzul de-a se face serviciul religios pentru înmormintarea unui creștin decedat, la domiciliul familiei sale. Pricina după cite se pare rezidă în faptul că, acum cîteva decenii, nimeni nu știe anume cînd, cineva mort în timpul verii și ținut mai mult decît trebuia, pînă s-au făcut toate pregătirile legate de tradițiile locului și pînă să sosească rudele din alte localități, a intrat în descompunere ceea ce a dus la situații neplăcute. În urma acestei împrejurări consiliul și epitropia de atunci au luat hotărîrea pripită de-a nu mai permite aducerea în biserică a nici unui creștin decedat, de orice vîrstă ar fi și în orice anotimp s-ar întîmpla să moară. De atunci și pînă de curînd practica aceasta s-a menținut și nu a cedat. Cred că măsura luată în trecut a fost lipsită de temei pentru că s-a neglijat o veche tradiție a Bisericii noastre ortodoxe și mai ales pentru că a fost inspirată de o împrejurare cu totul accidentală care nu justifică generalizarea ei prin neîmplinirea rînduiei cultului ortodox.

Voi încerca să arăt, pe scurt, unele motive pentru care este mai bine să se officieze slujba înmormintării în biserică și nu la domiciliul familiei decedatului, așa cum s-a practicat și se mai practică în unele părți. În primul rînd voi invoca practica îndelungată a Bisericii noastre ortodoxe, consemnată în însăși rînduiele slujbei de înmormintare din Molitfelnic unde se poate citi la început : „Săvirșindu-se vreunul dintre creștini, îndată rudeniile să cheme pe preot ; acesta venind în casa unde zace trupul mortului, își pune epitrahilul și cădînd trupul mortului și pe cei de față începe” Iar mai departe, tot în Molitfelnic citim : „Și de sînt gata toate ale înmormintării . . . ridicînd trupul mortului, îl duc în biserică, mergînd înainte preoții cu făclii și diaconul cu cădelnița ; și viind în biserică pun trupul în pridvor și

încep" ... etc. De atunci urmează slujba propriu-zisă a înmormîntării.

În al doilea rînd, săvîrșirea serviciului religios al înmormîntării la casa familiei decedatului nu se poate face în condiții optime, care să creeze o atmosferă corespunzătoare momentului. În timpul slujbei religioase, membrii familiei sau prietenii mortului, în curtea casei, scot uneori exclamații de durere nestăpînite, alții împart lumînări sau fac altceva, mărind neorînduiala și știrbind solemnitatea momentului. Dacă vremea este nefavorabilă, cum ar fi vîntul, ploaia sau viscolul, fiecare se retrage pe unde poate, iar preotul și cîntărețul respectiv vor căuta să scurteze cît mai mult posibil slujba pentru a porni cu defunctul la cîmîtir. Aceste împrejurări inevitabile nu sînt menite să contribuie la atingerea scopului inclus în rînduiala slujbei de înmormîntare.

În biserică însă toată slujba religioasă este dominată de o anumită solemnitate, cîntările se desfășoară cu o deosebită gravitate și crează o profundă impresie prin însăși conținutul lor. Liniștea se păstrează tot timpul și atenția celor de față este plină de respect. În felul acesta toate cîntările, cu bogatul lor conținut teologic, pătrund adînc în mintea și inima ascultătorilor.

În afară de cadrul solemn pe care-l oferă desfășurarea slujbei înmormîntării în biserică, trebuie să mai avem în vedere și împrejurarea că aci preotul poate rosti cuvînt de învățătură cu o altă autoritate, crescută parcă din locul unde se află.

De aceea socot că acolo unde, din motive diferite dar neconcludente, s-a luat obiceiul de-a se săvîrși slujba înmormîntării în afara lăcașului bisericii, să se încerce, prin mijloace persuasive, să se lămurească credincioșii pentru a se reveni la o practică respectată pretutindeni în lumea ortodoxă.

PRAZNUIREA UNOR „STILPI” AI BISERICII

Adresându-se creștinilor din Corint la sfârșitul veacului I d. Hr., Sfântul Clement, episcop al Romei, le pune în față exemplul Apostolilor Petru și Pavel numindu-i „cei mai mari și mai drekți stilpi ai Bisericii” (Epistola I-a, cap. 5). Așa au fost ei considerați în vechime și, tot astfel de-a lungul sutelor de ani ce s-au scurs. Viața și propovăduirea lor stau cu adevărat la temelia Bisericii. De aceea împlinirea a 1900 de ani de la martiriul ce l-au îndurat în capitala imperiului roman de odinioară, constituie un moment important pe care creștinii de pretutindeni îl prăznuiesc cu deosebită pietate.

Intru amintirea acestui eveniment redacția revistei noastre înmănușează în paginile ce urmează citeva studii menite să pună în lumină profilul Sfinților Petru și Pavel ca binevestitori ai învățaturii Mântuitorului Hristos, importanța lucrării ce au săvârșit cum și locul pe care îl ocupă în conștiința credincioșilor. Ceea ce mai ales se desprinde din cercetările pe care le publicăm este faptul că cei doi mari Apostoli n-au fost niciodată priviți într-alt fel decât ca egali în vrednicie, precum uniți au fost în atașamentul lor față de Iisus, capul Bisericii. Ideea aceasta se cere mereu subliniată, pentru că ea corespunde atât adevărului istoric cât și predaniei de totdeauna. Mărturie ne stau cărțile Noului Testament în frunte cu Faptele Apostolilor compuse de Sfântul Evanghelist Luca și, mai ales, scrierile ucenicilor imediat următori epocii apostolice, așa-numiții „părinți apostolici” (Sf. Ignatie, Epistola către romani, IV). Același lucru îl atestă urmașii lor nemijlociți, fie că aparțin răsăritului, fie că aparțin apusului. Toți își împreună glasul în a arăta, așa cum o face Sfântul Irineu pe la jumătatea veacului al II-lea, că „biserica Romei este întemeiată și constituită de cei doi preaslăviți Apostoli Petru și Pavel” (Impotriva ereziilor III, 3, 2, 1). Chiar dacă „întemeierea” aceasta este a se lua în sens larg, bine știind că în momentul sosirii lor la Roma aici exista deja o comunitate creștină, e de reținut egalitatea rolului pe care l-au împlinit și egalitatea cinstirii ce li s-a acordat.

La dreptul vorbind despărțirea unuia de altul ori, ceea ce e și mai grav, subordonarea lor întreolaltă, constituie cea mai impioasă nesocotire a învățaturii Mântuitorului însuși, care nu o

dată s-a ridicat împotriva pretenției de supremație a Apostolilor (Matei 18, 1—4). Când mama fiilor lui Zevedei s-a apropiat de Iisus și l-a cerut spunind : „... în împărăția Ta, acești fii ai mei să șadă unul la dreapta și altul la stînga Ta”, Apostolii „s-au miniat pe cei doi frați” iar Domnul chemîndu-i le-a zis : „Știți că domnitorii neamurilor domnesc peste ele și mai marii lor le poruncesc cu stăpînire. Intre voi să nu fie așa, ci oricare va vrea să fie mai mare între voi, să fie slujitorul vostru ; și oricare va vrea să fie cel dintîi între voi, să fie robul vostru...” (Matei 20, 20—28).

Sînt cuvinte limpezi și fără echivoc. Ar putea vreun creștin să nu le respecte ori să pună în locul lor altceva ? Dacă n-au făcut-o cei care au primit Evanghelia de la Mîntuitorul însuși, este clar că n-o putem face noi cei de astăzi. Împlinindu-le deci cu întreaga credincioșie, să vedem în Sfinții Apostoli Petru și Pavel ceea ce ei au fost în realitate : slujitori devotați ai Aceluia pe care propovăduindu-L, ne-au lăsat o minunată pildă de „le-pădare de sine” și de urmare a lui Hristos.

REDACȚIA

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL DUPĂ „FAPTELE APOSTOLILOR“

de : Prot. dr. PETRU DEHELEANU

Sfinții Petru și Pavel precum și poziția fiecăruia din cei doi rivnitori Apostoli în raport cu ceilalți unsprezece, nu pot fi și nu trebuie să fie denaturate, în perspectiva istoriei creștine a celor nouăsprezece veacuri. De aceea, pentru a avea siguranța că nu greșim, să ne întoarcem o clipă la creștinismul original, descris în referatul istoric contemporan primelor începuturi ale Bisericii. În speță este vorba de cartea biblică a Noului Testament intitulată „Faptele Apostolilor“, prima istorie a creștinismului.

Autorul ei, Sf. Evanghelist Luca, ucenic al Sf. Apostol Pavel, ne dă informații, uneori chiar amănunțite, despre începuturile Bisericii creștine, despre prima ei organizare, despre stabilirea unor învățături de credință, despre activitatea Apostolilor, diaconilor preoților și învățăceilor, subliniind darurile, zelul și meritele celor mai osîrduitori dintre ei.

Cartea „Faptele Apostolilor“ fiind cronologic, primul referat istoric al Bisericii, ne obligă pe noi, creștinii drept credincioși, s-o avem ca etalon, pentru Biserica de mai apoi, deoarece Biserica în mod firesc, pe parcurs, în evoluția sa comportă schimbări, nu numai în bine, ca îmbunătățiri, ci și în rău, ca abateri și rătăcirii. În cartea Faptele Apostolilor avem îndreptar sigur și încă necontroversabil în creștinătatea de pretutindeni și de totdeauna. Deci, toată istoria bisericească de mai apoi, în problemele atinse de Faptele Apostolilor, numai atunci este autentic creștină și neabătută, când este în acord perfect cu Faptele Apostolilor.

Să-i privim deci pe cei doi Apostoli în lumina cărții Faptele Apostolilor și să vedem în ce au excelat, în ce raport au fost unul față de altul, în ce măsură au luat parte la temeluirea și consolidarea primelor comunități creștine care alcătuiau Biserica veche, cu un cuvînt, să vedem cum au fost văzuți atunci.

1. *Sf. Apostol Petru.* La-nceputul cărții Faptele Apostolilor ni se arată că Iisus, după înviere, S-a arătat Apostolilor în răstimpul de patruzeci de zile, pînă la înălțarea la cer, de mai multe ori, îndemnîndu-i să nu plece încă la propovăduire, ci să rămîna

în Ierusalim pînă ce vor fi îmbrăcați cu putere de la Sfîntul Duh. Mintuitorul S-a adresat tuturor Apostolilor deopotrivă. Petru făcea parte dintre ei și era și el ca oricare altul, nimic mai puțin, dar și nici mai mult.

La 1, 13 cartea Faptele Apostolilor ne arată și lista celor unsprezece Apostoli, spre a fi cunoscuți și recunoscuți acești mandatarî ai Domnului. Erau următorii : Petru, Ioan, Iacob, Andrei, Filip, Toma, Vartolomeu, Matei, Iacob al lui Alfeu, Simon Zilotul și Iuda al lui Iacob. Lista este aceeași ca în evanghelii și aproape în aceeași ordine (Mt. 10, 2—4; Mc. 3, 17—19; In. 1, 40—46). Lipsește Iuda Iscarioteanul care acum nu mai era Apostol și nici nu mai era în viață (1, 18).

Ni se spune că acești Apostoli erau toți la un loc, „într-un cuget“, într-o unitate frățească și egalitate deplină. Cu ei se mai aflau încă și Maica Domnului, apoi așa ziii „frați ai Domnului“ și alți cîțiva apropiați ai lor. În total erau cam o sută și douăzeci.

Se menționează chiar în primul capitol necesitatea de a întregi la doisprezece numărul Apostolilor, în urma căderii lui Iuda. Inițiativa o are Petru, același Petru, „cel dintîi“, cum îl numește Sf. Evanghelist Matei în lista sa (Mt. 10, 2). Dar tocmai aici se vede foarte limpede, că Petru era, „cel dintîi“ numai în listă, la numărul curent și că nu avea nici o întietate jurisdicțională mai mult decît oricare Apostol față de ceilalți. Ci era „cel dintîi“ care se declarase pentru Iisus, cel mai bătrîn între ei și cel mai grăbit, „cel dintîi“ la cuvînt, și acum ca și altădată.

Nu Petru numește un Apostol nou, nici chiar ceilalți Apostoli la un loc și de sigur nici mulțimea. Ci „ei“ — Apostolii toți și probabil toți cei ce erau împreună cu ei, „au pus înainte“ (au propus) doi bărbați dintre cei cunoscuți și verificați ca vrednici de această slujbă. Din acești doi, Dumnezeu a ales pe unul, prin sorți. Așa a fost ales Matia în rîndul celor unsprezece.

Nici o urmă de supremație, sau de vreun drept special la vreunul dintre Apostoli, în primele zile ale creștinismului. E vorba de alegerea unui nou Apostol, adică de instituirea cuiva în cea mai înaltă demnitate a Bisericii. E prima manifestare de această natură în Biserică. Ea constituie un model pentru toate veacurile, cu atît mai mult, cu cît asupra ei nu există nici o contraversă. Este prezentat aici modul autentic evanghelic de procedură în asemenea cazuri. Orice necorespondență de mai apoi, cu acest mod, cu această sinodalitate, constituie o abatere.

În continuare Faptele Apostolilor ne descrie pogorîrea Sfîntului Duh peste toți Apostolii deodată și deopotrivă și înființarea primei comunități bisericești în Ierusalim și în diferite părți ale lumii, prin cei veniți aici din toate popoarele și convertiți de Apostoli. Petru are rolul important de a explica localnicilor ce-i glosolalia. El arată că revărsarea Sf. Duh și a darurilor Sale minunate, ca cel al vorbirii în alte limbi pe care nu le-au învățat niciodată,

este o urmare a învierii Domnului. Cuvîntarea a avut un strălucit efect, soldîndu-se cu botezarea a trei mii de ascultători.

Cu toate că Petru a luat și aici cel dintîi cuvîntul și cu tot efectul uimitor al cuvîntării lui, el a făcut-o în calitate de Apostol, ca unul din cei doisprezece și nu ca unul mai mare al acestora. Căci proaspeții creștini „*stăruiau în învățătura Apostolilor*” (2, 42), în a tuturor deopotrivă și nu numai în cea a lui Petru, deși de la el o primiseră. „*Și tot sufletul era cuprins de teamă, căci multe minuni și semne se făceau în Ierusalim de către Apostoli...*” (2, 43).

Se mai arată că Petru a vindecat în Ierusalim la templu pe un olog din naștere, la cîteva zile după cuvîntarea de mai sus. E prima lui minune, după care vor urma și altele. Autorul cărții sfinte îl prezintă în cap. 3 ca plin de zel în propovăduire.

Împreună cu Ioan, Petru ajunge la închisoare și în fața sinedriului, spre a da socoteală de vindecarea ologului, interzicîndu-li-se de a mai propovădui pe Iisus. Petru răspunde cu îndrăzneală că va asculta mai mult de Dumnezeu decît de sinedriști (4, 19—20). E prima ciocnire cu sinedriul, după care vor urma și altele.

Mai departe cartea sfîntă ne arată cum Petru a pedepsit cu moartea pe soții Anania și Safira pentru minciună și înșelăciune. Aceasta o face în virtutea puterii sale de Apostol față de doi credincioși de rînd, care vreau să introducă minciuna în cele sfinte. Ceilalți Apostoli încă aveau asemenea puteri. Căci „*prin minile Apostolilor se făceau semne și minuni multe în popor*” (5, 12). Se vorbește mereu de colectivul Apostolilor. Iar cînd se vorbește numai de unul din ei, ca aici de Petru, se vorbește în calitatea lui de Apostol în raport cu credincioșii, iar nu cu ceilalți Apostoli. În acest înțeles trebuie să luăm și cuvintele că credincioșii „*sco-teau pe cei bolnavi în ulițe și-i puneau pe paturi și pe nășalii, ca venind Petru, măcar umbra-i să umbrească pe unul din ei*” (5, 15). Căci după aceasta, drept urmare, Apostolii au fost din nou aruncați în închisoare toți (5, 18), de unde au scăpat din nou, în chip minunat, prin mijlocirea unui înger. Iar sinedriul, adunat spre a-i osîndi, îi acuză pe toți Apostolii deopotrivă. Cînd ei primesc îngăduința să se apere, vorbesc „*Petru și Apostolii*”, de sigur Petru în numele și cu autorizația celorlalți (5, 29).

În Biserica primară a avut loc un eveniment important: așezarea diaconilor. Apostolii, cum e și firesc, au avut un rol de căpetenie în acest eveniment. Cartea Faptele Apostolilor ne spune că „*cei doisprezece au chemat mulțimea ucenicilor*”, cerîndu-le să propună șapte bărbați, pe care ei să-i rînduiească la slujba diaconiei. Iar Apostolii „*s-au rugat și și-au pus minile peste ei*” (6, 6) adică i-au hirotonit. Între cei doisprezece era, de sigur, și Petru. El n-avea nici o prerogativă, ori privilegiu în plus.

Autorul cărții Faptele Apostolilor relatează apoi cazul convertirii Samariei în urma propovăduirii diaconului Filip. Conversiților trebuia să li se împărtășească sf. taină a „punerii mâinilor“ (azi, a Mirului) de către Apostoli, singurii care aveau darul și calitatea s-o împărtășească. Apostolii au delegat dintre ei pe Petru și pe Ioan. Colectivul Apostolilor avea dreptul unic de a delega, iar Apostolii singurați aveau datoria de a se supune. S-a supus și Petru, acceptând delegația și executând-o fără cîrtire, împreună și la fel cu Ioan. Pe magul Simon, Apostolul Petru îl dojenește aspru pentru necuvința de a-i fi oferit bani lui și celui alt Apostol, ca să-i dea puterea de a împărtăși Duh Sfînt prin punerea mâinilor. E mai mult decît un fapt divers, dar care nu conferă nici prin sine, nici prin vreo subliniere de a autorului Faptelor Apostolilor, măcar un mic indiciu de înțietate a lui Petru față de Ioan și față de ceilalți Apostoli.

Faptul menționat de Faptele Apostolilor că Petru a vindecat în Lida pe ologul Enea și că în Iope a înviat pe Tavita (9, 32—43), nu-i dă vreo prerogativă în fața celorlalți Apostoli, care și ei aveau acest dar, tot atît cît Petru.

Se remarcă apoi în Faptele Apostolilor că în Cezareia Palestinei, Petru a convertit la creștinism, în urma unei vedenii, pe primul păgîn sutașul Corneliu. E primul semn al universalismului Evangheliei, subliniindu-se că în creștinism nu se mai face deosebire de naționalitate. Intors în Ierusalim, a avut de înfruntat mentalitatea iudeilor care-i făceau reproșul că s-a spurcat de contactul cu păgînii și de mîncările acestora. Numai foarte greu i-a putut convinge că nu el, ci ei sînt în rătăcire (11, 3—18).

Cartea Faptele Apostolilor menționează persecuția oficială contra creștinilor (în anul 41), sub Irod Agripa, nepot al lui Irod cel mare și la fel de crud ca bunicul său. Prima victimă a fost Iacob al lui Zevedeu, după care urma la rînd Petru, închis acum a treia oară, legat în lanțuri și păzit de soldați. Scapă însă în chip minunat prin mijlocirea unui înger. După aceasta cartea sfîntă spune, că Petru a mers „în altă parte“ (11, 17). Unde? Nu se știe. Unii tilcuiorii pentru a întări teza despre originea apostolică petrină a scaunului episcopesc de la Roma, susțin că la Roma. Dovezile însă lipsesc. Dar cum el își adresează prima epistolă a sa „din Babilon“, am putea bănuși că, într-adevăr, acum a mers la Babilon. Nimic nu ne constrînge să înțelegem aici, prin Babilon orașul Roma ca un Babilon simbolic, și nu Babilonul propriu zis (1 Petru 5, 13).

De aici încolo, cartea Faptele Apostolilor reduce simțitor informațiile despre Apostolul Petru. Datele sale biografice după anii 42—43, din bogate cum fuseseră, ajung aproape inexistente. Cap. 15 al Faptelor Apostolilor mai face amintire de Apostolul Petru la sinodul apostolesc din Ierusalim, de prin anul 51, la care a participat și el, luînd cuvîntul. Se mai amintește și de

vizita lui de apoi în Antiohia unde, datorită unei atitudini de duplicitate, a fost, după cum aflăm din Gal. 2, 11—21, aspru înfruntat în public de Apostolul Pavel.

Viața creștină era în plină dezvoltare. Ne-am aștepta să fie pomenit încă mai mult decât pînă acum. Dar nu. Petru n-avea vreo supremație. A fost pomenit pînă aici, datorită fructuoasei sale activități, care trebuia scoasă în relief. Autorul Faptelor Apostolilor subliniază mereu zelul acestui înfocat Apostol. Dar nu și vreun primat al lui asupra celorlalți ori asupra Bisericii. Dovadă este faptul că de acum, atenția trece asupra fostului prigonitor Saul, devenit Apostolul Pavel, cel „nebun pentru Hristos”, care depune încă mai mult zel și reportează succese vrednice de a fi consemnate. De acum, toată atenția cărții Faptele Apostolilor se oprește asupra Apostolului Pavel. Bogata lui activitate este descrisă cu amănunte dar nu pentru că ar fi dobîndit vreo supremație, ci pentru că-i depășea pe toți în ostenele pentru Evanghelie.

Acela e mai important, care activează mai mult. Se vorbește mai mult despre acela, despre care este ce să se vorbească. La alții se reduce înțietatea care, de sigur, nu e puțin, dar care, totuși, nu reprezintă o înțietate în înțeles de șefie, nici la Pavel, cum nu fusese nici la Petru.

2. *Sf. Apostol Pavel.* Prima amintire se face la 7,55 despre prigonitorul Saul, alături de ucigașii diaconului Ștefan. La 8, 3 este descris ca un înverșunat prigonitor. Iar cap. 9 ne relatează, cu suficiente amănunte, convertirea lui Saul la creștinism, în urma vedeniei pe drumul spre Damasc, precum și botezarea lui și transformarea din prigonitor în Apostol. Iudeii, contrariați, vreau să-l ucidă. Dar el scapă lăsat în jos într-un coș, peste zidul cetății Damasc. Apostoli iau cunoștință de toate acestea, prin Varnava.

Creștinii l-au condus apoi pe Saul la Cezareia, iar de acolo, la Tars în Cilicia, de unde era de loc ((9, 30). Mai tîrziu, același învățăcel al Apostolilor, Varnava, l-a adus din Tars la Antiohia Siriei, unde a stat un an întreg (11, 25), desfășurînd o foarte zeloasă și rodnică activitate. Comunitatea bisericească de aici îi delegă pe el și pe Varnava la Ierusalim, ca să ducă acolo ajutoarele colectate pentru năpăstuiții din Iudeia. Ambii se reîntorc apoi în Antiohia, aducînd cu ei și pe Ioan Marcu (12, 25).

Ni se relatează și faptul, că fostul Saul, acum Apostolul Pavel, este hirotonit de mai mulți și trimis de Duhul Sfînt împreună cu Varnava, în călătorie misionară prin Seleucia, Cipru, Salamina ș.a. În Pafos pedepsește cu orbire, numai prin cuvînt, pe vrăjitorul Elima (13, 11). Trece apoi prin Perga Pamfiliei, Antiohia Pisidiei și Iconia, pretutindeni activînd cu bun rezultat pentru creșterea și consolidarea tinerei Biserici (14, 1—4). Alun-

gați de aici, Pavel și Varnava trec în Listra, unde Pavel vindecă pe un olog din naștere. Mulțimea văzînd minunea, zeifică pe cei doi misionari (14, 6—13). Alungați și de aici, în urma unor instigatori care se țineau mereu pe urmele lor, Pavel și Varnava, trec în Derbe, apoi iarăși în Listra, iar de aici, în Antiohia. Pretutindeni pe unde zăboveau, înjghebau nucleie de creștini, hirotonindu-le preoți (14, 23). Erau primele comunități bisericești, cărora neînfricatul și mult rîvnitorul Pavel le-a pus temelie, fapt care constituie un incontestabil merit al lui. Iată de ce, îndată ce Pavel a intrat în scenă, avînd acum el rolul preponderent, autorul cărții Faptele Apostolilor în această primă istoriografie a începuturilor creștinismului, concentrează în cea mai mare parte atenția asupra acestui Apostol, Petru rămînînd într-o relativă umbră, deși încă era în viață și era activ. Pavel îl depășea și astfel monopoliza acum atenția asupra sa.

În cap. 15 ni se relatează că Pavel ia partea activă la dezbaterile și lămurirea unei probleme mari. Era mereu cu Varnava. Niște iudei încreștinați din Ierusalim veniseră la Antiohia și învățau aici, că Testamentul Vechi e obligator și în creștinism, în totalitatea poruncilor lui. Pavel și Varnava susțineau din contră, că în creștinism, Testamentul Vechi și-a pierdut obligativitatea. Discuțiile între cele două partide erau aprinse. Pentru a curma conflictul, care putea să ia proporții mari, comunitatea bisericească din Antiohia i-a trimis pe Pavel și Varnava în fruntea unei delegații la Ierusalim, ca să se consulte cu Apostolii și să acționeze unitar. Sosiți la Ierusalim, Pavel are discuții aprinse cu iudaizanții veniți și ei aici din Antiohia. Pavel susține argumentat și cu înfocare neobligativitatea legii vechi și creiază o atmosferă în acest sens, care i-a influențat pe toți cei din Ierusalim, între care era și Petru. Astfel Pavel a oferit prilejul de a se convoca un sinod al Apostolilor, primul în istoria Bisericii creștine. Era forul suprem în materie de a stabili un punct de credință și de a pune capăt controverselor.

E de remarcat că delegații antiohieni conduși de Pavel și Varnava nu s-au adresat unui singur Apostol, cum ar fi dorit de pildă iudaizanții, care ar fi preferat cuvîntul lui Petru, știindu-l pe acest Apostol că înclină spre părerea lor. E și aici o dovadă că nu există vreun Apostol șef. Numai toți Apostolii, în colectiv, sau în sinod, sînt socotiți ca for suprem. Faptul este de cea mai mare importanță, constituind un caz concret de precedență pentru toată istoria de mai tîrziu a Bisericii. Aici avem exemplul modului de a stabili o dogmă, un canon, deci o regulă de credință și de viață creștină, care să fie unitară, definitivă și indiscutabilă. Textul cărții Faptele Apostolilor spune următoarele: „Apostolii și bătrînii s-au adunat ca să cerceteze acest lucru. După multă cercetare, s-a sculat Petru și le-a vorbit“. În

cuvîntarea sa Petru documentează că Testamentul Vechi nu mai este obligatoriu, la fel cum dovedise Pavel încă înainte de şedinţa sinodului.

Au luat apoi cuvîntul, în adunare, Pavel şi Varnava, în acelaşi sens cu Petru. După ei, Iacob, formulează cele dezbătute, pe care sinodul le-a aprobat în întregime şi le-a trimis în scris, în numele tuturor, la Antiohia, prin oamenii, care să-i însoţească pe Pavel şi Varnava şi să dea mărturie despre autenticitatea hotărîrii. Astfel Pavel se întoarce de la Sinod cu triumf.

De acum Pavel se desparte de Varnava şi luînd cu sine pe Sila, pleacă la propovăduire prin Siria şi Cilicia. Iar Varnava, luînd cu sine pe Marcu pleacă la Cipru.

Petru şi Pavel au avut acum prilejul să se reîntîlnească. Sînt de perfect acord în problema dezbătută în sinod. Ambii avuseseră experienţă misionară, şi îndrumări de sus, de la Domnul. Cu toate acestea, nici unul, nici altul, nu şi-au impus un punct de vedere şi nici ceilalţi membri ai sinodului n-au cerut vreunui din ei părerea proprie, care să fie hotărîtoare. Ci au dezbătut problema „cu multă cercetare” şi toţi s-au supus deopotrivă hotărîrii sinodului, atît Petru cît şi Pavel, atît iudeo-creştinii, cît şi creştinii proveniţi din păgîni. Cu aceasta problema s-a considerat rezolvată şi închisă definitiv. Iar dintre Apostoli, cel care mai apoi, dacă n-a călcat-o, cel puţin s-a abătut de la ea, a fost tocmai Petru, care pentru acest fapt a fost mustrat în public de către Pavel, după cum ne relatează acesta (Gal. 2, 11—21) şi cum am văzut mai sus.

De acum, din nou, Apostolul Petru cade din atenţia autorului cărţii Faptele Apostolilor şi intră iarăşi Pavel tot mai mult. Faptul este explicabil din cele ce urmează în Faptele Apostolilor. Activitatea misionară prodigioasă a acestui Apostol era evidentă şi o depăşea pe a tuturor celorlalţi. O remarcău toţi, mai ales că nu era numai ostenitoare, ci şi mai ales roditoare. În această constă *întîietatea* lui Pavel. Dar de o întîietate juridicţională nu se găseşte nici o urmă, la nici unul din Apostoli.

Cartea Faptele Apostolilor descrie acum — după sinod — activitatea lui Pavel în Tesalonic şi alte localităţi europene, ca de pildă Atena, unde în piaţă şi apoi în areopag, are convorbiri cu marii filosofi greci de atunci, în faţa cărora Pavel rosteşte un cuvînt, descoperindu-le pe „Dumnezeul necunoscut”, căruia atenienii îi ridicaseră un templu, (cap. 17).

Se descrie apoi activitatea lui Pavel în localităţile Corint şi Efes, peste tot avînd nu numai să propovăduiască, ci şi să înfrunte pe iudeo-creştinii care-l duşmăneau şi care se ţineau mereu pe urmele lui ca să-i zădărnicească propovăduirea, fiind nemulţumiţi de hotărîrea sinodului din Ierusalim, pe care Pavel o respecta întocmai (cap. 18).

O altă călătorie misionară a lui Pavel este descrisă, cu multe amănunte, prin Galatia și Frigia, cu un popas la Efes de doi ani și trei luni, împărtășind sf. taină a „punerii mâinilor“, făcând diferite minuni și propovăduind mereu (cap. 19). Reîntors în Macedonia, învie pe tinărul Eutihie. În drum spre Ierusalim Pavel atinge din nou Efesul, unde adună pe toți prezbiterii și le ține o foarte duioasă cuvîntare de rămas bun, presimțindu-și prinderea și închisoarea (cap. 20) ceea ce s-a și întîmplat (cap. 21). În cuvîntarea de desvinovățire din Ierusalim, Pavel, stăruipe asupra minunii de pe drumul spre Damasc. Pentru a nu fi bătut fără judecată, face uz de dreptul său de cetățean roman (cap. 22). Judecat de sinedriu este dus la Cezareia, spre a fi scăpat de cei ce-l urmăreau ca să-l omoare (cap. 23). Acolo este ținut în închisoare doi ani de procuratorul Felix. Urmașul acestuia, Porcius Festus, voia să-l dea în judecata sinedriului în Ierusalim. Dar Pavel, în calitate de cetățean roman, a cerut să fie judecat de cazarul de la Roma. Audiă și de „regele“ Irod Agripa al II-lea, care era în trecere pe acolo, cu soția sa Berenice, este găsit nevinovat (cap. 26). Dar fiindcă ceruse să fie judecat de împăratul, l-au dus legat în lanțuri la Roma, pe mare. Călătoria a fost cu peripeții, corabia suferind un naufragiu în insula Malta (cap. 27). Vreme de trei luni cît a stat în Malta, a făcut cîteva minuni. Luînd o altă corabie, care era în treacăt pe acolo, Pavel ajunge la Roma. N-a fost închis, ci lăsat în gazdă, păzit de un ostaș. În locuința închiriată de el în Roma primea vizitatori și propovăduia. Aici a rămas doi ani (cap. 28).

Cu aceasta se sfîrșește cartea Faptele Apostolilor. Despre Apostolul Pavel avem informații din epistolele sale, că a mai ajuns apoi și a doua oară la Roma, cînd închisoarea i-a fost grea. Iar despre Apostolul Petru atît putem ști, că pe vremea cînd Apostolul Pavel a fost în Roma, în prima închisoare, el nu era aici, deoarece nici Pavel nu l-a căutat pe el și nici el pe Pavel, deși Faptele Apostolilor menționează în cap. 28 că toți creștinii din Roma se căutau, se vizitau și se adunau. Sînt pomenite multe nume, dar cel al lui Petru nu. Știm însă și despre el, din alte surse că, mai apoi, s-a aflat și el în Roma, cu Pavel și că amîndoi au murit aici martiri, în anul 67, în înverșunata persecuție de sub împăratul Nero.

3. Din relatările cărții Faptele Apostolilor despre cei doi Apostoli putem desprinde cîteva concluzii, între care și următoarele :

a. Amîndoi Apostolii au fost plini de o sfință rîvnă pentru predicarea Evangheliei la toate popoarele, dovedită în neostenită activitate, pe care prima istoriografie a Bisericii din cele dintîi zile ale ei o remarcă și o subliniază.

b. Amândoi Apostolii au de la Domnul nu numai mandatul verbal de a-L mărturisi, ci și darul și puterea de a face minuni. Faptele Apostolilor ne înșiră câteva din ele, legitimându-se astfel cei doi Apostoli ca adevărați mandatarai ai Domnului.

c. Ambii Apostoli caută să se mențină pe poziția justă și corectă a învățaturii Evangheliei, ezitând a lua o atitudine fermă înainte de a avea deplină și sigura încredințare că nu e greșită.

d. Nici unul din ei nu este prezentat mai prejos ori mai presus ca celălalt. În partea întâia a cărții predomină activitatea lui Petru din primele zile ale Bisericii, în cea de a doua însă predomină a lui Pavel, înfățișată cu amănunte și cu insistență, de parcă ar urmări scoaterea ei în relief spre a nu fi cumva socotită inferioară celei a lui Petru.

e. Raporturile dintre cei doi Apostoli sînt prezentate în Faptele Apostolilor mai mult indirect, prin descrierea aparte a fiecăruia. Numai puține întâlniri au avut, anume, îndată după convertirea lui Saul și apoi, în Ierusalim, la sinod. Nu ni se relatează despre colaborări directe ale lor, decît de cea de la sinod, unde ambii iau cuvîntul și unde punctul de vedere înfățișat de Pavel este susținut și de însuși Petru.

f. În nici o împrejurare nu se remarcă vreo întietate a unuia față de celălalt. Dimpotrivă, cînd se ivesc probleme de organizare ori de credință, asupra cărora există controverse și litigii, ele nu sînt rezolvate de unul din ei, ci de toți, încît să nu poată incolți în inima vreunuia din ei isпита de a se socoti mai mare.

*
*
*

Părăsind o clipă cuprinsul cărții Faptele Apostolilor este de mare importanță să constatăm și ce spun cei doi Apostoli unul despre celălalt, în alte cărți biblice. În acest chip pricepem de ce în Faptele Apostolilor se arată numai ceea ce a fost. Astfel Petru spune despre Pavel că e dăruit de Dumnezeu cu înțelepciune multă și că scrierile lui sînt de cuprins profund, greu de înțeles pentru neștiutori (2 Petru 3, 16). Iar Pavel spune despre Petru că e dintre cei ce sînt socotiți fruntași între Apostoli (Gal. 2, 9). Dar mai spune că, uneori, s-a întîmplat să fie și „vrednic de înfruntare”, abătîndu-se de la o ținută corectă și hotărîtă, pentru care i-a făcut pe față opoziție (Gal. 2, 11). Or aceasta explică suficient de bine în ce sens putea fi Petru printre cei ce se numeau „fruntași” între Apostoli.

Este interesant de constatat și ce spune fiecare din cei doi Apostoli despre sine însuși. Nici acest lucru nu-l putem găsi în Faptele Apostolilor. Dar îl găsim în celelate cărți sfinte. Astfel, Petru niciodată nu se consideră mai mare între ceilalți, nici mă-

car față de Pavel, deoarece la mustrarea publică din partea acestuia, nu ripostează nimic. Iar pe de altă parte, îl caracterizează în termeni de o înaltă apreciere, cum am văzut. Pavel la rîndul său spune despre sine foarte hotărît, că nu se simte cu nimic mai prejos nici decît cei mai de frunte dintre Apostoli (2 Cor. 11, 5 și 12, 11). Se referă la mai mulți, iar nu la unul singur, fiindcă nu exista între ei un șef.

Am depășit cadrul fixat al acestei expuneri dacă am trece și în alte cărți biblice, ca să aflăm și raporturile reale și concrete dintre toți Apostolii și dintre ei și aceștia doi corifei. De altfel în Faptele Apostolilor găsim în suficientă măsură date utile pentru orientarea noastră. Ele constituie norme pentru vremea de mai târziu. Tot ce e în spiritul lor și în acord cu ele reprezintă un creștinism autentic, precum și tot ce nu corespunde acestor date, reprezintă abateri nejustificabile, care cu vremea se înrădăcinează și alcătuiesc un paravan, menit să ascundă și să înlocuiască tot ce a fost autentic. În Faptele Apostolilor se oglindește o însemnată parte de învățătură de credință și de viață a Bisericii din primele ei zile. De aceea cuprinsul acestei cărți este pentru noi normativ, mai mult decît oricare altul, din vreo altă istoriografie a Bisericii de mai târziu.

Este cazul să mai adăugăm ceva. Învăătura și viața creștină s-au cristalizat, în veacurile ce au urmat, în cult. Cîntările și imnurile sfinte ce au răsunit în biserici, oricîtă poezie cuprind, nu sînt izvorite din inspirații poetice abstracte, ci din viața trăită a creștinilor. În ele s-a cristalizat învăătura de credință și de viață a primelor veacuri și reprezintă pentru noi surse de informație nealterată, alături de hotărîrile sinoadelor ecumenice și particulare, de scrierile Sfinților Părinți și de tot ce numim Sfînta Tradiție. Fără a ne îndepărta de subiect, menționăm, că ele nu fac altceva, decît exprimă poetic ceea ce Faptele Apostolilor ne descrie istoric. Ele îl numesc pe Apostolul Petru corifeu și „mai mare” și „întîistătător între Apostoli”, dar tot la fel îl numesc și pe neînfricatul Pavel, cu nimic mai puțin apreciat. Cărțile de ritual în special Mineiul la 29 iunie, abundă în a-i numi pe fiecare din cei doi Apostoli „întîistătători” și „mai mari” între Apostoli. Ba încă și mai mult. Cîntările bisericești, care de sigur nu sînt noi, ridică la același rang chiar și pe alți sfinți care n-au fost Apostoli, ci numai învățăcei ai Apostolilor, numindu-i „întîistătători între Apostoli”. E și aceasta o dovadă că întîietatea era de ordin moral, cîștigată prin slujire și zel deosebit, iar nu administrativă, oficială, primită cadou și rezervată unui singur Apostol.

Avem deosebită satisfacție că, privind înapoi, Biserica noastră în viața și orînduirea ei, se încadrează perfect în normele ce le avem în Faptele Apostolilor. Pe baza hotărîrii sinodului apostolesc la care au contribuit esențial cei doi Apostoli, nu mai ținem ziua de *sîmbătă*, nu mai deosebim popoarele în *curate* și *spurcate*.

N-avem în Biserică un dictator cu prerogative speciale, cum n-a fost nici între Apostoli vreunul din ei. La temelia conducerii Bisericii stă, ca și atunci, sinodalitatea. Iar pe cei doi luceferi ai Bisericii, care au fost Apostolii Petru și Pavel, îi vedem și azi, la nouăsprezece secole de la moartea lor martirică, în adevărata lor lumină, ca „mai mari ai Apostolilor” și stâlpi ai Bisericii” (Svetilna din 29 iunie).

În înțelesul de mai sus, la această aniversare le aducem laude, nimic scăzând din vrednicia vreunuia din ei, dar nici nimic adăugând unuia în plus, față de celălalt.

CULTUL SFINȚILOR APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

de : Pr. prof. dr. SPIRIDON CANDEA

Sfântul Apostol Petru, împreună cu fratele său Andrei, au fost cei dintii chemați la slujba apostolatului creștin. „*Și umblînd Iisus pe lîngă marea Galileei, a văzut doi frați : pe Simon ce se numește Petru și pe Andrei fratele lui, aruncîndu-și mrejele în mare, că erau pescari. Și le-a zis lor : Veniți după mine și vă voi face pe voi pescari de oameni ! Iar ei lăsîndu-și mrejele îndată au mers cu dînsul (Matei 4, 18—20).*

Sfântul Apostol Petru s-a născut în Betsaida, fiind fiul lui Iona. El a fost cel mai în vîrstă dintre toți Apostolii Mîntuitorului. Ca fire și temperament Sf. Ap. Petru a fost între Apostoli omul cel mai expansiv, omul gata totdeauna să răspundă tuturor întrebărilor care se puneau Apostolilor, și „se pornea îndată împotriva nedreptății, din rivnă dumnezeiască”.

Datorită primei chemări, datorită vîrstei și temperamentului său Sf. Ap. Petru a ocupat primatul de onoare, locul de întîistător în cinste și prețuire între Apostoli. Cu prilejul descoperirii marelui adevăr al dumnezeirii lui Iisus Hristos, Sf. Ap. Petru răspunzînd în numele tuturor Apostolilor, a devenit prin acest răspuns „*piatra credinței creștine*”, adică vestitorul dogmei creștine, potrivit căreia întreaga credință creștină se bazează pe divinitatea Mîntuitorului. Sf. Ap. și Evanghelist Matei descrie acest eveniment în următoarele cuvinte :

„Venind Iisus în părțile Chesareei lui Filip, a întrebat pe ucenicii săi, zicînd : Cine-mi zic oamenii că sînt eu, Fiul Omului ? Iar ei au zis : Unii (zic că ești) Ioan Botezătorul ; alții Ilie ; iar alții Ieremia sau unul din proroci. Zis-a lor Iisus : Dar voi cine-mi ziceți că sînt ? Și răspunzînd Simon Petru a zis : Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu. Și răspunzînd Iisus, a zis lui : Fericit ești, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sînge ți-a descoperit ție (aceasta), ci Tatăl meu cel din ceruri. Și eu îți spun ție, că tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi biserica mea și porțile iadului nu o vor birui pe dînsa. Și-ți voi da ție cheile împărăției cerurilor, și orice vei lega pe pămînt, va fi legat și în ceruri și orice vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat și în ceruri” (Matei 16,

13—19). Piatra despre care se vorbește aici este tocmai mărturisirea divinității lui Iisus Hristos, divinitate pe care este zidită întreaga Biserică creștină.

Sf. Apostol Petru după ce a fost chemat la apostolie „a propovăduit Evanghelia în Iudeea, Antiohia, Pont, Galatia, Capadochia, Asia, Bitinia și s-a pogorît apoi pînă la Roma. Și pentru că a biruit cu minunile pe Simon vrăjitorul, împărătind acolo Nerón, a fost răstignit de dinsul cu capul în jos, precum el însuși a pofțit și și-a primit fericitul sfîrșit”.¹⁾

Sf. Apostol Pavel s-a născut în Tarsul Chilichiei și se numea Saul. Dar mai bine decît oricine se prezintă el însuși pe sine, spunînd :

„Eu sînt bărbat iudeu, născut în Tarsul Chilichiei, dar am crescut în cetatea aceasta, la picioarele lui Gamaliil, învățînd cu deamăruntul legea părintească, plin fiind de rîvnă pentru Dumnezeu, precum sînteți și voi cu toții astăzi. Ci eu am gonit chiar pînă la moarte această învățătură, legînd și dînd spre temniță bărbați și femei, precum (poate) mărturisi de mine și arhiereul și toată bătrînimia. Căci de la ei luînd și cărți către frați m-am dus în Damasc, ca și pe cei de acolo să-i aducă legați la Ierusalim, spre a fi pedepsiți. Ci s-a întîmplat că pe cînd mergeam și mă apropiam de Damasc, pe la amiază, fără de veste a strălucit împrejurul meu o lumină mare din cer. Și am căzut la pămînt și am auzit un glas zicîndu-mi : Saule, Saule de ce mă prigonești ? Iar eu am răspuns : Cine ești Doamne ? Și el a zis către mine : Eu sînt Iisus Nazarineanul, pe care tu îl prigonești. Cei ce erau împreună cu mine, au văzut lumina, și s-au înfricoșat, dar glasul celui ce-mi vorbea mie nu l-au auzit. Atunci am zis : Ce să fac, Doamne ? Iar Domnul mi-a răspuns : Sculîndu-te mergi în Damasc și acolo ți se va grăi ție despre toate cîte sînt rînduite ție să le faci. Și fiindcă de slava luminei aceleia nu vedeam, am mers la Damasc dus de mîna de cei ce erau împreună cu mine. Acolo un oarecare Anania bărbat bine credincios după lege și cinstit de toți iudeii care locuiesc în Damasc, a venit la mine și stînd lîngă mine, mi-a zis : Frate Saule, vezi iarăși ! Și eu în clipa aceea am căutat spre el. Iar el a zis : Dumnezeuul părinților noștri te-a ales pe tine, ca să cunoști voia și să vezi pe Cel Drept și să auzi glas din gura lui. Căci îi vei fi lui mărturie înaintea tuturor oamenilor pentru cele ce ai văzut și ai auzit. Și acum ce mai aștepti ? Scoală-te și te botează și îți spală păcatele tale, chemînd numele Domnului.” (Fapte 22, 3—16). Și Saul a primit botezul, numîndu-se de acum înainte Pavel.

¹⁾ Cf. Mineiul lunei iunie, ziua 29. București 1927, p. 308.

Sf. Apostol Pavel a fost cu adevărat și din toate punctele de vedere cel mai însemnat, cel mai activ, cel mai îndrăzneț și cel mai priceput apostol al lui Iisus Hristos. După zguduitoră convertire de pe drumul Damascului Saul cel vechi s-a năruit, s-a prăbușit cu totul și omul cel vechi a dispărut pentru totdeauna, iar în locul lui a apărut Pavel „omul cel nou”, nebun pentru Hristos” și pentru răspindirea Evangheliei mintuitoare. „Din acest moment s-a schimbat Pavel deodată, prefăcându-se — cum zice Fer. Augustin²⁾ — din lup în miel, din persecutor într-un vestitor neobosit al Evangheliei, învățător și apostol al popoarelor. În această calitate cutreieră Sf. Ap. Pavel mare parte a lumii cunoscute pe atunci, vestind Evanghelia, întemeind Biserici, lupându-se cu mii de pericole și cu diferite necazuri, persecutat de dușmanii săi înfuriați.”³⁾ Acest Pavel este acum un soare nou răsărit pe bolta cerului creștin, este un Goliat neînfrânt al creștinismului primar. De aceea, el a înfruntat cu un curaj nemaîntâlnit toate vrăjmășiile pornite împotriva lui și a trecut biruitor peste toate piedicile posibile și imposibile prăvălitate în calea misiunii lui. Conștiința lui apostolică a fost în permanență un jar aprins, care nu i-a dat astîmpăr ziua și noaptea, care l-a purtat cu un fanatism uluitor peste țări și mări, ducându-l cînd în fața tiranilor cînd în fața arhierilor, cînd în fața romanilor, cînd într-a iudeilor. Iată cum redă el însuși multiplele și îndelungatele sale pătîmiri :

„În ostenele mai mult, întru bătăi peste măsură, în temniță adeseori, în primejdie de moarte de multe ori. De la iudei de cinci ori cîte patruzeci fără de una am luat ; de trei ori cu toiege am fost bătut, o dată cu pietre am fost împrăscat, de trei ori s-a sfărîmat corabia cu mine, o noapte și o zi întru adînc am petrecut ; în călătorii de multe ori (am fost) în primejdii pe riuri, în primejdii din partea tilharilor, în primejdii din partea rudeniilor, în primejdii din partea păgînilor, în primejdii în cetăți, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între frații cei mincinoși. Întru osteneală și întru necazuri, în privegheri de multe ori, în foame și în sete, în posturi adeseori, în frig și în golătate. Afară de aceste (necazuri) din afară, zilnic rabd năvala oamenilor asupra mea și port grija tuturor bisericilor. Cine este neputincios și eu nu mă simt neputincios cu el ? Cine se smințește (în credință) și eu să nu mă aprind ? De se cuvine să mă laud, întru neputințele mele mă voi lauda” II Cor., 11, 23—28).

²⁾ Fer. Augustin, Serin. 279 de Paulo apost.

³⁾ Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschî, Liturgica Bisericii Drept Credincioase Răsăritene. 1909, p. 160.

Datorită unei conștiințe apostolice unice, Sf. Apostol Pavel a cutreierat în cea mai mare parte lumea cunoscută pe vremea aceea, vestind tuturor popoarelor Evanghelia lui Iisus Hristos. În această lucrare el a devenit cu adevărat „Apostolul neamurilor”, omul care s-a înălțat până la al treilea cer și cel mai fecund al Testamentului Nou, scriitor de la care ni s-au păstrat 14 epistole, în care sînt tratate cele mai importante probleme ale creștinismului. În același timp, viața exemplară, certitudinea convingerilor, credința neîndoieală, realizările minunate și moartea de martir în timpul lui Neron, sînt cea mai convingătoare și cea mai palpitantă apologie creștină, sînt dovada divinității lui Iisus Hristos. În același timp Sf. Ap. Pavel prin viața, prin faptele și moartea sa ne-a dovedit ca nimeni altul că idealurile creștine au putut și pot fi atinse, au putut și pot fi înfăptuite de către un om care a fost întru toate asemenea nouă, de către un om care s-a înălțat la Dumnezeu.

Încercînd acum să facem o comparație între Sf. Apostol Petru și Sf. Apostol Pavel, vom găsi următoarele deosebiri și asemănări :

Dacă Sf. Ap. Petru a fost primul chemat la apostolie, apoi Sf. Ap. Pavel a fost cel din urmă chemat la îndeplinirea acestei slujbe dumnezeiești. Dacă Sf. Apostol Petru a fost nedespărțit de Iisus Hristos în tot timpul cît Mîntuitorul a propovăduit Evanghelia în mijlocul lumii, Sf. Ap. Pavel n-a cunoscut și n-a întîlnit niciodată față către față pe Mîntuitorul, atîta vreme cît El a trăit în mijlocul oamenilor. Dacă Sf. Ap. Petru a fost ales și chemat la apostolie din lumea oamenilor simpli și săraci — fiind el pescar de meserie — Sf. Ap. Pavel a fost, dintre toți, apostolul cel mai cărturar, omul de cea mai înaltă cultură, dobîndită de la Gamaliil, învățatul vremii și de la alți dascăli mari din timpul acela. Totuși, aceste două mari personalități creștine, aceste două extreme s-au întîlnit și s-au completat în slujirea aceluiași ideal, au purtat împreună o luptă gigantică, dusă peste țări și mări împotriva aceluiași vrăjmaș și au murit amîndoi din ordinul aceluiași tiran, în același an, în aceeași zi și în aceeași cetate, în Roma, capitala marelui imperiu roman. Prin viață, activitate și moarte, aceste două extreme ale apostolatului creștin s-au contopit într-o unitate indestructibilă, care a obligat și Biserica să rînduiască cinstirea și pomenirea lor laolaltă, în aceeași zi și cu aceeași prețuire și preamărire, în ziua de 29 iunie a fiecărui an.

Rînduirea acestei prăznuiri de către Biserica s-a făcut din cele mai vechi timpuri pentru marea vrednicie a celor doi apostoli și martiri. Există date precise că în sec. IV creștinii prăznuiau cu mare pompă ziua morții Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Locul unde ei au fost înmormîntați la Roma, a devenit îndată după moartea lor, loc de pelerinaj pentru creștini, loc sfînt pentru săvîrșirea cultului divin și rostirea diferitelor rugăciuni din par-

tea credincioșilor. În timpul împăratului Constantin cel Mare pe acest loc s-a înălțat o biserică măreață și strălucitoare. Până în zilele noastre Biserica Sfinților Apostoli Petru și Pavel este cea mai grandioasă, cea mai frumoasă din Roma. Fericitul Ieronim spune: „Cînd eram eu tînăr și învățam la Roma, mergeam în zilele învierii împreună cu cei de o vîrstă cu mine la locurile de înmormîntare ale Apostolilor și ale martirilor“. ⁴⁾ Tot în sec. IV s-a înălțat întru cinstirea și pomenirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel o biserică măreață și în Constantinopol. Sf. Ioan Gură de Aur, Leon cel Mare, Petru Hrisologul (†450), Maxim, episcopul Turinului, (jumătatea a doua a sec. V.) au alcătuit diferite cuvîntări pentru cinstirea și preamărirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel. ⁵⁾

Imnologia Bisericii Ortodoxe, acest tezaur spiritual de o valoare cu totul deosebită și de o inspirație creștină neîntrecută, care dă cultului nostru o frumusețe, o bogăție și o varietate unică, această comoară a gîndirii și simțirii creștine ortodoxe, admirată astăzi de lumea întreagă, are imne și cîntări religioase impresionante, închinare și Sf. Apostoli Petru și Pavel. În cadrul acestor imne cei doi Apostoli ai creștinismului sînt numiți, pentru vrednicia, pentru activitatea și moartea lor de martiri, drept „marii Apostolilor, luminătorii cei mai strălucitori ai cerului creștin, mai marii propovăduitorilor de Dumnezeu, luminători ai lumii întregi și întîistătătorii Apostolilor“.

Pentru viața lor virtuoasă închinată cu totul Bisericii, cei doi Apostoli sînt numiți „exemple strălucitoare de credință creștină și de pocăință purtată pînă la capătul vieții“. Datorită acestei credințe neîndoielnice și neșovăitoare, datorită curăteniei sufletului său Sf. Apostol Pavel „cele negrăite a văzut și s-a ridicat pînă la al treilea cer“. Datorită curajului și îndrăzelii cu care cei doi Apostoli au vestit pe Iisus Hristos și Evanghelia Sa, asumîndu-și întreaga răspundere, ei sînt numiți pe bună dreptate „puterea Bisericii și tăria mărturisirii creștine“. În același timp este lăudată știința, înțelepciunea și pricepera celor doi „înainteaștătători pe scaunele apostolilor“. „Puterea Bisericii prin tăria mărturisirii lui Petru s-a vădit“ și datorită acestei mărturisiri „Petru a devenit piatra credinței“, iar Pavel prin știința lui a fost cu adevărat „dumnezeiescul și neîntrecutul ritor și luminător al Bisericilor și învățător al lumii întregi“. ⁶⁾

În cadrul cultului Bisericii noastre cei doi mari Apostoli mai sînt numiți: „Virful slăviților Apostoli, aripile cunoștinței lui Dumnezeu, temelii și stîlpi adevărați ai Bisericii, trîmbițe dumnezeiești ale învățăturilor lui Hristos, mai marii păstorilor oilor

⁴⁾ Fer. Ieronim. La prof. Ezechil, cap. 40.

⁵⁾ Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavski, o.c. p. 160.

⁶⁾ Mineiul lunii iunie, o.c. p. 295—313.

cuvîntătoare, descuietorii porților cerului, trîmbițele Ortodoxiei, tîlcuitorii învățăturilor, vase ale alegerii și vestitorii adevărurilor mîntuitoare", etc.

Intr-adevăr, Sfinții Apostoli Petru și Pavel, urmînd exemplului Mîntuitorului Iisus Hristos, au pus în slujba vestirii creștinismului în lume nu numai întreaga știință, nu numai întreaga hotărîre și întreagă puterea lor de muncă și de luptă, dar și jerfa vieții lor au pus-o la temelia Bisericii lui Iisus Hristos. De aceea, după Mîntuitorul Iisus Hristos și după Sf. Evangheliști, Sfinții Apostoli Petru și Pavel sînt și rămîn cei mai mari vestitori ai creștinismului în lume.

Pentru a sublinia importanța și valoarea cu totul excepțională ale acestor doi Apostoli, Biserica a instituit întru cinstirea și pomenirea lor și o ajunare, postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Instituirea acestui post s-a făcut din cele mai vechi timpuri. Constituțiile Apostolice vorbesc despre acest post în modul următor : „Așadar după serbarea Cincizecimii, serbați o săptămînă și după aceasta ajunați cealaltă, căci e cu dreptate să ne bucurăm de darul lui Dumnezeu, și pentru ușurarea trupului să ajunăm din nou”.⁷⁾ La fel amintește acest post și Sf. Atanasie ce Mare, zicînd : „Poporul ajunînd de la întîia Duminică ce urmează după Sfînta Cincizecime a mers spre a se ruga la Biserică”.⁸⁾ Mai amintește despre existența acestui post în veacurile primare și Teodoret, episcopul Cirului,⁹⁾ Leon cel Mare, episcopul Romei,¹⁰⁾ etc.

Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului, vorbind despre acest post spune următoarele : „Ajunarea Apostolilor se face pentru cinstirea lor și pe bună dreptate, căci de multe bunătați ne-am învrednicit noi creștinii prin acești Apostoli. Ei s-au arătat lumii lucrători ai ajunării, ai înfrînării și ascultători pînă la moarte și în același timp și învățători minunați. Iar noi, după Așezămintele Apostolilor, cele date prin Clement, după pogorîrea Duhului Sfînt ne bucurăm o săptămînă, și pentru ca să nu ne îngreuiem cu hrana, după săptămîna aceea ajunăm, așa precum avem învățătură, cinstind prin aceasta pe Apostolii care ne-au învățat să ajunăm”.¹¹⁾

Durata postului Sfinților Apostoli Petru și Pavel variază în fiecare an, fiind în funcție de data serbării Paștilor. Intrucît acest post începe întotdeauna la o săptămînă după Pogorîrea Sfîntului Duh, adică după Duminica tuturor Sfinților, cînd data serbării Paștilor și prin urmare și a Rusaliilor este mai de vreme,

⁷⁾ Constituțiile Apostolești, cartea V, cap. 25.

⁸⁾ Sf. Atanasie, Apologia.

⁹⁾ Teodoret, Istoria bisericească, cartea II, cap. 14.

¹⁰⁾ Leon cel Mare, Cuvîntarea 19, al. 18, c. 2.

¹¹⁾ Simeon arhiepiscopul Tesalonicului, Răspuns la întrebarea 54.

este mai spre iarnă, durata acestui post este mai mare și invers, când data serbării Paștilor este mai tirzie, mai spre vară, durata postului este mai mică. De aceea, pe portativul timpului, durata acestui post variază în fiecare an între șase săptămîni și o săptămîină, în împrejurările de astăzi cu calendarul cel nou chiar și mai puțin decît o săptămîină.¹²⁾

Reiese din toate acestea că Biserica a acordat o atenție deosebită și un loc de mare onoare în cadrul cultului divin creștin cinstirii și pomenirii celor doi mari Apostoli ai lui Iisus Hristos.

Se cuvine deci ca la împlinirea a 1900 de ani de la muceniceasca lor moarte să-i cinstim și să-i preamărim după înalta lor vrednicie și în același timp să-i rugăm să mijlocească și să ajute necontenit mîntuirii sufletelor noastre.

¹²⁾ Cf. Teodor Balsamon, patriarhul Antiohiei, sec. XII, în Epistola către Antiohieni, precum și răspunsul 55 dat întrebărilor lui Marcu Alexandru, Cf. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavski, o.c. p. 174—175.

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL IN ICONOGRAFIE

de: Prof. I. D. ȘTEFANESCU

Ilustrațiile figurează, în forme, linii și culori, idei și simțiri inspirate din studiul naturii și al vieții sufletești. În sculptură și pictură, artiștii creează peisaje, portrete, interioare de cămine și vederi de monumente. Acestea ne impresionează și dăruiesc învățăminte și bucurii, largesc și odihnesc înțelesul vieții pe care o înnobilează. În arta religioasă, înfăptuirile, picturile prin excelență, interpretează și luminează înțelesul unui număr de scrieri cu cuprins dogmatic și de învățătură, realizează chipuri divine și veșnicesc personalități celebre. Invățătura creștină caracterizează creațiile inspirate dintr-însa cu o expresie de temelie: le numește „dovezi ale dogmei”. Dobîndesc din această pricină, o însemnătate excepțională care e pusă în evidență de cercetări de ordin complex, *Iconografia*. Aceasta îngăduie, asemenea unei chei, descifrarea și folosirea vieții pe care o închid în ele sculpturile, statui, grupuri, busturi și reliefe, picturi murale, icoanele și miniaturile. O parte nespus de prețioasă din patrimoniul Bisericii creștine e de ordin istoric. Păstrează vie în conștiința tuturor amintirea acelor ce au trăit și au murit pentru Hristos. Se așează în frunte Prorociei, care au vestit venirea Lui și Apostolii, prin care Mîntuitorul a întemeiat-o”.

Din primul secol, creștinătatea cunoștea cuvintele lui Pavel din epistola către efeseni (2, 20—21) privitoare la Biserică și însemnătatea acestora din urmă: „... fiind întemeiați pe temelia Apostolilor și Prorocilor și avînd pe însuși Iisus Hristos piatră unghiulară pe care toată zidirea... rezemîndu-se se înalță ca o biserică sfîntă în Domnul”. Cultul liturgic s-a născut și s-a organizat în preajma mormintelor Apostolilor. Lor li s-au închinat basilici. Petru și Pavel cu deosebire au fost venerați la Roma, în Apus și în Răsărit, la Ierusalim și la Bizanț. Problema iconografiei acestor doi sfinți fruntași se cercetează însă cu dificultate din pricina sărăciei izvoarelor. Cele mai vechi și mai apropiate de vremea cînd și-au desfășurat activitatea lor bogată, sfîntită și rodnică trebuie studiate în primul rînd.

În „*Liber pontificalis*” este consemnată o știre neprecizată privitoare la chipurile celor 12 Apostoli, care decorau ciboriumul catedralei din Latran. Purtau coroane de argint și erau, se pare, o ofrandă a lui Constantin cel Mare. La Ierusalim, în bazilica Sfântului Mormint, împăratul „isapostolos” a înălțat, după o altă știre, douăsprezece coloane în creștetul cărora se vedeau urme de argint închinăte celor dintii; iar la Constantinopol, în bazilica-mausoleu împărătesc a „Sfinților Apostoli”, tot acesta a așezat douăsprezece coloane-sarcofage, închinăte discipolilor Mintuitorului (într-un al treisprezecelea, din același monument, a fost înmormintat, se pare, el însuși). Medalii de bronz aurit cu chipurile lui Petru și Pavel s-au aflat în numeroase morminte fiindcă, potrivit unei tradiții, se puneau în sicriile defuncțiilor. Lămpi funerare, modelate în pământ (lucrări de ceramică), sînt ornate deseori cu busturile celor 12 Apostoli. În numeroase cupe de sticlă gravată și aurită datate din secolele III și IV, vedem portretele Apostolilor Petru și Pavel. Basoreliefurile ornate cu chipurile acestora și picturile murale din catacombe, îmbogățesc materialul descoperit pînă în vremea din urmă. I se adaugă portrete cuprinse în marele număr de bazilici, catedrale, biserici și parclise din secolul al IV-lea și secolele următoare pînă în cel de-al XVIII-lea, în Apus și în Răsărit, în care Apostolii apar pictați în portrete independente ori în cadrul ilustrației evanghelice și liturgice.

Materialul rămîne sărac, din două pricini. Cea dintii privește faptul că Apostolii în genere, Petru și Pavel în special sînt raerei numiți prin inscripții și date precise. Cea de-a doua e în relație cu o împrejurare deosebită. Nu posedăm portrete din vremea cînd au trăit Sfinții Apostoli Petru și Pavel, nici din secolul al II-lea și nici din prima jumătate a celui de-al III-lea. Ne putem gîndi la înfriurirea curentului aniconic, domnitor în timpurile arătate și dușman al figurilor omenești. Acestea nu erau admise pe pereții bisericilor, care nu erau ornați decît cu cruci și texte din psalmi. Le-au urmat simbolurile, iar figurile divine și portretele Apostolilor abia în secolul al IV-lea.¹⁾

Arta portretului se întemeiază pe de altă parte pe cunoașterea personajului, pe observații și studii ale figurii și caracterului. Undeva și în anumite circumstanțe, faptul s-a putut petrece cu Sfinții Apostoli și cu Sfinții Petru și Pavel în primul rînd în Răsărit și în Apus, unde au trăit și au murit. Portrete de acest gen, dacă au existat și nu avem temei să nu le admitem, au oferit protipurile. Vom analiza cîteva din cele socotite ca atare și pro-

¹⁾ Chipurile Maicii Domnului și Mintuitorului din catacombe, datate înainte de a 2-a jumătate a secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, sînt încă discutate și oricîm reduse la două sau trei exemple lipsite de caracter portretistic.

babile. În arta creștină, în sculptură și pictură, în miniaturi, lucrări de torență, cizeluri, etc., artiștii au realizat și propagat chipuri pornite de la acestea, păstrate în cartoane și schițe care circulau, ori în tradiția orală. În asemenea condiții, în mod firesc moștenirea artistică a trecutului și iconografia Sfinților Apostoli oferă mai ales lucrări de genul numit, în vremea noastră „oficial”, opere impersonale și mai mult sau mai puțin îndepărtate de prototip și adevărul istoric.

★

Sfântul Petru este pictat pe peretele unui cubicul din secolul al III-lea la catacomba cunoscută sub numele „Sfinților Petru și Marcellinus”, situată la Roma pe via Labicana. Îl vedem aici stînd pe un scaun și citind. Chipul re apare cu aceeași trăsături în cimitirul Domitillei și în basorelieful de sarcofage din veacul al IV-lea. De statură mijlocie și bine legat, cu barbă, stînd pe scaun și citind ori cu un volumen înfășurat în mîini, simbolul Legii celei noi. În celebrul mozaic absidal din bazilica Santa Maria Pudentiana la Roma, operă celebră de interes excepțional și mare frumusețe, pe cerul albastru intens și brăzdat de nori, de o parte și de alta a crucii bătută cu piere prețioase (cruz gemmata) se vede tetramorful (simbolurile Evangheliștilor). La partea inferioară a compoziției, în planul din fund, e pictat Ierusalimul cu arhitecturile caracteristice ale vremii. În primul plan, Mîntuitorul, în veșmînt antic, cu barbă și în atitudine de propovăduitor e încadrat pe stînga și dreapta de două figuri feminine, personificări ale Bisericii Vechiului și Noului Testament, și de cei doisprezece Sfinți Apostoli. Petru, figurat la stînga Mîntuitorului, în fruntea grupului din această parte, privește atent și respectuos către El. El e în vîrstă, are părul alb și expresia concentrată. Nu poartă nici un atribut și nu e numit prin inițiale sau inscripții

Din secolul al V-lea sau dintr-o epocă apropiată, se păstrează potirul din Podgorica. Moise figurat în picioare izbește cu toiagul de aramă stîncă din care țîșnește apa. Inscripția numește însă pe Apostolul Petru, nu pe Moise. Aceasta fiindcă cel dintîi e considerat drept continuator al lui Moise. Imaginea amintește figurațiile din Capella Graeca, în cimitirul Priscillei. O statuie de bronz din Vatican reproduce chipul Sfîntului Petru cu însușirile pe care le-am arătat. Lucrarea a fost mult discutată ca dată. A fost socotită chiar că e din secolul al XIII-lea. După studii recente însă, e datată din al IV-lea sau al V-lea. Amintește de aproape o statuie de bronz din muzeul din Berlin. Sfîntul Petru poartă în amîndouă bronzurile o cruce cu picior lung.

Sub pontificatul Sfîntului Leon cel Mare, Sfîntul Petru a fost pictat în două panouri mari menite să împodobească palatul episcopal al arhiepiscopului Neon din Ravenna. Primește în acestea

legea cea nouă din mîinile lui Dumnezeu figurat în cerul compozițiilor. Datează din secolul al V-lea. Tema numită „*traditio legis*”, e reprodusă în mozaic pe bolta baptisteriului lui Soter din Napoli, către sfîrșitul secolului al V-lea. Iisus Hristos în tunică și mantie cu laticlavii se vede în picioare pe globul pămîntului. Privește drept în față. Cu mîna stîngă întinde Apostolului un volum desfășurat pe care citim cuvintele: „*dominus legem dat*”. Petru se închină lui Iisus plecînd ușor genunchii și primește Legea pe mîinile acoperite de mantie (în semn de respect). Poartă o cruce pe picior lung sprijinită pe umărul stîng; o buclă a acesteia figurează litera greacă „*ro*”. Are părul des și stilizat statuar; o barbă mică îi îmbracă bărbia și se unește cu părul capului. Chipul prelung, fruntea înaltă și nasul relativ pronunțat. Ochii sînt inserați în orbite mari și adîncite. Expresia este însuflețită de respect și devotată luare aminte. Un peisaj bogat cu palmieri, plante de ornament, vase de artă și păsări încadrează tema luxos relevată de arhitecturi și văluri de podoabă. Cu cheia în mînă, atribut iconografic. Apostolul Petru se vede în mozaic pe arcul triumfal din bazilica San Paolo fuori le Mura de pe drumul Ostiei la Roma. Iar pe sarcofagul din Ravenna, cheia e sculptată pe veșmîntul Sfîntului. Notăm că monumentul acesta datează din secolul al V-lea sau începutul secolului al VI-lea și cuprinde o particularitate care trebuie relevată. E vorba anume de faptul că aici Mîntuitorul încredințează Legea Sfîntului Pavel, și nu lui Petru. În bazilica Santi Cosma e Damiano (Roma), Sfîntul Petru e pictat (mozaic) în picioare cu fața spre privitor. Tunica cea lungă cu laticlavii în care e înveșmîntat și toga care îi acoperă umărul și brațul stîng hotărîesc prezentarea statuară de stil roman antic. Mîna dreaptă deschisă și îndreptată către cer face gestul de invocare. Capul este minuțios analizat și pictat. Chipul e prelung, fruntea barată de două dungii orizontale, nasul drept și curmat la legătura cu fruntea, sprîncenele arcuite, ochii inserați în orbite rotunde și adîncite, obrații supti, bărbia retezată, părul capului bogat, alb, unit cu barba și stilizat în șuvițe groase. Atitudinea amintește pe aceea a consulilor în statuile antice care se văd la Roma. În stînga și lîngă el este figurat Sfîntul Cosma, doctor fără de arginți; ține pe mîinile acoperite de mantie o coroană ofrandă.

Sfîntul Apostol Pavel nu a făcut parte din cei 12 Apostoli ai Mîntuitorului. El a fost trecut în numărul lor numai după conversiunea sa. Iar asupra acestui lucru, ne-a lămurit el însuși în epistola către galateni (1, 1): „Pavel, ales apostol nu de oameni sau prin oameni ci de Iisus Hristos și de Dumnezeu Tatăl; cel ce a înviat pe Iisus din morți”. Portretul său apare într-un basorelief de pe sarcofagul lui Junius Bassus, datat din secolul al IV-lea și păstrat în criptele Vaticanului. Il vedem dus la locul pămîntirii. Are fruntea largă și capul pleșuv, barba rară și cu fire subțiri.

Imbrăcat în tunică și pallium, cu mâinile legate la spate, e încălțat cu sandale. Doi ostași îl duc : unul ține lanțul, iar celălalt sabia. În cimpul compoziției se vede păpurișul Tibrului (*aquae salviae*), locul unde a fost omorât. Aceeași scenă și chipul lui Pavel cu trăsăturile din sarcofagul lui Bassus le aflăm pe mai multe sarcofage : în bazilica Sant'Agnese, la Milano și în Gallia. În cripta Sfântului Victor, două compoziții sculptate pe un sarcofag povestesc mucenicia sa. Il vedem legat în fața unui ostaș care trage sabia ca să-i taie capul. Într-o a doua scenă, un personaj îl trage de funia legată de gîtul său. Indărătul lor se vede o femeie, Sfânta Thecla sau Plautilla.

Pe un fragment de sarcofag păstrat în Muzeul Capitolului la Roma, monument care provine din bazilica San Giovanni in Laterano, un pescar înalță un pește pe care l-a scos din apă. Într-o barcă sînt două persoane ; una din acestea are chipul lui Pavel și este însemnată cu numele lui, iar pe copastia bărcii citim numele Sfintei Thecla. Chipul Apostolului este asemenea aceleia din sarcofagele precedente. Il revedem în numeroase reliefuri de marmură, gravuri de fildeș, în cupe aurite și în miniaturi. În acestea din urmă apare mai ales conversiunea Sfântului, clipa cînd s-a prăbușit auzind glasul dumnezeiesc de dojană și momentele de sfat cu Anania. Două plăci de fildeș sculptat din British Museum, fragmente ale unei pixide, arată pe Sfântul Pavel vorbind Sfintei Thecla, și pătîmirea sa (secolul al V-lea). Pește tot Pavel apare figurat cu trăsături care îl apropie de descrierea literară din „Actele Sfintei Thecla” : „mic de statură, picioarele încovoiate înlăuntru, nasul relativ pronunțat, sprîncene unite și o fizionomie atrăgătoare”.

Picturi monumentale în mozaic din secolul al VI-lea înfățișează portrete impresionante ale Sfântului Pavel. Cel dintîi datează din prima jumătate a secolului al VI-lea și se vede în bazilica Santi Cosma e Damiano din Roma. Apostolul e figurat din față, în picioare, înveșmîntat în tunică lungă cu laticlavii și mantie largă drapată pe umărul stîng. Mic de statură, are figura prelungă, frunte mare brăzdată de trei cute orizontale, nas relativ pronunțat și curmat la legătura cu fruntea. Ochii sînt mari deschiși, în orbite adîncite. Are semne de pleșuvie și barbă ascuțită. Mina dreaptă e așezată pe umărul Sfântului Damian, figurat în dreapta, iar stînga face un gest de prezentare sau de invocare. De la mijlocul secolului al VI-lea datează portretul în mozaic din bazilica San Teodoro din Roma. Veșmintul, atitudinea și expresia sînt aproape aceleași ca în exemplul precedent, numai că, cu mina dreaptă, pare că primește cununa de flori oferită de Sfântul pictat la dreapta lui ; în mina stîngă ține Legea (volumen înfășurat).

Un disc de bronz descoperit în cimitirul Domitillei, lucrare de stampaj datînd din vremea primilor împărați antonini, arată

profilurile lui Petru și Pavel „afrontate”. Numeroase tablete, unele aflate în muzeul din Latran și însemnate cu chrismon (monograma lui Hristos) prezintă iarăși alăturați pe cei doi Sfinți Apostoli. Îi revedem la Sfânta Costanza, Santa Pudentiana, pe arcul triumfal al bazilicei San Paolo fuori le Mura și la Santi Cosma e Damiano; Sfântul Petru este așezat în stînga, iar Sfântul Pavel în dreapta. Amintim și lămpile funerare în care Apostolii sînt figurați unul lîngă altul, lampa din Akhmin în primul rînd. Unul din cele mai frumoase exemple este acela din colecția preotului Ursăcescu (Curteni, în Moldova), Figurează bust pe cei doisprezece Apostoli, așezați în cerc (secolul IV). Nu sînt însemnați nici cu inițiale. Petru se distinge ușor, mai greu poate fi aflat Pavel.

*

Am amintit și studiat o parte din cele mai vechi și caracteristice portrete ale celor doi Apostoli fruntași. Executate în primele veacuri ale erei creștine, opere de artiști sau lucrări de stil oficial și industrie artistică, formează temeiul iconografic de ordine istorică. Din acesta s-au inspirat artiștii evului mediu și lumii moderne, realizînd uneori lucrări impresionante ca valoare artistică ori reproducînd numai o parte din însușirile izvoarelor. Portrete de Apostoli împodobesc în Apus și în Răsărit aproape unanimitatea monumentelor religioase. În țările de tradiție bizantină și orientală îi aflăm, de obicei, pe cilindrul și pandantivii cupolei. În bisericile secolului al VI-lea, la Muntele Sinai și în San Vitale din Ravenna, Apostolii formează o temă esențială. La San Giusto (Trieste) și la Monreale în Sicilia portretele lor formează frize pe peretele hemiciclului. La fel la Cefalù (Sicilia) și Torcello (Veneția) și în Catalonia la Sant Pere del Burgal și Esterri de Cardos. În Transilvania, în monumentele decorate în secolele XIII și XIV, la Streiu și Sînta-Maria-Orlea, pictorii au pictat pe Apostoli pe peretele hemiciclului ca în Italia.

Sfântul Petru care apare cu o cheie pe sarcofage din secolul al V-lea și în biserici din secolul al IV-lea și al V-lea la Ravenna și Roma, poartă două chei în catedrala din Parenzo și în evangheliarul lui Rabula; iar în Cosmas Iedicleustes și alte monumente orientale, trei chei. Renașterea italiană a dat Sfîntului Pavel, în loc de volumul antic, drept atribut, o spadă. Din Apus, motivul acesta a trecut în monumente balcanice, la Atos și în Țara Românească la biserici din secolele XVI, XVII și XVIII. În evangheliare de la Muntele Athos și rusești din secolul al XVI-lea, Sfîntul Petru e pictat citind o carte, lîngă sau la spatele Evanghelistului Matei pe unul din pandantivii cupolei. Sfîntul Pavel apare la rîndul lui lîngă Evanghelistul Luca într-un alt pandantiv.

Erminiile de la Atos dau cu privire la chipurile Sfinților Petru și Pavel indicații foarte concise: „Sfîntul Petru, bătrîn cu

barba rotundă; Sfântul Pavel pleșuv, cu barba cenușie". Note mai precise aflăm în *Ecclesiastica Historia* (t. I, cartea a doua, cap. 37). Pictura murală, miniaturile și icoanele alături de broderii religioase oferă un vast câmp de cercetare și numeroase portrete ale Apostolilor fruntași. Figurează în tema Apostolilor pe peretele hemiciclului și în cupolă, în temele evanghelice și liturgice și în judecata din urmă. Din nefericire puține sînt caracteristice și multe tratate ca elemente de compoziție și în funcție monumentală. În biserica cunoscută sub numele de mausoleul Gallei Placidia la Ravenna (secolul V), doi Sfinți Apostoli, pictați în mozaic, apar în picioare, de profil cu capul și privirea îndreptată spre bolta cerească. Inveșmîntați amîndoi în togă cu laticlavii și drapați în mantia care le acoperă umărul stîng, sînt înfățișați în atitudine de invocare și rugăciune. În dreapta compoziției, Petru ține în mîna stîngă cheia. De cealaltă parte vedem pe Pavel cu volumul legii înfășurat în mîna stîngă. Figuri statuate, concepute și executate monumental, oferă frumoase exemple de studiu și tratament anatomic. Draperiile la rîndul lor modelează trupurile și cad în cute de stil. Aceste însușiri sînt mai vîdite în portretul lui Pavel. Chipul lui amînteste de aproape prototipul cu ovalul pronunțat al feții, umerii obrazilor așezați sus, nasul pronunțat și curmat la legătura cu fruntea și pleșuvia caracteristică. Petru al cărui chip nu se depărtează prea mult de prototip, are o expresie mai impersonală. Între Apostoli, sub fereastra care-i desparte, e așezat pe pămînt un vas antic cu „apa vieții”. Un porumbel bea din aceasta, iar un al doilea porumbel stă pe buza craterului. Amîndoi Sfinții Apostoli nu au nimb.

Petru apare în Cina din San Apollinaris Nuovo din Ravenna, pictură în mozaic din secolul al VI-lea. Masa e în formă de potcoavă. Iisus Hristos e „în cornu dextro”, locul de cinste. Chipul lui Petru se distinge ușor la spatele lui. Nu are nimb, cum nu au nici ceilalți Apostoli. Ovalul feții, părul capului alb unit cu barba, ochii adînciți și expresia amîntesc prototipul. La distanță de cinci veacuri îl aflăm pe Petru la Sant'Angelo in Formis, în arta benedictină, tot în Cina cea de taină. Mîntuitorul este în cornu dextro, iar Apostolii așezați în jurul aceleiași mese antice. Nici unul nu are nimb. Petru nu mai e lingă Iisus Hristos ci la cealaltă extremitate a mesei „în cornu sinistro”. Stă drept, cu o mîină aproape de bărbie. Părul alb stilizat e înfățișat în puncte iar chipul apare gînditor și întristat. Picturile medievale italienești sînt înrudite cu picturile basiliene din sudul țării, iar prin mijlocirea acestora, care sînt de obîrșie orientală, cu cele din Capadocia și Siria. De aceea descoperim elementele principale ale cinei benedictine în biserica din Qaranleq-Kilisise în Capadocia, unde masa este însă de formă rectangulară. Iisus ocupă același loc, Petru de asemenea, cu nimb însă, ca și ceilalți Apos-

toli. Părul e stilizat; ovalul capului și expresia sînt aceleași ca în exemplul precedent. Pictura datează din secolul al XI-lea. Apostolul Petru reapare cu chipul și expresia sa în spălarea picioarelor la Sant'Angelo în Formis. La Novgorod, în Rusia, în aceeași epocă, vedem Apostolii figurați în tema necredinței lui Toma. Petru e pictat în dreapta compoziției. Ușor înclinat ridică toga și o ține cu amîndouă mîinile. Nu are nîmb ca și ceilalți Apostoli. Părul în șuvițe groase e mai bogat decît în exemplarele precedente, caracteristicile figurii sînt însă aceleași.

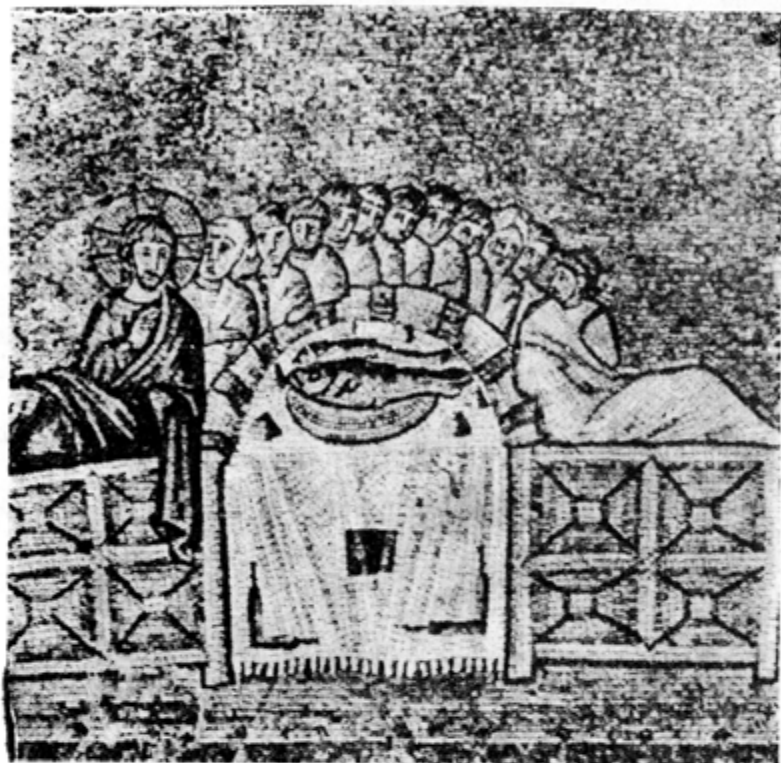
La Torcello, în arhipelagul venețian, Apostolii figuri statuare sînt pictați în mozaic în zona superioară a hemiciclului, sub chipul impresionant al Maicii Domnului în picioare și purtînd pe Iisus pe brațul stîng. Aci portretele sînt însemnate cu numele fiecăruia. Petru e la mijloc în dreapta, iar Pavel în stînga. Cel dintîi poartă cheia, iar cel de al doilea o carte închisă. Chipurile sînt caracteristice: Petru cu trăsăturile tradiției și expresia din exemplele precedente; Pavel, înalt în atitudine preoțească cu fruntea lui înaltă și pleșuvia alături de barba ascuțită mai bogată decît o are în portretele secolelor III, IV și V. Opera datează din veacul al XI-lea. Remarcăm că însușirile ei de monumentalitate și de stilizare nu îngăduiau o subliniere a accentelor portretistice. Aceeași notă distinge frumoasele realizări din Sfînta Sofia din Kiev, mai ales în tema împărțirii Apostolilor. În pragul secolului al XII-lea ne întîmpină picturile în mozaic celebre ale mănăstirii Daphni din Atica. Vedem aci pe Sfîntul Petru cînd la căpătîiul Sfîntei Fecioare în slujba de înmormîntare. Preocupările stilistice și monumentale au modificat în anume sens amănuntele figurii: părul e așezat în șuvițe lungi paralele, obrajii mai rotunjiți și expresia potrivită circumstanțelor de doliu. Elementele principale ale figurii nu ne fac însă să uităm prototipul.

În condiții similare de monumentalitate, stilizat și tratat decorativ, vedem portretul lui Petru în spălarea picioarelor la San Marco din Veneția (secolul XII) și la Monreale în trădarea lui Iuda. În acest din urmă exemplu e pus în lumină un dramatism accentuat. Abilitatea și măiestria decoratorilor, pe de altă parte, au urmărit mai mult efectul și mai puțin adevărul și expresia. Din secolul al XI-lea e datat și decorul în mozaic al capelei Palatine din Palermo. Măiestria decoratorilor și preocuparea de efecte stilistice disting aci și portretul Sfîntului Petru înviind pe Tavefta. Silueta e mult înălțată; faldurile draperiei tratate cu migală opresc ochiul. La fel și gesturile. Capul cu o fizionomie puțin expresivă nu păstrează din prototip decît puține elemente. În capela Palatină descoperim pictate în același spirit și cu aceleași însușiri, două momente din viața Sfîntului Pavel. Înalt și elegant, drapat cu tunica și togă, are gesturi și expresie de povață. Fruntea înaltă, ochii apropiați; pleșuvia capului și

barba ascuțită alături de ovalul prelungit al feții sînt cele tradiționale. În scena fugii, Apostolul coborît într-un coș artistic împletit devine mai mult element de ilustrație. Se vede în catedrala franciscană de la Assisi, în pictură din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, sărutul lui Iuda și arestarea Mîntuitorului. La partea inferioară a compoziției, în colțul din stînga, Sfîntul Petru a trîntit la pămînt pe Malchus căruia i-a tăiat urechea cu sabia. Compoziția e lipsită de expresivitate și de viață. Din același veac găsim în biserica franceză din Berzé-la-Ville portretul Sfîntului Petru în tradiția legis. Figurat la stînga Mîntuitorului primește cu amîndouă mîinile volumul desfășurat pe care se descifrează greu o parte dintr-un text latin. Cu mîna stîngă ține și cheia. În picioare, cu capul ușor înclinat și încadrat de nimb, are păr alb bogat în şuvițe groase unite cu barba și mustățile. Ochii mari și migdalați sînt adînciți în orbite. Tunica e cu laticlavii. Din a doua jumătate a secolului al XIII-lea datează un minunat portret al Sfîntului Petru, pictat de Cimabue și păstrat în colecția Duveen din New York. Operă de artă de mare valoare, îl înfățișează bust, privit din față și ușor întors către stînga. Poartă o cruce înaltă bătută cu pietre scumpe și, în mîna stîngă, cheia. Inveșmîntat în tunică și drapat în mantie, în stilul vremii, are mîini frumoase, expresive și cu degete lungi. Capul de un oval pronunțat este încadrat de părul bogat, alb și în şuvițe groase mătăsoase unite cu barba. Buzele sînt proeminente și gura întredeschisă. Fruntea de înătime normală și umerii obrazilor așezați sus îi alcătuiesc, alături de ochii apropiați, o fizionomie caracteristică. I-o subliniază căutătura cercetătoare și vie.

Portretele Sfinților Petru și Pavel alături de alți Apostoli, pe perețele hemiciclurilor unor monumente de tradiție răsăriteană și apuseană, pe cilindrul cupolei și în compoziții de ordin liturgic și evanghelic, îmbogățesc materialul iconografic. O idee se cuvine însă să fie precizată.

Arta creștină a dobîndit curînd un pronunțat caracter istoric. Portretele lui Petru și acelea ale lui Pavel au fost pictate la origini în legătură cu activitatea lor, anume pentru a hotărî fapte evanghelice și împrejurări reale. Aceasta atrăgea în chip firesc preocuparea de a reda chipuri studiate ori schițate și datorite observației. Era linia pe care a evoluat icoana egipteană și portretul antic. Exemplele dateate din veacurile III, IV, V și VI realizează în grade diferite principiul arătat. Pornesc de la realitate și tind către adevăr și caracter. Începînd din secolul al VI-lea, atît în Răsărit cît și în Apus, s-a ivit o problemă nouă și anume necesitatea de a decora bazinele și bisericile, de „a scrie” liturgiile, evangheliile și istoria pe pereții monumentelor, de a-i prefăce în cărți, volume și codice de ordin istoric și interpretativ. S-au născut în felul acesta ansambluri bogate și întinse care au acoperit bolțile cu multiplele lor implicații și

Cina cea de Taină. Bazilica San Apollinaris Nuovo, Ravennă (sec. V)

Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Mauzoleul Galiei Placidia-Ravenna (sec. V)

*Traditio Legis (Sfântul Petru primește Cheia cea nouă)
Baptisterul San Soter — Neapole (sec. V)*

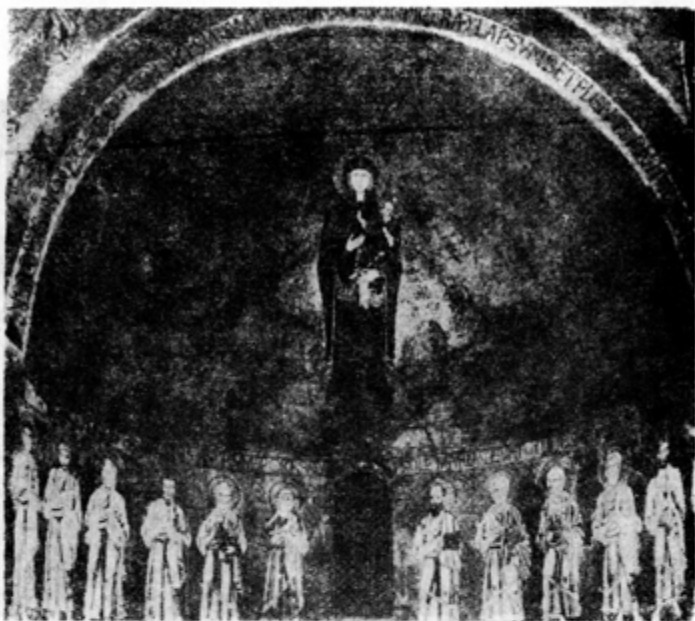
Sfântul Petru și Sfântul Cosma. Bazilica Santi Cosma e Damiano Roma (sec. VI)

Sfintul Apostol Pavel și Sfintul Damian, Bazilica
Santi Cosma e Damiano — Roma (sec. VI)

Sfintul Apostol Pavel și un sfint, Bazilica San
Teodoro — Roma (550)

Maică Domnului cu Iisus și cei 12 Apostoli. Bazilica din Torcello, arhipelagul venețian (sec. XII)

Disputa și fuga Sfintului Pavel. Capela Palatină, Palermo — Sicilia (1160)

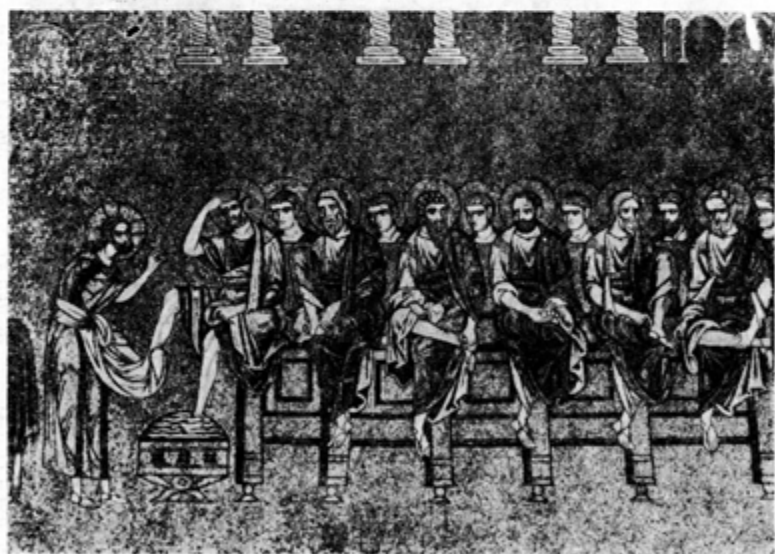
*Sfântul Petru cădând la înmormîntarea Maicii Domnului.
Bazilica din Daphni (1100)*

*Necredința lui Toma. Bazilica din Daphni
(sec. XI)*

Sărutul lui Iuda. Bazilica din Monreale — Sicilia (sec. XII)

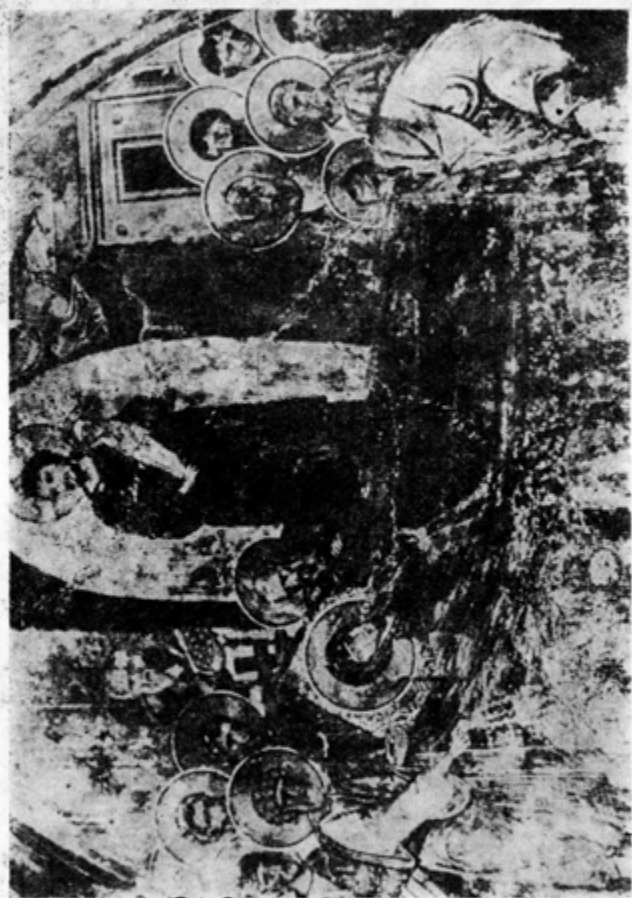
Spălarea picioarelor. Bazilica San Marco — Veneția (sec. XII)

*Sărutul lui Iuda, Bazilica San Francesco din
Assisi (sec. XIII)*

*Sfântul Apostol Petru. Portret de
Cimabue (1275)*

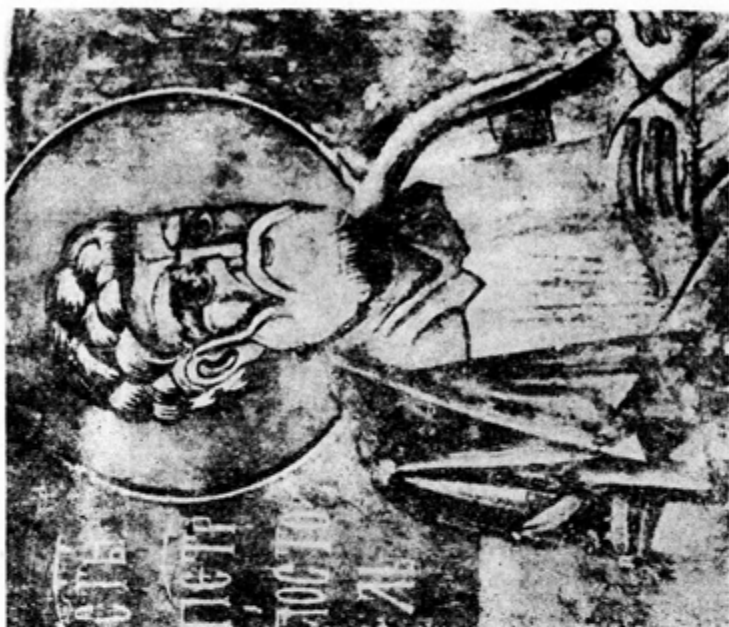
Adormirea Maicii Domnului, Sfântul Apostol Petru cădeșke.
Serbia veche (sec. XIV)

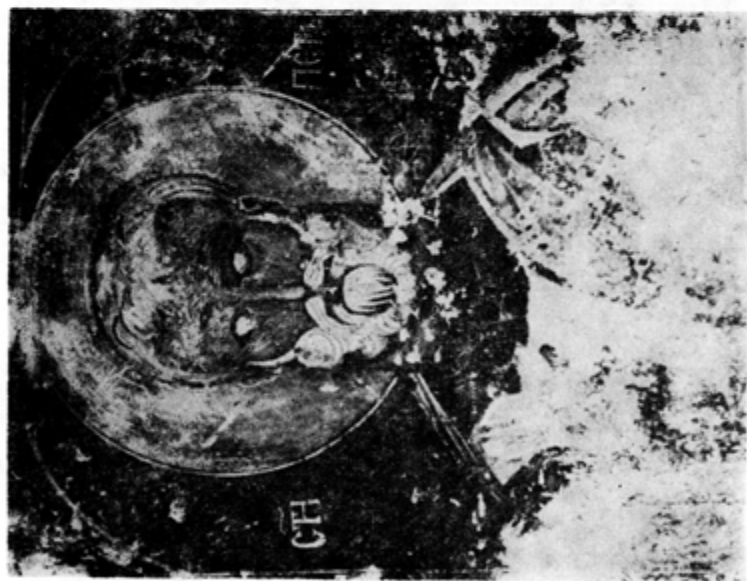
*Sfântul Apostol Petru închină biserica. Bolnița de la Cozia
(sec. XVI)*

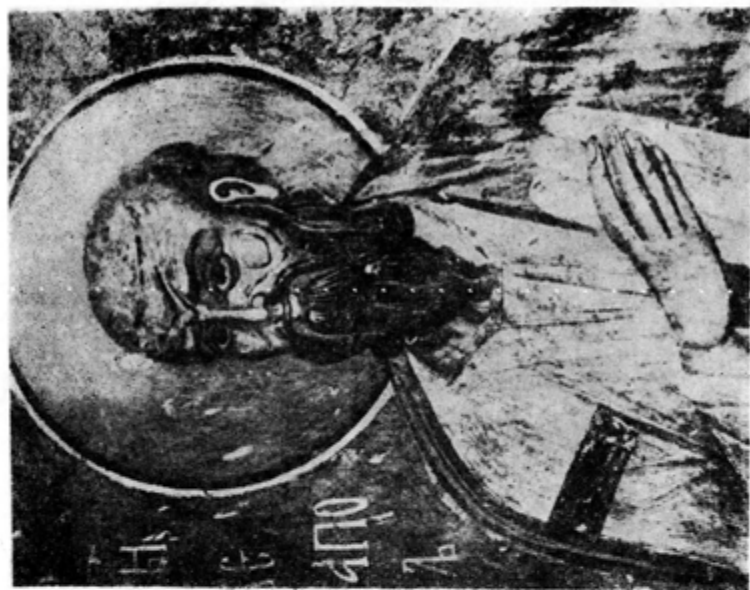
Sfinții Petru și Pavel închinând biserica, Paracletul
„Buna Vestire”, biserica Sfinții Nicolae din Scheii
Brașocului (1734)

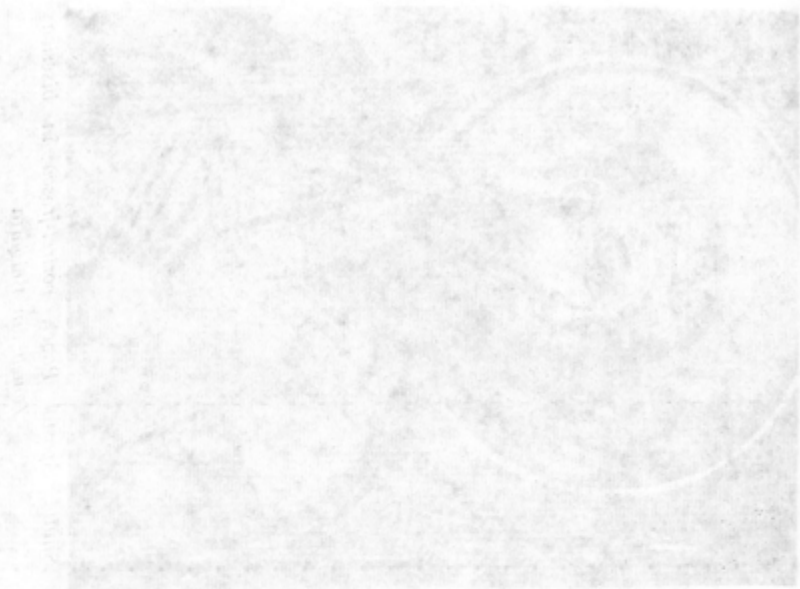
Sfinții Apostol Petru, portret-întreg, biserica Zemen din
Bulgaria

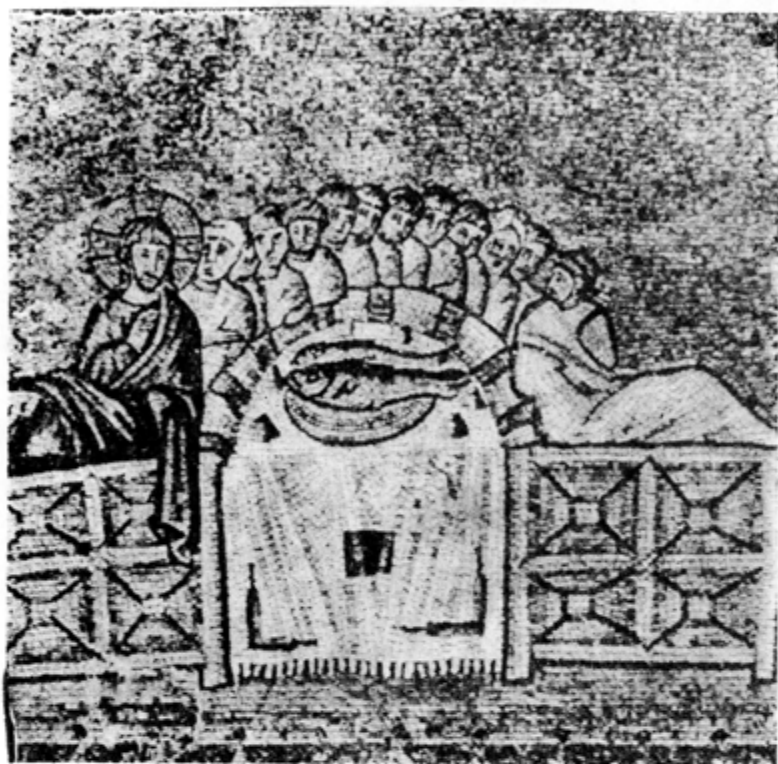

*Sfântul Apostol Petru, portret-frescă în biserica
Berende din Bulgaria*

*Sfântul Apostol Pavel, portret-frescă în biserica
Zemen din Bulgaria*

Cina cea de Taină. Bazilica San Apollinaris Nuovo, Ravennă (sec. V)

Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Mauzoleul Galiei Placidia-Ravenna (sec. V)

Traditio Legis (Sfântul Petru primește Cheia
nouă)
Baptisteriul San Soter — Neapole (sec. V)

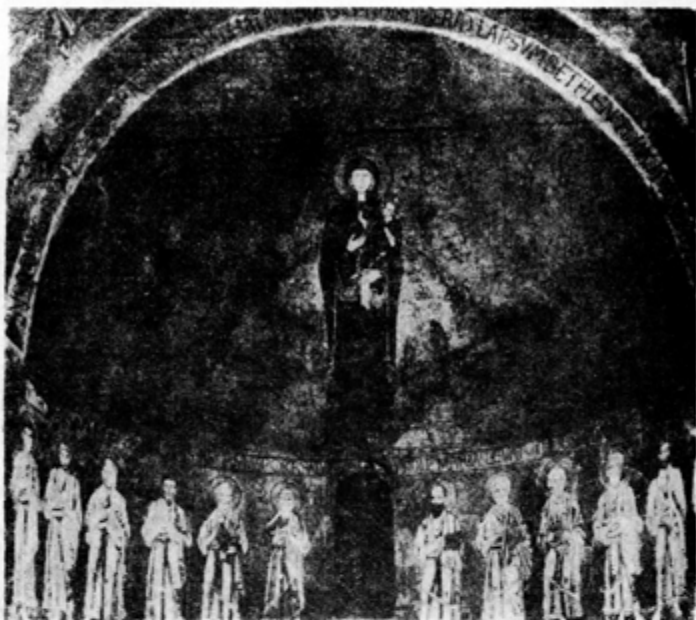
Sfântul Petru și Sfântul Cosma, Bazilica Santi Cosma
e Damiano Roma (sec. VI)

*Sfintul Apostol Pavel și Sfintul Damian, Bazilica
Santi Cosma e Damiano — Roma (sec. VI)*

*Sfintul Apostol Pavel și un sfint. Bazilica San
Teodoro — Roma (550)*

Maica Domnului cu Iisus și cei 12 Apostoli. Bazilica din Torcello, arhipelagul venețian (sec. XII)

Disputa și joga Sfintului Pavel. Capela Palatină, Palermo — Sicilia (1160)

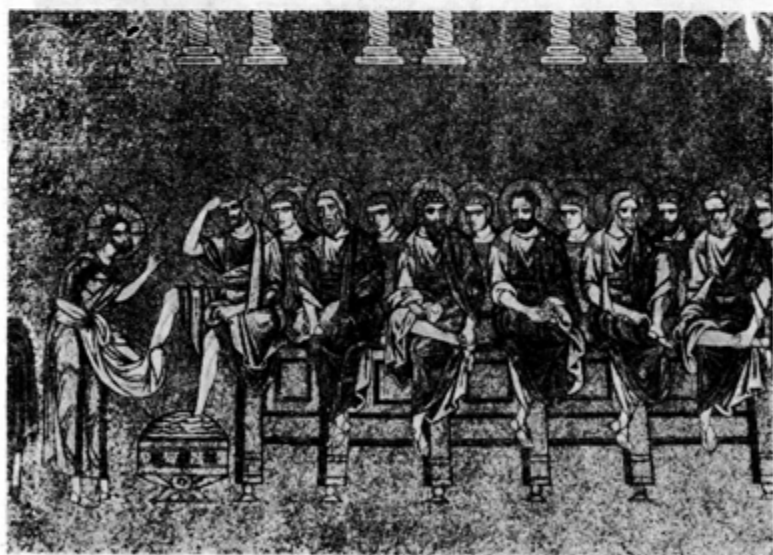
*Sfântul Petru cădând la înmormântarea Maicii Domnului.
Bazilica din Daphni (1100)*

*Necredința lui Toma. Bazilica din Daphni
(sec. XI)*

Sărutul lui Iuda. Bazilica din Monreale — Sicilia (sec. XII)

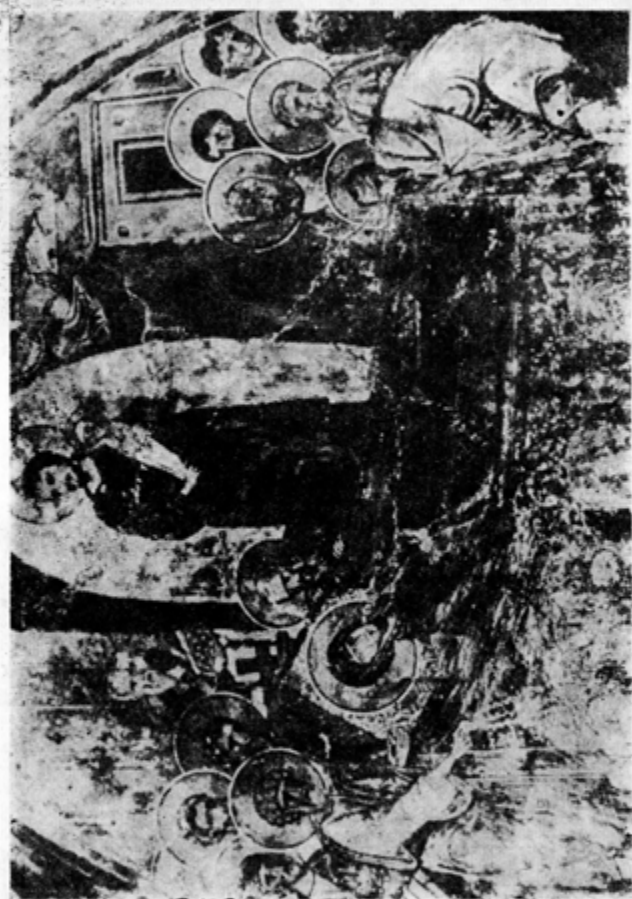
Spălarea picioarelor. Bazilica San Marco — Veneția (sec. XII)

*Sărutul lui Iuda. Bazilica San Francesco din
Assisi (sec. XIII)*

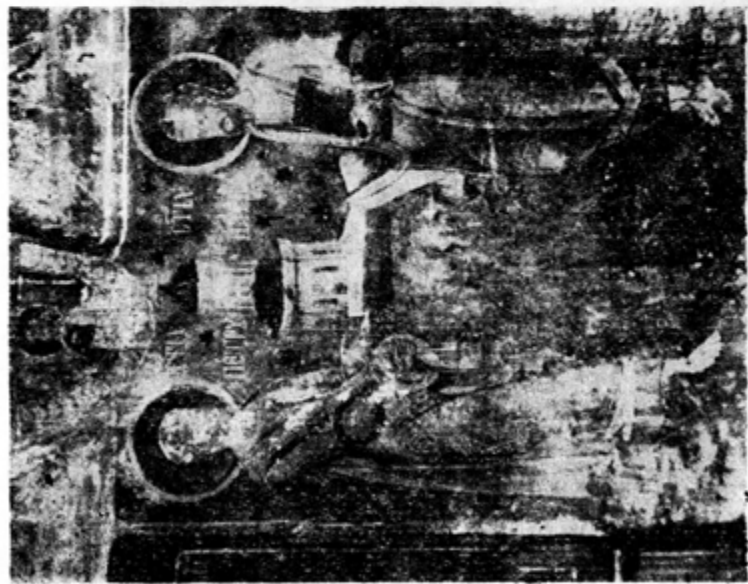
*Sfântul Apostol Petru. Portret de
Cimabue (1275)*

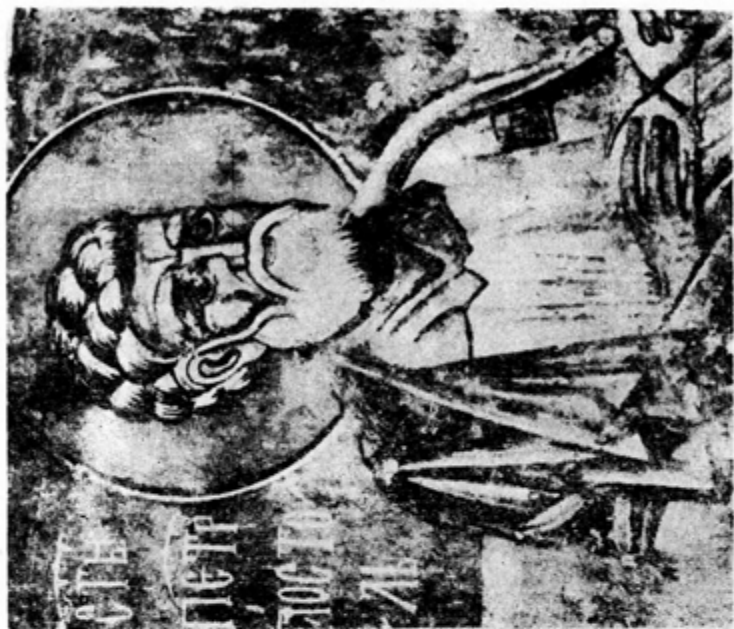
*Adormirea Maicii Domnului, Sfântul Apostol Petru cădește.
Serbia veche (sec. XIV)*

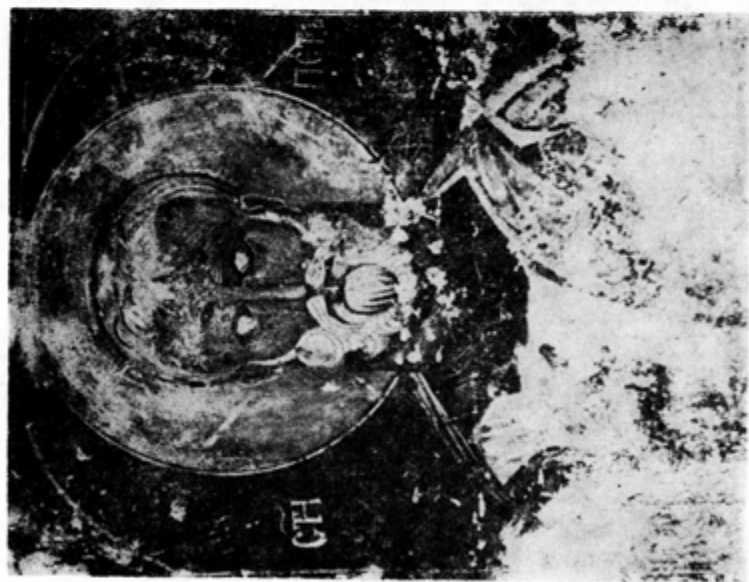
*Sfântul Apostol Petru închină biserica, Bolnița de la Cozia
(sec. XVI)*

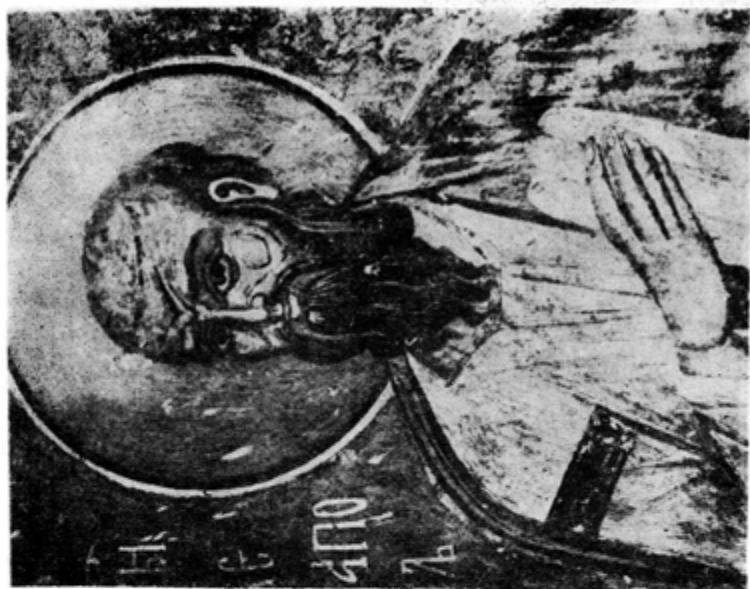
Sfinţii Petru şi Pavel închină biserica. Paraclisul
„Buna Vestire”, biserica Sfinţilor Nicolae din Scheii
Braşovului (1734)

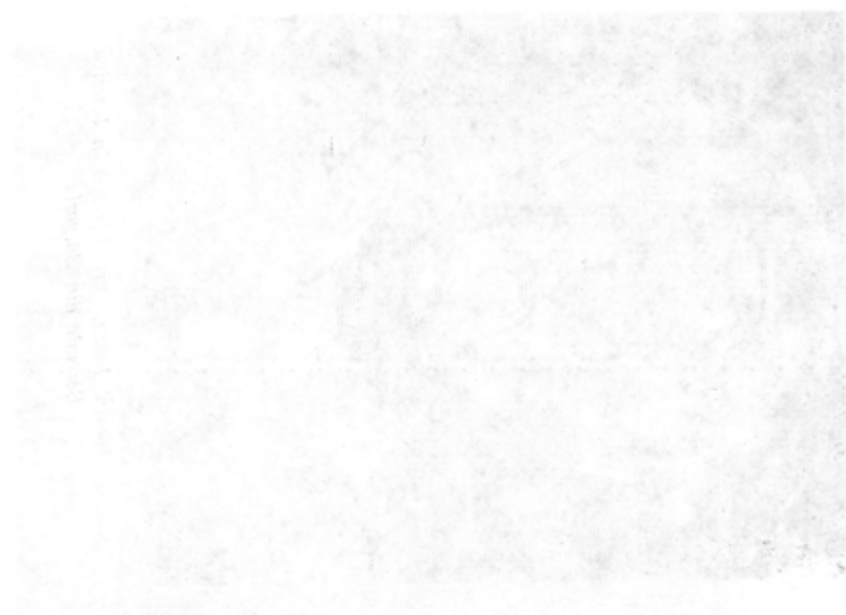
Sfinţul Apostol Petru, portret-frescă, biserica Zemen din
Bulgaria

*Sfântul Apostol Petru, portret-frescă în biserica
Berende din Bulgaria*

*Sfântul Apostol Pavel, portret-frescă în biserica
Zemen din Bulgaria*

complicații arhitectonice. Pictura murală a fost investită cu o funcțiune nouă, funcțiunea monumentală care obligă pe decoratori să folosească compozițiile și personajele drept anexe și auxiliare ale arhitecturii, de a satisface, la început cu discreție, mai târziu cu rigoare, exigențele acesteia. În scopul anume și de a pune în valoare însușirile creației arhitectonice: să lumineze bolțile și ungherele întunecate, să pună în valoare diametrul cupolelor și curba arcelor, laolaltă cu verticalitate zidurilor, soliditatea clădirii și îndrăzneala meșterilor. O a doua circumstanță a înfruntat puternic subordonarea picturii murale și propriilor ei probleme arhitecturii și legilor ei. Pictura murală s-a îndreptat astfel către decor și funcția de veșmînt. În aceeași direcție a lucrat înmulțirea compozițiilor și figurilor pictate care au ajuns să tindă ori să nu poată evita pericolul de a fi prefăcute în artă de ilustrație.

Intorcîndu-ne în trecut, aflăm, la origini, în catacombe și bazine, de aproape respectată independența picturii. Compozițiile sînt puțin numeroase și despărțite prin spații libere. Înăuntrul lor, personajele sînt puține la număr și tratarea lor portretistică e nu numai posibilă ci indicată. Chipurile Mîntuitorului, Maicii Domnului și Sfinților Apostoli ocupă locuri de vază, în vederea punerii în lumină a ființei istorice și caracterului. Circumstanțele pe care le-am pomenit au modificat însă situația în decursul secolelor; în ritm rapid cu deosebire în epoca renașterii bizantine care strălucește în secolele XII, XIII și XIV și renașterii italiene care înflorește în cel de-al XV-lea și al XVI-lea veac. Cea dintîi epocă introduce în scenele evangheliei predominarea realismului și expresiunii sentimentelor; așază în primul plan dramatismul psihologic și se inspiră cu precădere din poezia liturgică a melozilor și din interpretările oratorilor bisericești. Renașterea italiană adîncește calea realismului întemeiată pe observația naturii și a realității înconjurătoare în așa fel încît, ajunge să se depărteze aproape în întregime de istorie pentru a nu urmări, în mod esențial, decît realizarea artistică.

Tradiția răsăriteană a Siriei și Capadociei a evoluat în forme interesante în bisericile rupestre din Italia de Sud, unde au trăit călugări din ordinul Sfîntului Vasile cel Mare. Datorită monahilor și meșterilor „lombarzi” organizați în echipe și călători, în Transilvania, numeroase monumente religioase din vechiul ținut al Zărandului ca și din alte regiuni din sud-est și centru au fost decorate cu programele iconografice și în stilul monumentelor de tradiție răsăriteană din Italia sudică. Aflăm în două biserici românești, la Strei, lângă Hunedoara și Sîntă-Măria-Orlea lângă Hațeg, portrete de Apostoli figurați în picioare, pe perețele hemiciclului; printre ei, în locurile dintîi, Petru și Pavel. Oficiază, în veșminte antice, și ilustrează un rit din liturgia

galicană. Trecerea timpului și umezeala au alterat chipurile. Figurile pictate la stînga și dreapta ferestrei de răsărit, în zona superioară a hemiciclului, încadrează ilustrația troparului proscomidiei. Pavel poartă spadă, fapt rar înainte de Renaștere și sinodul din Trident. Picturile din aceste două monumente nu pot fi date cu precizie din pricina lipsei de inscripții. Le-am atribuit, în relație cu alte dovezi, celei de a doua jumătăți a secolului al XIII-lea sau secolului al XIV-lea. În Serbia/veche, o pictură murală din secolul al XIV-lea ilustrează adormirea Maicii Domnului. Mîntuitorul, în mandorlă (lumina necreată a Taborului), poartă „sufletul Maicii Domnului”. Apostolul Petru cădește la căpățîiul Mariei. Inveșmîntat antic, are chipul prelung, părul bogat în suvițe stilizate și unite cu barba. Fruntea, ochii aropiați și căutătura nu ne depărtează de tipul tradițional. Remarcăm însă faptul subordonării portretului încadrării lui în povestirea secolului al VII-lea folosite drept teme.

Din secolul al XIV-lea se păstrează la Gračanica în Serbia veche imaginea murală a potolirii furtunii de către Mîntuitor (Matei 8, 23—28). Petru e în picioare la spatele lui Iisus Hristos, cu capul gol, fără nimb, speriat și cu brațele în sus. Trăsăturile feții, forma capului și căutătura reproduc tipul istoric. În biserica domnească de la Argeș, printre picturile murale originale, datele pe la mijlocul secolului al XIV-lea, aflăm pe perețele absidei principale, împărtășirea Apostolilor. Mîntuitorul dă sfîntul trup lui Petru care se înclină adînc pentru a-l primi pe mîinile sale. Frumoasă figură monumentală, executată cu știință și simț de viață, are mișcare însuflețită și e drapată cu eleganță. Ne îngăduie să observăm predominarea însușirilor artistice, reușita corpului drapat și mișcării, în detrimentul figurii care nu vădește preocupări portretistice. Revedem aceleași note în împărtășirea Apostolilor din biserica Dečani din Serbia veche, lucrare remarcabilă din aceeași vreme. Din secolul al XIV-lea datează și portretele Apostolilor din absida de răsărit în biserica Sint'Ana pe Mureș, de lingă Tirgu-Mureș. Vedem aci pe Petru în picioare inveșmîntat antic și cu nimb. Părul bogat e pictat în bucle și tăiat drept pe frunte. Fața e prelungă, nasul drept, cu nări subțiri și curmat la rădăcină; barba albă mică, rotunjită și legată de părul capului. Ochii mari au căutătură severă îndreptată către stînga.

Din secolul al XV-lea cităm o operă de artă de ordin rar, friza murală din biserica fortificată de la Dirjii (ținutul Secuilor), în Transilvania. Datează din primii ani ai secolului al XV-lea. În rîndul compozițiilor istorice care acoperă pereții monumentului descoperim pe aceea închinată ctitorului Magister Paulus, dregător al ținutului Ung. Înfațișează, o dată cu portretul minunat executat al magistrului, un curios și neașteptat paralelism între „conversiunea” Sfîntului Pavel și aceea de un ordin

mai intim a celui dintîi personaj. Friza e ruinată în colțul de nord-est al monumentului unde a fost figurat Sfîntul Pavel și înfilnirea lui cu Anania.

În groata Theoskepastos din Trebizunda, în Asia Mică, picturile murale datează din secolul al XV-lea. În Cina cea de taină, masa e de formă rectangulară; Iisus, așezat în dreapta, are în față, la capătul dimpotrivă, pe Petru. Chipul lui are trăsăturile prototipului antic și amintește în chip impresionant pictura mai veche cu patru sute de ani din Qaranleq Kilisse, ceea ce dovedește străduința tradiției înlăuntrul sau în marginea diferențierilor de execuție artistică.

O broderie ilustrează împărțășirea Apostolilor pe un drapel bisericesc din mănăstirea Putna. Datează din a doua jumătate a secolului al XV-lea și redă epiclesa liturgică. Iisus Hristos înveșmîntat antic slujește la altar; în stînga și dreapta Lui vedem grupați pe cei 12 apostoli conlaturghisitori. Ridică capul către cer unde apare în slavă Maica Domnului în picioare și purtînd „omoforul” pe miini (omoforul este aci mantia ei). Pronunță cuvintele de sfîrșit ale rugăciunii („mai ales pentru preasfînta prea curata... maică a lui Dumnezeu și pururea fecioară Maria”). Printre Apostoli, toți în atitudine de invocare și rugăciune (însemnați prin inițiala numelui lor), Petru se distinge în dreapta altarului în primul plan; Pavel e în al doilea plan de aceeași parte. Chipul lui Pavel păstrează caracterele prototipului istoric; acela a lui Petru e o creație de fantezie.

Monumentele secolului al XVI-lea oferă în Răsărit numeroase portrete ale lui Petru, încadrate în ilustrații de teme liturgice. Îl recunoaștem ușor fiindcă e înfățișat cu trăsăturile prototipului istoric, limitate ca expresie a chipului la un fel de scris evocator. Măiestria artiștilor se concentrează și se vadește în tratarea trupurilor drapate și în sublinierea atitudinilor și mișcărilor, acestea ajungînd, potrivit modei de care am pomenit, să împlinească, în locul chipului, funcția de expresivitate pe care o căutăm de obicei în formele și liniile feții, în ochi și priviri. Frumoase exemple aflăm în picturile murale și icoanele din Rusia, Serbia veche, Grecia, Bulgaria și Țările Românești. Cităm împărțășirea Apostolilor din biserica mănăstirii Dobrovăț în Moldova: Petru, figură drapată de stil, se înclină pentru a primi din mîinile Mîntuitorului sfîntul trup. Îl distingem ușor în mai multe teme din biserica mănăstirii Vatra Moldovița (1536) și în picturile zidurilor exterioare ale Voronețului, Probotei, Arborii și Suceviței. Figura sa ne întîmpină pretutindeni cu aceleași trăsături nestudiate și lipsite de viață, întreaga atenție a artiștilor fiind îndreptată asupra atitudinii, mișcării și vieții draperiei. Aceleași observări se impun și în fața portretelor Apostolului aflate pe pereții bisericilor din Țara Românească. În biserica bolniței de la Cozia, de pildă, Apostolul Petru e pictat în picioare la stînga

îngerilor Sfintei Treimi, oaspeți ai lui Avraam la Mamvri. Cu mîna stîngă prezintă un chivot — model de biserică, iar în dreapta ține două chei. Lucrare frumoasă în „frescă”, corp drapat de o rară eleganță, apare în chip evident drept element de ilustrație al unei teme cunoscute, închinarea cîtorească și hrumul unei biserici. Pictorul s-a ocupat de aceasta în chip esențial. Chipul Apostolului Pavel, des pictat în Țara Românească ca și în Moldova, e conceput în același sens.

În secolul al XVII-lea, caracterul acesta se accentuează. A fost numit bizantinizarea artei, în legătură cu înțelesul eronat al noțiunii de artă bizantină. La vremea cînd s-a hotărît acest înțeles, domnea explicația dată pe temeiul erminiilor de pictură și pe acela al decorurilor religioase de la Atos, izvor al celor dintii. În această celebră regiune, originalele bizantine, în mozaic și într-un anumit gen de frescă, au fost restaurate și transformate în secolele XVI, XVII și XVIII. Arhive artistice de năpust interes, picturile muntelui Atos au pierdut însușirile de ordin superior ale stilului bizantin. Acesta n-a fost redescoperit decît în urma curățirii și luminării ansamblurilor murale din Grecia, Bulgaria, Rusia și Serbia veche, care au impus un concept nou. Termenul de bizantinizare, în înțeles peiorativ, a rămas legat de înțelesul unor lucrări de meșteșug, un fel de industrie artistică, care a repetat, slujindu-se de schițe și modele prin abilitate și bogăție, dar însemnate cu pecetea uscăciunii și inexpressivității. „Bizantinizarea” s-a întins începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Prin mijlocirea pictorilor călători, și mai ales sprijinită de erminii, ea a semănat lipsă de inspirație și uscăciune. O descoperim în decoruri resturate din țara noastră și în lucrări executate în secolele XVII și XVIII. Personajele pictate și compozițiile s-au transformat în elemente ale unui scris, în limbaj simbolic pictural. Pe pereții bisericilor deșteaptă interesul privitorilor prin evocarea unor texte și a unei lumi cu cuprins bogat. Formalismul și pitorescul relevant în multe cazuri de linii și culori armonioase, au dat naștere unei arte noi, aceea din care se păstrează și la nordul Dunării ansambluri ca acela din biserica mănăstirii Cetățuia, lină Iași. Intervenția geniului național a izbutit să învie uneori veșmîntul acesta decorativ al monumentelor, introducînd note de real interes artistic precum se întîmplă lucrul în biserica cea mare a mănăstirii Hurez din Țara Românească și aiurea.

Portretele lui Petru și Pavel pot fi urmărite și în monumentele bizantinizate. În paraclisul Bunei Vestiri de la Sfîntul Niculae din Scheii Brașovului, decorul pictat executat în 1734, reproduce tema închinării monumentului din bolnița Coziei. Sfîntii Apostoli Petru și Pavel sînt înfățișați în picioare pe peretele de

miază-zi cu modelul bisericii. Corpuri drapate și reușite de meșteșug. Petru ține cheia în mîna stîngă iar Pavel o carte închisă. Chipurile nu păstrează nimic din prototipul istoric.

*

Liturghiile cele mai vechi amintesc pe Apostoli printre sfinți; singure liturghia gregoriană și mozarabă le spun însă numele. În liturghia sfîntului Ioan Gură de Aur, și anume în ritul proscomidiei, Petru și Pavel sînt pomeniți pe nume. În primele veacuri ale erei creștine aflăm bazine dedicate Sfîntului Petru, bazilica Vaticană în primul rînd, Sfîntului Pavel cum e San Paolo fuori de Mura. La Atos e mănăstirea Sfîntul Pavel. Petru și Pavel sînt asociați în hramul mai multor monumente medievale din Balcani și Țara Românească. În interiorul bisericilor au figurat un timp pe peretele hemiciclului. Mîntuitorul era în această vreme pe bolta absidei de răsărit. A cedat, mai tîrziu, locul său Fecioarei Maria figurată deasupra sfîntei mese al cărei simbol este. Iar Apostolii s-au grupat laolaltă cu Prorocii în cupolă, din creștetul căreia priveghează Iisus Hristos. La fel în pandantivii acesteia, unde vedem evangheliștii. În Balcani și Țara Românească Petru și Pavel sînt la exterior în stînga și dreapta ușii de intrare; cel dintîi ține cheia, cel de-al doilea sabia sau o carte. În Moldova, amîndoi Sfinții Apostoli sînt pe zidul de răsărit al bisericilor cu picturi exterioare, în centrul registrului care înfățișează pe cei 12 Apostoli și ucenicii lor. În judecata din urmă, Petru apare la poarta raiului cu cheia în mîna.

În folclorul românesc este des amintit în calitate de însoțitor al lui Dumnezeu în călătoriile pe care le face nevăzut pe pămînt; și în felurite povestiri de ordin poetic și moralizator. Umanitatea lui subliniată de Evanghelie în povestirea patimilor Mîntuitorului l-a apropiat se pare mai mult de fantezia populară. Pavel, „chemat” de Mîntuitorul după înălțarea Sa, cărturar învățat și luptător înflăcărat pentru Hristos, a rămas, mai departe de intimitatea și imaginația populară.

ADEVARUL CU PRIVIRE LA O „STUPEFIANTA“ DESCOPERIRE

Sînt ani de cînd s-a tot încercat să se dea de urmele moaștelor Sfîntului Apostol Petru. Sînt mulți cei care după ce au anunțat că sînt pe cale a le descoperi, au trebuit în cele din urmă să recunoască neputința de a smulge pămîntului tainele sale. Ultima care a pretins că în fine s-a împărtășit de privilegiul de a fi găsit osemintele Apostolului, e profesoara Margherita Guarducci, titulara catedrei de Epigrafie și Antichități grecești de la Universitatea din Roma. Revista noastră s-a făcut în două rinduri ecoul „descoperirilor“ ei (Mitropolia Banatului, nr. 7—12, iulie-decembrie 1961, pp. 96—97 și nr. 4—6, aprilie-iunie 1965, pp. 435—436). Acestea s-au bucurat ce e drept de o intensă publicitate (vezi Paul Dreyfus, *La stupéfiante histoire des fouilles du Vatican*, în rev. *Ecclesia*, Paris, nr. 195, Juin 1965, pp. 23—29). Tuturora profesoara M. Guarducci le spunea: „Sînt acum absolut sigură că am descoperit osemintele Sfîntului Petru“.

Cercetătorii serioși au încercat să supună analizei științifice argumentele aduse. Concluziile la care au ajuns îl lăsăm pe fiecare cititor să le constate dintr-o recenzie pe care Angelo Coppo o face volumului în care prof. M. Guarducci își expune tezele sale, recenzie publicată sub titlul „Il problema della reliquie di San Pietro, în: *Revista di Storia e Letteratura Religiosa* (Firenze, anno I, nr. 3, 1965, pp. 424—432) (Traducerea aparține Păr. dr. Ioan Deliman):

„Lucrarea pe care o prezentăm cititorilor (Margherita Guarducci, *Le reliquie di Pietro sotto la Confessione della Basilica Vaticana*, Città del Vaticano, 1965, in-8, 186 pp.) vrea să ofere o completare cunoscutelor cercetări arheologice întreprinse în legătură cu mormîntul Apostolului (M. M. Apollonj-Ghetti, A. Ferrua, S. J., E. Josi, E. Kirschbaum, S. J. *Esplorazioni sotto la Confessione di San Pietro in Vaticano esguite negli anni 1940—1949*, 2 voll., Città del Vaticano, 1951).

În realitate cei patru cercetători au aflat gol locul aceluia mormînt. În partea nord-vestică a acestuia s-au aflat într-adevăr oase, adunate într-o deschizătură de sub zidul Roșu (*Esplorazioni*, I, fig. 87, p. 121); dar nu se poate spune cu certitudine că ele ar fi aparținut aceluia mormînt.

Era oare cu putință ca cercetările să fie duse mai departe? Autoarea a crezut că da. Așadar, în aprilie 1956, oasele amintite împreună cu alte oase culese din aceeași zonă a mormintului apostolic, precum și resturile de oase aflate de autoare într-o lădiță de lemn, în anul 1953, și care, după părerea dinsei provin din deschișătura de marmură a unui din pereți, au fost încredințate, pentru analiză profesorului Correnti, titularul catedrei de Antropologie de la Universitatea din Palermo.

Examinarea științifică a acestor resturi descoperite, făcută cu multă atenție, spirit critic, susținut și de o amplă documentație fotografică, realizată de ilustrul profesor și de colaboratorii săi, este publicată în întregime în lucrarea autoarei (pp. 83—182). Din această examinare rezultă că rămășițele umane în cauză ale unui prim grup, provin de la trei inși, doi bărbați de vîrstă mijlocie și o femeie bătrînă; cele ale grupului al doilea provin de la patru inși, dintre care trei adulți și unul, probabil, de sex masculin. Ce privește osemintele grupului al treilea, analiza lor a dovedit că ar fi ale unui și aceluiași ins „de sex aproape sigur masculin” (M. G., *o.c.*, p. 159) și „bătrîn, cu toate că nu prea înaintat în vîrstă (probabil între 60 și 70 de ani) ... cu o conformație corporală robustă” (ibid).

De la aceste rezultate pornește autoarea cercetările sale care, intradevăr ocupă mai puțin de jumătate din lucrare (pp. 7—80). Începutul îl face eliminînd dintre obiectivele propriilor cercetări oasele primelor două grupuri, deoarece „ele nu oferă nici un indiciu relativ la problema moaștelor Sfîntului Petru” (p. 26), iar metoda aceasta nu ne surprinde, dată fiind mulțimea inșilor ale căror oase se află în aceste grupuri. În schimb, toată atenția sa se îndreaptă spre osemintele grupului al treilea, care provin — cum afirmă dînsa — din deschișătura de marmură a unui din pereți. Acest perete, precum se știe, este un zid scund, lipit de zidul Roșu, pe latura de nord a mormintului apostolic, și datează din veacul al III-lea. Săpătorii descoperiseră aci un loc gol ($77 \times 29 \times 21,5$ cm), deschis dinspre nord cu o daltă și căptușit cu cinci plăci de marmură; o casetă de marmură, în sfîrșit, fără capac și zidită într-un gol mult mai înalt. Cercetată printr-o spărtură a zidului, caseta apărea goală, afară de „resturi de materie organică și oase, fragmente amestecate cu pămînt, un inel de plumb, două suluri mici de fir de argint și o monedă aparținînd viconților de Limoges, de prin secolul X—XII” (*Esplorazioni*, I 162). O explorare ulterioară a casetei, întreprinsă de autoare, mai tîrziu, dovedea că „erau în casetă și bucăți de stofă destul de bogată (dovedită de prezența unor urme de fir de aur și cioburi de sticlă antică) și că la moneda de Limoges s-au adăugat alte trei monede mai mici” (M. G., *I graffiti sotto la Confessione di San Pietro in Vaticano*, I Città del Vaticano 1958, p. 15).

La aceste amănunte deja cunoscute, autoarea adaugă acum un lucru cu totul inedit. Primilor săpători caseta de marmură le-a apărut goală, pentru că tot conținutul ei fusese ridicat și depozitat într-o lădiță de lemn, care autoarea a aflat-o mai târziu „într-un loc al Confesiunii semicirculare”, „în septembrie 1953” (*Le reliquie di San Pietro*, pp. 20—21). „Inițiativa — ne asigură dînsa — a fost luată de regretatul mons. Ludwig Kaas care, în timp ce se executau săpăturile sub bazilica vaticană, îndeplinea funcțiunea de secretar econom al Construcției Sf. Petru” (ibidem). După autoare, faptul acesta ar putea fi confirmat, indirect, de p. Kirschbaum, care fu unul dintre cei patru săpători: în caseta de marmură, spune dînsa pe scurt, aceștia „văzură mai întii ceea ce apărea la suprafață, adică molozul; apoi, la un moment dat, dădură peste adăpostul gol” (ibidem). După aceasta autoarea descoperi „în lădița de lemn... perfect închisă, cu capacul neviolat și bine ținut în cuie” (ibidem, p. 65, nota), „un bileț care, cu un scris decolorat, însă perfect ligibil, arată proveniența conținutului din deschizătura peretelui g (fig. 6)” (ibidem, p. 21). Autoarea nu ne spune ce a citit atunci în bileț, ci se mulțumește să reproducă fotografia resturilor lui de azi, destul de distruse într-adevăr, pe care dînsa descifrează cuvintele: „Casa, urna, graf(fiti)” (ibidem, p. 23, fig. 6).

Și ce conținea acea lădiță? Autoarea spune că ar fi găsit în ea, în afară de „o oarecare cantitate de pămînt” (p. 71), „cîteva oase sfărîmate (p. 21) și, pe lingă aceasta „a doua din cele două medalii mici medievale, amintite deja, cioburi de sticlă, bucăți de stofă (foarte mici) țesute cu fir de aur”, „două bucăți de tencuială roșie” (ibidem) și „cîteva fragmente de marmură” (p. 27). Oasele aflate aparțin grupului al treilea pe care prof. Correnti le atribuie uneia și aceleași persoane: ca volum, ele fac aproape o jumătate de schelet, avînd oase din toate părțile corpului, inclusiv din craniu; granulele de pămînt care sînt și acum lipite de oase indică felul în care au fost înmormîntate, în timp ce zonele colorate ce se observă pe oase par să arate că acestea au fost „înfășurate în stofe colorate” (p. 160).

Ce privește originea acelor materiale, autoarea nu are nici o îndoială, pentru că exista bilețul care vorbea de caseta de marmură a peretelui; existau monedele, asemănătoare celor aflate în această lădiță; existau fragmentele de marmură (autoarea presupune că sînt sfărîmături ale plăcii de marmură dinspre nord); existau cele două bucățile de tencuială roșie (caseta peretelui se află sub o fâșie de tencuială spartă a zidului Roșu), de unde autoarea trage următoarea concluzie: „Este deci în afară de orice îndoială că în casetă a fost mutat tot conținutul casetei de marmură a peretelui” (p. 27).

Întrebarea ce se pune acum este următoarea: Este oare posibil să se statornicească o legătură între aceste descoperiri, în

special între osemintele grupului al treilea și mormîntul Apostolului Petru? Autoarea crede că da. Acest lucru ar fi dovedit, după părerea dinsei, înainte de toate, de analiza petrografică comparată a pămîntului aflat în casetă, cu pămînt ridicat din preajma aceluia mormînt, din zone despre care se știe că datează din veacul I (p. 45). Mai mult, în acel pămînt s-au aflat urme de oase de animale domestice, dovadă aceasta, că înmormîntarea s-a făcut într-un pămînt agricol, cum trebuiau să fie, în veacul I grădinile lui Nero”, în care se găsea Vaticanul (p. 48). Să se mai adauge apoi convingerea „contemporanilor lui Constantin” (p. 44), cărora autoarea le atribuie mutarea moaștelor Apostolului din mormîntul primitiv în groapa cercetată acum. O probă a acestei afirmații ar fi, după dînsa, că, voind să construiască bazilica, transformă acel mormînt, însă în așa fel, încît „peretele în cauză să fie păstrat cu orice preț” (p. 35) și, ce e și mai important, „tocmai din cauza acestui zid, axa monumentului constantinian se mută spre nord, față de axa „trofeului” (ibidem), adică a capelei, în timp ce păstra acele „oase înfășurate de către ei în stofă prețioasă și așezată în adăpostul peretelui” (p. 52).

Convingerea aceasta, după părerea autoarei și-ar găsi „încă o confirmare, s-ar putea spune hotărîtoare” (p. 35). Este vorba despre cunoscutul fragment — grafit — descoperit de p. Ferrua, care provine din tencuiala roșie ce se află deasupra casetei. Autoarea îl studiasse deja, citindu-l: PETR(OC)ENI, „Petru e aci înlăuntru” (M. G. I graffiti, II, pp. 385—407); iar ca dată îl socotea, atunci, din a doua jumătate a veacului al II-lea. Între timp, nu relativ la text, ci la dată, și-a schimbat părerea; așezarea inscripției „exact pe marginea superioară a plăcii de marmură” (p. 40), a casetei, o face să creadă că „acea frază cuprindea o aluzie la casele aflate în adăpostul dedesubt” (ibidem). De aceea crede că acest grafit „a fost săpat în peretele Roșu pe vremea lui Constantin” (ibidem), pentru „a lăsa în adăpost un fel de act autentic al acelor moaște” (p. 42); faptul acesta ar plasa data inscripției cu un veac și jumătate mai tîrziu, întrucît, așa cum se exprimă autoarea „literele nu prezintă, într-adevăr, nici un semn caracteristic ce ne-ar putea împiedica să le considerăm scrise în al doilea deceniu al veacului al IV-lea” (p. 41). Procedînd astfel, contemporanii lui Constantin nu se puteau înșela asupra identității acelor moaște: capela înălțată pe mormîntul Apostolului din care ei ar fi ridicat acele moaște, datează din a doua jumătate a veacului al II-lea, cînd amintirea martiriului său se păstra încă vie la creștinii din Roma, unde, de altfel, vegheau „persoanele ce reprezentau ierarhia bisericească, păstori credincioși ai tradiției” (p. 51), care țineau mult să „poată demonstra continuitatea legitimă a succesiunii apostolice” (ibidem). De aceea autoarea se crede în drept să tragă concluzia: „Contemporanii lui

Constantin nu se înşelau, iar oasele înfăşurate de ei în stofă preţioasă şi închise în adăpostul peretelui erau oasele Apostolului" (p. 52).

Precum se vede, autoarea procedează în etape succesive legate sistematic între ele, şi este de părere că a folosit argumente „strîns înlănţuite şi, din punct de vedere logic, coerente” care „duc toate la acelaşi rezultat: convergenţă, care are, în sine, valoarea unei probe” (p. 77); şi, cu alte cuvinte, că „trebuie deci să fim siguri că moaştele provin din mormîntul Sfîntului” (p. 78). Cu toate acestea, metoda sa de cercetare provoacă cititorului multe nedumeriri.

Înainte de toate, se observă la autoare o tendinţă de a modifica, fără jenă, unele fapte deja confirmate, pentru a le pune de acord cu cerinţele tezei pe care o susţine. Astfel, în legătură cu stofa preţioasă în care ar fi fost învelite acele oase, dînsa vorbeşte despre „bucăţi de stofă de purpură ţesută cu fire de aur, care au fost aflate în adăpostul din perete” (p. 34), despre „oase învelite în purpură şi aur, care şi-au găsit adăpost în acel gol” (p. 35). Totuşi este în afară de orice îndoială — şi autoarea o ştie —, că nu a fost niciodată dovedită în mod ştiinţific existenţa purpurei pe acele fire de lînă roşie: „analiza chimică nu a putut stabili natura culorii roşii cu care era vopsită lîna. Noi însă, zice autoarea, considerăm faptul că unele din acele ţesături erau innobilate cu fir de aur autentic şi că în acelaşi depozit se găseau şi fire de aramă aurite, putem afirma cu certitudine că acea culoare roşie era purpură”. De fapt, aurul nu se putea folosi decît la confecţionarea unei stofe preţioase, iar aceasta, fiind roşie, nu putea fi vopsită decît cu măreata purpură” (p. 30). Certitudine, deci întemeiată numai pe convingerea personală a autoarei, pentru că nu se ştie în ce chip o stofă de lînă, chiar împletită cu fir de aur, poate fi numită „stofă preţioasă”. Este totuşi o deducţie, care ajută pe autoare să-şi susţină teza, de vreme ce „stofa de purpură” era „stofa preferată a regilor... un drept al lor şi simbolul măiestriei lor” (p. 34). Aşadar, folosirea ei (a purpurei) indică rămăşiţele unui „om ilustru” (p. 35), „valoarea acestei stofe arată că persoana căreia i-au aparţinut oasele, era considerată, în era constantiniană, vrednică nu numai de respect, ci de-a dreptul (cum ne-o arată purpura) de onoruri regale” (p. 71). Concluzie, despre validitatea căreia lăsăm să judece cititorul singur.

Nedumeriri, cu nimic mai prejos, provoacă argumentul petrografic, aşa cum este el expus de autoare: „... intervine apoi o probă cu caracter strict ştiinţific. Analizele amănunţite făcute la Institutul de Petrografie al Universităţii din Roma de prof. Carlo Lauro şi dr. Gian Carlo Negretti au demonstrat că pămîntul aflat în adăpostul peretelui are proprietăţi petrografice întru totul asemănătoare cu pămîntul recoltat din şase puncte diferite ale unui alt teren, şi, în special, cu cel din zona de sub temelia

zidului Roșu și cu cel al unui mormint ce datează din secolul I^a (p.45). Ca să spunem adevărul, referatul celor doi cercetători care au analizat pământul, apare mult mai precaut în concluzie : „... este prin urmare posibil, ca materialul din care este compus eșantionul dat de prof. Guarducci pentru analiză, și aflat în adăpostul de marmură al peretelui, să provină din pământul de odinioară, în care s-a aflat mormintul a cărui etate este stabilită în veacul I d. Hr” (p. 179). Termeni, în sfârșit, care deschid calea spre o ipoteză oarecare, pentru dovedirea căreia s-ar cere alte argumente decât concluzia savanților de mai sus.

În privința argumentului epigrafic, trebuie să spunem imediat că și noi ne-am ocupat îndeaproape de acel fragment (*A. C. Contributo alla lettura dei graffiti vaticani del muro Rosso*, în „Rev. di Archeologia Cristiana „XXXVIII, 1962, p. 97—118) și-l recomandăm cititorului ; noi nu vom folosi aci decât elementele ce pot servi în problema discutată. Reamintim teza autoarei : pentru dînsa inscripția PIETR(OC)ENI este „o propoziție completă și limpede (p. 72), pe care o traduce : „Petru zace aci înlăuntru” (ibidem). Nouă, dimpotrivă, examinarea fragmentului ne întărește convingerea că descifrarea lui nu este de loc sigură și limpede, cum nu este nici interpretarea propusă de autoare. De fapt, singurele litere păstrate în întregime din primul rînd sînt trei : PIET, despre litera *P* putem face numai presupuneri, întrucît nu s-a păstrat partea de jos a literei, adică piciorul lui *P*. Ipoteza autoarei este totuși destul de plauzibilă, pentru că piatra cu inscripția provine din capela mortuară a Apostolului Petru. Era deci natural să faci legătură între inscripții și mormint și să te gîndești la Petru. Dar presupunerile trebuie să se oprească aci, iar motivul este faptul că după litera *P*, păstrată numai fragmentar, tenciuiala e fărîmată. Ne întrebăm deci, cum poate autoarea să se asigure — și să ne dovedească — că literele care lipsesc sînt două și tocmai acelea pe care le presupune dînsa ? Numele putea fi la vocativ, în forma PIETR(E), poate chiar în forma eliptică, cu sau fără apostrof, PIETR. Și totuși vedem pe autoare introducînd în discuție un element nou, arbitrar și speculativ, nejustificat cu argumente reale, pentru simplul motiv că o ajută să-și susțină interpretarea și anume, considerarea inscripției ca o propoziție completă. Pentru aceasta este necesar să presupunem că dacă la capătul rîndului întîi ai trage o linie verticală, ai împiedica rîndul al doilea de a mai continua. Această părere a fost exprimată de autoare în felul următor : „Continuat în mod ideal cu încă două litere, rîndul întîi ar ajunge la capătul rîndului al doilea, împiedicîndu-l să continue spre dreapta. Prin urmare, rîndul al doilea este format numai din trei litere ENI (p. 38). Dar s-ar putea întîmpla — și nimeni nu poate nega acest lucru — ca numai o singură literă să lipsească și nu două cum afirmă autoarea, sau să fie vorba despre un vocativ la forma eliptică, și atunci

apare toată subrezenia și nesiguranța argumentării critice a autoarei care socotește că interpretarea sa este „unica la care poți ajunge după un examen atent și riguros al textului” (ibidem).

Subredă din același motiv este și interpretarea propusă de autoare. Dacă, de fapt, rîndul al doilea poate fi continuat, atunci ENI ar putea constitui începutul unei noi propoziții, sau ar putea fi introdus un complement, EN I(PMH?). Autoarea susține în schimb, că avem de-a face cu o formă a verbului „eneimi”, „sînt înlăuntru”: eni-enesti. Avem de-a face cu un cuvînt a cărui semantică are o lungă istorie; înțelesul original („a fi înlăuntru”) i s-au adăugat, cu timpul, alte sensuri: „a fi prezent”, „a fi exact (ceea ce trebuie)”, „a fi posibil”, „cel mai posibil”, pînă ce în epoca imperială (care tocmai ne interesează) și apoi în epoca bizantină, sensul prepoziției devine tot mai slab, fiind în cele din urmă utilizat ca un sinonim al verbului „eni”, „sînt”. În orice caz, sensul adevărat al cuvîntului se va deduce din context, pentru că fără aceste precizări, dată fiind polivalența verbului, orice interpretare ar deveni arbitrară. Este tocmai cazul autoarei: eni trebuie să fie o formă eliptică, fără altă alternativă.

Petru confirmarea posibilității de a completa rîndul al doilea semnalat mai sus, se poate aduce un alt caz întîlnit adesea în epigrafia creștină: este vorba despre prepoziția eni, dubletul semantic al prepoziției en, formată prin adăugirea unui *iota demonstrativum*, pentru introducerea unui dativ. Și dăm un exemplu cunoscut, luat de pe un sarcofag descoperit în cimitirul Giordani (fig. 3), inscripția datată de Cecchelli din veacul al III-lea, iar acum păstrată în Muzeul Lateran și studiată de Josi și de P. Ferrua. Iată textul (CIG IV, 9696):

Enthade Pavleina keitai makaron eni horo
en kedeose Pakata een Threpteiran glykeren
aghian en Hristo.

Ea se poate traduce latinește astfel:

„Accubat hic Paulina beatorum accola sedis,
quam altricem posuit caram Pacata sepulcro,
In Christo sanctam”.

Evident, în cazul nostru, documentul din care se păstrează doar fragmente, nu ne permite să determinăm cu precizie complementul susținut de prepoziția en, se pot emite numai ipoteze, cititorul va găsi una în articolul citat mai sus. După toate acestea trebuie să spunem că interpretarea inscripției, așa cum o propune autoarea, este pasibilă de critică și de alte interpretări.

Revenind asupra exagerării datelor din partea autoarei, trebuie să remarcăm localizarea inscripției de pe zidul Roșu, pe care

dînsa o aşează „exact deasupra bordurii superioare a plăcii de marmură (p. 40), aceea, adică, dinspre vest, care este aşezată în faţa zidului Roşu. Autoarea vorbeşte ca şi cum fragmentul cu inscripţia s-ar găsi şi acum *in situ*. Cu toate acestea, toţi ştiu că el nu numai că nu se mai găseşte la locul lui original, dar că nimeni nu este în stare să precizeze unde „exact” s-ar fi găsit atunci. P. Ferrua, care l-a văzut înaintea tuturor şi l-a studiat cel dintîi, nu a indicat niciodată locul aşezării lui, pentru că nici dînsul nu l-a putut studia *in situ*, l-a descoperit numai cînd îl observă, căzut împreună cu tencuiala, cum a comunicat el însuşi unui corespondent (A. C., art. cit., p. 98, nota 5). Autoarea în schimb, care nu a văzut acel fragment, îndrăzneşte să stabilească locul lui iniţial. Fapt, de altfel, foarte important pentru susţinerea tezei sale şi anume, că fragmentul cu inscripţia ar fi fost aşezat acolo de contemporanii lui Constantin pentru a servi ca „*dovadă autentică* a acelor moaşte” (p. 42). Or, e de ajuns să controlezi dimensiunile locului, pentru a-ţi da seama de dificultăţile practice ridicate de o astfel de presupunere

... Iar acum să privim mai de aproape argumentele pe care se bazează teza susţinută de autoare : afirmaţia că în adăpostul g s-ar fi aflat mai înainte toate lucrurile aşezate în caseta de lemn, descoperită de dînsa. Ca să fim sinceri, trebuie să spunem că argumentele folosite de autoare, dau naştere la multe îndoieli. Desigur, în lumea aceasta totul e posibil, posibil ca nişte săpători cinstiţi să fie înşelaţi în buna lor credinţă de cel ce a sustras pe furiş documentele descoperite, fapt de care autoarea acuză pe mons. Kaas. Acesta însă a plecat de mult dintre cei vii, nemaiputînd să se apere sau să confirme acuza ce i se aduce. Dar autoarea era în cunoştinţă pe vremea aceea de săpăturile ce se făceau, iar acum nu se spune cine ar putea confirma faptul. Dînsa replică : există biletul ! A cui bilet ? Şi ce scria în el cînd autoarea l-a avut în mînă, fiind încă în bunăstare şi scrisul se putea citi perfect ? Deoarece cele cîteva cuvinte, păstrate şi ele incomplet (urma ?) nu sînt de ajuns pentru a dovedi un fapt atît de grav. Cu atît mai mult că există o mărturie contrară de o valoare mult mai mare : declaraţia comună a celor patru săpători, făcută curînd după terminarea săpăturilor (*Explorazioni*, I, p. 162). Ea este semnată şi de p. Kirschbaum, care, recent, cu ocazia publicării ultimei ediţii franceze a lucrării sale despre săpăturile de sub bazilica Sf. Petru, reconfirmă faptul că sertarul de marmură a fost găsit gol (E. Kirschbaum, *Les fouilles de Saint Pierre de Rome*, Paris, 1961, p. 60) Autoarea ne asigură că acum, la aproape douăzeci de ani de la descoperire, p. Kirschbaum s-a răzgîndit ; ar fi mai bine ca autoarea să fi publicat scrisoarea primită de p. Kirschbaum, pentru ca cititorul să poată judeca singur valoarea ei.

Dar, presupunînd că resturile descoperite în caseta de lemn s-ar fi aflat odinioară în adăpost cum afirmă autoarea, urmează

oare că ele ar fi aparținut mormîntului Apostolului Petru? Autoarea o crede cu tărie, în baza argumentelor aduse mai sus: „stofa regală de purpură” (pp. 34—35), în care oasele ar fi fost înfășurate de contemporanii lui Constantin; „autenticul” act de origine al-moaștelor, pus de ei deasupra sertarului de marmură; analiza petrografică a pămîntului din casetă; includerea peretelui în monumentul ridicat de Constantin. Ce privește purpura, am explicat că ea există numai în convingerea autoarei; sigur, zonele colorate ce se întîlnesc pe oase, fac să te gîndești la stoffe colorate, dar nu putem ști dacă oasele au fost înfășurate în ele cu ocazia depunerii la adăpost, sau erau deja înfășurate în timp ce se aflau în mormînt, îndoiala este provocată de faptul de a fi fost găsite amestecate cu pămîntul aceluia mormînt. Pe scurt, sîntem de părerea că cine le-a așezat în adăpost le-a cules o dată cu celelalte lucruri aflate în mormînt. Relativ la inscripția cu numele Petru și la interpretarea arbitrară a autoarei, nu mai avem nimic de adăugat. Ce privește analiza petrografică, reamintim prudența cu care s-au declarat cercetătorii. Iar în legătură cu „peretele... păstrat cu tărie” (p. 35), observăm că și un alt zid (Esplorazioni, I. c.), din fața peretelui, a fost păstrat de constructorii cu aceeași grijă, deși nu conținea nici un adăpost cu oase. De altfel, ambele ziduri apăreau ca două contraforturi care închideau capela primitivă, și, probabil, din această cauză, au fost păstrate odată cu ea. Mai mult, înlăturarea peretelui ar fi pereclitat stabilitatea zidului Roșu, care, de fapt, avea o crăpătură în partea aceasta.

Trăgînd concluziile celor expuse pînă aci, trebuie să spunem că osteneala ce-și dă autoarea pentru a rezolva unele probleme, nu face altceva decît să ridice altele. Ea are totuși un merit: acela de a fi apelat la ajutorul științelor experimentale. Ei bine, să ne fie permis a ne exprima o dorință relativ la acest lucru: ne-am fi așteptat ca din abundența de tabele, planuri ilustrative și diagrame, să nu lipsească o investigație asupra vîrstei descoperirilor de origine organică. Se știe doar că de mult timp cercetătorii întrebuintează metoda radioactivității carbonului 14 (metoda lui W. F. Libby), putînd stabili vîrsta unui lucru cu o aproximație de 200 ani. Evident, analiza nu s-ar mărgini numai la rămășițele descoperite în sertarul de lemn, pentru că există oase păstrate în mormînturi sigilate și datate (mormînturi *theta* și *gamma*), care ne duc pînă în a doua jumătate a veacului I și începutul veacului II. Și de vreme ce se vorbește de rămășițele păstrate în aceeași zonă — supuse deci influenței aceluiași mediu — se presupune că aproximația cronologică, stabilită în urma analizei lor, va fi uniformă pentru toate, iar un studiu comparativ între ele ar putea da indicații prețioase pentru a stabili și vîrsta descoperirilor, pe care autoarea le identifică cu moaștele Sfîntului Petru. Ar fi un pas modest, dar obiectiv, în această chestiune încurcată“.

EMILIAN MICU DESPRE DIMITRIE ȚICHINDEAL

de: I. D. SUCIU

E cunoscut faptul că Iosif Vulcan și-a ținut discursul de recepție la Academia Română despre preotul din Becicherecul Mic, Dimitrie Țichindeal.¹⁾ Cu această ocazie, Iosif Vulcan a întreprins cercetări și în Banat, luînd referințe asupra fabulistului român de la avocatul Iosif Ardelean din Timișoara. Cum acesta nu s-a ocupat de asemenea probleme a făcut legătura între preotul Emilian Micu și Iosif Vulcan.

Cu această ocazie, Emilian Micu trimite patru scrisori în legătură cu viața și opera lui Dimitrie Țichindeal, scrisori care se păstrează în Biblioteca orășenească din Sibiu.²⁾

Intrucît aceste scrisori, pe lângă datele cunoscute, aduc și unele informații interesante asupra trecutului cultural al Banatului, în cele ce urmează vom spicui părțile mai importante care conțin rezultatul cercetărilor lui Emilian Micu.

În prima scrisoare, E. Micu răspunde lui Iosif Ardelean despre cercetările făcute de el pînă atunci asupra lui D. Țichindeal. Ardelean trimite relatările făcute de Micu lui Iosif Vulcan, adăugînd la urmă că în ceea ce privește pe Mihai Roșu din Cerneteaz (sic!) „știe dl. Babeș mai multe date căci el l-a cunoscut și acest moș ar fi locuit în turnul bisericii catedralei sirbești din cetate. Întreabă pe dl. Babeș despre dîndul mai detaliat“. Cît despre D. Țichindeal, Emilian Micu face următoarele „deslușiri pozitive“:

„1) Țichindeal nu s-a scris nici cînd precum îl scrie Russu și I. Vulcan: Cichindeal, ci totdeauna Țichindeal. 2) Nu e adevăr că ar fi fost născut în Becicherecul Mic ci alt undeva. Pînă acuma nime nu a documentat aceasta cu act public pozitiv. 3) Dînsul a venit ca învățător în Becicherecul Mic după ce a fost absolvit teologia în Timișoara la anul 1801; iar pre la anul 1784 a fost învățător în Belint. 4) În Becicherecul Mic s-a căsătorit cu fiica

¹⁾ Iosif Vulcan, *Viața și activitatea lui Dimitrie Cichindeal*, București, 1893. *Analele Academiei Române*, t. XIV, seria II.

²⁾ Biblioteca orășenească Sibiu, mapa XXIV, cutia 5.

preotului Nadașchi, ca învățătoriu. 5) S-a sfințit de diacon în Timișoara la anul...³⁾ și la anul... după un an de praxă conform pravilei, în etate de 25—26 de ani minimum s-a sfințit de preot și s-a instituit de capelan pre lângă socrul său Nadașchi, iar murind Nadașchi s-a instituit de paroh la a... până ce în anul... s-au denumit de profesor la Arad. 6) De la Arad a venit în a... și a funcționat la parohia sa până la anul... cind bolnăvindu-se a fost dus în spital la Timișoara. Aci în spitalul filantropic al ordinului călugăresc misericordian (Barmherziger Brüder) din Cetatea Timișoarei a răposat în 20 ianuarie și în 22 ianuarie a fost înmormântat în cimitirul orașului prin parohul cetății, protopopul Ioan Vasici. 7) Despre George Țichindeal nu știm nimic. 8) Dacă George ar fi fost tatăl lui Dimitrie Țichindeal nu se poate crede să fi fost între anii 1813—1816 preot în Bulza fără documentare învderată demnă de crezămînt ! 9) Bulza nu e în comitatul Timișorii ci e comună românească în comitatul Cărașului, cercul pretoriei al Mureșului, dieceza Aradului, protopopiatul Lipovei. 10) Fabulele de la 1814 sînt traduse de Mihai Roșu alias Martinovici din Jadani, alt apostol necunoscut în Banat și sînt mai cioplite și edate de D. Țichindeal pre numele său (vezi „Lumina”, 1873, nr. 36 și 42). 11) Are dl. I. Vulcan cunoștință că D. Țichindeal a tipărit cu cheltuiala jupinului Ioan Logofăt, neguțator și cetățean din Timișoara o carte cu titlul : Indreptări moralicești tinerilor foarte folositoare în Buda 1812, deodată cu scrierea despre institutul românesc din Arad. 12) Are dl. I. Vulcan cunoștință pozitivă că D. Țichindeal a fost în Belinț învățător la al. 1794. ? 13) Are cunoștință că D. Țichindeal a fost de la Crăiasca direcție pentru visitația școalelor pre la a. 1800 ? 14) Are cunoștință că D. Țichindeal la anul 1801 a studiat clerica în Timișoara fiindu-i profesor Mihai Roșu paraclesierul ? 15) Are cunoștință că D. Țichindeal a avut gata traduse spre tipărire în limba românească o carte rară : „Despre sărbători, cum s-au rinduit și cum trebuie cu înțelepciune să se prăsnuiască și ce pagube din trinsele iasă cînd se prăsnuiesc îndărătnic”. Scrise înainte de anul 1802, dar îi lipseau speșele tipăririi.

Punctele 16 și 17 ale relatărilor lui Emilian Micu sînt extrem de importante pentru că fac destăinuiri în legătură cu D. Țichindeal și Paul Iorgovici. Micu susține la punctul 16 că s-ar mai putea afla multe date despre D. Țichindeal dacă ar fi cineva care să întreprindă cercetări sistematice. Cît despre Paul Iorgovici spune : „Tot cu ocasiunea aceasta descopăr și aceea îmbucurătoare știre cum că scrierile nemuritorului Paul Iorgovici nu sînt toate arse, răsipite de sirbi, încă se mai află și se pot vedea ... unde ? ..

³⁾ Locurile goale sînt lăsate de Micu.

Acolo unde se află". În continuare Emilian Micu se oferă să procure material documentar lui Iosif Vulcan cerându-i doar 5 florinți cheltuieli de deplasare: "...„Va vedea (I. Vulcan n.n.) ce uimitoriu rezultat va primi. Posibil că în această excursiune să descopăr și ceva opere manuscrite a lui D. Țichindeal!"

La punctul 19, Micu amintește de trecutul cultural al Banatului care s-a manifestat prin Constantin Șuboni, cărțile tipărite la Viena la 1787 în tipografia lui Iosif de Kurczbök și Mihai Roșu alias Martinovici. De încheiere cere lui Iosif Vulcan ca înainte de a-și tipări manuscrisul despre D. Țichindeal să i-l trimită de a-l vedea pentru a nu face un „atare fiasco literar căci lumea de astăzi e luminată și aspru criticătoare“.

Relatările lui Emilian Micu sînt deosebit de importante pentru faptul că în anul 1892, de cînd e scrisoarea, după datarea noastră (nu are dată originalul), mai existau încă manuscrite de la Paul Iorgovici și poate de la Dimitrie Țichindeal. Iosif Vulcan nu l-a ajutat pe E. Micu să facă cercetări pentru aflarea lor. Dacă l-ar fi ajutat, azi poate, patrimoniul literar lăsat de Paul Iorgovici și D. Țichindeal ar fi fost mult mai important?

În ceea ce privește punctul șase, privitor la decesul lui D. Țichindeal, Emilian Micu a publicat în ziarul timișorean „Luminătorul“ încă din 1887, actul de deces al lui D. Țichindeal.⁴⁾ Cît despre afirmația de la punctul zece, prin care Mihai Roșu ar fi tradus fabulele, azi nu mai e valabilă. E. Micu s-a luat după două articole apărute în ziarul „Lumina“ din Arad scrise de preoții George Morariu din Jadani și Ioan Damșa din Seceani prin care atribuiau traducerea Fabulelor lui Mihai Roșu.⁵⁾

A doua scrisoare este din 15 mai 1892. Emilian Micu oferă spre cumpărarea lui Iosif Vulcan toate operele tipărite ale lui D. Țichindeal. Pentru „Fabule“, cere în schimb, cinci exemplare din romanul „Ranele Națiunii“ a lui Iosif Vulcan. Pentru celelalte patru volume, pretinde 10 florinți.

Iosif Vulcan însă nu se grăbește cu cumpărarea cărților. Cere lui Micu să-i comunice prețul doar pentru „Adunare de lucruri moralicești“... Micu îi răspunde pe data de 21 ianuarie 1893 cînd își reafirmă părerea în legătură cu decesul lui Țichindeal: „Matricola de la Becicherec e de a doua mînă. Țichindeal a răposat în Timișoara și după cum am constatat în *Luminătorul* 1887... și s-a înmormîntat; și de aci l-au scos și l-au dus la Becicherec și acolo se odihnesc osemintele lui. Adevăr pozitiv“ spune Micu. Și în încheierea scrisorii, Micu își

⁴⁾ Ziua și anul morții fericitului Dimitrie Țichindeal aflate, *Luminătorul*, a. 1887 (VIII), nr. 68 (17/29 oct.), p. 2.

⁵⁾ George Morariu, *Un bărbat veteran de mari merite pentru biserică și națiune: Mihai Roșu (1750—1823)* *Lumina*, s. 1873 (III), nr. 36 (10 iulie) și I. Damșa, *Mihai Roșu alias Martinovici*, *Lumina*, a. 1873, nr. 42 (31 iulie).

exprimă mirarea cum poate Iosif Vulcan „descrie tabloul activității lui Țichindeal pre toate terenele când nu aveți toate operele lui, barem cele tipărite“.

În ceea ce privește decesul lui Țichindeal, realitatea este, că el a murit în Timișoara și de acolo a fost transportat la Becicherecul Mic spre înhumare. Așa se pot explica cele două înregistrări ale decesului său : de la Timișoara și de la Becicherecul Mic.

Ultima scrisoare către Iosif Vulcan este din 24 ianuarie st.v. 1893. Iosif Vulcan a cerut lui Micu să-i trimită cercetările lui asupra lui D. Țichindeal. La aceasta Micu îi răspunde : „Eu ani îndelungați studiez, cercetez, ca să pot scrie o biografie pozitivă a lui Dimitrie Țichindeal ! Prin urmare d-ta ceri de la țigan elisă ! Doară nu poțtești d-ta de la mine să-ți împărtășesc rezultatul cercetărilor mele de ani îndelungați încopciate și cu mari spese ! Și eu am cerut manuscriptul d-tale să-l văd și mi l-ați refuzat, nici nu vă faceți de vorbă, dar bine, fi sănătos“. În continuare, opinează că George Țichindeal trecut în matricola din Bulza ca mort la 26 decembrie 1816 este mai degrabă fiul, decît tatăl lui Dimitrie Țichindeal. Vor trebui făcute încă cercetări. Dar nu le poate face întrucît are mari neplăceri cu socrul și pe deasupra multe datorii. Nu-l supără scrisoarea lui Iosif Vulcan deoarece „tare mă bucur cînd pot să conversez cu cineva de literatură, ocupația mea cea mai plăcută“.

Cu această scrisoare se încheie considerațiile lui Emilian Micu despre Dimitrie Țichindeal. În vastul repertoriu al studiilor despre D. Țichindeal, cercetările și afirmațiile lui Micu constituie un stadiu, cel al anilor 1892—1893, care a fost înainte de apariția studiului temeinic și documentat al lui Iosif Vulcan. Atît de documentat a fost studiul lui Iosif Vulcan încît biografii lui Țichindeal timp de jumătate de veac nu au mai avut ce adăuga.

DOLIUL MITROPOLIEI ARDEALULUI

După o lungă și grea suferință Mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului a trecut la cele veșnice, în etate de aproape 74 ani.

Născut în comuna Bran, după terminarea studiilor liceale la Brașov, a studiilor teologice, a Facultății de litere din București precum și a unor studii de specialitate la Universitatea din Berlin, decedatul a fost numit profesor la Academia Teologică „Andreiană” din Sibiu, căreia i-a devenit curînd rector. În tot acest timp a depus o intensă activitate didactică, publicistică și obștească. Rodul ostenețelor scriitoricești ce a depus nu sînt numai publicațiile ce a redactat dintre care amintim în mod special „Revista Teologică” și „Viața Ilustrată”, ci în primul rînd versiunea românească a „Noului Testament” în două ediții, comentariul la Epistola către Filimon, introducerea la Epistola către Efeseni, apoi sumedenie de articole, recenzii și tălmăciri dintre care „Hristos și viața omenească” a lui Fr. W. Foerster ori „Omul cel nou” de Emil Fiedler.

Merituoasele strădanii depuse l-au impus atenției tuturor. De aceea vacantîndu-se scaunul de episcop al diecezei din Cluj, profesorul Nicolae Colan, devenit preot, este ales episcop al ei.

Munca depusă la Cluj, mai ales în anii grei ce au urmat dictatului de la Viena, a fost neobosită și neîntreruptă și a îmbrățișat cele mai deosebite laturi. Luîndu-se în considerare aportul adus la mersul înainte a culturii românești, Academia Română l-a ales membru în locul devenit vacant prin decesul fostului ministru de externe Nicolae Titulescu. În anul 1957, prin trecerea înalt Prea Sfințitului Iustin Moisesescu în scaunul mitropolitan al Moldovei, Prea Sfințitul Nicolae Colan a fost ales mitropolit al Ardealului, depunînd și în această calitate aceeași neobosită activitate. Boala care de cîțiva ani îi măcina lent puterile desăvîrșindu-și lucrarea, mitropolitul Nicolae Colan și-a încredințat sufletul în minile Creatorului, în ziua de sîmbătă, 15 aprilie a.c., deplîns de toată suflarea credincioșilor ortodocși.

Funerariile Ierarhului decedat s-au desfășurat la 19 aprilie, corpul defunctului fiind depus în capela Institutului Teologic și apoi în catedrala mitropolitană pe un catafalc împodobit cu coroanele și jerbele de flori aduse de cei care și în acest chip, au căutat să cinstească pe ilustrul dispărut.

După oficierea sfintei liturghii pontificată de Prea Sfințitul Emilian înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a urmat prohodul la care au slujit Inalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei, Inalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei, Inalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului — reprezentând pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, Prea Sfințitul Iosif, Episcopul Argeșului, Prea Sfințitul Teoctist, Episcopul Aradului, Prea Sfințitul Teofil, Episcopul Clujului, Prea Sfințitul Valerian, Episcopul Oradiei și Prea Sfințitul Arhiereu Emilian, înconjurați de un sobor de protopopi, profesori de la Institutul Teologic, preoți și diaconi, în prezența membrilor familiei. Au fost de față Prof. D. Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, reprezentanți ai autorității de Stat locale, a conducătorilor și delegaților celorlalte culte. Preoți și credincioși au venit să aducă ultima dovadă de iubire părintelui lor sufletească.

În tot cursul ceremoniei o gardă de onoare formată din profesori de Teologie, protopopi și preoți, a făcut de strajă în jurul catafalcului, răspunsurile corale fiind date de corul studenților teologi condus de prof. Gh. Șoima.

Au fost rostite cuvântări. Dl. Prof. D. Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, a elogiat memoria defunctului Ierarh, scoțind în evidență activitatea pe care a depus-o, activitate închinată binelui obștesc, Bisericii și Neamului.

A vorbit apoi Inalt Prea Sfinția Sa Iustin, Mitropolitul Moldovei, ca fost înaintaș la conducerea Bisericii ardelenice. El a scos în evidență faptul că datorită diversității preocupărilor avute, viața Mitropolitului Nicolae Colan poate fi privită și prezentată din diferite puncte de vedere, în toate manifestându-se însă aceeași părintească purtare de grijă și iubire.

În numele și din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a luat cuvântul Inalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului. Inalt Prea Sfinția Sa a spus că „întristați asemenea ucenicilor Mintuitorului din zilele premergătoare Patimilor, sîntem și noi acum cînd, marele preot și arhiereu al Mitropoliei Ardealului, Inalt Prea Sfințitul Nicolae Colan, după trupeasca pătîmire de care prea puțin a fost ocolit, s-a mutat de la noi. Întocmai învățăceilor de altădată, îndurerăți dar nu prăbușiți în creștineasca noastră nădejde, ne îndreptăm ochii spre cer zicînd și noi: „Doamne, rămi cu noi, căci s-a făcut noapte” (Luca 24, 29). Îndoliați, simțim învăluindu-ne întunericul întristării. Dar iarăși, din adîncul durerii, ochii sufletului nostru ni se îndreaptă spre Cel sculat din morți, arvuna învierii tuturor și, înviorați oarecum, înțelegem că cel plecat din rîndurile noastre, stăruie și va stărui mereu printre noi, ca și Iisus Domnul în mijlocul ucenicilor Săi, adăstînd obșteasca înviere”. Continuînd Inalt Prea Sfinția Sa a spus: „Adevărat, Inalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Ardealului, este și va rămîne pururea cu

noi, prin luminoasa pildă ce ne-a lăsat. Căci întreaga sa viață, desfășurată pe parcursul a 74 ani aproape, de muncă neîntre-rupă, de strădanii generoase și de sfinte osteneli, reprezintă o lumină pusă în sfeșnic, nu sub obroc, ca să lumineze tuturor". „El a fost luat dintre oameni de rind cu care s-a identificat, făcând toate cele spre folosul lor". „S-a arătat pe sine — a cuvîntat mai departe Înalt Prea Sfinția Sa — cel mai bun printre cei buni, în vremuri tihnite dar și în vremuri involburate, căci au fost și dintr-acestea. Gîndul ni se oprește stăruitor asupra anilor nu ușori pentru poporul nostru cînd, printr-o opintire de uriaș a izbîndit întru a-și înfăptui unitatea națională și, tot așa, asupra altor ani, nu mulți, doar patru la număr, dar întunecați foarte, de sfîrtecăre nedreaptă a trupului Patriei. Alături de forțele sănătoase ale neamului, a dat dovada celui mai curat patriotism, nu cu ostentație, nu cu încovoieri. Și a venit perioada de noi plămădiri românești de după 23 August 1944, care și ea a fost îmbogățită de contribuția hotărîtă a celui ce „sufletul și-a pus pentru oile sale". Patria ia fost recunoscătoare cum s-a vădit de atîtea ori și mai ales cum o dovedește ordinul Steaua Republicii Socialiste România cu care a fost distins". De altă parte, felul în care a slujit Ortodoxia „de pe poziția dascălului în Teologie, a preotului, a episcopului și apoi a mitropolitului, îl așează în rîndul vrednicilor urmași ai Apostolilor, ai marilor ierarhi români dintre care, Andrei Șaguna și Nicolae Bălan i-au fost nu numai înaintași direcți dar și mentori în același timp. Pentru toate acestea, pentru multe altele, și cite nu ne stau pe buze a le grăi din prisosul inimii pline de recunoștință pentru acela de care ne despărțim, Biserica, preoții și credincioșii ei, aducem acum prinos de neîarmurită cinstire. În chip deosebit, a încheiat vorbitorul, să mi se îngăduiască a tălmăci, din prea înaltă încredințare, simțămintele Intîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în legătură cu trecerea la cele veșnice a blindului și înțeleptului vlădică Nicolae Colan. Indurerat și cu părintească compasiune participă, în rugăciune, la doliul Mitropoliei ardelen, al întregii obști dreptcredincioase. Doar pricini nelegate de voința sa l-au împiedicat de a fi azi trupește cu noi, spre a petrece pe ultimul drum pămîntesc, pe cel ce i-a fost frate întru Hristos și împreună ostenitor în cele ale slujirii lui Dumnezeu și oamenilor. Iar noi toți, înlăcrămați dar puternic încrezători în milostivirea Părintelui ceresc, ne plecăm genunchii și smeriți cerem Părintelui îndurărilor să primească sufletul celui mutat de la noi în „corturile dreptilor", în „sînul lui Avraam" și „cu dreptii să-l numere". Veșnică să-i fie pomenirea iar memoria binecuvîntată".

A vorbit apoi Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului care, în numele clerului și credincioșilor diecezei pe care a condus-o

oarecînd ilustrul dispărut, aduce un ultim omagiu părintelui lor sufletească.

Iau apoi cuvîntul Eminența Sa Episcopul Nagy în numele celorlalte culte religioase, I. P. Cuv. Arhimandrit prof. dr. N. Mladin din partea Institutului Teologic din Sibiu și P. C. prof. dr. N. Nicolaescu din partea Institutului Teologic din București.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de P. C. Prot. Traian Belasçu, vicar eparhial, care în numele clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Sibiului, omagiază memoria celui care timp de atîția ani le-a fost conducător iscusit, învățător neobosit și blînd părinte sufletească.

Încheindu-se prohodul, sicriul ridicat și purtat pe brațe de protopopi, după ce a înconjurat catedrala, este așezat într-o mașină anume pregătită împreună cu coroanele aduse, formîndu-se convoiul mortuar care s-a îndreptat spre cimitirul bisericii mari din Rășinari unde, conform ultimei dorințe a defunctului, s-a făcut înhumarea, alături de mausoleul Mitropolitului Andrei Șaguna.

Aici, în numele protopopilor din Arhiepiscopia Sibiului, a vorbit P. C. Prot. dr. Vasile Coman din Brașov, după care sicriul a fost coborît în mormînt. Lăspedea grea de piatră acoperă mormîntul celui ce a fost Mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului.

Doliului Bisericii ardeleni i s-a alăturat și Mitropolia Banatului, trecerea la cele veșnice a Mitropolitului Nicolae Colan reprezentînd o pierdere adînc resimțită de toți.

TRECEREA LA CELE VEȘNICE A UNUI VRÊDNIC IERARH

La Sibiu, în orașul de reședință al mitropoliților Ardealului, a adormit în Domnul în vîrsta de 84 ani, Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Teodor Scorobeț.

Figură impunătoare a clerului ardelen, din mijlocul căruia s-a ridicat, arhiereul Teodor a cîstit în chip deosebit Biserica strămoșească și a dat dovadă de calitate în toate slujbele îndeplinite, pornind de jos, ca preot de mir, pînă la înalta demnitate de arhiereu-vicar al Mitropoliei Ardealului.

Ca preot de mir, în Ardeal și la românii din Statele Unite ale Americii, adormitul în Domnul s-a impus ca un adevărat păstor de suflete printr-o generoasă risipire de dar și, energie, ținînd în inima celor de acasă aprinsă făclia împlinirii visului strămoșesc al unității neamului, iar în cea a fraților de peste Ocean, dragostea față de Patria, de pămîntul și comorile străbune.

Colaborator apropiat și devotat al celor doi mari mitropoliți Nicolae Bălan și Nicolae Colan, vlădica Teodor și-a adus din plin întreaga sa contribuție la rezolvarea multelor și complexe probleme cu care a fost confruntată Biserica, clerul și credincioșii ei de-a lungul a peste o jumătate de secol.

Deși împovărat cu grele sarcini familiare, cărora le-a știut face față, cu resemnare și abnegație, vlădica Teodor a avut curajul și puterea să se avînte în virtejul marilor curente, pe care viața, în desfășurarea ei, le declanșa în lumea de după cel de al doilea război mondial. Condeier încercat, minte luminată și pătrunzătoare, preotul și mai apoi arhiereul Teodor și-a spus cu competență cuvîntul în mai toate problemele care vizau și interesau viața pastorală cu variatele ei aspecte. Nu mai puțin a dovedit interes și pentru problemele ecumeniste ale contemporaneității. Scrisul lui limpede, documentat, convingător, în publicațiile noastre bisericești, în primul rînd în „Telegraful Român” și în vechea „Revistă Teologică”, ni-l înfățișează ca pe o personalitate complexă, ca pe un mare preot, care face cinste Bisericii noastre românești, în slujba căreia a stat.

MOARTEA EPISCOPULUI REFORMAT BUTHI ALEXANDRU

În ziua de 15 martie a încetat din viață, conducătorul Eparhiei reformate din Oradea, Buthi Alexandru. Personalitate de frunte a cultelor religioase din țara noastră, defunctul era membru în Marea Adunare Națională precum și în Comitetul Național pentru Apărarea Păcii. El a reprezentat Biserica reformată din Republica Socialistă România în mai multe foruri eclesiastice internaționale.

Episcopul Buthi Alexandru s-a făcut cunoscut și apreciat pentru activitatea sa multiplă, pentru atașamentul său față de țelurile nobile ale poporului nostru. Pentru meritele sale a fost decorat cu ordine și medalii.

Înmormîntarea a avut loc la cimitirul din Oradea, sîmbătă 18 martie. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, care a reprezentat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Prea Sfințiii Episcopi Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului și Valerian al Oradiei.

PASTORUL E. C. BLAKE A VIZITAT BISERICA RUSA

Pastorul Eugene Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a vizitat Uniunea Sovietică în cursul lunii martie, la invitația Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii. Întorcîndu-se din călătoria ce a întreprins, oaspetele a declarat că, potrivit celor ce le-a constatat, conducătorii Bisericii Ortodoxe Ruse sînt preocupați în chip deosebit de problema vietnameză și de rolul Bisericilor în susținerea cauzei păcii. Aceasta a rezultat printre altele din cuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei cu prilejul recepției

oferite în cinstea pastorului Blake la mănăstirea Zagorsk în ziua de 29 martie. „Activitatea creștinilor și a Bisericilor creștine, a spus vorbitorul, trebuie să tindă la susținerea îndeplinirii ideii de frățietate și pace între toate popoarele. E necesar să arătăm că omenirea aspiră la realizarea unei păci durabile și a dreptății în viața internațională... Numeroase Biserici creștine sînt conștiente de acest lucru și lucrează pentru pace prin intermediul unor organizații cum sînt Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferinței creștine pentru pace. Deși Consiliul Ecumenic al Bisericilor a depus eforturi numeroase, folosite și valabile pentru pace, el n-a epuizat încă toate posibilitățile care sînt la îndemîna unei organizații interecleziastice la scară mondială“. Patriarhul Alexei a mai spus că nu s-a perseverat îndeajuns pentru promovarea unei soluții pașnice în problema vietnameză pe baza acordurilor de la Geneva. „Profităm de ocazie spre a ne exprima nădejdea în legătură cu acțiunile Consiliului Ecumenic al Bisericilor în vederea unității creștine și a păcii și pentru a formula dorinți privind îndeplinirea făgăduinței cuprinsă în Evanghelia păcii și reconcilierii“, a încheiat vorbitorul. După aceea Patriarhul Alexei a conferit pastorului Blake Ordinul Sfintului Vladimir.

Răspunzînd, pastorul Blake a declarat: „... Consiliul Ecumenic al Bisericilor s-a angajat să lucreze pentru dreptate și pace în Vietnam și, de asemenea, ca o acțiune de lungă durată, să puie temeiurile unei dezvoltări economice umane ca unică bază solidă pentru pace“. El a adăugat că Mișcarea ecumenică cere tuturor Bisericilor membre să sprijinească încetarea războiului în Vietnam. În încheiere a mulțumit pentru ospitalitate și pentru distincția primită.

În cursul călătoriei sale pastorul Blake a vizitat pe Sanctitatea Sa Vasken I, catolicosul tuturor armenilor, a avut întrevedere cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului și a cercetat școlile teologice de la Zagorsk, Leningrad și Etchmiadzin.

INTRUNIRE A REPREZENTANȚILOR BISERICILOR NECALCEDONIENE

Comitetul permanent a cinci Biserici necalcedoniene s-a întrunit între 6 și 11 februarie la Antylas (Liban). E vorba de Biserica coptă din Egipt, Biserica etiopiană, Biserica apostolică armeană (Cilicia), Biserica siriană a Orientului și Biserica siriană Mar Toma din Malabar (India). Au fost de față reprezentanți ai Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului, ai Patriarhiei Antiohiei precum și ai Patriarhiei Moscovei.

Comitetul permanent a urmărit examinarea mijloacelor prin care să se poată restabili legăturile frățești și comuniunea care exista odinioară între Bisericile vechi orientale și Ortodoxe. A fost discutat apoi raportul unei consultări privind educația creș-

tină și s-a constituit o comisie permanentă în frunte cu preotul Paul Verghese, secretar general asociat al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care să elaboreze un nou program privitor la însușirea învățaturii creștine. În fine s-au analizat unele propuneri privind stabilirea datei Paștilor care vor fi supuse Bisericilor în vederea uniformizării acesteia.

CONVORBIRI ÎNTRE LUTERANI ȘI ORTODOCȘI

La începutul lunii martie s-au desfășurat la Höchst (Odenwald-Republica Federală a Germaniei) convorbiri între reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Ruse și ai Bisericii evanghelice germane. Întâlniri de felul acesteia au mai avut loc încă două, ele urmînd a se succede din trei în trei ani. Referindu-se la ultima, Înalt Prea Sfințitul Nicodim, mitropolitul Leningradului și conducătorul Departamentului afacerilor externe al Patriarhiei Moscovei, și-a exprimat deplina satisfacție, într-o conferință de presă ținută la Frankfurt pe Main. El a declarat că discuțiile purtate au scos în evidență puncte de vedere comune în mai multe probleme. Deși despărțirea Bisericilor nu poate fi depășită repede, există suficiente trăsături comune în stare să-i apropie pe creștini între ei.

Aceeași poziție a adoptat profesorul Ernst Wolf din Göttingen care a spus : „Nu este nici o surpriză în aceea că am început să ne descoperim unii pe alții“.

DECESUL UNUI IERARH SIRB

La 7 septembrie 1966 a decedat mitropolitul Nectarie Krulja al Dabro-Bosnei (Herzegovina) în vîrstă de 87 ani, unul din cei mai vîrstnici ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Sirbe. După terminarea liceului din Mostar și a seminarului teologic, în calitate de funcționar bisericesc a studiat și dreptul, luîndu-și doctoratul în 1911, apoi a servit aproape 14 ani ca profesor și în urmă rector la seminariile din Carloviț, Prizren și Bitolia. În 1925 e făcut episcop, distingîndu-se îndeosebi în eparhia de Zvornik-Tuzla mai ales prin ridicarea și repararea a peste 40 de biserici. În 1951 a fost ales mitropolit de Dabro-Bosnia în locul antecesorului lui, Petru Zimonić, ucis de fasciști. De altfel încă din 1941 a suplinit nu mai puțin de trei eparhii din Bosnia și Herzegovina.

În panegiricul său Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a adus cald omagiu pentru îndelungata și jertfelnică slujire depusă pe altarul Bisericii și patriei de cel dispărut.

Alături de cei 5 ierarhi care au participat la înmormîntare, în Sarajevo, au mai luat cuvîntul și alți reprezentanți ai cultelor precum și foști elevi și colaboratori ai marelui ierarh, care au

preamărit vrednicia lui de peste 60 de ani de slujire a Bisericii, din care 40 de ani de episcopat. Mai ales în vremea ocupației naziste calmul și statornicia cu care s-a știut opune tuturor intimidărilor și presiunilor, l-au ridicat pe primul plan al cîrmuitoților sufletești ai poporului într-o vreme cînd patriarhul Gavriilo era arestat iar mulți din ceilalți ierarhi erau izolați (Prot. dr. Teodor Bodogae).

SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV AL MIȘCĂRII ECUMENICE

Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor format din 14 membri și-a ținut obișnuita sesiune bianuală între 13 și 16 februarie la Windsor (Anglia), sub conducerea pastorului Franklin Clark Fry, președintele Bisericii luterane în America.

A fost adoptată cu majoritate de voturi o declarație prezentată de Frederick Nolde din New York, directorul Comisiei Bisericilor pentru Afacerile internaționale din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, privitoare la Vietnam, în care se militează pentru încetarea bombardării teritoriului Vietnamului de Nord, singura în stare să „învingă impasul actual” și să conducă la „negocieri concrete”.

Printr-un alt raport se atrage atenția asupra „primejdiei foamei generalizate” și asupra situației unor țări supuse dominației coloniale, mai ales Rhodesia.

Au mai fost discutate organizarea celei de a patra Adunări generale care se va ține între 4 și 20 iulie la Uppsala (Suedia) avînd ca temă „Iată, toate le fac noi”, angajarea în măsură mai mare a Bisericilor ortodoxe în activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor (raport prezentat de secretarul general Eugene Carson Blake), relațiile cu Biserica romano-catolică și problema căsătoriilor mixte, programul unui colocvii ce va examina, în localitatea La Haye (Olanda), munca Comisiei Bisericilor pentru Afacerile Internaționale. În toate aceste probleme au fost adoptate hotărîri corespunzătoare.

DIN ACTIVITATEA CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

La Radevormwald lângă Köln (Republica Federală a Germaniei) s-au desfășurat între 22—25 februarie lucrările sesiunii obișnuite a Comitetului de lucru al Conferinței creștine pentru pace. Ședințele au fost prezidate de prof. dr. J. L. Hromadka și de pastorul J. N. Ondra, președintele și secretarul general al Conferinței. Au participat membrii Comitetului reprezentînd Biserici membre și creștini din toate continentele precum și membrii Secretariatului internațional.

Tema principală a discuțiilor a constituit-o pregătirile pentru cea de a treia Adunare generală proiectată a se ține în primăvara

anului viitor la Praga. Atenție deosebită s-a acordat apoi problemei vietnameze precum și securității europene. Au fost în fine preconizate unele măsuri organizatorice tinzând la dezvoltarea în continuare a activității Conferinței creștine pentru pace.

După încheierea lucrărilor sesiunii, delegații au participat la o întrunire a regionalei germane a Conferinței creștine pentru pace care s-a ținut la Hannovera.

INTRUNIRE A CONDUCERII CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Prezidiul și Comitetul consultativ al Conferinței Bisericilor europene s-au întrunit la București între 5 și 10 martie ca urmare a invitației ce le-a făcut Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Au fost luate în discuție o serie de probleme organizatorice hotărîndu-se printre altele, crearea unui secretariat restrîns cu menirea de a studia modul în care Bisericile membre își pot asuma responsabilități comune în materie de într-ajutorare în Europa.

S-a analizat apoi ordinea de zi a viitoarei Adunări generale „Nyborg V” care își va desfășura lucrările între 29 septembrie și 5 octombrie la Pörschach pe Wörthersee în Austria. Temele celor cinci secții vor fi următoarele : răspunderea reconcilierii în lumea contemporană, structura și fizionomia Bisericii în cursul viitorului deceniu, creștinul și tehnologia modernă, creștinul, cetățeanul și statul, Statul și statele.

A fost întocmit un document preparator prin contribuția reprezentanților creștinilor din toate țările europene ai tuturor confesiunilor.

PROTESTUL CULTELOR RELIGIOASE DIN ROMANIA FAȚA DE AGRESIUNEA AMERICANĂ ÎN VIETNAM

Conducătorii cultelor religioase din România s-au întrunit la București în ziua de 28 aprilie pentru a-și exprima îngrijorarea profundă și protestul unanim față de continuarea și intensificarea acțiunilor militare ale Statelor Unite ale Americii în Vietnam.

Reprezentanții cultelor din țara noastră au adoptat o chemare către conducătorii cultelor religioase și către toți oamenii de bună credință din lume, în care se spune :

Noi, conducătorii cultelor religioase din Republica Socialistă România ne-am întrunit în consfătuire frățească, în București, pentru a da expresie simțămintelor și răspunderilor noastre de slujitori ai lui Dumnezeu și ai adevărului, față de viața și viitorul tuturor oamenilor.

Constatăm cu profundă îngrijorare că nesocotind opinia publică mondială și poruncile sfinte ale tuturor religiilor, și încăl-

cind prevederile acordurilor de la Geneva și dreptul sfânt al popoarelor de a-și hotări singuri soarta, guvernul american continuă și intensifică războiul crunt de agresiune împotriva poporului din Vietnamul de sud, iar prin bombardarea sistematică a orașelor și satelor poartă un război nedeclarat împotriva Republicii Democratice Vietnam, amenințând să extindă flăcările războiului asupra întregii lumi.

Omenirea este înmărmurită de veștile pe care zilnic le află despre sălbăticiile săvârșite de invadatori. Sînt nimicite bunuri materiale și spirituale create în decurs de secole de către poporul vietnamez. Sînt prefăcute în cenușă locuințele populației băștinașe, așezăminte spitalicești și culturale, monumente de artă, instituții de învățămînt. Sînt distruse întreprinderi economice, drumuri și poduri, baraje și stăvilare. Sînt pîrjolite semănăturile de pe ogoare în pragul recoltării lor. În nebunia distrugerii cad pradă locașuri de cult. Napalmul nimicește totul; flăcările lui mistuie altarele și răpesc astfel credincioșilor pînă și posibilitatea de a-și plînge durerile și de a găsi în rugăciuni alinarea suferințelor.

Sînt folosite tot felul de mijloace pentru a ucide tot ce este viață și pentru a slăbi forța de rezistență a poporului vietnamez, care de atîția ani de zile luptă împotriva invadatorilor străini pentru a-și apăra libertatea și independența. Bombardamentele seamănă moartea pretutindeni, în orașe și sate, în rîndurile bătrînilor, femeilor și copiilor nevinovați. Chinurile și suferințele din iadul adus pe pămîntul Vietnamului se aud pînă la marginile pămîntului și urcă pînă la porțile cerului.

Curmarea războiului agresiv purtat împotriva poporului vietnamez a devenit una din problemele care răscolesc adînc conștiința întregii omeniri. Guverne, Biserici creștine și culte ne creștine, organizații intercreștine și internaționale, personalități sociale și culturale din întreaga lume protestează împotriva acestui război inuman.

Dînd ascultare credințelor noastre religioase care ne poruncesc să fim vestitori ai păcii și făcători de pace, slujitori ai vieții și nu ai morții, în numele clerului și credincioșilor din Patria noastră — ortodocși, romano-catolici, reformați, luterani, mozaici, armeni, unitarieni, mahomedani, baptiști și adventiști — care, animați de simțămintele și de convingerile lor umane și religioase, participă activ la lupta întregului popor român pentru pace, ridicăm glasul împotrivirii noastre față de acest îngrozitor război.

Condamnăm cu hotărîre pe toți cei care, în Vietnam sau în alte părți ale lumii, pregătesc întinderea războiului fără nici un respect față de opinia publică mondială.

Cerem cu toată tăria încetarea fără condiții a bombardării Republicii Democratice Vietnameze.

Cerem încetarea acțiunilor militare în Vietnamul de sud și retragerea trupelor străine din această țară.

Cerem să fie respectat dreptul sacru al mult încercatului popor vietnamez de a decide singur asupra soartei sale, fără vreun amestec de afară.

Chemăm pe toți slujitorii și credincioșii noștri să sprijine mai departe forța crescândă a protestelor și a cererilor de a se pune capăt acestui război.

Chemăm cultele religioase din întreaga lume să-și deschidă inimile la dreptele aspirații ale poporului vietnamez și să-și unească puterile pentru alungarea războiului din lume și pentru instaurarea unei păci trainice între oameni și popoare.

Chemăm pe toți oamenii de bună credință să se unească și să ceară guvernelor lor solidarizarea cu lupta dreaptă a poporului vietnamez. Părintele tuturor oamenilor, Dumnezeu păcii și al bune înțelegeri între oameni și popoare, va binecuvînta din cerul său cel sfînt orice strădanie omenească pentru oprirea uciderii făpturilor sale iubite — oamenii.

„Să căutăm pacea și s-o urmăm“, ca să se împlinească cuvîntul Scripturii : „Dragostea și adevărul s-au întîlnit, dreptatea și pacea s-au sărutat“.

Să fie pace pe pămînt, pace tuturor.

Chemarea este semnată de Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române ; Friedrich Müller, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. ; Kiss Alexa, Episcopul Bisericii Unitariene ; Gheorghe Argay, Episcopul Bisericii Evanghelice Luterane S. P. ; Moses Rosen, șeful rabin al Cultului Mozaic ; Mehmed Iacob, șeful Cultului Musulman ; Iuliu Nagy, Episcopul Bisericii Reformate ; Dirayr Markidian, Episcopul Eparhiei Armeano-Grigoriene ; Petru Plesca, Episcop titular romano-catolic ; Augustin Francisc, Ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice de București ; Kernweis Konrad, protopop romano-catolic de Timișoara ; Șipos Francisc protopop romano-catolic de Satu-Mare ; Vicas Teodor, președintele Cultului Creștin Baptist ; Tachici Ioan, președintele Cultului Adventist de ziua a 7-a.

„FALIMENTUL CREDINȚEI SUPERSTITIOASE ÎN ATOTPUTERNICIA FORȚEI“

Într-o cuvîntare rostită în 31 martie la Casa Bisericii evanghelice din Essen (Republica Federală a Germaniei) pe tema „În ce măsură războiul din Vietnam interesează creștinii ?“ înaintea unui numeros auditoriu printre care și ministrul justiției Gustav Heinemann, pastorul Martin Niemöller, fost președinte al Bisericii din Hesse-Nassau, a declarat între altele că Statele Unite ale Americii sînt „afară de joc“ în Asia. „Credința lor superstițioasă în atotputernicia forței și a banului“ a dat faliment.

Statele Unite au comis în Vietnam o mare greșeală. Forța nu poate acționa asupra spiritului și nu-l poate distruge.

Războiul din Vietnam interesează creștinii, a spus M. Niemöller, în măsura în care Biserica lui Iisus Hristos există pentru lume și datorează caritate și dragoste tuturor oamenilor fără deosebire de rasă sau religie. "În lumea actuală nu mai putem trăi unul împotriva altuia, ci unul pentru altul și cu altul...".

MAI MULTĂ ONESTITATE FAȚA DE PROBLEMA VIETNAMEZA

Reuniunea anuală a Comitetului director al Misiunilor metodiste din Statele Unite care și-a desfășurat lucrările înainte cu câteva luni la Louisville (Kentucky) a adoptat o rezoluție cerind „mai multă onestitate din partea guvernanților americani față de Vietnam. „Mai multă onestitate, spune rezoluția, este pasul indispensabil pentru a garanta o opinie publică luminată în Statele Unite și a garanta pacea în Vietnam“.

Comitetul a recomandat întreprinderea unor „demersuri urgente“, încetarea focului, oprirea bombardamentelor și retragerea trupelor.

Concluziile conferinței urmau să fie prezentate președintelui L. Johnson personal de către o delegație aleasă în acest scop.

PROCESIUNE PENTRU PACE

Mai mult de 120 de preoți, pastori și rabini au defilat la începutul lunii februarie pe străzile Londrei parcurgând în tăcere distanța dintre Fleet Street și catedrala Sf. Paul, pentru a protesta contra războiului din Vietnam. În fruntea lor se aflau episcopul anglican Kenneth Sansbury, secretarul general al Consiliului britanic al Bisericilor, călugărul dominican Simon Blake și rabinul Saul Amias. Doi călugări franciscani purtau un panou pe care se putea citi: „Pentru pace în Vietnam“.

Organizatorii au precizat că în intenția lor procesiunea se voia a fi un act de caritate față de victimele războiului precum și față de „frații americani profund tulburați“.

La catedrala Sf. Paul s-a oficiat un scurt serviciu religios pontificat de episcopul Londrei, Robert Stopford.

ZILE DE POST PENTRU PACE ÎN VIETNAM

Ca urmare a unei întruniri convocată la Washington sub numele de „Mobilizare pentru pace“, care numără mai mult de 2 000 preoți pastori și rabini din 45 state ale Americii, toți creștinii și mozaicii din Statele Unite au fost îndemnați să respecte un post de trei zile începând cu 8 februarie, data Noului An budist.

E vorba cum au precizat organizatorii, de „un act de penitență” pentru războiul din Vietnam, căci cetățenii trebuie să recunoască faptul că „noi toți participăm la inumanul război prin impozitele pe care le plătim”.

Șapte reprezentanți s-au dus la Casa Albă unde au întâlnit pe Walt W. Rostow, consilierul președintelui pentru securitatea națională. Alți opt au discutat cu McNamara, șeful Pentagonului, insistând asupra urgenței încetării bombardamentelor aeriene asupra Republicii Democratice Vietnam în vederea grăbirii negocierilor.

„Mobilizarea pentru pace” a fost organizată de un comitet național de clerici și laici pentru Vietnam (The National Committee of Clergymen and Laymen Concerned About Vietnam), grupare interconfesională creată în anul trecut.

DAR AL QUAKERILOR AMERICANI

În luna martie, opt pacifiști americani, membri ai organizației Quakerilor, au părăsit portul Hong Kong pe bordul yahtului cu pinze „Phoenix” îndreptându-se spre portul Haifong, unde intenționau să remită Crucii Roșii a R. D. Vietnam un dar reprezentând medicamente în valoare de 20.000 dolari. Medicamentele au fost cumpărate cu fonduri strânse în urma colectelor efectuate în S.U.A. „pentru a se arăta că o mare parte a americanilor doresc să se pună capăt războiului din Vietnam”. După cum relateau ziarele americane, cei opt pacifiști au hotărît să facă această călătorie în ciuda avertismentelor Departamentului de Stat al S.U.A. că vor fi pasibili de pedeapsă la înapoierea lor în țară.

NOUA ENCICLICA PAPALA

În enciclica „*Populorum progressio*”, dată publicității la 28 martie, Papa Paul al VI-lea a adresat un apel la unirea eforturilor în lupta pentru lichidarea sărăciei și mizeriei în întreaga lume. Referindu-se la situația existentă în unele părți ale lumii, în enciclica papală se spune, printre altele: „Prea mulți oameni suferă... Bogații sînt mereu mai bogați, iar săracii rămîn săraci... Proprietatea nu este pentru nimeni un drept necondiționat și absolut, puterea publică poate și trebuie uneori să intervină pentru a expropria sau a pune veniturile disponibile în serviciul comunității”. Papa califică drept „un scandal intolerabil” cursa înarmărilor și propune constituirea unui fond pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare prin „reducerea risipei, a cheltuielilor de ostentație și a înarmărilor”.

Făuritoare ale propriei lor dezvoltări, popoarele sînt primele care răspund de ea", se spune în enciclică. Papa consideră industrializarea drept un factor de dezvoltare de neînlocuit. Enciclica papală condamnă colonialismul și rasismul, pe care le consideră obstacole în calea colaborării între națiuni.

INLATURAREA PRICINILOR ORICARUI ANTISEMITISM

Arhiepiscopul Suediei Mgr. Gunnar Hultgren a emis în preajma Sfintelor Paști din acest an un ordin circular adresat preoților din dieceza sa atrăgîndu-le atenția asupra modului în care sînt prezentați evreii în relatările privind patimile Mîntuitorului. „Propovăduirea și învățămîntul tradiționale în Suedia au tins totdeauna să înlăture cele mai neînsemnate urme de antisemitism. Orice sentiment de revanșă sau ură împotriva romanilor și evreilor trebuie înlăturat. Este necesar să se insiste asupra faptului că păcatul nostru este acela care a dus la răstignirea lui Iisus“.

Referindu-se la imnele bisericești, ordinul circular adaugă : „Aceste imne, susținute de propovăduire, trebuie să împiedice ca tendințele antisemite să găsească un sprijin oarecare în Biserică ... Evanghelia nu îngăduie nici un fel de discriminare“.

IMPOTRIVA RENAȘTERII NAȚIONALISMULUI GERMAN

În luna ianuarie s-a ținut la Rummelsberg Nuremberg [Republica Federală a Germaniei] o întrunire a tineretului bavarez aparținînd Bisericii evanghelice luterane. Rezoluția adoptată cere „să fie combătute orice tendințe de reînnoire a naționalismului“. Totodată se atrage atenția asupra primejdiei pe care o comportă ignorarea învățămintelor trecutului.

Delegații s-au declarat sprijinitori ai politicii de cooperare precum și dezvoltării relațiilor cu țările din răsăritul Europei, prin aceasta „aducîndu-se o contribuție necesară la pacea și echilibrul social în lume“.

PENTRU CORECTA INTERPRETARE A BIBLIEI

Intrunirea episcopilor luterani din Germania Federală ținută în luna ianuarie la Kanzbach (Bavaria Superioară) sub președinția pastorului Hans Lilje din Hannover, s-a încheiat cu adoptarea unei declarații adresată pastorilor și parohiilor privind relația dintre pietatea credincioșilor și teologia modernă protestantă. În această declarație episcopii luterani apreciază străda-

niile acelor care „Luptă pentru puritatea Evangheliei“. Ei atrag atenția asupra „judecăților false și grăbite“ și cer ca „adevărul Evangheliei să nu fie falsificat și trunchiat...“.

BISERICA LUTERANA CARE ADOPTA EPISCOPATUL

După doi ani de studii, sinodul Bisericii luterane evanghelice din Jeypore (India) a adoptat forma episcopală de conducere. Jacob Nag, președintele acestei Biserici, devine astfel primul ei episcop.

Născut în Gobarla (India), Jacob Nag este în vîrstă de 45 ani. El și-a făcut studiile la Hamburg și a întreprins numeroase călătorii în Orientul Apropiat. În 1963 a reprezentat Biserica sa la Adunarea generală a Federației luterane mondiale.

Biserica luterană evanghelică din Jeypore devine a doua dintre Bisericile luterane din India, după Biserica evanghelică luterană din Tamil, care va fi condusă de un episcop.

REZERVA BISERICII ANGLICANE FAȚA DE FEMEILE PASTORI

Dr. M. Ramsey arhiepiscopul de Canterbury a declarat la începutul lunii martie că e „foarte circumspect“ în ce privește acceptarea de femei pastori în Biserica anglicană.

O comisie creată în 1963 de arhiepiscopii de Canterbury și York, prezidată de dr. Ellison, episcopul anglican de Chester, a publicat asupra acestei chestiuni un raport după trei ani de studiu. Membrii comisiei nu s-au putut pune de acord asupra unor concluzii unanime.

SARBATORIREA PASTORULUI M. NIEMÖLLER

De curînd pastorul Martin Niemöller a împlinit vîrsta de 75 ani. Cu acest prilej s-au organizat în cinstea sa întruniri și recepții, i s-au adresat scrisori și telegrame de felicitare, au fost publicate articole omagiale, toate scoțînd în evidență, așa cum preciza pastorul W. A. Visser't Hooft, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, strădania pe care a depus-o în vederea înfăptuirii unei „lumi umane“.

Revista „Stimmer der Gemeinde“ i-a închinat un număr special la care și-au oferit colaborarea personalități eclesiastice de pretutindeni. Reținem paginile scrise de Eugene Carson Blake, actualul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, axate pe tema păcii, atît de apropiată sărbătoritului. „Nici un creștin nu poate rămîne spectator în aceste zile în care națiunile se înfruntă“, scrie E. C. Blake. Și apoi se întreabă : „Nu este oare cea dintîi datorie a tuturor creștinilor să pună pe prim plan al

preocupărilor lor, înțelegerea și eliminarea cauzelor fundamentale ale războiului, adică nedreptatea, tirania, egoismul și lăcomia ?... Nu este oare cea dintâi datorie a tuturor creștinilor să încurajeze Bisericele în direcția instaurării unei comunități întemeiate pe dreptate la scară universală ?". În încheiere autorul atrage atenția asupra necesității de a fi înlăturată orice identificare a scopurilor războinice nutrite de anumite cercuri cu voința lui Dumnezeu precum și asupra angajamentului personal al fiecărui creștin în edificarea păcii.

VERSIUNEA INTEGRALĂ A PENTATEUHULUI

Academicianul Gheorghe Țereteli din U.R.S.S. pregătește publicarea fotocopiei unei versiuni integrale a Pentateuhului în ebraica veche al cărei manuscris se găsește la Institutul de manuscrise din Tbilisi. Vreme îndelungată manuscrisul a fost deținut de o sinagogă din satul Lailaki (Georgia occidentală) unde populația vorbește încă ebraica veche. Ultimele șase foi care lipseau au fost oferite savantului sovietic de către rabinul Mose Kakiavili din satul Oni.

Academicianul G. Țereteli consideră că manuscrisul este de mare valoare. Redactat în veacul al X-lea, el conține importante caracteristici filozofice. În regiunea în care a fost descoperit documentul s-au stabilit colonii de evrei încă din veacul al IV-lea, găsindu-se pînă azi inscripții în arameană.

URME ALE TRECUTULUI ÎN BANAT

Pe teritoriul orașului Orșova, cu aproape două milenii în urmă, se afla în timpul romanilor, un castru, construit pe ruinele unei cetăți dacice. Pe timpul împăratului Antonius Pius, castrul după constatările arheologilor a avut o lungime de 64 m și o lățime de 54 m. Cu privire la întinderea așezării civile din preajma lui nu s-au putut formula pînă în prezent concluzii.

Cercetările arheologilor precum și săpăturile neintenționate au scos la iveală obiecte, urme de incinerare, care confirmă continuitatea dacilor. Numeroase vase de lut, opaițe, podoabe de aur, sarcofage, cărămizi cu inscripțiile Dierna, L.V.M. monede ș.a., dovedesc că această așezare, cunoscută sub numele de Dierna, a avut o epocă de prosperitate, fiind înălțată la rangul de „colonie”. Monumentul votiv cu inscripția „Lui Jupiter cel prea bun și prea mare, Belinus, sclav, arhivar al lui T. I. Saturnus, arendaș al vămilelor publice — bucuos a ridicat această ofrandă”, ce se păstrează alături de celelalte urme în muzeul liceului „Ștefan Plăvăț”, concretizează afirmația că Dierna a fost și centru vamal unul dintre puținele cunoscute în Dacia.

Dezvoltarea economică a acestui centru nu este surprinzătoare, dacă ne gândim că Dierna se află la confluența Cernei cu Dunărea deci la întretăierea celor două drumuri, unul care urcă pe culoarul Cerna-Timiș celălalt care merge în lungul Dunării. Monedele, ceramica romană, bogatul inventar al mormintelor, descoperite în vara anului 1966, și aflate în studiu în curs de publicare la Institutul de Arheologie din București, dovedesc continuitatea daco-romanilor în Dacia; sînt tot atîtea dovezi de necontestat care ilustrează menținerea stagnării romane pe țărmul bănățean al Dunării pînă la Constantin cel Mare, certificînd punctul de vedere al istoriografiei naționale, privitoare la continuitatea poporului nostru pe aceste meleaguri.

Săpăturile făcute în zilele de 20—23 martie 1967, cu prilejul strămutării cimitirului care se afla pe malul drept al Cernei, la o depărtare de 500 m de confluența ei cu Dunărea, au scos la iveală, noi urme, ziduri vechi romane, care vor permite clarificarea deplină a problemelor privitoare la vechea Dierna. Banatul, intens locuit în timpul stăpînirii romane, oferă un vast cîmp de cercetare arheologilor noștri.

POPULAȚIA GLOBULUI

Ultimele date asupra populației globului arată că planeta noastră numără actualmente 3.220.000.000 de locuitori. Dintre aceștia, 1.785.000.000 se află în Asia, 441 milioane în Europa, 303 milioane în Africa, 237 milioane în America de Sud și 211 milioane în America de Nord.

În raport cu suprafața, densitatea cea mai mare se înregistrează în Europa — 89 de locuitori pe kmp, urmată de Asia cu 65 locuitori pe kmp, America de Sud cu 12 locuitori pe kmp, Africa și America de Nord cu numai 10 locuitori pe kmp.

TEME BISERICESTI ŞI ORTODOXE IN FILATELIE

Pe lângă nenumăratele teme şi subiecte care apar pe timbrele lumii, sînt şi unele legate de istoria Bisericii în general şi numai puţin a Ortodoxiei. Aceste timbre sînt emise cu ocazia unor evenimente comemorative, deşi întîlnim şi altele fără un asemenea pretext. Pe ele găsim portrete de personaje eminente, monumente arhitectonice, istorice şi de artă, sau exprimarea dorinţei creştinilor de a trăi în pace întreolaltă.

Timbrele la care ne vom referi se găsesc menţionate în catalogul filatelic al Patriei noastre, catalogul filatelic Zumstein [Europa] şi Yvert [celelalte continente], editate în anul 1967.

Să începem cu primele secole creştine în Europa şi Asia-Mică, cu personaje şi evenimente strîns legate de istoria Bisericii.

Primele timbre cu acest subiect omagiază pe Sfîntul Apostol Pavel, cu ocazia aniversării a 1 900 de ani de la sosirea lui în Europa. Ele au apărut în anul 1951 în Grecia şi înfăţişează evenimentele vieţii marelui Apostol începînd cu sosirea lui în Grecia Antică. Pe un timbru (nr. Zu. 707, 700 drahme, culoare roză), se vede altarul antic din Atena cu inscripţia „agnostos Theos” vezi F. Ap. 17, 15—23). Pe altele e reprodus portretul Sfîntului Apostol aşa cum se vede pe fresca din Mistra (nr. 708, 1600 dr., verde-albastru). Pe alt timbru apare opera renumită a lui Domenico Theotocopulos, cunoscut şi sub numele El Greco (1541—1614) înfăţişînd pe Sfîntul Apostol Pavel (nr. 709, 2600 dr., brun-galben). Pe ultimul timbru din această serie e scena propoveduirii Sfîntului Apostol Pavel înaintea filozofilor din Atena (nr. 710, 10.000 dr., brun-roşu). Acest eveniment îl găsim mai amplu redat pe un alt timbru grec (nr. 458, 7 dr., brun) : neînfricatul Apostol al Domnului, stînd pe treptele Areopagului, arătînd cu mîna spre cer, predică iar de jur împrejur filozofii greci şi mulţimea din Atena ascultînd predica despre „agnostos Theos”, care a devenit Dumnezeu „cunoscut” prin jertfa şi crucea lui Iisus Hristos.

Cu călătoria în custodie spre Roma (F. Ap. 28, 10 sq) se ocupă o serie de timbre filatelice, emise în 1960 în Republica Malta. Scena naufragiului o vedem pe un timbru (nr. 256, 1.50 p., albastru-galben-aur) care înfăţişează pe Sfîntul Apostol mergînd pe valurile agitate, ajutînd pe conafragiaţi spre „ostrov”. Fiind în Malta, Apostolul Pavel — spun vechile tradiţii — ar fi hirotonit primul episcop al insulei, pe Publius, fruntaşul acesteia.

Faptul e redat de un timbru (nr. 226, 3 p., violet-carmin-aur) al aceleiași serii. Se vede Sfântul Apostol Pavel punându-și mâinile peste capul lui Publius, îngenuncheat înaintea lui. Un alt timbru arată despărțirea Sfântului Apostol de locuitorii Maltei, deveniți creștini. Vedem pe Sfântul Apostol blagoslovind pe aceștia (nr. 267, 6 p., carmin-gri-aur). Timbrele acum amintite sînt reproduceri ale picturilor maestrului italian Palombi, din catedrala „Sfântul Pavel” din La Valetta, capitala Republicii Malta. Cele din urmă timbre a acestei serii au teme legate de aceleași evenimente din Malta. Pe un timbru (nr. 268, 8 p., gri-negru-aur) se vede statuia din marmoră albă a Sfântului Pavel din Rabat (oraș al Maltei). Apoi vedem o înfățișare alegorică: un înger cu cartea biblică „Faptele Sfinților Apostoli” (nr. 269, 1 p., lila-carmin-aur) și pe ultimul timbru al acestei serii: Sfântul Pavel ținînd în mîini scrisorile sale apostolice. Planul de fond reprezintă insulele „golfului Sfântul Pavel” (nr. 270, 2—6 p., verde-albastru-aur, 1960).

În afară de această emisiune comemorativă a 1900 de ani de la sosirea Sfântului Apostol Pavel la Malta, au fost emise anterior mai multe timbre cu același subiect, fapt care arată că tradiția aceasta creștină trăiește viu în Malta, și nici un eveniment din istoria insulei nu se repetă de atîtea ori pe timbre.

Tot de Sfântul Apostol Pavel se ocupă și timbrele emise în anul 1961 de Statul Vatican, cu ocazia împlinirii a 1900 de ani de la data socotită ca reprezentînd sosirea lui în Roma. Pe un timbru vedem o hartă care arată drumul Sfântului Apostol de la Cezarea prin Cipru și Malta la Roma, descris în F. Ap. 27, 1—28 (nr. 366, 10 l., negru-verde, respectiv aceeași înfățișare nr. 369, 30 l., albastru). Pe două alte timbre ale acestei serii apare Sfântul Apostol Pavel sosînd la Roma. Este o reproducere a sculpturii din bazilica Ostia-Mariani (nr. 367, 15 l., brun-lila, respectiv nr. 370, 75 l., brun-portocaliu) și bazilica „Sfântul Pavel” din Roma (nr. 368, 20 l., roșu-portocaliu, respectiv nr. 371, 200 l., albastru).

Sfântul Apostol Petru apare și pe alte timbre ale Statului Vatican emise cu diferite ocazii. Așa de exemplu un timbru cu portretul Sfântului Apostol Petru este emis aici în anul 1953 în seria episcopiei basilicii „Sf. Petru”. Apostolul este înfățișat cu barbă și cu ochii blînzi, pe două timbre (nr. 192, 3 l., brun și nr. 194, 10 l., verde). Cu ocazia congresului internațional de arheologie din Ravenna s-a emis tot în Statul Vatican (1962) o serie de 4 timbre. Pe două din ele se văd Sfinții Apostoli Petru și Pavel pe o placă de marmură a unui sarcofag din primele secole creștine (nr. 405, 20 l., violet, nr. 407, 70 l., verde). Celelalte două timbre înfățișează basorelieful altui sarcofag, tot din primele secole creștine cu monograma Domnului nostru Iisus Hristos și crucea Lui (nr. 406, 40 l., cenușiu, nr. 408, 100 l., roșu).

Sfântul Ioan Evanghelistul, expulzatul martir al Domnului pe insula Patmos, primește un loc deosebit pe timbrele lumii. Un

timbru grecesc (nr. 679, 100 dr., gri-verde) înfățișează insula Patmos cu mănăstirea „Sfântul Ioan”. Vedem portretul Sfântului Ioan și pe un timbru elvețian (nr. 384, 20 fr. brun-portocaliu), cu Evanghelia în mână și cu emblema : vulturul. (din această emisiune fac parte și timbrele cu portretele Evangheliștilor Matei (nr. 381, 3 fr. lila), Marcu (nr. 382, 5 fr. albastru) și Luca (nr. 10 fr. brun).

E de reținut faptul că Efesul, locul unde în călătoriile sale Sfântul Apostol Pavel a stat cel mai îndelungat timp (F. Ap. 19, 10) și unde Sfântul Ioan și-a petrecut o parte a vieții, apare pe mai multe timbre turcești. Așa se observă ruinele „cercului” despre care vorbesc F. Ap. 19, 29 (nr. 1240, 40 k, multicolor) ; ruinele bisericii „Sinodului din Efes — anii 431 și 449 (nr. 1243, 40 k multicolor) ; ruinele „Bisericii Sfântul Ioan” (nr. 1241, 15 k multicolor) ; capela Adormirii din Panay-Kapoulou (nr. 1242, multicolor) și biserica restaurată „Maica Domnului” (nr. 1245, i l., multicolor). (Maica Domnului apare pe mai multe timbre turcești, într-o altă emisiune despre Efes. Aceste timbre sînt catalogate sub nr. Zu 1724—1727). Tradiția vorbește despre o casă a Maicii Domnului în Efes. Pe timbre vedem acest sfînt lăcaș, altarul și statuia Maicii Domnului. Tot pe timbrele turcești vedem și capodopera stilului bizantin : catedrala Hagia Sophia din Constantinopol, nr. 1237, 30 k, violet-brun și o biserică creștină veche „Sf. Nicolae” din Demre, nr. 1341, 65 k, roșu-negru.

Filatelicia n-a trecut cu vederea nici pe Sfântul Barnabas, fiind cunoscut faptul, că el a fost cel mai de seamă misionar al creștinătății în secolul I alături de Sfântul Apostol Pavel. După părăsirea cercetătorilor el este autorul unei epistole apocrife, numită „*Epistola lui Barnabas*”. Era un levit originar din insula Cipru. Numele lui „Bar-Nabas” — fiul consolării, se manifestă în activitatea sa misionară, fiind însoțitor prim al Sfântului Apostol Pavel. Cînd s-au despărțit, Sfântul Barnabas mergînd pe pămîntul său natal, a propovăduit aici „*Evanghelia consolării*”. El devine primul episcop al insulei Cipru și moare aici ca martir (F. Ap. 4, 36 și urm. 9, 27 ; 11, 22—26, 30 ; 12, 25 ; 13, 1—15, 39 ; I Cor. 9, 6 ; Gal. 2, 1 ; 9, 13 ; Col. 4, 10). În Cipru, lângă Salamis, este o catedrală bizantină închinată pomenirii lui. Această catedrală apare pe un timbru al Ciprului eliberat, în anul 1962 (nr. 28, 25 m, roz-brun închis).

Alte timbre înfățișează diferiți sfinți ai Bisericii. Așa bunăoară e Sfântul Vasile cel Mare (331—379). Un timbru grecesc emis în 1959 îl înfățișează cu Regula vieții monahale în mînă, fiind o reproducere după un mozaic (nr. 851, 70, dr. multicolor).

Un alt Părinte al Bisericii, Fericitul Augustin, e înfățișat pe o serie de timbre emise în 1954 de Statul Vatican cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la nașterea sa. Marele scriitor apare ținînd în mîini Sfînta Scriptură deschisă cu cuvintele : „Tolle lege” = ia

și citește (nr. 225, 35 l. verde-albastru și nr. 226, 50 l. brun-roșu).

Tot Vaticanul a emis un timbru cu chipul Sfântului Ciprian într-o serie a martirilor primelor secole creștine (nr. 308, 100 l. multicolor).

Sfântul Atanasie din Atos, „reformatorul” regulelor monahale ale Sfântului Vasile cel Mare, primește și el un omagiu, apărind pe un timbru al seriei emise în Grecia cu ocazia aniversării a 1000 de ani a statului monahal Atos. Acest Avramios de Trapezunt (locul său natal este înfățișat pe un timbru turc, nr. 1616—1960, 5 k, violet-închis), cu numele de monah: Atanasie, a fondat pe peninsula Atos statul independent al monahilor, fiind și întemeietorul mănăstirii Marea Lavră, pe la anul 960. Timbrul cu portretul lui, fiind o reproducere a unei fresce din Marea Lavră, a fost emis în anul 1962 (nr. 957, 350, dr. multicolor).

De altfel Atosul a constituit o temă preferată a filateliei grecești, exploatată din belșug cu prilejul împlinirii mileniului de viață călugărească aici. Amintim timbrele înfățișând mănăstirea Vatoped (nr. 962, 30 l, multicolor), Dionisios (nr. 963, 80 l, multicolor), Sf. Epistatie (nr. 964, 1 dr, multicolor), Stavronikita (nr. 965, 2 dr, multicolor), Iviria (nr. 968, 3, 50 dr, multicolor), etc.

În continuare trebuie să arătăm că mai toate țările în care viețuiesc ortodocșii au emis, cu diferite ocazii, timbre care amintesc de tradiții scumpe acestora. Să începem cu *Bulgaria* a cărei cultură e strins legată de numele Sfinților Chiril și Metodiu. La împlinirea a 1100 ani de la introducerea alfabetului bulgar, a fost imprimat un timbru înfățișând pe cei doi sfinți avînd în spatele lor alfabetul slav scris pe o tablă (nr. 942 din 1958, 4 st, albastru închis). Încă o dată îi vedem pe cei doi sfinți ținînd Biblia tradusă de ei în limba slavonă (nr. 1013, 44 st, negru-verde-gălbui).

Filatelii țării vecine de la sud înfățișează și alte personaje reprezentative ale Bisericii Ortodoxe Bulgare cum sînt Sfîntul Clement al Ohridei (nr. 209, 10 st, violet), Paisie de Hilandar (nr. 1360, 5 st, negru-galben-roșu; nr. 1314, 5 st, negru-portocaliu-brun și nr. 943, 6 st, oliv închis), Vasili Bogumil (nr. 460, 4 l, portocaliu) și alții.

O serie de timbre popularizează unele mănăstiri vestite cum sînt Rila (nr. 85, 30 st. albastru-negru; nr. 171—174) și Sfîntul Ioan de la Rila (nr. 572, i l. violet), Tîrnova (nr. 86, 5 st, brun-negru, nr. 888, 80 l, verde; nr. 1283, 10 l, oliv închis), Șipca (nr. 157, 75 st, violet), Bașcova (nr. 1189, 80 l, oliv), Boians (nr. 1171, 40 st, verde-negru), catedrala Sf. Sofia (nr. 384, 45 st, negru), etc.

În *Jugoslavia* s-au emis timbre amintind conducători care s-au remarcat în luptele pentru independența națională și religioasă. Așa vedem pe cneazul Lazăr care a luat parte la luptele din 1389 de pe Cîmpia Mierlei și Miloș Obilic (nr. 413, 1 d, verde

și nr. 414, 1,50 d, violet), cneazul Dușan, legislatorul primei constituții sîrbe din 1349 care e și „magna carta” a Bisericii ortodoxe sîrbe (nr. 714, 20 d, violet), etc. . . .

Filatelii jugoslavă își amintește de cărturarii și meșterii artei bisericești ortodoxe, emițînd mai multe timbre care înfățișează lăcașurile și capodoperele lor din secolele îndepărtate. Mănăstirile ce apar pe timbre sînt : biserica din Oplenac care apare de mai multe ori (nr. 316, 3 d, albastru ; 370, 3 d, verde ; 371, 4 d, albastru), mănăstirile de lîngă lacul Ohrida (nr. 373, 50 d, brun ; nr. 700, 20 d, brun închis : un foarte frumos tablou asupra așezării de lîngă lac pe o stîncă abruptă ; nr. 928, 15, d, verde-albastru, o vedere generală a Ohridei, unde se înalță această mănăstire veche ; nr. 1094, o pictură din această mănăstire din sec. al 14-lea, înfățișînd pe arhanghelul Gabriel ; 150 d, multicolor) ; mănăstirea Prohor Pciniski (nr. 493, 2 d., roșu) . . .

În mai multe emisiuni au apărut timbre foarte frumoase înfățișînd fresce medievale ortodoxe și părți din manuscrise și împodobirile acestora, scrise și pictate în vremuri îndepărtate de călugări sîrbi. Așa apare pe un timbru o frescă din sec. 12-lea din mănăstirea Sopocani, înfățișînd o fată cu ulcior de apă (nr. 766, 15 d, verde) ; o pereche de porumbei, fragment al unei fresce a bisericii Sf. Pantelimon în Neresim, lîngă Skopije (nr. 767, 30 d, albastru) ; o frescă din biserica Sf. Dumitru din Peč, fostul sediu episcopal : o femeie cu o amforă (nr. 768, 50 d, carmin).

Într-o emisiune din 1962 găsim cîteva fresce străvechi din biserica Sf. Iosif (sec. 12-lea) lîngă Skopije (nr. 1092, 65 d., multicolor) ; din mănăstirea Decani, un fragment de pe o frescă din sec. 14-lea : Nașterea Domnului nr. 1093, 100 d, multicolor) ; un alt fragment din fresca de la biserica monument din Ohrida : mesajul îngerului Gabriel, sec. 14-lea (nr. 1094, 150 d, multicolor). Pe un timbru din 1963 apare mozaicul episcopului Eufrașius din bazilica din Porec, Istria, sec. VI-lea (nr. 1127, 150 d, multicolor).

Întîlnim apoi mai multe timbre care reproduc părți ale unor vechi manuscrise ca spre pildă o inițială din Evanghelia lui Miroslov, sec. 12-lea (nr. 1161, 30 d, multicolor) ; o altă inițială din Evanghelia nr. 8 Hilandar, sec. 13-lea (nr. 1160, 25 d, multicolor) o foaie din Octoihul din Cetinje, sec. 15-lea (nr. 1162, 40 d, multicolor) ; o miniatură din Evanghelia de la Trogir, din mănăstirea Sf. Ioan, sec. 13-lea (nr. 1163, 50 d, multicolor) ; o miniatură din Missale-Hrvoje, sec. 15-lea (nr. 1164, 150 d, multicolor) și o alta de pe un fragment din mănăstirea Bistra-Slovenia, sec. 15-lea (nr. 1165, 200 d, multicolor).

Uniunea Sovietică se înscrie și ea cu timbrele reproducînd în special monumente bisericești cum ar fi catedrala Sfîntul Vasile din Moscova, cu prilejul împlinirii a 800 ani de existență a capitalei statului (nr. 1139, 1 r., violet), catedrala din Leningrad (nr. 2369, 40 k, gri-negru) și altele.

Grecii nu s-au lăsat nici ei mai prejos reproducând pe timbre multe din comorile artei lor naționale de factură ortodoxă. E vorba nu numai de biserici care abundă ci și de icoane. Într-o emisiune ocazionată de expoziția „Artei bizantine” (1964) sînt înfățișate : un typikon din fildeș gravat, păstrat la muzeul Louvre din Paris, datînd din sec. al 10-lea (nr. 981, 1,50 dr, gri-lila-brun) ; o icoană din sec. 14-lea : Arhanghelul Mihail (nr. 982, 2 dr, multicolor) ; o frescă din sec. 14-lea : Nașterea Maicii Domnului (nr. 983, 2,50 dr, multicolor) și un mozaic din sec. al 11-lea, înfățișînd pe Maica Domnului cu Pruncul în brațe (nr. 984, 4,50 dr, multicolor și nr. 599, 200+100 dr, brun).

Cu ocazia a 350 de ani de la nașterea pictorului cu renume mondial El Greco s-a emis o minunată serie de timbre în 1965. Admirăm renumită pictură : Espolia=Iisus Hristos despuiat în Vinerea Mare (Pinacoteca din München) (nr. 1005, 50 dr, multicolor), „Concertul îngerilor” din pinacoteca din Atena (nr. 1006, 1 dr, multicolor) și autoportretul artistului, Metropolitan Muzeu New-York (nr. 1008, 2,50 dr, multicolor).

Tînăra republică *Cipru* are și ea destule timbre cu teme creștine. Dintre ele amintim pe acelea înfățișînd episcopiile care au luptat pentru menținerea autocefaliei : Kyrenia (nr. 8, 30 m, negru-carmin), Larnaka (nr. 33, 100 m, brun), Paphos (nr. 7, 25 m, verde-albastru), sau biserici vestite ca spre pildă cea din Kanakaria (nr. 13, 250 m, albastru-închis, brun-violet).

Înainte de a încheia nu putem să nu amintim de *Patria noastră*. Filatelia românească înfățișează pe timbre renumite lăcașuri cum ar fi mănăstirea Putna de la întemeierea căreia s-a împlinit în 1966 o jumătate de mileniu (2 lei, multicolor), biserica Sfîntul Nicolae din Suceava (nr. 196, 2 lei, portocaliu-negru și nr. 836, 26 lei), mănăstirea Curtea de Argeș care apare de trei ori pe timbrele românești (nr. 657, 7,50 l, ultramarin, nr. 658, 10 l, albastru, aceeași înfățișare ; 1937 — nr. 703 — 1939, 16 l, verde ; nr. 1192—1947 5 l, albastru). Mai ales timbrul de 16 lei, verde, arată acest monument arhitectonic în frumusețea sa cu renume mondial. Clătoria mitropolitului Crimca : Dragomirna, e înfățișată cu stîlul ei „nou” al începutului sec. al 17-lea pe un timbru emis în 1941 (nr. 831, 6,50 l, violet). Biserica ortodoxă din Alba Iulia apare de două ori pe timbrele românești (nr. 384—1922, 5 b, negru și nr. 749—1940, 8+1 l, brun-carmin) ; catedrala ortodoxă din Cluj e înfățișată cu forma sa sveltă și proporțională, cu cupola sa impunătoare pe un timbru emis în 1945 (958, 25 b, carmin).

Sînt prezentate și biserici de lemn cu turnul lor de forma unei săgeți pe cîteva timbre românești (nr. 750—1940, 12+2 lei, albastru, 965—1945, 4 l, gri), o biserică modestă de sat (nr. 590—1934, 1 l 1, sepia) și o frumoasă troiță (nr. 590—1934, 1+1 lei, verde).

Toate aceste sfinte lăcașuri ne arată gustul și iubirea de frumos a meșterilor și ctitorilor cunoscuți sau anonimi ai acestor biserici care se ivesc înaintea noastră din trecutul îndepărtat sau din zilele noastre, ca documente de evlavie a credincioșilor români ortodocși și a Bisericii ortodoxe. Grijă statului nostru și a Bisericii pentru aceste monumente arhitectonice, restaurarea lor în zilele noastre, exclud orice abateri și pagube născute în trecut din neștiință și neglijența în restaurarea acestor monumente de imensă valoare.

Timbrele românești înfățișează însă și chipul acelor care prin activitatea lor au legătură cu istoria Bisericii ortodoxe. Vom aminti în primul rând pe domnitorul Ștefan cel Mare. Într-o emisiune din 1938 el apare cu emblema țării Moldovei la spatele lui (nr. 678, 3+2 l, violet-carmin). Cu ocazia împlinirii a 450 de ani de la moartea sa, s-a emis un timbru cu portretul lui în ținuta de ostaș al timpului (nr. 1600, 44 b, brun-carmin). Poate fi recunoscut în ținuta de voievod pe un timbru care a fost emis în anul 1958 cu ocazia împlinirii a 500 ani de la urcarea lui pe tronul Moldovei (nr. 1745, 55 b, brun închis și nr. 1746, 50 b, verde închis). N-au fost lăsați de-o parte nici voievozii Mircea cel Bătrân (nr. 676—1938, 1+1 b, violet-închis), Mihai Viteazul (nr. 680, 6+2 b, brun), Dimitrie Cantemir (nr. 674, 25+25 b, negru și nr. 1656, 55 b, ultramarin), Constantin Brîncoveanu (nr. 677, 2+2 b, verde), Doamna Maria (nr. 675, 50+50 b, brun), cu toții și întemeietori ai unora din cele mai frumoase lăcașuri de cult ale Bisericii ortodoxe din Patria noastră.

Înainte de a părăsi Patria noastră pe calea timbrelor „ortodoxe” în căutarea personajelor marcante ale acestei Biserici, trebuie să ne oprim și la eroii de cultură românească și bisericească care sînt înfățișați pe cîteva din timbrele noastre. Il putem întîlni pe Gheorghe Lazăr, marele dascăl român (nr. 891—1943, 51+99 lei, galben); ctitorul multor biserici ortodoxe Mitropolitul Andrei Șaguna (nr. 894—1943, 77+123 b, brun); mitropolitul din Iași Dosoftei „Moldoveanul”, 1630—1711 (nr. 1654—1955, 55 b, gri); unul din traducătorii Bibliei românești Stolnicul Cantacuzino (nr. 1655—1955, 55 b, violet) și marele pictor de biserici și icoane Nicolae Grigorescu, care a împodobit biserica mănăstirii Agapia, unde autoportretul lui poate fi recunoscut în înfățișarea lui David, psalmistul Vechiului Testament.

★

Am călătorit mult pe calea timbrelor filatelice. Am străbătut secole îndepărtate. Putem spune că am fost pelerini care am colindat de la un sfînt lăcaș la altul „rămînînd uimiți înaintea frumuseților acestora. Am admirat din afară clădirile, am intrat în interiorul lor, așa după cum ne-a condus ghidul nostru priceput, timbrul. Am descifrat manuscrisele străvechi, am stat pe gînduri;

cită osteneală, cită măiestrie este în aceste capodopere de artă creștinească și ortodoxă. Am străbătut istoria înfățișată prin mijloacele artei bisericești. Cutreerind și pământul Patriei noastre, am putut constata că arta bisericească ortodoxă română veghează cu inima recunoscătoare asupra acestor podoabe, monumente seculare, clădiri, în piatră și în lemn, manuscrise de piele, pergamente, hîrtie, capodopere ale artei bizantine pe pînză și fresce și le pun, ca într-o vitrină deschisă pentru întregul glob : pe timbre. Cunoașterea acestor comori de artă religioasă din diferite țări de pe glob, ne leagă pe noi toți.

Îl rog pe cititorul frate ortodox să interpreteze rîndurile de față ca pe o mărturie și în același timp ca pe o încercare sinceră a unui frate reformat-calvin de a se apropia cu deplină înțelegere de comorile de artă ortodoxă.

Prof. dr. Nagy Jozsef

CALENDARUL „UNIVERSAL“

Potrivit informațiilor presei, Organizația Națiunilor Unite se preocupă de întocmirea unui nou calendar menit a fi adoptat de toate țările de pe globul pămîntesc. În momentul de față, se spune, calendarul este aproape terminat, fiind aprobat de mai multe state membre ale O.N.U. (rev. Veac Nou, an. XXIII, nr. 8(1145), din 24 februarie 1967, p. 10.

Calendarul universal este un nou sistem de împărțire în luni și săptămîni a celor 365 zile ale anului solar. Acest calendar ar urma să-l înlocuiască pe cel actual, care are într-adevăr multe defecte, cel mai sensibil constînd în faptul că o dată lunară trece prin toate zilele săptămîinii. De exemplu, în anul 1966, data de 1 septembrie a căzut într-o zi de joi, pe cînd în anul 1967, ea va cădea într-o zi de vineri, etc. Pe de altă parte, calendarul actual nu este uniform în ce privește lungimea trimestrelor. De exemplu, trimestrul I are numai 90 de zile, trimestrul II are 91 de zile iar trimestrul III și trimestrul IV au cîte 92 de zile, ceea ce dereglează balanțele statistice, deosebit de importante din punct de vedere economico-financiar. În noul calendar lunile ianuarie, aprilie, iulie și octombrie vor începe totdeauna duminică ; lunile februarie, mai, august și noiembrie vor începe într-o zi de miercuri, iar lunile martie, iunie, septembrie și decembrie vor începe cu ziua de vineri.

Afară de aceasta în calendarul universal, lunile vor avea un alt număr de zile : ianuarie 31 de zile, februarie 30, martie 30, aprilie 31, mai 30, iunie 30, iulie 31, august 30, septembrie 30, octombrie 31, noiembrie 30 și decembrie 30. Așadar, luna cu care începe trimestrul are 31 de zile, iar celelalte două luni ale trimestrului au

cite 30 de zile, ceea ce dă fiecărui trimestru un număr fix și constant de 91 de zile.

Caracteristica de bază a calendarului universal constă în faptul că este un calendar de 364 de zile, adică de exact 52 de săptămîni. Se știe că actualul calendar are 365 de zile care, împărțite la cele 7 zile ale săptămîinii ne dau 52 de săptămîni întregi și o zi în plus. Or, din cauza acestei zile în plus, de la an la an, datele lunare circulau prin toate zilele săptămîinii.

Dat fiind însă că anul solar are 365 de zile în anii nebisecți și 366 de zile în anii bisecți, cum se vor înregistra aceste două zile în calendar? Concordanța cu rotirea pămîntului în jurul soarelui, în interval de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde, va fi asigurată în anii nebisecți prin intercalarea unei zile albe la finele anului. Între sîmbăta 30 decembrie și duminică 1 ianuarie se va introduce o zi fără nume, care nu va fi înregistrată în calendar. După unii, această zi ar trebui să se numească „ajunul anului nou”, iar după alții — „ziua păcii”. În anii bisecți, adică cei cu 366 de zile, între sîmbăta 30 iunie și duminică 1 iulie se va mai intercala încă o zi albă, fără nume.

Dar adausul unei zile albe, la finele anului în anii nebisecți, și a două zile în anii bisecți va face ca șirul neîntreput al săptămînilor să fie alterat. În aceasta constă, de altfel, principala slăbiciune a calendarului universal. (după prof. At. Negoită, Un calendar „universal”?, în rev. Lumea, an. IV nr. 36(149) din 1 septembrie 1966, p. 32.

DESCOPERIREA UNOR VALOROASE DOCUMENTE

Stînd alături de popor și slujind interesele lui, mulți clerici aparținînd bisericii noastre și-au cîștigat în decursul vremii incontestabile merite. Aportul lor a fost deosebit în făurirea unității politice și naționale din anul 1918.

Așa cum arată prof. univ. Miron Constantinescu (În legătură cu documentele Unirii Transilvaniei, în rev. Tribuna, an. XI nr. 6(523), din 9 februarie 1967, p. 4), „principalele documente din zilele de 30 noiembrie—1 decembrie 1918, documentele zilelor mărețe ale Unirii Transilvaniei cu vechea Romînie pe baza dreptului de autodeterminare a națiunilor, se aflau în arhiva distinsului conducător al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, Vasile Goldiș, raportor principal al Adunării de la Alba Iulia.

„După moartea cunoscutului militant ardelean, acum peste trei decenii (1933), această importantă arhivă a intrat într-o perioadă ciudată, situația ei a devenit incertă. S-a crezut un timp că a fost preluată atunci de prof. Silviu Dragomir și transferată la Cluj, dar investigațiile recente n-au confirmat această ipoteză.

„Se pare că văduva lui Vasile Goldiș deține documentele arhivei, dar s-a constatat cu prilejul decesului doamnei neveracitatea și a acestei ipoteze.

„Nici Palatul Cultural din Arad — Muzeul Istoric nu deține această arhivă; doar Biblioteca Palatului Cultural cuprinde o mare parte a bibliotecii personale a lui Vasile Goldiș, cărțile dar nu documentele.

„Acestea nu se găseau nici la Sibiu, nici la Timișoara, nici la Brașov.

„Toate cercetările întreprinse câteva decenii s-au dovedit infructuoase pînă în 1966. Se ajunsese la opinia că această arhivă trebuie considerată pierdută sau chiar că fusese distrusă.

„În anii 1964—1965 s-a înfăptuit, în temeiul unui ordin al „Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste Române, pe baza unei propuneri a Academiei, o acțiune însemnată — a fost concentrată la Arhivele Statului din București cea mai mare parte a arhivelor Consiliilor Naționale Române din fostele Comitate ale Transilvaniei; în acest mod documentele pregătirii Unirii Transilvaniei în 1918 au fost centralizate și inventariate. Doar arhiva Consiliului Central Național Român, fostă în posesia lui Vasile Goldiș nu a fost găsită. Acțiunea Arhivelor Statului de a strînge și păstra cu grijă aceste documente ale fostelor Comitate este meritorie. Dar documentele înfăptuirii Unirii?

„Strădania căutării arhivei Goldiș, în cele din urmă nu a fost în zadar. În vara 1966 la Arad, printre lucrurile rămase de la episcopul ortodox Andrei Magieru, decedat, au fost găsite două mape ce conțineau dacă nu toate, în orice caz principalele piese ale Arhivei Goldiș, privitoare la Unirea Transilvaniei. Aduse la București și verificate în iunie și iulie 1966 de cei mai competenți istorici ai epocii 1917—1918 din țara noastră, la Institutul de Istorie al Academiei, ele au fost dovedite autentice.

„Menționăm câteva dintre aceste documente: două ciorne ale raportului lui Vasile Goldiș la 1 decembrie 1918 cu adnotările și completările făcute de mină de autor în acele zile; proiectul de rezoluție a Adunării de la Alba Iulia în forma inițială și în forma modificată după dezbaterile din 30 noiembrie 1918; manuscrisul procesului verbal luat la ședința Consiliului Național Român ținută la Alba Iulia în 30 noiembrie 1918, precum și textele dactilografiate atunci ale acestui proces verbal; conceptul (scris de mină a listei „antistiei“, Prezidiului Adunării de la Alba Iulia cu modificările făcute în acele ore; orariul Adunării pînă la orele 11,42; scrisoarea lui I. I. C. Brătianu din 8/18 noiembrie 1918 către Consiliul Central Național Român; scrisoarea din 2 mai 1929 a lui Gheorghe Tătărescu, prin care cere în numele revistei „Generația Unirii“ din București lui Vasile Goldiș o copie a documentului menționat imediat mai sus spre publicare; mesajul românilor bucovineni din Iași către românii transilvăneni — 21 no-

iembrie 1918; apelul din 1 noiembrie 1918 al Comitetului Național Român din Sibiu către cetățeni, semnat de Andrei Birseanu, Silviu Dragomir, Ilie Beu, Nicolae Bălan, Lucian Borcea și alții; precum și alte importante documente pe care în acest scurt articol nu avem posibilitatea de a le menționa, dar — la dorința cititorilor — le vom putea prezenta ulterior”.

Iată, cum, așadar, reprezentanți ai Bisericii s-au dovedit a fi îndeaproape părtași la marele eveniment care a dus la înfăptuirea marii Uniri din 1918. Lucrul acesta este întru totul explicabil avînd în vedere rolul pe care Biserica noastră l-a jucat atît în pregătirea cît și în înfăptuirea evenimentului de acum 50 de ani. De altfel istoricii subliniază lucrul acesta exemplificîndu-l nu numai prin activitatea culturală ce a desfășurat-o, ci și prin însăși structura ei. „Organizarea unitară a Bisericii ortodoxe pe întreg teritoriul românesc a avut... importanța ei în întărirea unității spirituale” a neamului, remarcă nu de mult un cercetător (Ștefan Ștefănescu, Străvechea cunoștință a originii comune a tuturor românilor, în ziarul Scînteia, an. XXXVI, nr. 7228, sîmbătă 21 ianuarie 1967, p. 4).

MUZICA CORALA BISERICESCA

Cercetări recente au pus în lumină valorile artistice pe care le cuprinde în sine muzica corală bisericească a ortodocșilor români. E de ajuns să pomenim și numai de studiul: „Muzica corală românească” ale lui Doru Popovici (Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, București 1966). Un capitol întreg este dedicat „Cîntării corale bisericești la români” (pp. 336—344). Am putea cita și altele. Aici ne vom referi însă la articolul „Valori uitate ale muzicii noastre corale” scris de George Pascu, conferențiar la Conservatorul din Iași (în ziarul Scînteia, an. XXXVI, nr. 7236, duminică 29 ianuarie 1967, p. 4). Militînd pentru studierea și valorificarea comorilor muzicii noastre corale, autorul spune printre altele: „... În această ordine de idei, cred că ar trebui studiată — desigur, critic — o latură a creației clasice române, latura care explică atît meandrele dezvoltării culturii muzicale românești, cît și izbutirile ei: muzica de cult. Puține erau reuniunile corale de amatori care ajungeau la nivelul cerut de execuția unor lucrări de mari proporții. Majoritatea corurilor de amatori și a corurilor școlare cereau piese mici, dinamice, accesibile. În biserici însă, în special în catedralele din orașele mai mari, funcționau coruri ai căror membri aveau adesea o mai îndelungată practică și o mai largă cultură muzicală, putînd deci aborda lucrări mai dificile, mai complexe. Muzica de cult implicînd o sferă de imagini destul de diverse, a fost în măsură să ofere compozitorilor prilejul

creării unor piese mai ample, la un nivel tehnic mai avansat, ce puneau totodată și probleme de stil și de limbaj mai evoluate.

„În privința stilului muzicii de cult, a armonizării și polifonizării monodiei psaltice, compozitori importanți ca Musicescu, Dima, Kiriace sau Teodorescu au adus soluții diferite, extrem de interesante pentru istoria muzicii noastre. Toți au făcut uz de o tehnică de limbaj al cărei nivel nu este mai prejos de cel al unor maeștri universali recunoscuți. Dacă în creația laică ei au folosit cu precădere armonizarea unei melodii, adică însoțirea acesteia cu acordurile adecvate, în muzica cu acest caracter, unde au putut conta pe un aparat sonor amplu, pe dirijori și executanți mai experimentați, ei au dat friu liber științei și, adesea, fanteziei lor, realizând lucrări de o mare măiestrie. Ele ne pot da indicații nu numai asupra rezolvării problemelor impuse de coexistența seculară a psalticii bizantine cu cîntecul popular autohton, ci și asupra influențelor foarte diferite suferite de compozitorii noștri în epoca de constituire a culturii muzicale profesionale în deceniile următoare. O „Liturghie în la bemol major“ de Constantin Băciu, lucrare care a stîrnit, la vremea sa, proteste privind conduita de Biserică, fiind considerată prea „lumească“, din cauza ostentației accentelor sale emoționale ne relevă potențe dramaturgice pe care nici nu le putem bănuî, cunoscînd numai creația laică a autorului. Nici „Dorul“ de Băciu, nici „A umblat pădurile“ de Kiriace, nici „Leleo și-oi să mor“ de Teodorescu, nici „Dor, dorule“ de Musicescu — pentru a nu cita decît lucrările cele mai cunoscute ale acestor compozitori — nu ne pot dezvălui capacitatea lor creatoare așa cum o fac lucrările din categoria în discuție. Studiul lor aprofundat ar duce la sinteze teoretice foarte interesante, îndeosebi în privința urmării fenomenului de dezvoltare a culturii muzicale românești. La vremea lor, ele au constituit lucrări ascultate periodic și consecvent de un public numeros, contribuind astfel substanțial la dezvoltarea capacității de recepționare și înțelegere a muzicii. Atitudinea noastră de valorificare nu trebuie să aibă alte criterii de selecție decît cele cu care operăm atunci cînd înscrîm în concerte muzică sacră de Palestrina, Bach, Haendel, Mozart, Haydn...“.

Notațiile de mai sus au importanța lor atrăgîndu-ne atenția asupra unor comori artistice pe care le conține muzica noastră corală bisericească și obligîndu-ne la păstrarea și valorificarea lor.

VIAȚA BISERICĂ ȘI CĂMINUL CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRAZNUIREA SFINTELOR PAȘTI

Și în acest an Învierea Domnului a fost sărbătorită potrivit rînduieilor în întreg cuprinsul Arhidiecezei. La catedrala mitropolitană serviciile religioase din Duminica Florilor, joia și vineria „săptămîinii mari”, noaptea învierii și prima zi de Paști au fost pontificate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a împărtășit credincioșilor prezenți cuvinte de învățătură. La sfînta liturghie din Duminica Florilor a fost hirotonit întru diacon profesorul Sorin Cosma de la Seminarul teologic din Caransebeș, iar P. C. Părinte Porfir Crisciu a fost hirotesit întru protopresbiter onorific.

În ziua întîia de Paști, după sfînta liturghie, la reședința mitropolitană a fost organizată o recepție la care au luat parte preoți din oraș, credincioși, precum și reprezentanții celorlalte culte religioase. S-au ciocnit tradiționalele ouă roșii și s-au adresat urări pascale.

Serviciul vecerniei din aceeași zi, pontificat de Înalt Prea Sfinția Sa a fost urmat de execuții corale încadrate într-o expunere adecvată a P. On. Părinte Gheorghe Geția.

POPAS ANIVERSAR

La 4 martie s-au împlinit cinci ani de arhipăstorie bănețeană a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Evenimentul a fost sărbătorit într-un cadru restrîns, dar semnificativ prin solemnitatea lui de o spirituală sobrietate.

La orele 13, la reședința mitropolitană, în prezența Chiriarhului, a membrilor Consiliului Arhiepiscopesc, salariaților centrului eparhial și a preoților din orașul Timișoara, s-a oficiat un Te-Deum, răspunsurile fiind date de către corul preoților, condus de P. On. Părinte Liviu Surlășiu. Festivitatea a fost ridicată prin prezența Prea Sfințitului Episcop Teoctist al Aradului, însoțit de dl. dr. Gh. Șerb, membru al Consiliului eparhial și de Prea On. Prof. Gh. Căvădan, inspector eparhial.

După polihroniu, Prot. Gh. Geția a rostit un cuvînt ocazional în numele celor prezenți. Prea Sfințitul Teoctist, în cuvinte alese

și pline de mireasmă duhovnicească, a exprimat urările clerului și credincioșilor Eparhiei surori a Aradului, însoțindu-le de un dar simbolic.

Răspunzînd, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a mulțumit călduros pentru cuvintele ce i-au fost adresate subliniind că toate aprecierile făcute au a se proiecta asupra clerului și credincioșilor din Mitropolia Banatului, fără concursul cărora nu s-ar fi putut realiza nimic din tot ceea ce au reliefat antevorbitorii. A mulțumit apoi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Onoratului Departament al Cultelor, conducerii de Stat, pentru sprijinul ce au binevoit să-i acorde întru împlinirea misiunii, aici, în partea apuseană a Patriarhiei pentru a cărei propășire n-a precupețit nici un efort. Mulțumind lui Dumnezeu pentru toate binefacerile de care a fost învrednicit pînă acum, Înalt Prea Sfinția Sa a invocat ajutorul ceresc și pentru viitor.

După ce corul preoților a intonat imnul arhieresc, s-a servit celor prezenți o gustare.

La orele 15, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oferit colaboratorilor de la centrul eparhial o masă care a fost cinstită și de prezența Prea Sfințitului Teoctist și a însoțitorilor săi.

ITINERAR PASTORAL

Pentru a cunoaște mai îndeaproape activitatea ce se desfășoară în eparhie, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a continuat să viziteze unele parohii și așezăminte bisericești. Astfel a cercetat parohia Timișoara II/2 în duminica din 26 februarie, parohia Uivar, protopopiatul Timișoara, în duminica din 12 martie și parohia Șag la 25 martie, praznicul Bunei Vestiri. În toate aceste trei parohii a asistat la sfînta liturghie tilcuind credincioșilor prezenți pericopa evanghelică respectivă. La 12 martie a vizitat parohia Obreja, protopopiatul Caransebeș, prezidînd o ședință a consiliului parohial, la care s-au discutat probleme legate de bunul mers al parohiei. În ziua de 10 aprilie au fost vizitate parohiile Partoș și Cebza din protopopiatul Deta, verificîndu-se starea în care se găsesc bisericile mănăstirești monumente istorice de aici.

În ziua de 13 aprilie Chiriarhul a inspectat Seminarul teologic din Caransebeș participînd la cîteva ore de curs și întreținîndu-se cu profesorii școlii.

VIZITA UNOR OASPEȚI DIN STRAINATATE

În luna martie s-a ținut la București o sesiune a comitetului de conducere al Conferinței Bisericilor europene. După încheierea acesteia, secretarul general al Conferinței, pastorul dr. Glen

Garfield Williams cu soția și secretara personală au făcut câteva vizite în țară. Ei s-au oprit și la Timișoara, în zilele de 3 și 4 martie ca oaspeți ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. În cursul petrecerii lor în orașul principal al Banatului, pastorul G. Williams a vizitat catedrala mitropolitană, muzeul regional, așezăminte de cultură, etc... rămânând cu plăcute impresii despre cele constatate.

În cinstea oaspeților s-a dat la reședința mitropolitană un dejun. La plecare li s-au oferit daruri care să le amintească de Biserica și Patria noastră.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE ȘI ADMINISTRATIVE DIN PRIMAVARA

Întilnirile preoților prilejuite de conferințele de orientare și administrative ce s-au desfășurat în luna martie și aprilie, au manifestat aceleași dorinți: găsirea modalităților celor mai eficiente pentru a se face tot mai folositori credincioșilor lor și societății.

Conferințele de orientare ce au avut ca temă „Contribuția Bisericii la întărirea familiei în lumina legiurilor actuale”, au debătut amplu această problemă de mare importanță, la discuții participând un mare număr de preoți. Conduse de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și de delegați ai centrului arhiepiscopesc, prin referatele prezentate și prin analizarea practică a diferitelor aspecte ce le are problema, s-au făcut înțelese temeiurile ce asigură consolidarea familiei.

S-a constatat că preoții sînt conștienți de chemarea ce le revine în această acțiune. Fiind cei mai apropiați de sufletul și gîndirea credincioșilor, servind prin învățătura căreia slujesc acestei cauze, au contribuit și vor contribui la întărirea familiei în lumina actualelor legiuri, primite cu deosebită satisfacție de către toți preoții.

În conferințele ce au prezidat, Înalt Prea Sfinția Sa și delegații chiriarhali, referindu-se la unele aspecte din Arhiepiscopie, au dat îndrumări spre o activitate corespunzătoare pentru înlăturarea pricinilor ce pot da rezultate negative, prevenindu-le, intervenind ca păstori sufletești cu sfatul și găsind cuvîntul cel mai convingător care să așeze cu trăinicie în familii dragostea, buna înțelegere și propășirea, premergînd cu pilda vrednică de urmat.

Discuțiile purtate pe marginea referatelor elaborate în spirit de largă înțelegere a subiectului, a legilor și a realităților din regiunea noastră, au dovedit că slujitorii Bisericii consideră aportul lor dat acestei cauze, ca o datorie de conștiință.

Bunei slujiri a credincioșilor au fost închinete și conferințele administrative ce au avut loc în cursul lunii aprilie la sediile pro-

topopiatelor, conferințe în care s-a discutat în legătură cu propovăduirea bună, care să corespundă cerințelor de azi ale credincioșilor.

Preocuparea ce a stat și stă alături de alte probleme de seamă în centrul atenției conducerii eparhiale, prin îndrumările și îndemnurile date de Întâistătătorul Bisericii bănățene la conferințele ce a prezidat și prin cuvintele reprezentanților săi ca și prin ale protopopilor, vor fi o orientare prețioasă pentru preoți.

În cadrul acelorăși întâlniri s-au purtat discuții utile despre oficierea corectă și uniformizarea serviciilor religioase, servind ca punte de minecare faptele concrete și observațiile preoților.

Cu acest prilej oficiindu-se la începutul conferințelor administrative sfânta liturghie a celor mai înaintate sfințite, toți participanții s-au spovedit și cuminecat.

CONSFTUIREA CU PROTOPOPII

Cea de a doua consfătuire trimestrială cu protopopii din acest an s-a ținut la centrul eparhial în ziua de 18 aprilie. Ordinea de zi a cuprins pe lângă probleme administrative, cultural-sociale și gospodărești, un amplu instructaj privitor la aspectele financiare ale activității preoților parohi, insistându-se asupra necesității îndeplinirii cu conștiinciozitate a tuturor dispozițiilor în vigoare. O bună parte a lucrărilor consfătuirii a fost dedicată stabilirii notelor administrative ale preoților pe anul 1966, analizându-se cu grijă activitatea fiecăruia în parte.

La sfârșitul lucrărilor cei prezenți au servit în comun masa la reședința mitropolitană.

EXPUNERI ÎN FAȚA ELEVILOR SEMINARULUI TEOLOGIC

Pe temeiul unei hotărâri a Sinodului mitropolitan din 20 noiembrie 1966, delegați ai conducerilor eparhiale din Timișoara și Arad, s-au deplasat la Seminarul teologic din Caransebeș prezentînd în fața elevilor expuneri axate pe teme religio-educative. Astfel în duminicile din 26 martie, 9 aprilie și 16 aprilie, P. C. Părinte Gh. Căvășdan, C. Părinte Emil Roman și P. On. Părinte dr. Gheorghe Cotoșman au vorbit elevilor rînd pe rînd despre: Poziția morală și intelectuală a preotului în parohie; Responsabilitatea morală a preotului în fața lui Dumnezeu și a credincioșilor și a propriei sale conștiințe; Importanța Sfintelor Taine în viața morală a credincioșilor din parohie.

Cele împărtășite au oferit posibilitatea viitorilor preoți să ia contact cu problemele ce se pun azi slujitorilor altarelor cum și să primească acele îndemnuri pe care urmîndu-le să devină elemente de nădejde în activitatea ce vor avea s-o desfășoare la parohiile ce li se vor încredința după hirotonie.

PREOȚI DECEDAȚI

Preotul Gheorghe Ogîrlaci, parohul Berzoviei din protopopiatul Reșiței, a încetat din viață la 21 februarie. Hirotonit în anul 1926 a slujit ca preot în Moniom și apoi în Berzovia.

La 24 februarie, după oficierea sfintei liturghii în biserica parohială, unde a fost catafalc, a urmat slujba înmormîntării la care au servit mai mulți preoți în frunte cu P. On. Părinte Victor Cazacu, protopop în Reșița. În cuvîntarea ținută acesta a scos în relief rodnică activitate pastorală desfășurată de defunct în cei 40 de ani de preoție. Tată a trei copii, cu înalte rosturi în viață, părintele Ogîrlaci s-a dovedit a fi prin exemplul vieții sale părinte iubitor al tuturor fiilor săi sufletești. A fost înmormîntat în cimitirul Berzoviei, alături de părinții și strămoșii lui.

Preotul profesor pensionar Filip Pop din Caransebeș, a trecut la cele veșnice la 28 februarie în vîrstă de 84 ani. Născut în Caransebeș la 2 noiembrie 1880 și-a început activitatea în birourile fostei episcopii de aici iar după hirotonire, între anii 1906—1917, a activat ca paroh în frunțașă parohie a Banlocului, administrînd în timpul primului război mondial și parohiile vacante din jur. Din comoara inimii și a gîndurilor sale înalte a împărtășit și pe alții, colaborînd la reviste bisericești. Ani îndelungați a îndeplinit funcțiunea de profesor. Pentru activitatea sa merituosă a fost înălțat la rangul de protopresbiter onorific. La 2 martie, după sfînta liturghie a urmat serviciul prohodului în biserica Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș unde a fost catafalc. Panegiricul a fost rostit de P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopop în Caransebeș, care a evidențiat meritele deosebite ale acestui vrednic și devotat slujitor.

Protodiaconul profesor pensionar Ioan David din Caransebeș, după o lungă suferință a trecut la odihna veșnică, la 3 martie, în vîrstă de 67 ani. Născut în Panciova la 16 ianuarie 1900, după terminarea Institutului teologic și a Facultății de litere din București secția de filologie clasică și a unor cursuri de specialitate în străinătate, devine în anul 1928 profesor de Vechiul Testament la fosta Academie teologică din Caransebeș unde a activat pînă la pensionare. Stăpîn pe o cultură vastă și multilaterală, profesorul Ioan David și-a risipit cu prisosință cunoștințele, energia, sentimentele și idealurile sale printr-o remarcabilă activitatea la catedră și la altar. În studiile publicate se evidențiază erudiția profesorului și perspectiva unei activități la nivelul marilor nădejdi puse de Biserică în această excepțională personalitate care s-a stins înainte de a da roadele așteptate. A activat și ca director al Școlii de cîntăreți de la înființarea ei în 1931.

Pentru dragostea cu care se apropia de altarul Domnului, a fost ridicat la rangul de protodiacon.

A plecat dintre noi lăsînd imaginea preotului și profesorului ideal, cu sufletul și inima închinată în întregime idealurilor sfînte ale Bisericii și culturii românești.

În biserica Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș unde a fost catafalcat, după sfînta liturghie i s-a oficiat prohodul. Panegiricul a fost rostit de către P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopop în Caransebeș, care a dat expresie durerii ce o lasă în inimi dispariția acestui distins fiu al Banatului.

Preotul pensionar Dimitrie Hașaș, cu ultimul domiciliu în Timișoara III, a trecut la cele veșnice la 19 martie, în vîrstă de 80 ani. Originar din comuna Ateș, raionul Salonta, regiunea Crișana, după absolvirea școlii primare, condusă de tatăl său, urmează liceul și Institutul teologic din Arad, după absolvirea căruia a fost hirotonit pe seama parohiei Vecherd unde a servit între anii 1905—1919. De aici a trecut la parohia Tămașda, servind pînă în anul pensionării, 1955. Ca pensionar a administrat pînă în 1964 parohiile vacante Martihaza și Giarad, pretutindeni lăsînd amintirea unui preot plin de zel și cu frumoase realizări. Participarea la înmormîntare și a unora din credincioșii lui din parohiile îndepărtate, a constituit dovada cea mai bună a realizărilor și a aleșelor lui însușiri sufletești.

A fost înmormîntat cu cînte în cimitirul parohiei din Timișoara III, serviciul înmormîntării fiind oficiat de mai mulți preoți. Predica a rostit-o P. On. Părinte dr. Traian Coșeriu.

Preotul pensionar Eugen Jucovschi s-a stins la 31 martie, după o îndelungată suferință, în vîrstă de 73 ani. Originar din Bucovina, și-a început activitatea preoțească în parohia Gura Putilei, raionul Rădăuți. În eparhia noastră a administrat parohiile Zăvoi, Valea Bistra și Ohabița.

Înmormîntarea a avut loc la 2 aprilie, în cimitirul Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș. Slujba înmormîntării au oficiat-o mai mulți preoți în frunte cu P. On. Părinte Dimitrie Grama care, în panegiricul rostit a scos în evidență activitatea desfășurată cu mult zel de acest preot, care prin sufletul său ales și blînd a știut cuceri inimile credincioșilor din parohiile prin care a trecut.

Preotul Alexandru Magda, paroh în Remetea Mare, protopopiatul Timișoara, a decedat la 17 aprilie în vîrstă de 56 ani.

Născut la 20 martie 1911, în comuna Macedonia, din familie de țărani, după ce a terminat școala primară în satul natal, a urmat cursurile liceului din Timișoara și ale Academiei teologice din Caransebeș, după absolvirea căreia (1932) a fost hirotonit preot pe seama parohiei Gaiul Mic. După zece ani a trecut la parohia Șipet, iar în 1953 a devenit paroh la Remetea Mare.

În cele trei parohii, preotul Alexandru Magda a lăsat pe lingă o neștearsă amintire și frumoase realizări. Biserica restaurată cu podoabe și pictură nouă în frescă, precum și cimitirele înnoite din Gaiul Mic și Remetea Mare, sînt mărturii ale unei rodnice activități și ale unui zel preoțesc deosebite.

A fost catafalcat în biserica parohială din Timișoara III, unde miercuri 19 aprilie s-a oficiat sfînta liturghie a celor mai înainte sfînțite. Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. On. Părinte dr. Gh. Cotoșman, vicar arhiepiscopesc, care în cuvîntarea ținută, a adresat cuvinte de mîngîiere îndoliatei familii și foștilor săi credincioși. La groapa din cimitirul parohiei Timișoara III a vorbit P. On. Părinte dr. Traian Coșeriu, în numele colegilor de școală și de preoție.

EPISCOPIA ARADULUI

DE PRAZNICUL INVIERII

Socotind reședința episcopală drept căminul lor duhovnicesc, preoții și credincioșii din orașul Arad au ținut să facă cea dintâi urare de Sfintele Paști și în acest an iubitului lor-Ierarh.

După sfânta liturghie din ziua întâia, preoți, membri ai Consiliului eparhial și credincioșii au venit la reședință împreună cu membrii corului catedralei, cîntîndu-i Prea Sfințitului Episcop Teoctist troparul Invierii și ciocnind împreună tradiționalul ou de Paști, într-o atmosferă de familie duhovnicească.

După vecernia Paștilor, cu citirea Sf. Evanghelii în mai multe limbi, preoții de la toate bisericile de pe raza orașului Arad veniți la reședință au prezentat Chiriarhului, prin glasul protopopului Gh. Serb respectuoasele lor urări la acest mare și luminat praznic.

Răspunzînd acestor urări, Prea Sfințitul Episcop a vorbit preoțimii arădene cu accentele celei mai părintești iubiri și inspirat de cele mai înalte simțăminte, despre învierea noastră neîncetată în Iisus Hristos și despre lucrarea prin noi a acestei neîntrerupte reîmprospătări duhovnicești care trebuie să promoveze, ca și firea, viața mereu mai bogată și mai plină de roduri pentru semenii pentru Biserică și pentru Patria noastră.

Fiind prezent, părintele profesor dr. Al. Ciurea de la Institutul Teologic de grad universitar din București, a ținut să re-marce îmbunătățirile ce s-au făcut în ultimii ani la centrul eparhial și la catedrala din Arad, exprimînd Ierarhului, preoțimii și credincioșilor pe care-i păstoresc, urări de continuare înfăptuiri care să-i bucure.

În continuare Prea Sfințitul Episcop Teoctist s-a întreținut cu oaspeții dîndu-le cele mai prețioase îndrumări. Plăcut impresionat de apropierea cu care le-a vorbit Ierarhul lor și îmbogățit cu folositoare învățăminte primite, preoții s-au întors între credincioșii lor întăriți și însuflețiți spre un nou avînt în lucrarea lor.

BISERICI ȘI PAROHII CERCETATE CANONIC

Păstrînd același ritm intens de preocupări gospodărești, imprimat încă de la începutul activității în fruntea eparhiei noastre, vieții bisericești a preoților și credincioșilor de către Prea Sfințitul

Episcop Teoctist, Prea Sfinția Sa a inițiat, a dat îndrumări și a controlat executarea mai multor lucrări de restaurare și pictare de biserici, începînd cu capela reședinței episcopale și trecînd la catedrala și biserica parohială din Arad, la bisericile din Petroșani sau Bogșig, Șicula, protopopiatul Ineu, Tomești, protopopiatul Brad, etc. etc.

În cuprinsul eparhiei există și alte biserici monumentale, cum e cea din parohia Arad-Șega II sau cea din Agrișul Mare care așteaptă să li se aducă îmbunătățirile de cuviință. Astfel, invitînd în acest scop pentru expertizare prealabilă pe pictorul bisericesc arhimandritul Sofian Boghiu de la atelierile patriarhale din București, Prea Sfinția Sa a vizitat bisericile amintite mai sus, luînd cele dintîi măsuri preliminare în vederea pictării lor și interesîndu-se de asemenea de lucrările de la biserica din parohia Vladimirescu.

Pe linia aceluiași preocupări, Prea Sfinția Sa cu prilejul drumului făcut în vederea tîrnosirii unei biserici, a vizitat biserica monument istoric din parohia Crișcior, protopopiatul Brad, păsătorită de vrednicul preot Virgil Oprea, căruia i-a dat prețioase îndrumări în legătură cu împodobirea interioară a străvechiului lăcaș de închinare.

Tot atunci au fost vizitate lucrările de la biserica din Ghelar căreia Consiliul eparhial i-a acordat ajutoare. După ce Prea Sfinția Sa a dat preotului îndrumări în vederea lucrărilor viitoare, binecuvîntîndu-l împreună cu familia sa, s-a îndreptat înspre orașul Hunedoara unde a intrat în biserica centrală, interesîndu-se de viața bisericească din parohie și din protopopiat, dat fiind că parohul, prezent în biserică, este protopopul de raion.

Fiind în curs de slujire taina sfintei cununii pentru o tînără pereche, Prea Sfinția Sa a binecuvîntat pe miri și le-a făcut urări după încheierea sfintei slujbe și le-a dăruit lor și nașilor icoane, în amintirea acestui moment solemn din viața lor.

În a doua jumătate a lunii februarie, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, interesîndu-se de diversele probleme ale unor parohii și biserici, a poposit la Nădab, protopopiatul Criș, dînd îndrumări pentru pictarea sfintei biserici, la Șimand, același protopopiat, la Șicula, protopopiatul Ineu, spre a vedea lucrările de pictură care se execută la biserică, dînd peste tot sugestii de îmbunătățiri; apoi la Ocișor, protopopiatul Brad spre a se interesa de lucrările de restaurare a bisericii monument istoric de aici.

În aceste drumuri atît de utile, Ierarhul a fost însoțit fie de consilieri administrativi eparhiali, fie de membri mireni ai Consiliului eparhial.

Cu ocazia conferințelor de orientare din luna martie au mai fost cercetate: oficiul protopopesce din Hațeg unde s-au dat îndrumări de reorganizare și parohia Subcetate unde este în construcție o frumoasă biserică. Și aici Prea Sfinția Sa s-a interesat

de toate amănuntele lucrărilor ajutînd pe credincioși cu sfaturile practice pe care li le-a dat.

Duminică 26 martie, Prea Sfinția Sa, însoțit de arhidiaconul catedral T. Băbuția, a vizitat bisericile din parohia Nădlac. Fiind primit cu multă căldură de credincioșii și de preoții de aici, le-rarhul a asistat la sf. liturghie și răspunzînd la frumosul și interesantul raport al preotului paroh V. Bărbuțiu asupra parohiei și bisericilor ei, a vorbit credincioșilor despre îndatoririle pe care le au ei astăzi în calitate de urmași ai unor vrednici credincioși și patrioți care, cu veacuri înainte, au înzestrat parohia cu biserici monumentale, pictate atît de frumos. Pentru credincioșii nădlăcani această zi va rămîne ca o luminoasă sărbătoare.

La înapoierea spre Arad, Prea Sfințitul Episcop s-a oprit la parohia Șemlac unde a vizitat cele două biserici de aici și a stat de vorbă cu preoții și cu credincioșii asupra problemelor parohiei.

LA PAROHIA MIHĂIEȘTI

În protopopiatul Deva, pe malurile pîrului Vadul Dobrii, într-o minunată așezare, se află filia Mihăiești administrată de preotul Petru Pop din parohia Roșcani.

Preotul și credincioșii vrednici ai acestei filii au înnoit biserica lor în interior și exterior, recondiționînd pictura și mobilierul. Nefiind pînă acuma tîrnosită de arhiereu, Prea Sfințitul Episcop a binevoit a răspunde chemării credincioșilor, a preotului și a protopopului, de a investi această biserică după rînduială, cu toate cele de cuvîntă și a o tîrnosi.

P. C. Protopop Teofil Chiffa înconjurat de preoții și diaconii slujitori, a adresat Prea Sfinției Sale, în fața sf. biserici, un cuvînt de întîmpinare în care a prezentat istoricul parohiei și al bisericii. În răspunsul dat la acest cuvînt, Prea Sfinția Sa a vorbit credincioșilor despre unitatea neamului nostru la care Biserica Ortodoxă și-a dat contribuția și a făcut apel la toți creștinii să-și aducă aportul în vederea strîngerii acestei unități și în cadrul Bisericii spre a continua crearea cu puteri sporite a unei Patrii care să întrecă cele mai înaripate visuri ale sîrămoșilor noștri.

Sfintele slujbe de tîrnosire și sf. liturghie au fost urmărite cu emoție și înălțare sufletească de credincioși. În cuvîntul de învățătură pe care li l-a adresat, Prea Sfințitul Episcop a arătat caracteristicile vremurilor noi de belșug și de bucurie creatoare din Patria noastră, și că Biserica noastră desfășoară o activitate ce i-a ridicat prestigiul.

Prea Sfințitul Episcop a făcut cunoscute credincioșilor unele dintre aceste activități și realizări. Apoi a stăruit asupra ideii de unitate în Biserică și ca neam, arătînd ce patrimoniu bogat păstrează istoria noastră prin aceste părți, de la Prislop la Demsuș

și de la Strei la Cinciș și în alte părți, toate chemându-ne la unitate în numele credinței unice a strămoșilor noștri.

Împărtășind credincioșilor, în inspirate cuvinte și pilduiri, și alte învățături ziditoare de suflete, Prea Sfinția Sa i-a îndemnat la rugăciune și la muncă împreună.

În cadrul sf. liturghii din biserică acum tirnosită din Mihăiești, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a hirotonit întru diacon pe tânărul candidat la preotie Ioan Rus, iar preotului paroh Petru Pop i-a acordat o distincție bisericească pentru lucrările săvârșite în parohie, asupra cărora a prezentat un frumos raport Ierarhului său.

Tot atunci preotul pensionar Cornel Ghișa din parohia Furoșoara a fost dăruit de Prea Sfințitul Episcop Teoctist cu hiroteisia în rang de iconom stavrofor pentru merituoașa activitate preoțească desfășurată în cei peste 50 de ani de păstorie și la împlinirea frumoasei vârste de 82 de ani. Preoții distinși au mulțumit Prea Sfinției Sale în cuvinte pline de emoție.

Cu multă dragoste au înconjurat credincioșii pe iubitul lor Ierarh la ieșirea din sf. biserică, iar apoi i-au adresat scrisori de mulțumire pentru neuitata zi de care i-a învrednicit, arătând că aceasta a și adus binecuvântate și învederate roade în parohie.

SLUJBA ARHIEREASCA IN PAROHIA OLARI

De multă vreme credincioșii din parohia Olari, protopopiatul Criș, și-au manifestat, prin glasul vrednicului lor preot Gheorghe Lipovan, dorința de a-și vedea Ierarhul slujind în biserică lor căreia, de ani de zile, i-au adus o serie de îmbunătățiri, podoabe și i-au făcut importante lucrări de restaurare.

În ziua de duminică 16 aprilie, Prea Sfinția Sa a poposit în mijlocul credincioșilor din această parohie, însoțit de P. C. Părinte Petru Sălăgeanu, consilier administrativ eparhial și de Gh. Șulea revizor contabil principal.

În parohia Comlăuș de pe traseu, Ierarhul a fost întâmpinat cu multă căldură de cei doi preoți ai parohiei și de credincioși. În cursul scurtei întrețineri pe care a avut-o cu ei, Prea Sfinția Sa s-a interesat de lucrările în curs de executare la sf. biserică, dându-le părintești îndrumări și răpunzînd invitației lor de a le vizita parohia și a le sfîinți lucrările, cu făgăduința de a căuta timp potrivit pentru aceasta. Împărtășindu-le binecuvîntări arhieresti și-a continuat apoi drumul spre Olari.

Prea Sfințitul Episcop a fost întâmpinat de o delegație a credincioșilor care l-au condus pînă în fața sf. biserici unde protopopul ic. stavr. Dr. Cuzman, în fruntea soborului de preoți și diaconi, a rostit un vibrant cuvînt de întâmpinare la care Ierarhul a răspuns arătînd că se bucură de întîlnirea cu credincioșii din Olari despre a căror hărnicie a auzit.

A urmat apoi sfânta liturghie în cadrul căreia Prea Sfințitul Episcop a cuvîntat pe tema pericopei evanghelice a zilei, despre smerenie blîndețe și slujirea Bisericii și prin ea, a semenilor, după pilda Mintuitorului Iisus Hristos care a spus că a venit să slujească nu să I se slujească.

Prea Sfinția Sa a avut cuvinte de apreciere pentru bunele raporturi dintre credincioșii ortodocși și cei reformați evanghelici, despre munca lor prosperă.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop a îndemnat ca credincioșii să meargă pe același drum al bunei înțelegeri în credință și în muncă, aceasta fiind izvorul belșugului de roade sufletești și gospodărești.

La sfîrșitul sf. slujbe preotul paroh Gh. Lipovan a prezentat Ierarhului un raport asupra parohiei și a lucrărilor făcute de credincioși la biserică, la cimitir și la casa parohială.

Într-o atmosferă de emoție generală Prea Sfinția Sa a împărtășit apoi preotului Gheorghe Lipovan hirotesia în rang de iconom stavrofor pentru care acesta și-a exprimat adîncă recunoștință.

La agapa oferită de consiliul parohial a luat cuvîntul între alții și pastorul reformat-evanghelic din localitate.

Și cu acest prilej Prea Sfințitul Episcop a îmbogățit pe cei prezenți cu părintești sfaturi și îndrumări.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA MARTIE

În cadrul conferințelor de orientare din luna martie asupra problemelor de actualitate, preoțimea a avut prilejul să dezbată asupra unei teme care le-a atras tot interesul: „Contribuția bisericii la întărirea familiei în lumina legiurilor actuale”.

Atît la Centrul eparhial, unde subiectul a fost pregătit cu delegații chiriarhali ca președinți ai conferințelor, sub îndrumarea directă a Prea Sfințitului Episcop Teoctist, cît și la toate protopopiatele a fost exprimată recunoștința preoțimii față de conducătorii Statului nostru pentru noile legiuri privind divorțul, întreruperea sarcinii și apărarea familiei în general. Aceeași recunoștință s-a manifestat față de Sfîntul Sinod care a programat a fi dezbătută în conferințele preoțești de orientare această temă. În acest sens au vorbit P. C. Părinți Gh. Popovici la Arad, A. Marcu, S. Ganța și P. On. Părinte T. Chiffa la Deva, Gh. Miclea la Orăștie C. Oprea la Hunedoara, Gh. Belei la Ineu și alții. Alții au arătat cît de mare este interesul pe care conducătorii de astăzi ai Patriei noastre îl arată tuturor problemelor fundamentale de viață și de viitor ale neamului nostru.

Folosind larga bibliografie ce le-a fost indicată, preoții referenți și marele număr de 93 de alți preoți care au ținut să-și spună cuvîntul în problema promovării unei familii sănătoase

din punct de vedere fizic și moral au dovedit prin argumentele folosite și prin însuflețirea cu care le-au expus, că dragostea și interesul lor față de viitorul neamului și al Sfintei Biserici este profundă, vie și activă.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a luat parte la conferințele din protopopiatele Hunedoara, Hațeg și Petroșani, unde a binevoit a împărtăși preoțimii prețioase cunoștințe, argumente și îndrumări în legătură cu problema care a făcut tema conferinței.

Cu prilejul participării la conferința din Hunedoara, Prea Sfinția Sa a binevoit a acorda P. C. Protopop Adam Borșei din fruntea acelui protopopiat hirotesia în rang de iconom stavrofor, spre bucuria întregii preoțimi prezente, bucurie căreia i-a dat glas preotul Ioan Hămăruș.

Din punct de vedere bisericesc preoții au subliniat, sprijinindu-se pe citate biblice și patristice, importanța pe care Biserica o acordă căsătoriei pe care a ridicat-o la rang de Sf. Taină și au arătat cum, în continuarea tradiției din totdeauna a Sfintei Biserici, Ierarhii ei de astăzi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh, dau cele mai sănătoase îndrumări preoților și credincioșilor în această vitală problemă, prin pastorale, prin mijlocirea învățămîntului teologic, al orientării unor materiale din presa bisericească și prin articole scrise chiar de Ierarhi.

Cu date statistice s-a dovedit cât de arzătoare este necesitatea de a se lua imediat atitudine pentru aducerea pe cel mai sănătos făgaș a vieții de familie și a natalității, înlăturându-se toate argumentele pe care s-ar putea întemeia cei ce se sustrag îndatoririi firești, morale și de interes obștesc național de a avea copii, de a promova astfel viața și de a-i crește, dîndu-le o educație sănătoasă.

Preoții I. Olariu la Hațeg, I. Pădureanu la Hunedoara, P. Petrilă la Arad sau Prot. A. Lăzărescu la Petroșani, au descris condițiile pe care Statul nostru le-a creat pentru a asigura tuturor cetățenilor cele mai bune suporturi materiale și morale spre a-și putea crește copiii cu certitudinea că viitorul liniștit și purtarea de grijă nu le va lipsi, copiii fiind „fondul de aur al Patriei”. O familie sănătoasă și cu copii este temei de optimism și avînt creator și — cum spunea în conferința de la Arad preotul A. Jiva — „aparitia copilului constituie adevăratul act de naștere al familiei, determinînd o rapidă maturizare a părinților în fața vieții, întărind afecțiunea dintre soți și generînd noi idealuri și aspirații.”

Din dezbaterile purtate la toate cele zece protopopiate din Eparhia Aradului, se desprinde hotărîrea preoților de a fi propovăduitori, prin toate mijloacele pastorale ce le stau la îndemînă, ai legiuirilor care apără și întăresc familia ca celulă a Statului.

Potrivit asigurărilor date de preoți și protopopi, există temeinică nădejde că ei vor contribui cu toată osîrdia și priceperea pentru ca măsurile înțelepte și sănătoase aduse de noile legiuiri

pentru protecția și promovarea vieții de familie, să fie însușită de toți credincioșii pe care-i păstoresc și să-și aducă binefăcătoarele roduri pentru întărirea neamului și a Patriei noastre dragi.

PREGATIRI DUHOVNICEȘTI

Simțind nevoia de a avea sufletul împăcat în fața sfintelor sărbători și a îndatoririlor lor de duhovnici care le stau înaintea în aceste împrejurări, preoții din cuprinsul eparhiei, au folosit prilejul conferințelor administrative din luna aprilie de la protopopiate spre a medita împreună asupra chemării lor și a se spovedi și împărtăși cu Sfintele Taine.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a fost de față la spovedirea preoților din protopopiatul Arad, în catedrala episcopală, în ziua de 4 aprilie. Fiind prezenți toți preoții din protopopiat și de la centrul eparhial, Prea Sfinția Sa a citit molitfele prescrise pentru mărturisire și a îmbogățit pe cei prezenți cu învățăminte din cele mai de preț din tezaurul Teclogiei și duhovniciei Sfintei Biserici Ortodoxe și cu sfaturi pastorale care au prins adinci rădăcini în inima preoțimii.

Prea Sfințitul Episcop a învățat pe preoți despre răspunderea pe care o au ei în fața lui Dumnezeu și a semenilor, pentru sufletele ce le sînt încredințate și despre felul în care trebuie să-și zidească ei cetatea cea dinlăuntru spre ai fi gata de a-și îndeplini înalta chemare de dăltuitori de inimi, de conștiințe. Ierarhul le-a vorbit despre înaltele scopuri ale Bisericii care prin el se înfăptuiesc, dacă se fac vrednici și păstrează legătura cu credincioșii.

În cuvinte adînc mișcătoare a înfățișat apoi Sfînta Taină a Pocăinței prin care preotul poate ajuta nespus de mult formarea armonioasă a credinciosului, a valorii celei mai de preț pentru care S-a jertfit Fiul lui Dumnezeu.

Cu exemple sugestive și folosind un limbaj cu totul potrivit temei și atmosferei din biserică, Prea Sfințitul Episcop a izbutit să poarte în cele mai curate regiuni de simțire și de gîndire pe preoții prezenți îndemnîndu-i să răspundă cu toată vrednicia chemării lor de preoți și duhovnici.

Și la celelalte protopopiate preoții și-au împărtășit unii altora din experiența lor de duhovnici și mărturisindu-se, s-au cuminecat creștinește.

TRECUT LA CELE VEȘNICE

Pr. ic. stavr. Iuliu Pop, unul dintre distinșii preoți din protopopiatul Petroșani, parohia Vulcan I, în ziua de 2 februarie 1967, după o scurtă dar grea suferință, a trecut din viața aceasta. El s-a despărțit de turma credincioșilor săi și de cei pe care i-a

cunoscut cu conștiința împăcată că și-a împlinit îndatoririle legate de chemarea sa.

Părintele Iuliu Pop s-a născut dintr-o familie distinsă de preoți la 10 martie 1907. După terminarea studiilor teologice a preotit în orașul Hunedoara, apoi în parohiile Petrila Lonea și Vulcan, desfășurând o activitate rodnică. În parohia Vulcan a condus lucrarea de edificare a unei case parohiale noi și de reparație în exterior a bisericii parohiale.

Datorită activității sale și vredniciilor dovedite, a fost distins de superioritatea bisericească în anul 1938 cu „briu roșu” iar în anul 1953 i s-a acordat rangul de iconom stavrofor.

Preotul Iuliu Pop și-a încununat activitatea sa bisericească prin aceea că a fost în fruntea preoțimii conștiente care au făcut actul de reînțregire a Bisericii Ortodoxe Române, rămânând un statornic slujitor al ei. Fiind un preot activ, militant în parohie și la conferințele preoțești pentru idealurile cele mai scumpe ale Bisericii și Patriei noastre, a fost distins cu crucea Patriarhală.

Prohodirea acestui vrednic preot s-a făcut în ziua de 4 februarie 1967 în biserica parohială din orașul Petroșani, de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protopop Adam Lăzărescu care a rostit cuvântul de despărțire, evocând figura răposatului de adevărat preot și bun cetățean.

Din partea preoțimii din protopopiat P. C. Părinte Constantin Zoican în cuvinte alese, a arătat hărnicia și jertfelnicia în orogul Domnului a celui care a fost preotul Iuliu Pop.

La locul de veșnică odihnă din cimitirul orașului Petroșani a fost petrecut de preoții și credincioșii care nu-l vor uita niciodată.

Un vrednic promotor al cîntării bisericești din Eparhia Aradului, *preotul Nicolae Bîru*, profesor pensionar de cîntare bisericească și tipic, s-a stins din viață după o scurtă suferință, în vîrsta de 83 de ani.

După isprăvirea Institutului teologic din Arad s-a preotit păstorind parohia Tornea. A fost profesor de cîntare și tipic bisericesc la Arad.

Mindria decedatului a fost organizarea „schitului Feredeu” în hotarul parohiei Covășinț, existent și astăzi.

Cu multă tragere de inimă, cu osteneală și dragoste pentru cîntarea bisericească de prin aceste părți, a întocmit în manuscris o vastă lucrare de fixare pe note a melodiilor bisericești originare, așa cum au fost păstrate între zidurile Sf. Mănăstiri Bodrog.

În ultimii ani ai vieții preotul pensionar Nicolae Bîru a fost nelipsit de la sfintele slujbe din catedrala episcopală arădană.

La slujba de prohodire a celui dispărut, i-au adus un ultim omagiu un grup de credincioși din comuna natală Covășinț.

PREZENTARI BIBLIOGRAFICE

JUSTINIAN, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Apostolat social, VIII. „Uniți în cuget”. Pilde și îndrumări pentru cler*, București 1966, 338 pp.

În ziua în care Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian împlinea 65 ani de viață, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a pus la îndemâna slujitorilor sfințelor noastre altare cel de al VIII-lea volum din ciclul lucrării *Apostolat social*, intitulat „*Uniți în cuget*”. Este cel mai strălucit omagiu ce se putea aduce vieții și operei celui ce de 18 ani veghează ca o strajă neadormită și conduce cu neasemuită bărbăție, dragoste și înțelepciune corabia Bisericii noastre strămoșești, spre zărilor luminoase ale istoriei contemporane.

Frîntură a versetului II, cap. XII, din a doua epistolă a Sfântului Apostol Pavel către creștinii din Corint, titlul acesta sintetizează în chip elocvent gândurile înalte și face să străbată ca un fir roșu concepția sănătoasă și profund umană, despre viață în general și despre misiunea ecumenică, harismatică și socială a Bisericii și a credinței religioase în special, a Prea Fericitului autor, care și-n acest volum, dens și masiv, adaugă o bogată și prețioasă contribuție la comoara de gândire și simțire a marilor Ierarhi ai Bisericii noastre.

Lucrarea se axează pe principiile ideii de iubire și pace, exprimate în citatul de mai sus: „Fraților, căutați de-săvârșirea... fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeuul dragostei și al păcii va fi cu voi”. Sol al iubirii de Dumnezeu și de oameni și neobosit binevestitor al Evangheliei păcii, Prea Fericitul Patriarh Justinian ne-a lăsat în impunătoarea sa operă, simbolic intitulată *Apostolat Social*, un prețios îndreptar și o călăuză sigură în căutarea celor mai luminoase cărări care să aducă, pe omul zilelor noastre, mai aproape de ținta finală, care este desă-

virșirea morală, dreptatea socială, prosperitate economică și mîntuirea sufletului, toate exprimate sub forma fericirii vremelnice și veșnice.

Din fiecare cuvîntare, pastorală, scrisoare irenică ori articol din acest volum țîșnește cu putere suflul proaspăt de înnoire și înălțare, care îmbrățișează cu apostolică rivnă marile probleme ale contemporaneității și deslușește căile cele mai potrivite pentru apropierea Bisericilor creștine.

Materialul volumului de față se împarte pe anii (1961—1966) în șapte capitole, sugestiv și foarte cuprinzător intitulate: I. *Punțile prieteniei*, p. 3—20; II. *Legea dragostei, a frăției și a păcii*, p. 23—112; III. *Taina creștinătății*, p. 118—162; IV. *Temeiul legăturii dintre toți oamenii*, p. 167—214; V. *Darurile Sfîntului Duh*, p. 217—304; VI. *Înfrățiri care cîntesc și îndatorează*, p. 307—322; VII. *Pacea va birui*, p. 323—338. Fiecare capitol, scrisoare irenică, cuvîntare, pastorală, etc. la rîndul ei este tot atît de sugestiv intitulată, exprimînd fondul, ideea călăuzitoare sau de bază.

Astfel, în „Urarea frățească unei noi Patriarhii” de la cap. I, Prea Fericitul Patriarh scrie: „Din toată inima satutăm înființarea noii Patriarhii a Etiopiei... Considerăm că, în adevăr, covîrșitoare și deosebit de importantă este misiunea evanghelizatoare ce revine tinerei Patriarhii a Etiopiei, în continentul Africii, care acum se trezește la o viață nouă de libertate și cooperare, pentru înfrățirea tuturor popoarelor și prosperitatea omenirii întregi. Ținem să vă informăm în treacăt, că Biserica Ortodoxă Română și Noi personal, încă de la început ne-am unit glasul cu al tuturor reprezentanților popoarelor lumii, pentru a saluta dorința locuitorilor Africii de a scutura vechiul și umilitorul jug al colonialismului și de a-și organiza viața în libertate și egalitate cu toate celelalte popoare”.

Ideea de libertate și egalitate, de eliberare de sub jugul rușinos al colonialismului, de ridicare a omului la cea mai înaltă treaptă de viață socială, economică, culturală, politică și religioasă o aflăm în toate scrisorile irenice, în chemările, moțiunile și mesajele pe care Prea Fericirea Sa le-a adresat și îndreptat către figurile cele mai reprezentative bisericești din lume. Prin glasul său de apostol al păcii și înfrățirii, Biserica și neamul nostru românesc își fac simțită prezența în arena popoarelor lumii: „Prezența Bisericii Ortodoxe Române alături de întregul nostru popor și alături de toate popoarele iubitoare de pace în acțiunile hotărâte ale Mișcării mondiale pentru apărarea păcii, precum și aportul pe care ea l-a adus la aceste acțiuni nobile...” s-au bucurat de înalta prețuire a conducătorilor Tării noastre. (p. 7)

Stringerea legăturilor frățești cu toate Bisericile ortodoxe și mai ales cu cele vecine, a fost o preocupare constantă a Prea Fericitului nostru Patriarh. Evocând „zilele minunate” când Prea Fericirea Sa, în fruntea unei delegații de ierarhi români, a vizitat pe „înțeleptul și vrednicul de pomenire patriarh Vichentie, care împreună cu ierarhii, clerul și credincioșii sirbi ne-au arătat atita prietenie și dragoste și ne-au oferit prilejul fericit de a cunoaște în bună parte trecutele vremi de evlavie ale Ortodoxiei sirbe în istoria plină de glorie a poporului frate vecin”, Prea Fericirea Sa adresându-se Sanctității Sale Patriarhului Gherman al Serbiei, cu prilejul vizitei ce ne-a făcut, a mai spus: „Ne-am cunoscut atunci mai bine unii cu alții, am înțeles mai mult valoarea și folosul legăturilor ce ne-au unit de-a lungul veacurilor, când Bisericile și popoarele noastre au trăit în dragoste și frăție, luptând împreună împotriva dușmanilor comuni și ajutându-se reciproc pentru dobândirea idealurilor care le-au însufleșit... În spiritul acestor năzuințe, socotim că vizita pe care ne-o faceți ne oferă încă o dată ocazia fericită de a manifesta unitatea noastră în duhul ecumenicității ortodoxe...” (p. 8—86)

Pentru a demonstra practic cum „pacea casei zidește pacea lumii”, Prea Fericirea Sa în cuvântarea rostită în fața Comitetului executiv al Conferin-

ței creștine pentru pace, la 14 noiembrie 1963, în București, a ținut să reliefeze aportul deosebit de important pe care Biserica Ortodoxă Rusă îl are în acțiunea pentru temeluirea unei păci drepte și trainice: „Timp de 15 ani, împreună cu profesorii celor două Institute teologice, ai Seminarilor teologice și cu alți colaboratori ne-am străduit să creăm prin revistele Bisericii noastre o *conștiință autentic creștină* față de problemele impuse de contemporaneitate și în special ne-am silit să precizăm o *teologie ortodoxă față de problema păcii*” (p. 150—151).

Ca mare preot și întîistător al Bisericii, Prea Fericirea Sa este înainte de toate făclierul idealurilor evanghelice și făuritorul conștiinței creștine prin excelență: „Salutăm conștiința la care a ajuns Consiliul Ecumenic al Bisericilor despre datoria ce-i incumbă de a se alătura străduinței omenirii de azi pentru apărarea păcii... Conștiința creștină nepervertită știe că orice dușmănie înăuntrul creștinismului, și cu atât mai mult orice război... face rău imens creștinismului în totalitatea lui; dar și fiecărui creștin în parte” — a spus Prea Fericirea Sa în cuvântarea rostită la 3 mai 1964 la tradiționala întîlnire de Paști cu clerul din Capitală (p. 182—183).

În fața marilor probleme pe care ni le pune înainte viața și cu care este confruntată creștinătatea, Prea Fericirea Sa se întreabă, cutremurat de povara marelui răspunderi în fața credincioșilor și a istoriei: „Ce trebuie să facem noi, ca Biserica Ortodoxă?... Ne vom întoarce la valorile tradiționale ale spiritualității noastre străvechi și vom sta de vorbă cu Părinții bisericesti ai primelor veacuri creștine. Vom găsi la ei căile integrării noastre în actualitate, astfel că adăpindu-ne din experiența lor vom descoperi luminile trebuitoare orientării noastre în contemporaneitate”.

„Acesta este drumul pe care am înțeles să mergem încă de la începutul răspunderilor noastre patriarhale, încredințați că cine ascultă glasul Scripturii și al Tradiției patristice nu se va afla niciodată în afară de granițele adevărului. Mergînd pe drumul acesta, ne-a

fost ușor să înțelegem care sînt năzuințele oamenilor vremii noastre, ne-a fost ușor să abordăm în chip realist cele mai complicate probleme ale lumii contemporane și am izbutit să acordăm totdeauna interesele Bisericii cu cele ale Patriei" (p. 244—245).

În fața unei astfel de confesiuni sincere și cucerit de bogăția ideilor și faptelor care, ca niște perle de mult preț, dau valoare și strălucire și acestui de al 8-lea volum al „Apostolatului social”, cititorul nu poate decît să-și îndrepte ochii spre Părintele luminilor, rugîndu-l cu umilință să întărească sănătatea și să înmulțească anii Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru că din comoara inimii Sale nobile și din nesecatul izvor al înțelepciunii Prea Fericirii Sale, să ne facă, în anii ce vor veni, părtași de noi asemenea lucrări, care vor străluci pe firmamentul gândirii și teologiei românești.

Prot. dr. Gh. Cotoșman

Episcop NICOLAE MACARIOPOLSKI: *Epicleza Euharistică ca problemă a Bisericii*. Extras din Anuarul Academiei duhovnicești Sf. Climent de Ohrida, t. XIV (XL) 1, 1964—1965, Sofia, 1965, 65 pp.

Prea Sfințitul autor, Episcop de Macariopol și rector al Academiei de Teologie „Sf. Climent de Ohrida” de la Sofia, de pe poziții ortodoxe pune în discuție și tratează cu autoritate și cu competența și erudiția specialistului una din cele mai importante și controversate probleme de ordin liturgic-dogmatic. Studiul se împarte în 10 capitole, cu un scurt rezumat în limba franceză.

I. *Poziția problemei*. Chestiunea Epiclezei în Sfînta Euharistie a primit de mult timp caracterul unei probleme teologice care, cu toate cercetările în acest domeniu din partea numeroșilor teologi ortodocși și romano-catolici și cîțiva protestanți, în ciuda tuturor controverselor și discuțiilor, rămîne încă nesoluționată. L. A. Hoppe recunoaște că „problema liturgică a Epiclezei Sf. Duh n-a găsit întotdeauna o soluție pe care cercetările să se poată întemeia”. E ade-

vărat că de la această mărturisire a lui Hoppe au trecut o sută de ani și cu toate acestea trebuie să concedem că problema Epiclezei a rămas în aceeași stare, fapt recunoscut începînd cu M. J. Scheeben, Aloysiu Schmidt, dr. Valentin Thahöfer, dr. Schieler etc. Soluționarea ei justă depinde de felul și pozițiile de pe care ea este prezentată. Autorul studiului de față nu citează decît două: aceea a unui ortodox și a unui romano-catolic. Primul pune problema mai de grabă pe o bază dogmatică-confesională decît pe o bază istorică. Al doilea plasează problema pe faptul că în liturgia romano-catolică, în temeiul unei vechi tradiții cultice a Bisericii romane transsubstanțiația Sfîntelor Daruri se face în timpul (și prin) cuvintele de instituire („Acesta este trupul Meu... Acesta este singele Meu”), în timp ce în numeroase liturghii orientale precum și în anumite liturghii occidentale, cuvintele de instituire sînt urmate de Epicleză, avînd un sens de sfințire, de consacrare. Anumiți Sfinți Părinți ai Bisericii răsăritene în special Sf. Ioan Gură de Aur, atribuie un sens consacrativ, de sfințire, cuvintelor de instituire. Mai tîrziu concepția aceasta a fost adoptată în egală măsură de cîțiva teologi bizantini și ruși.

Autorul pune problema într-un chip simplu și mai clar, afirmînd că nucleul ei consistă în lipsa unei Epicleze în Biserica romană, care pretinde că transsubstanțiația se face prin cuvintele de instituire, în timp ce în liturgia ortodoxă aceste cuvinte n-au decît un sens istoric-narativ și comemorativ. În acest fel pentru teologia ortodoxă problema se pune în două sensuri: de o parte a sublinia inconsistența tezei romano-catolice și a fonda bine concepția ortodoxă asupra Epiclezei, iar de altă parte de a găsi posibilitatea de a coordona cele două teze în vederea recunoașterii cu anumite condiții a validității liturghiei romano-catolice. Punînd față în față cele două teze, Prea Sfințitul autor la finea primului capitol al studiului său indică scopul acestui studiu, în special de a fundamenta bine teza ortodoxă a Epiclezei ca piatră sfințitoare, consacratore, sprijinindu-o pe temeiuri biblice, istorice, liturgice, dogmatice, canonice, teologice și logice, de o parte, iar de alta spre a demonstra in-

consistența tezei romano-catolice și, în sfârșit, a stabili în măsura posibilului, o bază de coordonare, de apropiere între cele două teze, ortodoxă și romană.

II. *Temeiurile biblice, istorice și liturgice ale Epiclezei.* Căutând originea Epiclezei, Prea Sfințitul autor citează cele mai vechi date și mărturii despre sfințirea sau consacrarea Sfințelor Daruri, săvârșită printr-o rugăciune adresată Sfântului Duh. Făcând o reprieve istorică asupra vechilor liturghii, autorul stabilește prezența Epiclezei ca rugăciune sfințitoare în Didahii, în Apologia I-a a Sfântului Iustin Martirul și Filozoful, în liturghia din Evhologhionul lui Serapion de Tmuș, în cea din cartea VIII-a din „Constituțiile Apostolice”, liturghia armeană, cea a Sf. Vasile cel Mare, a Sf. Ioan Hrisostomul și a Sf. Clement al Romei, în liturghiile mozarabică, galicană și romană.

III. *Doctrina Bisericii Ortodoxe despre Epicleză.* Temeiurile sale dogmatice și canonice. În Sf. Euharistie se reflectă toată doctrina dogmatică a Bisericii și în special dogma Sfintei Treimi și cea a mântuirii. Anafora — rugăciunea centrală a Sf. Euharistiei exprimă doctrina Sfintei Treimi și a participării celor Trei Persoane în opera de mântuire: Dumnezeu-Tatăl ca Creator, Dumnezeu-Fiul ca Mântuitor și Dumnezeu-Duhul Sfânt ca Sfințitor. Funcțiunea sfințitoare a Sfântului Duh se manifestă la actul de transsubstanțiatie a Sfințelor Daruri prin Epicleză. Doctrina Bisericii Ortodoxe despre Epicleză a fost formulată de sinodul VII ecumenic de la Niceea din 787 și prin alte serii de decizii sinodale și de expuneri ale Patriarhiilor orientale (cea a lui Ieremia II al Constantinopolului, cea a sinodului din Constantinopol de la 1638, a sinodului de la Moscova din 1690, a sinodului de la Constantinopol din 1721, etc.).

IV. *Doctrina Sfinților Părinți despre Epicleză.* Se expune doctrina vechilor scriitori ai Bisericii despre Epicleză, în special: Sf. Iustin Martirul și Filozoful, Sf. Irineu de Lyon, Firmilian de Cesarea, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Ciril de Ierusalim, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore de Nissa, Sf. Ioan Hrisostomul, Sf. Ioan Damaschinul, Teodor Abu-Kura, Sf. Nichifor de Constantinopol, Sf. Gherman al Constanti-

nopolului, Nicolae Cabasila, Simeon de Salonic, Sf. Marcu de Efes, etc.

V. *Mărturiile de origine externă, eretică asupra Epiclezei.* Comunitățile dizidente, cum sint cele ale nestorienilor și monofiziților, înaintea separării lor de unica Biserică ecumenică, au păstrat intactă doctrina eclesiastică despre anumite adevăruri de credință sau a tradiției cultului divin. Ele au păstrat între altele și Epicleza în puritatea ei primitivă. Tocmai de aceea mărturiile reprezentanților acestor comunități despre Epicleză, prezintă valoarea de confirmare a tezei despre universalitatea Epiclezei în Biserica veche.

VI. *Învățătura romano-catolică despre Epicleză.* Această învățătură este cuprinsă în operele unor Părinți occidentali, în missele romane și într-o serie de bule, de enciclice și decrete papale, precum și în învățăturile citorva teologi romano-catolici. Se indică: „*Libellus de erroribus*”, de papa Benedict XII, decretul „*Exultate Deo*” de papa Eugeniu IV, decretul „*Cantate Domino*”, Catehismul roman, decretul papei Benedict XIII, breve „*Singularis Romanorum*” de Benedict XIV, enciclica lui Pius X „*Ex quo non olante saeculo*”, etc.

VII. *Epicleza ca obiect de discuții teoretice și confesionale. Teze și obiecțiuni.* Înainte de schisma cea mare de la 1054 nu se cunosc discuții între Orient și Occident pe tema Epiclezei. În secolele ce-au precedat schisma, Biserica Orientului nu pare să fi contestat validitatea missei romane pe motivul că lipsea din ea Epicleza. La rîndul ei Biserica Romei n-a respins valoarea sfințitoare a Epiclezei din liturghiile orientale. Discuțiile între cele două mari Biserici încep abia după schisma de la 1054. Problema Epiclezei a fost luată în dezbatere la sinodul unionist de la Florența la 1439. În cursul discuțiilor s-au analizat: valoarea sfințitoare a cuvintelor de instituire, mărturisirea Sf. Ioan Hrisostomul despre semnificația sacramentală a cuvintelor de instituire, oficialul ca ministru al Tainei, mărturisirea Sf. Vasile cel Mare despre Epicleză, sensul participiului în Epicleză și locul Epiclezei.

VIII. *Încercări pentru rezolvarea problemei.* Autorul face o scurtă privire critică asupra principalelor încercări de rezolvare a acestor probleme, în special cea a lui Turecremata, Visarion de Niceea, C. Henke și B. Schultze.

IX. *Concluzii.* În concluzie autorul face următoarele constatări:

1. Epicleza ca rugăciune de invocare și de sfințire în Sf. Euharistie, urcă până în adâncă antichitate. Se găsesc mărturii elocvente în vechile liturghii, în doctrina Bisericii și la Sf. Părinți. Ele reprezintă un element constitutiv important în liturghie.

2. Epicleza a existat și în vechea Biserică romană, dar a fost suprimată, fără rațiune plauzibilă, prin secolul al V-VI-lea.

3. În Epicleză se reflectă și prin ea se exprimă învățătura dogmatică a Bisericii despre acțiunea sfințitoare a Sfintului Duh. Chiar aceasta este rațiunea pentru care suprimarea Epiclezei din sf. liturghie o lipsește pe aceasta din urmă de esență și baza ei pneumatologică. De aici decurge că, fără Epicleză, liturghia este defectuoasă și incompletă. Așa este, în consecință, liturghia romană.

4. Cuvintele de instituire, pronunțate de Domnul Iisus la Cina cea de Taină și repetate de preot sau episcop la sf. liturghie, nu pot înlocui Epicleza în rosturile ei de rugăciune sfințitoare sau consacrativă. Cuvintele de instituire au o valoare comemorativă, nu sfințitoare.

5. Anafora, vizînd forma exterioră a tainei sau sacramentului, nu primește valabilitate decît numai prin Epicleză.

6. Mărturia Sf. Ioan Hrisostomul nu trebuie înțeleasă în sens direct și absolut.

7. Teologia romano-catolică n-a justificat pînă azi suprimarea Epiclezei din missa romană.

8. Aceeași teologie n-a dat o soluție mulțumitoare și convingătoare problemei Epiclezei. La rîndul ei Teologia ortodoxă nu și-a fixat definitiv poziția față de liturghia romană, astfel că problema Epiclezei rămîne deschisă.

Nu se va ajunge la o soluție justă și definitivă a problemei Epiclezei decît dacă aceasta va fi repusă în liturghiile din care a fost suprimată, și dacă func-

țiunea sfințitoare actuală a cuvintelor de instituire va trece asupra Epiclezei însăși. Autorul propune anumite soluții, care rămîn parțiale, condiționate și transacționale, pentru recunoașterea validității missei romane, chiar și fără Epicleză. O soluționare a problemei euharistice ar răspunde și puternicelor tendințe ecumeniste contemporane. În lumina acestor considerații, autorul apreciază că liturghia romană ar putea fi recunoscută ca validă, fapt care ar deschide perspectiva realizării apropierii în credință între Biserici. După îndepărtarea eventuală a tuturor divergențelor dogmatice s-ar putea vedea deslușindu-se drumul unei comuniuni reale, în rugăciune și în frîngerea pîinii, pentru ca „toți laolaltă și cu o singură gură” să putem preamări pe Dumnezeu și Tatăl Dumnezeului nostru Iisus Hristos (Rom. 15, 6), prin Sfintul Duh.

„Epicleza euharistică” este o prețioasă contribuție liturgico-dogmatică, pe care Prea Sfințitul autor de la Sofia o aduce științei și teologiei Bisericii Ortodoxe.

Prot dr. Gh. Cotoșman

EPHREM DE NISIBE, Commentaire de l'Evangile concordant ou Diatessaron, traduit du syriaque et de l'arménien. Introduction, traduction et notes par Louis Leloir, moine de Clervaux. Publié avec le concours de la Fondation Calouste Gulbenkian, in col. „Sources chrétiennes,” vol. 121, Paris, Les Editions du Cerf, 1966, 438 p.

În 1961, în conferința intitulată *Diatessaronul lui Tatian și comentariul lui de către Sfintul Efreim* rostită în cadrul așa-numitelor „Journées bibliques de Louvain”, Louis Leloir mărturisea că pînă în 1957 se cunoștea numai traducerea în limba armeană a *Comentariului Sfintului Efreim* și că pe baza traducerii armenice el pregătise lucrarea *Temoignage d'Ephrem sur le Diatessaron*, pentru colecția „Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium.” În 1957 însă „cunoscutul colecționar” de manuscrise, irlandezul Sir Alfred Chester Beatty, a achiziționat un manuscris siriac (ms. Chester Beatty nr. 709 din Biblioteca acestuia), care are două părți: în primele 10 file cuprinde un

schimb de scrisori între Sever de Antiohia și Iulian de Halicarnas despre coruptibilitatea sau incoruptibilitatea trupului lui Hristos (corespondență deja editată după un manuscris de la British Museum și după un manuscris din Biblioteca Vaticanului); iar în următoarele 65 de file cuprinde *Comentariul Sfintului Efreem asupra Diatessaronului*, copiat spre sfârșitul veacului al V-lea și începutul veacului al VI-lea.

Prezentînd atunci în chip amănunțit acest manuscris și asemănările și deosebirile între textul siriac al *Comentariului* și între textul traducerii lui în limba armeană, Leloir afirma că, întrucît traducerea armeană se dovedește în general fidelă modelului avut, și întrucît — datorită unor lipsuri din manuscrisul siriac (ms. Chester Beatty nr. 709), traducerea armeană rămîne încă prețioasă pentru întemeierea lucrărilor de specialitate. De aceea — declara Leloir — se impune studierea comparativă temeinică a textului siriac și a textului traducerii în limba armeană.

Așadar lucrarea publicată în colecția „Sources chretiennes” constituie lucrarea făgăduită de Louis Leloir în anul 1961.

În *Cuvîntul înainte* (p. 7—9), cu care se deschide lucrarea, autorul afirmă că a tradus de două ori *Comentariul la Diatessaron* al Sfintului Efreem: o dată „după versiunea armeană, singura cunoscută pînă în vara anului 1957, ... după descoperirea lui Chester Beatty am adăugat pericopelor siriace descoperite”. Leloir a făcut aceste două traduceri în limba latină, care, deși are avantajul de a permite transpunerea exactă a textului, prezintă dezavantajul că nu este la îndemîna majorității cititorilor, — de aci necesitatea de a traduce lucrarea în limba franceză, într-o „exactitate mai suplă”.

Întrucît „în principiu, și în general și de fapt, textul siriac este cel mai sigur și cel mai valabil” el este editat în traducerea franceză cu completări — în cazurile lacunelor lui — după traducerea armeană și cu indicarea, în colontitlu, la fiecare capitol dacă traducerea urmează textul siriac și armean sau numai unul din aceste texte.

Pentru a ușura recurgerea la cele două ediții — armeană și siriacă —, ca și la traduceri lor în limba latină, în traducerea franceză a fost păstrată aceeași împărțire a textului în paragrafe și în capitole; însă, în traducerea franceză, au fost introduse pentru mai multă claritate subdiviziuni ale textului după înfeles.

Introducerea (p. 11—32) cuprinde două părți: În *capitolul întâi*, intitulat *Tațian și Diatessaronul său*, în care este prezentată într-un prim paragraf, viața și activitatea pe scurt a lui Tațian Asirianul, bărbat de cultură siriacă și inițiat în literatura greacă, a ajuns, spre jumătatea veacului al II-lea, la Roma, unde s-a creștinat, devenind ucenic al Sfintului Iustin Martirul și Filozoful, după moartea căruia Tațian a înclinat spre encratiți. Din pricina ascetismului său a fost aspru judecat de tradiția occidentală, în timp ce în Răsăritul înclinat spre ascetism Tațian a fost apreciat totdeauna ca discipol al Sfintului Iustin și alcătuitor al armoniei evanghelice. De aceea — cu toate greșelile, pe care, după explicația Sfintului Irineu, Tațian „le-a făcut din ambiția de a ajunge să fie socotit fondator al unei școli teologice noi” — în Răsărit n-a fost niciodată trecut în rîndul ereticilor.

Adăugînd la influențele encratite pe cele marcionite, Tațian manifestă în opera sa o încercare de a nesocoti importanța Vechiului Testament pentru creștini și de a elibera Noul Testament de balastul vechitestamentar. La aceasta se poate adăuga faptul că Tațian a îngăduit în *Diatessaronul* său multe elemente apocriefe.

Paragraful al doilea se ocupă de „*Diatessaronul lui Tațian*”, opera care l-a făcut celebru, și care urmărea să elimine repetările inutile din pasajele paralele și să găsească o soluție a divergențelor între Evangheliști cu privire la faptele și la cuvintele lui Iisus, pentru a da într-o redactare unică și armonică textul tuturor celor patru Evanghelii, dintre care Evanghelia după Ioan constituia începutul și sfîrșitul *Diatessaronului*, care combina frazele și pericopele, într-o ordine inspirată după Evanghelia după Matei. Ca operă

de ansamblu, *Diatessaronul* nu se mai păstrează; el poate fi oarecum schițat după fragmente, dar mai ales după *Comentariul Sfântului Efreem*.

În ce privește originea *Diatessaronului*, autorul arată că pînă la 541 literatura occidentală nu cunoaște aproape nici o mărturie în favoarea existenței *Diatessaronului* în Apus, unde Tațian era cunoscut doar ca discipol al Sfântului Iustin, și că apoi a trecut la diferite erezii. Același lucru se poate spune și despre situația în Bisericele Răsăritene de limba greacă, unde Eusebiu de Cezareea auzise doar despre *Diatessaron* (și afirmă că „nu știe cum” ar fi cu putință o asemenea operă). Din porunca episcopului Victor de Capua (541) a fost transcris în limba latină (*Codex Fuldensis*) după o „foarte veche armonie latină” *Diatessaronul*, ceea ce nu exclude posibilitatea existenței în Apus a „unei armonii evanghelice anterioare *Diatessaronului* lui Tațian și care ar fi putut fi făcută de Sfântul Iustin Martirul „Filozoful”.

În schimb în Bisericele Siriace și Greco-Siriace istoria *Diatessaronului* este mult mai limpede: Sfântul Efreem folosește în scris și oral de obicei *Diatessaronul* care „la jumătatea veacului al IV-lea constituia la Edessa textul „evangelic” folosit cu exclusivitate la cult”. Este neîndoiește că în vremea Sfântului Efreem exista deja traducerea Poșito, însă abia mai târziu ea s-a suprapus ca autoritate *Diatessaronului*, în dioceza Cirului, care a fost scos definitiv din folosirea la cult în urma intervenției energice a Fericitului Teodoret al Cirului (423—458).

Toleranța folosirii lui la cult demonstrează că în Biserica Siriacă și cele Greco-Siriace în special, și în Răsărit în general, Tațian nu era considerat eretic. De altfel se socotește că Tațian, întorcîndu-se în Răsărit, a devenit, datorită vîrstei și dorinței de a sluji Biserica, mult mai apropiat de pozițiile ortodoxe.

Așa că dacă Tațian a compus *Diatessaronul* după întoarcerea în Răsărit, l-a redactat în limba patriei sale — în siriacă — spre 175—180; originea mesopotamiană a *Diatessaronului* ar avea împotrivă-i doar titlul grecesc al lucrării (pe lângă existența — din prima jumătate a veacului al III-lea a unui frag-

ment scris în limba greacă, și care ar putea fi tradus din limba siriacă).

Leloir socotește că „în starea actuală nu se poate determina cu certitudine absolută dacă *Diatessaronul* a fost scris în Răsărit sau în Apus, și nici dacă inițial a fost scris în limba greacă sau siriacă. Totuși, originea siriacă a *Diatessaronului* pare mai probabilă”.

Trecînd la problema conținutului *Diatessaronului* autorul — pornind de la afirmația Fericitului Ieronim că Tațian era „un aprig susținător al autenticității Epistolei către Tit”, atît din cauza aspectelor ascetice pe care le are cuprinsul ei, dar mai ales din cauza indemnului de a se feri „de disputele nebunești și de genealogii...” — căci sînt nefolositoare și deșarte —, prezintă explicațiile ce s-au dat faptului că în *Diatessaron* au fost suprimate genealogiile Mîntuitorului (din *Evangelhia* după Matei și din cea după Luca), deși s-ar putea ca textul *Diatessaronului* să fie incomplet, sau ca în *Comentariul* Sfântului Efreem la *Diatessaron* să nu fi fost introduse de către ucenicii lui unele din omiliile care explicau asemenea texte genealogice.

În orice caz este cert că Tațian „a lăsat în chip deliberat la o parte unele pericope evanghelice, nu pentru că el nega caracterul lor canonic, ci pentru că ele serveau mai puțin scopul urmărit de el în compunerea *Diatessaronului*”, care o fost conceput ca „un *Evangelhion* destinat folosirii liturgice și instrucțiunii catehetice a credincioșilor”, ceea ce de altfel, ar explica și succesul atît de mare pe care l-a avut *Diatessaronul*.

Analizînd importanța *Diatessaronului*, după ce semnalează faptul că multe din lecturile socotite ca ale lui Tațian sînt dovedite a fi anterioare lui și că multe alte lecturi sînt mai degrabă concomitente cu cele din *Diatessaron* decît dependente de el, intrucît Tațian ar fi cristalizat un moment din viața textelor anterioare lui, și în aceasta constă marelui interes pe care-l prezintă opera lui”.

De altfel, influența imensă pe care a exercitat-o *Diatessaronul* reiese din faptul că timp de peste trei veacuri a fost singura *Evangelhie* folosită în Biserica Siriacă, și faptul că toate ver-

siunile orientale ale Evangheliilor — vechi siriace, armenie și georgiene, poartă amprenta Diatessaronului.

Deși nu s-a descoperit acum nici un exemplar al Diatessaronului în limba armeană, totuși învățații armeni au identificat influența Diatessaronului în întreaga literatură armeană din veacul al V-lea. Diatessaronul a fost tradus sau adaptat, în limbile arabă persană, latină, italiană, neerlandeză și germană; se constată o influență a lui în lucrări englezești, prin cele în limba franceză încît se poate spune că influența Diatessaronului sau a tradiției pe care o reprezintă a fost destul de mare.

În ceea ce privește *ordinea Diatessaronului*, așa cum este manifestată în traduceri, adaptările ori comentariile lui, autorul menționează că în gruparea pericopelor Diatessaronului se constată o tradiție orientală (reprezentată prin *Comentarul Sfintului Efrem*, Diatessaronul arab și fragmentul grecesc, numit *Dura-Europos*) și o tradiție occidentală (reprezentată mai ales prin *Codicele Fuldensis*, care urmează Diatessaronul toscan, și mai larg prin Diatessaronul neerlandez și venețian). În schimb Diatessaronul persan nu se atașează nici uneia din aceste tradiții, căci în el pericolele sînt așezate fără ordine; importanța lui constă mai ales sub aspect textual.

În continuare autorul exemplifică *ordinea pericopelor* după cele două tradiții și conchide că punctele de asemănare între ele sînt destul de numeroase. Astfel Evanghelia după Ioan este folosită mai ales la începutul și la sfîrșitul Diatessaronului; iar între aceste două extreme sînt plasate pericolele după Evangheliile sinoptice urmînd în special povestirea Evangheliei după Matei, care orînduiește desfășurarea faptelor. Nu se poate vorbi de influența Evangheliilor după Marcu și după Luca, a căror influență s-a manifestat îndeosebi asupra laturii textuale.

Importanța deosebită pe care Tațian o acordă Evangheliei după Ioan în redactarea *Diatessaronului* — importanță constantă și în alte manuscrise mai mici care cuprind armonii evanghelice — demonstrează autoritatea de care se bucura Evanghelia după Ioan și influența pe care a exercitat-o în Biserica primară, cînd „Evanghelia a IV-a era

socotită ca cheie a Evangheliilor sinoptice”.

Capitolul al doilea al Introducerii, intitulat *Comentarul Sfintului Efrem asupra Diatessaronului*, prezintă probleme în legătură cu textul comentariului și cu exegeza Sfintului Efrem, care — născut în Mesopotamia, spre 306, la Nisibe, sau în împrejurimile ei, retras la Edesa la 363 (cînd perșii au cucerit Nisibe), unde a murit la 373 —, a scris *Comentarul* său la Diatessaron în această ultimă perioadă din viața sa (ori numai l-a terminat în această perioadă). Pînă la descoperirea unei alte mărturii mai vechi și mai sigure asupra Diatessaronului, *Comentarul Sfintului Efrem* prezintă o valoare inegalabilă, întrucît a fost compus în aceeași limbă în care Diatessaronul circula în Biserica Siriacă, încît textele citate din Diatessaron în *Comentar* reprezintă aproape direct textul lui Tațian, cu toate că în cei două sute de ani, care despart apariția Diatessaronului de apariția *Comentarului*, textul putuse suferi diferite corupții.

În paragraful referitor la *textul Comentarului*, autorul demonstrează că întrucît pînă la 1957 textul original siriac al *Comentarului Sfintului Efrem* era cunoscut numai sub formă de rare fragmente și prin citații aflate la autori posteriori, *comentarul* era cunoscut numai în *traducerea armeană*, păstrată în două manuscrise (păstrate în biblia Părinților Mechitariști din Veneția). Traducerea armeană a *Comentarului Sfintului Efrem* la Diatessaron a fost editată: în 1846 (după singurul manuscris dintre cele două cunoscute atunci); în 1953, publicată de Louis Leloir, la Louvain (după cele două manuscrise). În 1876 a fost publicată, după cele două manuscrise ale traducerii armenie, o traducere în limba latină, de către Dr. Moesinger; erorile grave de metodă, pe care le cuprindea această traducere latină, au obligat pe Louis Leloir să revizuiască traducerea din 1876, într-o ediție nouă, apărută în 1954.

Textul siriac apărut pe neașteptate în 1957 (după cum s-a arătat la începutul prezentării) a fost editat și tradus de Louis Leloir, le cererea posesorului manuscrisului — Chester Beatty —, și a apărut în 1963, în colecția „Chester Beatty Monographs”.

În descrierea acestui manuscris siriac al Comentarului, autorul face următoarele observații în legătură cu prezența, din loc în loc, în marginea inferioară a filelor, a unor litere din alfabetul georgian — scrise la o dată posterioară transcrierii manuscrisului — care ar indica proveniența sinaitică a manuscrisului, întrucît însemnarea manuscriselor cu litere georgiene este frecventă pe manuscrisele de la Sinai, autorul anunță că a descoperit asemenea însemnări pe manuscrise care au aparținut mănăstirilor din deșertul Nitriei în Egipt.

Faptul că fiecare din cele patru fragmente ale textului siriac se termină la mijlocul frazei, iar fragmentul următor începe cu o propoziție fără legătură cu cea de la sfîrșitul fragmentului anterior și adesea fără începutul propoziției, duce la concluzia că manuscrisul siriac prezintă lacune largi, încît aproape jumătate din textul traducerii armene nu are corespondent în textul siriac. Se calculează că ar fi lipsă circa 60 de file.

De aceea pentru multe părți ale Diatessaronului, traducerea armeană (la care s-au adăugat unele fragmente adunate din autori sirieni posteriori) rămîne indispensabilă. În special pentru comentariile la pasajele despre: uciderea pruncilor, Iisus în Templu, Botezul lui Iisus, ispitirea în pustie, alegerea celor dintîi discipoli, nunta de la Cana Galileii, cuvîntarea lui Iisus la trimiterea discipolilor, Marta și Maria, cuvîntarea după Cina cea de taină și o parte din povestirea Patimilor.

Prima și ultima filă a manuscrisului sînt defecte.

Pasajele păstrate în textul siriac constituie dovada că traducerea în limba armeană este în genere fidelă. Însă pe alocuri traducerea armeană sau cuprinde adaosuri, lungind textul, sau îl scurtează, rezumînd ori reducînd, iar în părțile finale traducerea armeană prezintă, în general, un text mai lung, în care și felul de a cita din Sfînta Scriptură este diferit față de felul obișnuit de a cita folosit în restul lucrării atît în textul siriac, cit și în cel armean. De aceea trebuie „să se conchidă că pe de o parte condițiile de compunere al celor două texte nu au fost identice pentru toate părțile lor, pe de

altă parte, textul siriac de care depinde traducerea armeană reprezintă un alt tip tradițional decît cel al manuscrisului siriac descoperit de Chester Beatty; de aceea, datorită acestei diversități, interesul prezentat de manuscrisul Chester Beatty crește”.

În general cele două texte se ajută reciproc: textul siriac lămurește pasajele din traducerea armeană, iar traducerea armeană orientează adesea înțelesul locurilor îndoielnice din textul siriac; traducerea armeană înlesnește îndreptarea greșelilor de transcriere strecurate în textul siriac.

Se observă însă unele tendințe particulare la traducătorul armean, ca suprapunerea multor aluzii la păcatul originar și la corporalitatea lui Hristos, atenuarea multor pasaje de nuanță anti-iudaică.

Trebuie remarcat să deși *Comentarul Sfîntului Efrem* este în fond un comentariu la textul evanghelic cuprins în *Diatessaronul* lui Tațian, totuși din textul Comentarului reiese că Sfîntul Efrem cunoaște și textul Evangheliilor separate, nu numai textul armonizat într-una, și că uneori Sfîntul Efrem face apel la redactarea greacă a textului evanghelic, așa cum acest text grecesc era cunoscut de tradiția școlii la Edesa; asemenea pasaje sînt: I, 26; II, 17; V, 2; X, 14; XV, 19; XIX, 17 (de observat că la pasajele II, 17; V, 2; XIX, 17 există numai textul traducerii armene).

În paragraful despre *exegeza Sfîntului Efrem*, Louis Leloir, în legătură cu metoda exegetică, cu hristologia și cu doctrina monastică a Sfîntului Efrem așa cum ele reies din Comentarul său la Diatessaron, trimite la lucrarea sa: *Doctrines et Methodes de S. Ephrem d'après son commentaire de l'Evangile concordant (original syriaque et version armenienne)*, în „Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum”, vol. 220. Subsidia 18; Louvain, 1961.

În continuare înfățișează pe scurt că Sfîntul Efrem poate fi considerat ca un reprezentant al „teoriei” de interpretare a școlii de Antiohia, putînd fi apropiat mai mult de Diodor de Tars, întrucît aprecierile pe care le face în interpretare nu sînt atît „alegorii”, cit „enigme”, care se disting uneori de sensul istoric, dar rămîn expresii ale

sensului literal — care „din punct de vedere substanțial este unic”, însă „din punct de vedere virtual este dublu”, putînd avea „o împlinire dublă: parțială și totală”.

Procedeul cel mai caracteristic al Sfîntului Efrem consistă în folosirea frecventă a simbolismului și a paralelismului — cînd sinonimic cînd anti-tetic —, ceea ce convenea geniului său poetic; în fraze ritmate și într-o balansare armonioasă el pune în paralelism instituții, personaje și situații asemănătoare sau divergente: iconomiile celor două Testamente, cei doi Adami și cele două Eve, Patima lui Hristos și aspectele ei etc.

Fiind convins că Vechiul Testament converge spre Noul Testament, Sfîntul Efrem le interpretează totdeauna atît de nedespărțit unul de celălalt încît toate personajele, textele, scenele dintr-unul sînt socotite ca evocări ale personajelor textelor, scenelor din celălalt. Ca urmare el vede „o mare de simboluri, de tipuri, de prefigurări”, asemenea ca în natură, în Sfînta Scriptură, pe care o socotește ca avînd o unitate atît de profundă și de vie, încît întocmai ca o liră nu poate scoate sunete armonioase dacă i se atinge numai o singură coardă. De aceea exegeza Sfîntului Efrem este funcțional legată de atitudinea sa contemplatoare față de creație și față de cuvîntul Scripturii, care vorbește de Dumnezeu.

Sfîntul Efrem a fost doctor, muzician și poet, și a pus toată cultura sa și toate bogățiile sale spirituale în slujba atitudinii sale contemplative față de Dumnezeu și față de cuvîntul Lui cuprins în Biblie. De aceea în lectura Bibliei și în comentarea ei, Sfîntul Efrem caută sensul adevărat, pe care-l poate descoperi numai o exegeză sănătoasă, însă și cu ajutorul „asimilării personale a tuturor evocărilor pe care le deșteaptă în noi Duhul lui Dumnezeu, atît prin temperamentul, darurile, preocupările sădite în noi, cit și prin nenumăratele sugestii neprevăzute” pe care ni le poate inspira. Aceste evocări „depășesc cadrul oricărei reguli, și devin comentariul cel mai valoros al cuvîntului Sfîntei Scripturi”, despre care Sfîntul Efrem spune (I, 18) că este „cuvînt adaptat nevoilor fiecăruia, ca un pom de viață care oferă în toate părțile rodul lui

binecuvîntat, ori ca stîncă din pustie, care oferă tuturor oamenilor băutură spirituală”.

★

La paginile 33—39, sub titlul „Prescurtări”, este prezentată forma prescurtată sub care este citată bibliografia folosită de autor pentru notele care însoțesc textul traducerii Comentarului Sfîntului Efrem la *Datessaronul* lui Tațian, notele subliniare constituind în realitate concluziile, sumar prezentate, ale autorului asupra studierii aprofundate a unora din pasajele Comentarului, care au impus cercetări deosebite.

★

Urmează textul traducerii în limba franceză a *Comentarului la Evanghelia concordantă sau Diatessaron* (p. 41—399), avînd două adaosuri: *Zugăciuni* (p. 401—407) și *Evangheliști* (p. 409) ce se cuprind în aceleași minuscule.

Intrucît acest comentariu al Sfîntului Efrem prezintă un interes dublu — pe de o parte înfățișează interpretarea avîntată datorită atitudinii sale contemplative față de textul biblic și în același timp frînată și încadrată în realitatea istorică și literară datorită principiilor, „teoriei” școlii exegetice de Antiohia; iar pe de altă parte înfățișează direct conținutul *Diatessaronului* lui Tațian — socotim folositor să urmărim îndeaproape cuprinsul Comentarului, semnalînd (cu caractere cursive) ideile și evenimentele evanghelice asupra cărora Sfîntul Efrem stăruiește, indicînd locul din *Evanghelia* interpretat. De asemenea vom indica în ce text — siriatic sau armean — se găsește fiecare capitol al Comentarului, sau paragrafele de capitol și vom remarca locurile deosebite din notele subliniare, ce aparțin lui Louis Leloir, închinîndu-le între paranteze drepte; în același fel vom reda cîteva pasaje din comentariu importante pentru înțelegerea felului de a interpreta al Sfîntului Efrem.

Capitolul I (p. 41—64) cuprinde: par. 1—încep. 2 după text armean; par. 27—încep. 31 după text armean; par. 31—32 după text siriatic și armean. *Taina întrupării* (Ioan I, 14); 1) rostul întrupării — „ca voi să deveniți dumnezei” — și armonia întrupării.

Cuvîntul (Ioan I, 1—5): 2—4) „La început era Cuvîntul”; 5) „Și Cuvîntul era la Dumnezeu”; 6) „Toate printr-Insul s-au făcut”; 7) Lumina lumina în întuneric”; 2) „Cuvîntul s-a făcut trup” Zaharia (Luca I, 5—23): 9—incep. 11) Anunțarea nașterii lui Ioan Botezătorul. [În legătură cu expresia „Dumnezeu străin, adică suprem, preainalt, mai presus de oameni, Leloir demonstrează că Sfîntul Efrem ar face aluzie la erezia marcionită — p. 48, nota 5]; 11—23) îndoiala lui Zaharia. Maria și Elisabeta (Luca I, 24—79): 24—26 Bunavestire [Leloir remarcă în legătură cu genealogia Mariei că în pasajul din par. 25 „felul în care se exprimă sfîntul Efrem este lipsit de claritate” — p. 58, nota 1]; 27—32) Vizita Mariei la Elisabeta.

Capitolul II (p. 65—79) cuprinde: par. 1—incep. 4 după text siriac și armean; par. 4—25 după text armean. Maria și Iosif (Matei I, 18—25): 1—6) Maria zămisleşte prin lucrarea Duhului Sfînt [Leloir crede că ultimele două fraze din par. 5, referitoare la moartea lui Zaharia, trebuie socotite ca o glosă, pentru că nu au legătură cu contextul, întrucît par. 6 continuă normal textul dinaintea acestor fraze — p. 68, nota 3]; 7—11) Maria și Iosif trăiau în sfințenie; 12) *Recensămîntul* (Luca II 1—3). 13—15) *Mesajul îngerilor* (Luca II 8—14). 16—17) *Bătrînul Simeon* (Luca II, 25—35) [în legătura cu profeția lui Simeon, Leloir semnalează faptul că în operele Sfîntului Simeon „revine cu insistență confuzia între Maria, Mama lui Iisus și Maria Magdalena și încearcă să explice, în chip documentat, posibilitatea acestei confuzii — p. 75, nota 3]; 18—25) *Steaua și Magii* (Matei II, 1—18).

Capitolul III (p. 81—91), întreg după text armean. — 1—7) *Irod* (Matei II, 1—10). [În legătură cu responsabilitatea pentru singe nevinovat, din par. 7, Leloir semnalează că Sfîntul Efrem în comentarul său se vădește adesea „dur față de poporul iudeu” — p. 85, nota 3]; *Iisus în Templu* (Luca II, 48—49). [Leloir așază, în traducerea franceză acest episod „la locul său normal scoțîndu-l din mijlocul ministeriului lui Ioan Botezătorul” — p. 85, nota 5]; *Ioan Botezătorul* (Matei II, 19—23; Ioan I, 14—21; 19—23;

Matei III, 1—10; Ioan I, 29; 8—9) Ioan în pustie; 10—15) Glasul celui ce strigă în pustie; sfîrșit 16—17). Austereitatea vieții lui Ioan Botezătorul.

Capitolul IV (p. 93—106), întreg după text armean. — 1—3) *Botezul lui Hristos* (Luca III, 23; Matei III, 13—15). *Ispitirea în pustie* (Matei IV, 1—10; Luca IV, 2—12; 13; Matei IV, 11): 4—6) *Plecarea în pustie* [în legătură cu „slendoarea luminii apărute asupra apei...” din par. 5; Leloir afirmă că acest loc din comentarul Sfîntului Efrem constituie un ecou din scriitorii vechi (Iustin, Epifanie, Iacob de Sarug) și din multe manuscrise, fapt care „pentru istoria *Diatessaronului* constituie o trăsătură de mare importanță, fiind mărturia legăturilor operei lui Tațian cu tradiția apocrifă” — p. 95, nota 4]; 7—10) *Intreita ispitire* [în legătură cu înariparea îngerilor înțeleasă de Sfîntul Efrem — în par. 8 — ca cea a păsărilor, Leloir crede că aci poate fi și o influență vechitestamentară, dar și una apocrifă — p. 97, nota 7]; 11—16) Diferite explicații asupra scenei ispitirii. 17—19) *Chemarea Apostolilor* (Ioan I, 35—40). 20) *Rînduiala și mîdrea Apostolilor Domnului* (Ioan I, 41, 45, 49).

Capitolul V (p. 107—119), întreg după text armean. — 1—12) *Nunta de la Cana Galileii* (Ioan II, 1—11). *Cea dintîi activitate a lui Iisus* (Marcu I, 15; II, 14; Ioan IV, 2; Matei IX, 2; Luca V, 30—32; Marcu II, 19; Matei XII, 1—8. 13—14) *Plînirea vremurilor*; 15—16) *Botezul discipolilor*; 17) *Alegerea lui Matei*; 18) *Pescuirea minunată*; 19—20) *Vîndecarea unui paralic*; 21) *Iisus mîncîncă cu pescarii*; 22) *Discuția asupra postului*; 23—24) *Smulgerea spicelor*.

Capitolul VI (p. 121—137), întreg după text armean. — *Predica de pe munte* (Matei V, 1—12; Luca VI, 23—24; Matei V, 13—20, 38—39; 21—30; VI, 16—18, 23, 21; VII, 1; Luca VIII, 18; Matei VII, 6; VIII, 5—22; Luca VII, 2—17; Marcu V, 1—20): 1) *Fericirile*; 2) *Blestemele*; 3) *Hristos desăvîrșește legea*; 4—15) *Exigențele carității și purității creștine*; 16) *Discreția postului*; 17) *Intenția cea bună*; 18) „Nu judecați”; 19—20) „Celui ce are i se va da”; 21) „Nu dați cele sfînte clișioare”; 22) *Vîndeca-*

rea slugii sutaşului; 23) *Învierea fiului văduvei*. 24) *Austeritatea chemării apostolice*. 25) *Potolirea furtunii*. 26) *Vindecarea unui îndrăcit*.

Capitolul VII (p. 139—156), întreg după text armean. — *Vindecarea femeii cu scurgere de sînge* (Marcu V, 24—34): 1—2) *Dumnezeirea nevăzută făcută văzută*, 3—12) *Atingerea fizică şi atingerea spirituală*. 13. — încep. 15) *Hristos şi Ilie*. 15—17) *Pentru ce a vindecat Hristos un pîntece*. 18) *Femeia păcătoasă şi cea cu scurgere de sînge*. 19—23) *Doctorii şi Doctorul*. 24. — încep. 25) *Rodirea credinţei*. 25) *Femeia cu scurgere de sînge şi fiica lui Iair* (Luca VIII, 49—56).

Capitolul VIII (p. 157—167), întreg text armean. — *Cuvîntarea la trimiterarea discipolilor* (Luca X, 1; Matei X, 5—17; 23, 27—33, 34—39; Luca X, 38—42): 1—2) *Consemnul dezinteresului*; 3—5) „*Salutaţi casa*”; 6—9) *Reaua primire*; 10—11) „*Nu vă temeţi de cei ceucid trupul*”; 12) „*Două păsările se vind pe un ban*”; 13) „*Îl voi lăuda înaintea Tatălui*”; 14) „*Nu am venit să aduc pacea*”; 15) *Marta şi Maria* (Matei X, 34—39; Luca X, 38—42).

Capitolul IX (p. 169—180) cu prinde: par. 1 — încep. 14 după text armean; par. 14 după text siriatic şi — *Cercetarea lui Iisus de către Ioan Botezătorul* (Matei XI, 2—11; XVIII, 1—4): 1—2) *Întrebarea pusă de Ioan Botezătorul*; *Răspunsul lui Iisus*; 2 sfîrşit—3) *Minunile făcute de Iisus*; 4—6) *Ioan este mai mult decît profetii*; 7—14, 14a, 15—17). *Nimeni n-a fost mai mare decît Ioan*.

Capitolul X (p. 181—193) cuprinde: par. 1—7 după text siriatic şi armean; par. 7a după text siriatic par. 8—15 după text siriatic şi armean. — 1—3) *Potirul lui Hristos* (Matei XX, 16, 20—22, 26—27; XXII, 37—39). 4—6) *Păcatul care nu se va ierta* (Matei XII, 32). 7. 7a) *Îndrăcitul orb şi mut* (Matei XII, 22—24). 8—10) *Păcătoasa cea mare* (Luca VII, 36—50). 11) *Secerişul bogat* (Matei IX, 37). 12—13) *Satan căzut din cer* (Luca X, 18—19). 14—15) *Evangelhia descoperită celor simpli* (Matei XI, 25—28).

15 (sfîrşit). *A se urî pe sine însuşi* (Luca XIV, 26—28).

Capitolul XI (p. 195—212) cuprinde: par. 1—11 după text siriatic şi armean; par. 11a după text siriatic; par. 12—16 după text siriatic şi armean; par. 17—18 după text armean; par. 18 sfîrşit după text siriatic şi armean; par. 19—28 după text siriatic şi armean. — 1—4) *Semnul lui Iona* (Matei XII, 38—42). 5—8) *Duhul necurat* (Matei XII, 43—45). 9—10) *Adevărda rudenie a lui Iisus* (Luca XI, 27—28). *Parabolele* (Marcu IV, 11—13, 8; Luca VIII, 5—8; Matei XIII, 19—23; Marcu IV, 27; Matei XIII, 27—33, 47—48; XIX, 20—22): 11, 11a, 12—18) *Semănătorul*; 18 sfîrşit) *Sămînţa care creşte singură*; 19) *Neghina crescute în lanul de grâu în legătură cu semănarea în două rinduri în acelaşi lan — fie neghina în cimpul semănat cu grâu, fie grăul semănat în cimpul cu neghină — Leloir socoteşte că acest paragraf constituie „un pasaj dificil” în comentarul Sfîntului Efreim — p. 206, nota 3]; 20) *Grăuntele de muştar*; 21) *Aluatul*; 22) *Năvodul*; 23—27) *Iisus din Nazaret* (Luca IV, 15—30); 28) *Moartea lui Ioan Botezătorul* (Matei XIV, 3—11).*

Capitolul XII (p. 213—230), întreg după text siriatic şi armean. — *Înmulţirea piinilor şi schimbarea apei în vin* (Matei XIV, 3—11; Ioan VI, 1—15: 1—2) *Bunăstarea dumnezeiască în aceste două minuni*; 3—5) *Puterea dumnezeiască în înmulţirea piinilor*. 6—9) *Mergerea lui Hristos pe apă* (Ioan VI, 15—21; Matei XIV, 22—23; 28—33). 10—11) *Piinea vieţii* (Ioan VI, 30—51). 12) *Respectul părinţilor* (Matei XV, 4—13). 13—15) *Canaaneanca* (Matei XV, 22—28). 16—20) *Samaritanca* (Ioan IV, 5—42). 21—24) *Vindecarea leprosului* (Matei VIII, 2—4).

Capitolul XIII (p. 231—239), întreg după text siriatic şi armean. — *Vindecarea slăbănogului* (Ioan V, 4—18; Matei XII 1—4): 1) *Minuna*; 2 încep.—3) „*Ia-ţi patul tău*”; 3 sfîrşit—5) „*Tatăl Meu lucrează*”; 6—7) *Hristos stăpînul legii. Fiul este egal cu Tatăl* (Ioan V, 22—47); 8—9) *Hristos, izvorul vieţii şi judecător*; 10—12) *Faptele lui Hristos îi stau mărturie*. 13) *Vinde-*

carea orbului din Betsaida (Marcu VIII, 22—25).

Capitolul XIV (p. 241—261), în-treg după text siriac și armean. — 1—4) *Mărturisirea despre Hristos* (Matei XVI, 13—23). *Schimbarea la față* (Matei XVI, 28—XVII, 9): 5—6) Fața Lui s-a schimbat; 7) Cele trei corturi; 8—9) Moise și Ilie; 10—11) „Să nu descoperiți nimănui”; 12) Alegerea a trei discipoli. 13) *Textul lui Luca XIII, 33. 14—15) Lunatecul îndrăcit* (Matei XVII, 16—20). 16) *Dajdia pentru Templu* (Matei XVII, 24—27). 18) *Divorțul* (Matei XIX, 3—7). 19—20) *Drahma pierdută și oaia pierdută* (Matei XIX, 8; Luca XV, 4—XVI, 1). 21) *Administratorul necredincios* (Luca XVI, 1—9). 22—23) *Iertarea greșelilor* (Matei XVIII, 20—24). [In legătură cu textul referitor la numărul de greșeli ce trebuie iertate, Leloir (cf. *Le témoignage d'Ephrem sur le Diessaron*, în „Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium”, vol. 227 — Subsidia 19, Louvain 1962, p. 183—184), afirmă că Sfântul Efrem în Comentarul său atestă prezență în textul Evanghelic a expresiei „în uno die” asupra căreia mai există și alte mărturii, nu numai la Sfântul Efrem, ci și la Afraates și alți scriitori]. 24) *Rugăciunea de unul singur și rugăciunea în comun* (Matei XVIII, 10, 20). 25) *In legătură cu textul din Luca XIII, 1—5. 26—27) Smochinul neroditor* (Luca XIII, 6—9). 28) *In legătură cu textul din Ioan VII, 1—19.*

Capitolul XV (p. 263—280), în-treg după text siriac și armean. — *Omul cel bogat* (Marcu X, 17—24): 1) Hristos judecătorul cel drept; 2) „Numai unul singur este bun — Tatăl”; 3—5) Bogățiile de aici și bogățiile din ceruri; 6—8) Hristos și Legea veche; 9—11) Hristos este bun dar El cinstește pe Tatăl. 12—13) *Bogatul nemilosiv și săracul Lazăr* (Luca XVI, 19—31). 14—17) *Lucrătorii trimiși la vie* (Matei XX, 1—16). 18—19) *Cerearea îndrăzneală a lui Iacob și Ioan* (Marcu X, 35—45; Matei XX, 18—19). 20—21) *Zaheu* (Luca XIX, 1—9; XVIII, 9—14). 22) *Orbul din Ierihon* (Marcu X, 46—52). 23) *Izgonirea vinzătorilor din Templu* (Ioan II, 14). 24) *Vameșul și fariseul* (Luca XVIII, 10—14).

Capitolul XVI (p. 281—302) cuprinde: par. 1—20 după text siriac și armean; par. 20 și încep. 21 după text armean. 21—33 după text siriac și armean. *Smochinul neroditor* (Matei XXI, 18—21; Ioan II, 19—20): 1) „A blestemat smochinul”; 2) „Distrugeți templul...”; 3—5) Smochinul și Ierusalimul; 6—7) „Ziceți muntelui acesta...”; 8—10) Pentru ce a blestemat Hristos smochinul? 11—15) *Convorbirea lui Hristos cu Nicodim* (Ioan III, 3—14). 16) *Judecătorul nedrept* (Luca XVIII, 1—8). 17) *Puterea lui Iisus* (Matei XXI, 23—27). 18) *Cei doi fii* (Matei XXI, 28—32). 19—20) *Lucrătorii viei ucigași* (Matei XXI, 33—45). 21) *Dajdia către Cezarul* (Matei XXII, 16—21; Marcu XII, 13—14). 22) *Saduccheii și învierea morților* (Matei XXII, 23—33; Luca XX, 34—36). 23—24) *Cea mai mare poruncă din lege și samarineanul milosiv* (Matei XXII, 36—37, 29; Luca X, 25—37). 25—27) *Făgăduința apei celei vii* (Ioan VII, 37; VIII, 39—58). 28—32) *Orbul din naștere* (Ioan VIII, 58—IX, 6—14, 39). 33) *Păstorii cei răi* (Ioan X, 8).

Capitolul XVII (p. 303—312), în-treg după text siriac și armean. *Învierea lui Lazăr* (Ioan XI, 1—48): 1—3) *Plecarea spre Betania*; 4—8) *Întâlnirea cu Marta și Maria*; 9—10) *Minunea învierii lui Lazăr*; (10—sfârșit) *Mai-marii iudeilor decid să ucidă pe Hristos*. 11—13) *Ungerea cu mir în casa lui Simion Leprosul* (Ioan XII, 1—10).

Capitolul XVIII (p. 313—330) cuprinde par. 1—4 după text siriac și armean; par. 5—22 după text armean. — *Intrarea mesianică în Ierusalim* (Matei XXI, 1—11, 15—16; Luca XIX, 39—42): 1) *Iisus deplînge Ierusalimul*; 2) *Laudă din gura pruncilor*; 3—4) „Stăpînul lumii acesteia va fi aruncat afară”. 5—7) *„Împărăția lui Dumnezeu este în inima voastră”* (Luca XVIII, 20—21; Ioan XII, 31—34; VII, 26—27; Matei XXIV, 26—27). *Blestemarea cărturarilor și fariseilor* (Luca XI, 52; Matei XXIII, 35; Luca XIII, 33—34; Ioan XII, 47—48): 8) Pentru că au ascuns cheile împărăției; 9) Au tăiat pe cei drepti; 10) Crima Ierusalimului; 11) *Cuvîntul auzit judecă pe iudei. Cuvin-tarea eshatologică* (Matei XXIV, 15—XXV, 30; Luca XII, 35): 12) *Distru-gerea Ierusalimului și a Templului*;

12-sfârșit; 14) Tulburările de la sfârșitul veacurilor; 15—16) Momentul celei de a doua veniri; 17—21) Veghiați...". 22) *Spălarea picioarelor* (Ioan XIII, 1—15).

Capitolul XIX (p. 331—342), întreg după text armean. — *Cina cea de taină* (Matei XXVI, 21—24; Ioan XIII, 1—15, 18—30; Marcu XIV, 22; Matei XXVI, 26—29, Luca XXII, 31—32; 1—2) Desemnarea trădătorului [In legătură cu textul din Fac. III, 14, adus ca argumentare în comentariu, Leloir afirmă că Sfântul Efrem „nu se exprimă în chip limpede. Fără îndoială el vrea să spună că Dumnezeu deși a prevăzut greșeala lui Adam, nu a dorit-o; dovedă a acestei înțelegeri e faptul că Dumnezeu pedepsește pe cel care a provocat greșeala omului — p. 331, nota 3; 3—5) Comuniunea [în legătură cu faptul că Iisus a înmuiat pâinea în apă și a dat-o lui Iuda, pentru a indica participarea totală a acestuia la moartea Sa, Leloir declară că „pasajul este foarte obscur; cu toate acestea după context și după locurile paralele din operele Sfântului Efrem, reiese că el a vrut să arate că înmuiat pâinea, Mintuitorul suprima efectul cuvintelor de consacrare și orice legătură a acestui gest cu iconomia nouetamentară” — p. 332, nota 4; iar în nota 5, în legătură cu aplicarea imediată a semnificației acestui gest la trădarea din grădina Ghetsimani, Leloir declară: „trădarea mea este totuși îndoielnică; textul armean este puțin mai clar; 6) Anunțarea încercărilor și făgăduința asistenței. *Cuvântarea de după Cină* (Ioan XIV, 8—12; XIII, 34—XVI, 33—34; Luca XXII, 36—38; IX, 51—52; Ioan XIII, 34—XVI, 13; XVI, 11—XVII, 5); 7) „Cine vede pe tatăl vede pe Fiul”; 8) „Cine crede în Fiul face faptele Fiului”; 9—12) „Hristos a biruit lumea”; 13) Porunca nouă; 14—16) Făgăduința Duhului; 17) „Proslăvește pe Fiul Tău”.

Capitolul XX (p. 343—372), întreg după text armean. — *Rugăciunea din grădina Ghetsimani* (Matei XXVI, 38—39, 24, 38, 42, 52; Luca XXII, 42—44); 1) „Întristat este sufletul Meu”; 2—4) „Îndepărtează potirul acesta de la Mine” [In legătură cu explicațiile date în comentariu la textul din Matei XI, 23 — Chiar dacă, pentru a cruța poporul iudeilor, El ar fi venit la alt popor, El

ar fi pierdut poporul acela, pentru că și poporul acela L-ar fi răstignit” —, Leloir crede că „pasajul este obscur; sensul probabil este că: dacă, pentru a cruța pe iudei Hristos ar fi scimbat momentul Patimii Sale și s-ar fi născut într-un alt popor, acest popor ar fi trebuit să-și asume responsabilitatea morții Domnului nostru, pentru că minuirea lumii cerea răstignirea lui Mesia” — p. 345, nota 5; 4-sfârșit; 5) „Privegheați și vă rugați” 6—10 „Facă-se voia Ta”; 11) Sudoarea de singe. *Arestarea* (Luca XXII, 33—48; Matei XXVI, 45—50; Ioan XVIII, 4—13); 12) Sărutarea lui Iuda; 13) Căderea la pământ a ostașilor și tăierea a ostașilor și tăierea urechii [în legătură cu căderea la pământ a ostașilor a doua oară, după lipirea urechilor tăiat, Leloir remarcă „Sfântul Efrem adaugă la povestirea evanghelică din Ioan XVIII, 7 un detaliu (căderea la pământ a doua oară) de care textul evanghelic nu face mențiune” — p. 352, nota 5]. *Patimile* (Luca XXII, 54—62; Matei XXVI 52—65; XXVII, 2, 15—29; 3—7; 32—37; Luca XXIII, 31—43; Matei XXVI, 34, 54, Ioan XIX, 23 și 27; Matei XXVII, 46—53); 14) Tăgăduirea lui Petru; 15—17) Judecarea și batjocorirea; 18—19) Disperarea lui Iuda; 20) Simon Cîrîneanul; 21) Arborele verde și arborele uscat; 22—26) Cei doi tihari; 27—34) Chînurile lui Hristos pe cruce; 35—39) Reflecții asupra Patimilor lui Hristos [pasajul acesta din comentariu constituie o meditație de excepțională adîncime și frumusețe, în care Sfântul Efrem, lăsînd la o parte textul evanghelic și comentarea lui, înfățișează îndepăroape toate personajele, momentele și lucrurile care au preînchipuit în Vechiul Testament Patimile mîntuitoare ale lui Mesia. Redăm încheierea acestui pasaj în care Sfântul Efrem rezumă și generalizează cele prezentate în amănunt mai înainte, și din care în același timp se poate vedea aplicarea principiilor de interpretare de care se conduce Sfântul Efrem în exegeza sa (arătate în partea introductivă): „Forma adevărată reprezentată de aceste tipuri și trăsăturile lor autentice au fost scăpate din vedere de către aceia (iudeii), cu toate că timp îndelungat fuseseră pregătiți pentru aceasta prin rumoase figuri; ei nu au recunoscut cor-

pul a cărui umbră îi acoperise în pustiu. Lemnul — imagine a crucii — îndulcise pentru ei apa (Ieş. XV, 22—25); şi şarpele, el însuşi de asemenea semn, îi vindecase de rănilor şerpilor (Num. XXI, 6—9), în timp ce sabbatul şi tăierea împrejur, nici unul nici alta, nu-i putuse mîntui, rămînînd condamnaţi. Cu toate acestea ei s-au întors de la faţa Lui, a Cărui formă era permanent reprezentată înaintea lor. Chipul Lui le-a părut străin din cauza reflectărilor de nepătruns ale adevăratei bunătăţi prin care El strălucea. Toţi profeţii nu manifestaseră decît o asemănare imperfectă a frumuseţii Sale; chipul toaigului lui Moise nu era egal cu chipul crucii şi frumuseţea lemnului care îndulcise apele nu era egal cu frumuseţea lemnului care a îndulcit neamurile. Pretutindeni pe unde a trecut chipul Fiului, creaturile au fost agitate şi tulburate; marea în faţa toaigului (Ieş. XIV, 15—31), muşcăturile de şerpi în faţa şarpelui de aramă, amărăciunea apelor în faţa lemnului.

Însă acolo unde a apărut adevărul însuşi, au fost îndată dojeniţi toţi cei care erau acoperiţi de greşeli. Adevărul este izvorul care dă fără invidie fericirea celor ce beau fără să se invidieze unii pe alţii. Apele au ieşit şi s-au răspîndit în toate părţile, pentru ca nimeni să nu poată scăpa partea vecinului său — p. 371—372].

Capitolul XXI (p. 373—393) cuprinde: par. 1. încep. 4 după text armean; par. 4—33 după text siriac şi armean. — *Moartea lui Iisus* (Luca XIII, 46, 44—46, 34; Matei XXVII, 51—53; Luca XXIII, 49; Ioan XIX, 33—36, 34; XX, 24—29; Luca XXIII, 34 şi 51; Matei XXI, 38) : 1—9) Cel din urmă cuvînt al lui Iisus şi protestul întregii filii [în legătură cu textul din comentariu în care se spune că Dumnezeu a dovedit morţii că omul (sau omul Hristos) „nu a fost părăsit singur în Şeol”, Leloir spune că „cuvintele „singur în şeol”, care se află în fragmentul siriac editat de Tg. Baarda, lipsesc în textul armean, fiind omise de traducător fie pentru raţiuni teologice fie pentru a armoniza acest pasaj la începutul capitolului, în care este vorba numai de părăsirea lui Hristos pe cruce; — p. 372, nota 2]; 10—13) Impunsătura cu sulita; 14—19) Medi-

taţii asupra martiriului lui Hristos (20—21). *Ingroparea lui Iisus şi paza mormintului* (Matei XXVII 58—66; XXVIII, 13). *Învierea* (Ioan XX, 1—18; XXI, 19—23) : 22—29) Iisus şi Maria Magdalena [În legătură cu teama de Dumnezeu de care vorbeşte Sfîntul Efrem interpretînd textul „nu Mă ating”, Leloir remarcă faptul că „teamă de Dumnezeu este una din stările spirituale asupra cărora insistă foarte mult teologii sirieni” — p. 389, nota 1]; 30) Întreitul protest al dragostei lui Petru; 31—33) Puterea morţii lui Hristos.

Capitolul XXII (p. 395—399), întreg după text siriac şi armean. — *Apostolii continuatori ai lui Hristos* (Luca XXIV, 49). *Contemplarea înţelepciunii* : 3) Scrutînd înţelesul adînc al Scripturii; 4) Să se prefere faptele în locul vorbelor. *Cugetări asupra puterii şi milostovirii lui Dumnezeu*.

— Redăm cîteva pasaje din aceste avîntate cugetări, care curg în chip natural din comentariul întreg al Sfîntului Efrem, importante pentru exegeza lui : „Să nu te opreşti la strălucirea aparentă a cuvintelor care, prin scoarţa lor exterioară, ascund adevăratul înţeles al povestirii. Ci dedică-te a scruta înţelesul lor profund şi a cunoaşte lucrul de care cuvintele vorbesc într-adevăr, nu te refugia pe drumuri strîmte, ci mergi cu convingere tare şi sănătoasă în Testamentul în care Duhul a desemnat membrele lui Hristos, pentru a arăta prin mistere evidente, forma Sa ascunsă; cum El a desemnat lucrurile mari prin cele mici, şi a scos la vedere prin lucruri evidente lucrurile ascunse. El a dat semnificaţie timpurilor, a făcut să fie cunoscute numerele, a poruncit ceasurile, a pus taină în nume şi fineţe în deosebiri” (p. 396).

„... Unii discipoli au întrebă pe unul din dascălii lor care este bunul ce depăşeşte pe toate celelalte? El le-a răspuns înţelepciunea; pentru că toate celelalte bunuri pot fi luate şi fiecare are antidotul său : belşugului i se opune sărăcia; dragostei moartea; slavei simplitatea; puterii boala. Însă mîrînimia de suflet rămîne totdeauna acolo unde se găseşte; ea smulge pe bogat din primejdii bogăţiei; consolează pe cel sărac în neplăcerile nevoii; reconfor-tează pe bătrîni; educă pe tineri şi menţine tinereţea în castitate” (p. 397).

Adaosul intitulat *Rugăciuni* (p. 401—407), după text siriac și armean, cuprinde: 1—10). *Imne închinare milostivirii dumnezeiești* [în care exemplificările sînt aduse din istoria biblică, din istoria altor popoare și din istoria creștinismului; în legătură cu acestea din urmă Leloir crede că ele constituie „aluzie la împrejurări istorice neplăcute: tirania puterii civile, exilarea episcopilor, lipsa de liniște spirituală a credincioșilor lăsați să se conducă ei însuși” — p. 405, nota 1]. *Legea temerii și legea dragostei*.

Iar adaosul intitulat *Evangelisti* (p. 409) constituie un fragment „fără legătură cu ceea ce precede, fiind un simplu apendice, probabil neautentic. O tradiție ulterioară l-a lungit, iar traducerea armeană dă mărturie despre aceste diferite adăugiri” (p. 409).

Lucrarea continuă cu un „Indice scripturistic” (p. 411—425) în care sînt arătate locurile din Vechiul și din Noul Testament și paginile din lucrare unde se găsesc citate, fragmente sau integral; și se încheie cu un „Indice de nume și de materii” (p. 426—434).

Comentariul *Sfintului Efrem la Diatessaronul lui Tațian*, editat de Louis Leloir după textul manuscrisului siriac descoperit în 1957 și după textul a două manuscrise ale traducerii în limba armeană a acestui comentariu, constituie faza finală a unei munci îndelungate dedicată de Leloir precizării textului și studierii acestui comentariu din toate punctele de vedere. În raport cu cele cinci lucrări valoroase dedicate studierii aprofundate a Comentariului Sfintului Efrem la Diatessaronul lui Tațian și publicate de Louis Leloir între 1956 și, 1962, lucrarea de față inclusă în colecția „Sources chretiennes” constituie, pe de o parte și direct, o încununare a tuturor acestor lucrări și totodată o bază temeinică de studii și cercetări pentru specialiști, ca și un mijloc de cunoaștere pentru cititori a felului de interpretare a școlii exegetice din Edesa, ca vîlstar al vestitei școlii de Antiohia; iar pe de altă parte și indirect, un mijloc de cunoaștere a ce reprezenta Diatessaronul lui Tațian, care a avut mare răsunet în lumea creștină orientală veche.

I. V. Georgescu

CALENDARUL ORTODOX CREDINȚA
pe anul 1967, publicat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, Detroit, 1967, 352 pp.

Mergînd pe firul tradiției, Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America și Canada a tipărit, și-n acest an, Calendarul „Credința” destinat românilor de peste Ocean. Înfațișarea grafică, artistică și tehnică cu totul deosebită a acestui Calendar, corespunde unui eveniment, și el cu totul deosebit, din viața românilor americani și anume, alegerea și instalarea noului Episcop, în persoana Prea Sfinției Sale Victorin Ursache. Așa precum se exprimă Prea Sfințitul Victorin în cuvîntul de început, Calendarul anului 1967 e „un fel de enciclopedie religioasă-culturală, pusă la îndemîna tuturor și spre folosul fiecăruia”.

Tipărit și editat sub îngrijirea P. Cuv. Arhidiakon Bartolomeu Valeriu Anania, Calendarul Credința, prin cuprinsul lui bogat și variat, valoros și interesant, este într-adevăr o enciclopedie religioasă-bisericească și literară, putînd satisface cele mai pretențioase gusturi și așteptări. În paginile lui își dau întîlnire binecunoscute condeie literare, precum și figurile cele mai reprezentative ale Bisericii și Teologiei românești în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În „Cuvînt către cititori”, Prea Fericirea Sa își exprimă marea bucurie de a vedea „osîrdia luminată a iubiților noștri fii sufletești din Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, de a da la iveală Calendarul ortodox românesc așa de frumos intitulat „Credința”.

„Continuînd tradiția vechilor calendare și almanahuri românești, din țară cit și de peste hotare, care desfătau sufletește pe pămînt și strămoșii noștri, Calendarul „Credința” pe 1967 prezintă cititorilor săi roadele unor sfințe strădănii sufletești, de gînd și slovă românească, ale unor cunoscuți teologi ortodocși și scriitori români din țară și de peste Ocean, înfațișîndu-le dreapta credință și îmbrăbîntîndu-i pe calea virtuților creștine și a dragostei de neam.

„Înfrățirea aceasta în duh românesc a fraților din țara mamă și a fraților români americani este simbolică

și ea este chezușia legăturii sufletești dintre toți fiii aceluiasi neam, uniți în aceeași credință strămoșească pe care au moștenit-o de la părinți și străbuni și pe care au datorita s-o lase moștenire scumpă copiilor și nepoților lor".

În „Carte pentru suflet”, Prea Sfințitul Episcop Victorin adresându-se credincioșilor săi, acum la început de arhipăstorie, le pune înaintea rostul acestui Calendar, care urmează a fi „o piatră nouă de hotar în istoria Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America. El vrea să fie adică nu numai un simplu îndreptar al credinței străbune și al rânduieilor noastre bisericești, ci și o vie prezentă românească în sinul fraților noștri de același singe și de aceeași lege, statorniciți cu familiile și ocupațiile lor pe pământul american și canadian”.

În continuare Prea Sfințitul Victorin atrage atenția cititorilor asupra comorilor sufletului românesc ascunse în acest calendar: „Cercetați și paginile culturale ale Calendarului și, zi după zi, cunoașteți câte ceva din bogăția spirituală a neamului nostru, învățați-vă să prețuiți pe cei ce-și ostenește condeii în slujba duhului străbun și a limbii românești...”.

După partea calendaristică, lista conducătorilor bisericești, a parohiilor și preoților din America (pp. 33—41) urmează partea literară.

Semnează diferite materiale: decedatul Mitropolit al Ardealului Nicolae Colan: Praznicul bucuriei creștinătății; Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului: Prezența Ortodoxiei românești; Pr. Prof. D. Stăniloae: Permanența Evangheliei lui Hristos; Prof. Teodor M. Popescu, Ortodoxia în Mișcarea ecumenică; Pr. Nestorian Cicală: Însemnătatea hirotoniei în Ortodoxie; Pr. prof. C. Bucevșchi: Educația morală în cadrul Bisericii străbune; prof. Alexandru Elian: Ceva despre iconografia bizantină și cea românească; Gheorghe Alexe: Perspectivile ecumeniste ale Ortodoxiei românești după Nicolae Iorga; Gheorghe Gamalie: Sub semnul ecumenismului contemporan. Călătoria Prea Fericitului Justinian în Anglia; Pr. Ilie Georgescu: Vizita în România a unei delegații a

Bisericilor protestante din Franța; prof. George B. Ursul: Biserica veche într-o lume nouă; Prot. vicar Ioan Bugariu: Înainte pe drumul Ortodoxiei și al Neamului; Gabriel Popescu: Pomenirile pentru strămoși în cursul anului bisericesc; Pr. Dumitru Diaconescu: Despre cîntarea bisericească; Pr. Traian Radu: Iubirea creștină, temelie al înfrățirii oamenilor.

În partea „Legături româno-americane”, semnează: Romeo Drăghici: George Enescu și românii din America; Valeriu Streinu: Teatrul american pe scene românești; Valeriu Anania: N-a murit marele Pan; Arhim. prof. dr. N. Mladin-Sibiu: Printre frați; Prot. George Nan: O vizită în România, etc.

În partea „Pământ și suflet românesc”, semnează: Tudor Arghezi: Călușarii; N. Horia: Taina permanenței românești; Pr. prof. Nicolae M. Popescu: Vestitul Popa Tunsul; Valeriu Anania: Mănăstirea Polovraci; Nina Stănculescu: O flacără a genului românesc; Pr. prof. D. Stăniloae: George Coșbuc, poet al vieții și sensibilității românești; Elisabeta Moldoveanu Nestor: Sărbătoarea secerișului în Transilvania; Ioana Botez: Lut și datină; Prof. Victor Bratulescu: 500 de ani de la întemeierea mănăstirii Putna; Gala Galaction: Biserița din răzoare; etc.

În partea finală, numită „File de cronică” se descrie pe larg actul alegerii, hirotonirii și întronizării noului Episcop al românilor din America și Canada, Prea Sfințitul Victorin Ursache, care urmează în scaun regretatului episcop Andrei Moldovanu.

Prea frumosul și impunătorul Calendar „Credința” în partea finală prezintă pe patronii și sprijinatorii Calendarului pe anul 1967, cu multe fotografii înfățișînd pe românii noștri grupați în jurul preoților lor și în bisericile lor împodobite.

Pe lângă portretul Prea Fericitului Patriarh Justinian, al Prea Sfințitului Victorin și alte portrete, Calendarul este presărat cu o serie întreagă de clișee. Așa, cum se prezintă, el poate fi considerat drept mesager al idealurilor, prezenței și al permanenței românești peste granițele Țării.

Prot. dr. Gh. Cotoșman

D O C U M E N T A R

I. D. SUCIU: Emilian Micu despre Dimitrie Țichindeal — — — — 351

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Doliul Mitropoliei Ardealului. Trecerea la cele veșnice a unui vrednic ierarh. Moartea episcopului reformat Buthi Alexandru. Pastorul E. C. Blake a vizitat Biserica rusă. Intronire a reprezentanților Bisericilor ne-calcedoniene. Convorbiri între luterani și ortodocși. Decesul unui ierarh srb. Sesiunea Comitetului executiv al Mișcării ecumenice. Din activitatea Conferinței creștine pentru pace. Intronire a conducerii Conferinței Bisericilor europene. Protestul cultelor religioase din România față de agresiunea americană în Vietnam. „Falimentul credinței superstițioase în atotputernicia forței”. Mai multă onestitate față de problema vietnameză. Procesiunea pentru pace în Vietnam. Zile de post pentru pace în Vietnam. Dar al quakerilor americani. Nouă enciclică papală. Înălțurarea pricinilor oricăru anti-semitism. Impotriva renașterii naționalismului german. Pentru corectă interpretare a Bibliei. Biserică luterană care adoptă episcopatul. Rezerva Bisericii anglicane față de femeile pastori. Sărbătorirea pastorului M. Niemöller. Versiune integrală a Pentateuhului. Urme ale trecutului în Banat. Populația globului. 355

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

Teme bisericești și ortodoxe în filatelie (Prof. dr. Nagy József). Calendarul „universal”. Descoperirea unor valoroase documente. Muzica corală bisericească. 372

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă Î N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Prăznuirea Sfintelor Paști. Popas aniversar. Itinerar pastoral. Vizita unor oaspeți din străinătate. Conferințele de orientare și administrative din primăvară. Consfătuire cu protopopii. Expuneri în fața elevilor Seminarului teologic. Preoți decedați. 384

EPISCOPIA ARADULUI

De praznicul Învierii. Biserici și parohii cercetate canonic. La parohia Mihăiești. Slujbă arhierescă în parohia Olari. Conferințele de orientare din luna martie. Însămînțări duhovnicești. Trecuți la cele veșnice 391

P R E Z E N Ț Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române: Apostolatul social VIII: „Uniți în cuget” (Prot. Gh. Cotoșman). Episcop Nicolae Macariopolski: Epicleza euharistică ca problemă de teologie. (Prot. Gh. Cotoșman). Ephrem de Nisibe: Commentaire de l'Evangile concordant ou Diatessaron, traduit du syriaque et de l'arménien (I. V. Georgescu). Calendarul „Credința” pe anul 1967 al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America (Prot. Gh. Cotoșman). 399

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

U S A I I E U S A I I E

42419